

Молодий вчений

ISSN 2304-5809

СПЕЦВИПУСК

КОМУНАЛЬНИЙ
ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ВІННИЦЬКИЙ
ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ
КОЛЕДЖ»

У ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ
«ФІЛОЛОГІЧНІ ГОРИЗОНТИ:
НАУКОВИЙ,
ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ,
ФІЛОСОФСЬКИЙ,
СОЦІАЛЬНИЙ,
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИЙ
ВЕКТОРИ»

19-20 жовтня 2023 року

1.1

(125.1)
2024

ISSN (Print): 2304-5809
ISSN (Online): 2313-2167

Науковий журнал
«МОЛОДИЙ ВЧЕНИЙ»

№ 1.1 (125.1) січень 2024 р.

Редакційна колегія журналу

Сільськогосподарські науки

Базалій В.В. – д-р с.-г. наук
Балашова Г.С. – д-р с.-г. наук
Бондар О.Б. – канд. с.-г. наук
Клименко М.О. – д-р с.-г. наук
Коковіхін С.В. – д-р с.-г. наук
Лавриненко Ю.О. – д-р с.-г. наук
Писаренко П.В. – д-р с.-г. наук

Історичні науки

Змерзлий Б.В. – д-р іст. наук

Юридичні науки

Бернацька Н.І. – д-р. юрид. наук
Стратонов В.М. – д-р юрид. наук

Політичні науки

Наумкіна С.М. – д-р політ. наук
Яковлев Д.В. – д-р політ. наук

Педагогічні науки

Козяр М.М. – д-р пед. наук
Рідей Н.М. – д-р пед. наук
Федяєва В.Л. – д-р пед. наук
Шерман М.І. – д-р пед. наук
Шипота Г.Є. – канд. пед. наук

Психологічні науки

Шаванов С.В. – канд. псих. наук

Філологічні науки

Шепель Ю.О. – д-р філол. наук

Філософські науки

Лебедева Н.А. – д-р філос.
в галузі культурології

Технічні науки

Грищенко Д.С. – канд. техн. наук
Горобей М.С. – канд. техн. наук
Дідур В.А. – д-р техн. наук
Почужевський О.Д. – канд. техн. наук
Шайко-Шайковський О.Г. – д-р техн. наук

Економічні науки

Іртищева І.О. – д-р екон. наук
Козловський С.В. – д-р екон. наук
Шапошников К.С. – д-р екон. наук

Медичні науки

Нетюхайло Л.Г. – д-р мед. наук
Пекліна Г.П. – д-р мед. наук

Ветеринарні науки

Морозенко Д.В. – д-р вет. наук

Мистецтвознавство

Гуральна С.С. – канд. мистецт.
Романенкова Ю.В. – д-р мистецт.

Соціологічні науки

Шапошникова І.В. – д-р соц. наук

Хімічні науки

Козьма А.А. – канд. хім. наук

Військові науки

Можаровський В.М. – д-р військ. наук

Міжнародна наукова рада

Adam Wrobel – Doktor, Associate Professor (Poland)
Arkadiusz Adamczyk – Professor, Dr hab. in Humanities (Poland)
Giorgi Kvinikadze – PhD in Geography, Associate Professor (Georgia)
Inessa Sytnik – Professor, dr hab. in Economics (Poland)
Janusz Wielki – Professor, dr hab. in Economics, Engineer (Poland)
Michal Sojka – Doctor in Engineer (Poland)
Stanislaw Kunikowski – Associate Professor, Dr hab. (Poland)
Wioletta Wojciechowska – Doctor of Medical Sciences (Poland)

Журнал включено до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз:
НБУ ім. В.І. Вернадського, Google Scholar, CrossRef, Index Copernicus.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого ЗМІ серія КВ № 18987-7777Р,
видане Державною реєстраційною службою України 05.06.2012 року.

Шановні колеги!

Перед Вами спеціальний випуск наукового журналу «Молодий вчений», у якому опубліковані наукові праці учасників V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «ФІЛОЛОГІЧНІ ГОРИЗОНТИ: НАУКОВИЙ, ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ, ФІЛОСОФСЬКИЙ, СОЦІАЛЬНИЙ, НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИЙ ВЕКТОРИ», яка відбулася 19-20 жовтня 2023 року на базі Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж». Мета проведення конференції – вивчення передових надбань у філологічній царині й проведення наукових дискусій з актуальних питань вітчизняного та зарубіжного мовознавства, лінгводидактики, національної педагогіки. Проведена конференція зібрала понад 250 учасників з освітніх та наукових установ України та світу, які представили свої наукові здобутки з актуальних питань прагмалінгвістики, соціолінгвістики, психолінгвістики; з інституційних трансформацій у філологічній освіті; із «креативної деструкції» в підготовці фахівців-філологів; із мовних аспектів у сучасному мас-медійному просторі; із поетики художнього тексту; із проблем лексикології, фразеології й лексикографії; із сучасних проблем лінгводидактики; із теоретичних та практичних проблем граматики; із дошкільної освіти в освітньому процесі. Конференція була проведена на базі філологічного факультету Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж» за підтримки Департаменту гуманітарної політики Вінницької обласної державної адміністрації, Вінницької обласної ради та адміністрації коледжу на чолі з в. о. директора, відмінником освіти України Костянтином Войцехівським та методистом Тетяною Рудою, з ініціативи декана філологічного факультету, кандидата педагогічних наук, доцента Олени Марценюк та завідувачів кафедр: української філології – кандидата філологічних наук Надії Скрипник; германської та слов'янської філології – кандидата педагогічних наук Ірини Головської; зарубіжної літератури та основ риторики – кандидата філологічних наук Юлії Лебедь. Голови циклової комісії викладачів іноземної мови Олени Жупанової.

Цьогоріч продовжили традицію поєднувати генерацію нових ідей у контексті вирішення актуальних проблем філології з підтримкою тих, хто дає нам можливість працювати на освітянській ниві. З ініціативи Надії Скрипник та Олени Марценюк, викладачів коледжу проведено благодійну акцію з метою підтримки Збройних Сил України. Дякуємо кожному, хто зробив свій внесок у Перемогу!

До участі в конференції долучилися науковці провідних закладів вищої освіти та наукових установ України: Інституту педагогіки НАПН України, Інституту української мови НАН України, Національного університету «Острозька академія», Волинського національного університету імені Лесі Українки, Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Донецького національного університету імені Василя Стуса, Національного авіаційного університету (Київ), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Державного податкового університету (Ірпінь), Державного торговельно-економічного університету (Київ), Вінницького торговельно-економічного інституту Державного торговельно-економічного університету, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, Вінницького інституту університету «Україна», Комунального закладу вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти», Ліцею цивільного захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, «Бродівський фаховий педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича» Львівської обласної ради, обласного коледжу «Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А. С. Макаренка Полтавської обласної ради», Відокремленого структурного підрозділу «Чернятинський фаховий коледж Вінницького національного аграрного університету», ЗП (ПТ)О «Гніванський професійний ліцей», Дербчинського ліцею Джуринської громади Жмеринського району, Комунального закладу «Вінницький ліцей № 22», Комунального закладу «Вінницький ліцей № 26 імені Героя України Дмитра Майбороди», Комунального закладу «Вінницький ліцей № 10», Комунального закладу «Вінницький ліцей № 2», Комунального закладу освіти «Середня загальноосвітня шко-

ла № 124» Дніпровської міської ради, Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж».

Серед учасників конференції були представники: der Bildungsdirektion Wien, Österreich; Mittelschule Wien, Österreich; Estonian Literary Museum, Estonia; Університету імені Яна Кохановського, м. Кельце, Польща; Silesian University of Technology, Gliwice, Poland; Maria Skłodowska-Curie Technical School no. 8, Kielce, Poland; Deutschland, Göppingen.

У межах конференції було проведено п'ять майстер-класів різноманітного спрямування, за що особливо хочемо подякувати їх організаторам, а також спільне онлайн-засідання літературно-мистецької студії «Словоцвіт» філологічного факультету Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж» і літературного об'єднання імені Миколи Бажана Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Від імені організаторів конференції дякуємо всім учасникам, співорганізаторам за надану допомогу. Переконані, що результати конференції стануть у нагоді нашій науковій спільноті й сприятимуть її професійному становленню. На майбутнє запрошуємо Вас брати участь у науково-практичних заходах, які відбуватимуться на базі Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж».

Тримаймо освітній фронт, учімося й розвиваймося попри все, стіймо на обороні української мови, культури й освіти!

Обов'язково **ПЕРЕМОЖЕМО!**

Оргкомітет конференції

ЗМІСТ

Войцехівська Н.К., Білоус А.В. Створення рекламного образу лексико-семантичними засобами.....	1
Голованюк В.А., Лисенко Я.О. Еволюція романного жанру в постмодерністській літературі.....	5
Зелененька І.А., Лозовська В.А., Горбачук-Наровецька О.В. Жіночі голоси резистансу: модерністські джерела та постмодерністські перспективи.....	10
Кієвська І., Рябошапка О. Коучингові питання на заняттях польської мови.....	15
Клочко Т.В., Росса О.В., Бабій А.П. Мовні інновації у формуванні медіаіміджу України в контексті російсько-української війни.....	19
Коломієць О.М. Реконструкція композиційно-семантичних елементів газетних синоптичних текстів в англійській, німецькій, польській та українській мовах.....	24
Комарницький Є.П. Художня інтерпретація образу Михайла Коцюбинського у романі «Що записано в книгу життя...» Михайла Слабошпицького.....	28
Кулик А.І. Особливості вербалізації концепту РУХ/МОТІОН в англійській та українській мовній картині світу.....	32
Alina Kushnir, Yana Logova The peculiarities of women's colloquial speech.....	36
Лагола І.М., Ханас М.Р. Науково-пізнавальні казки Дніпрової Чайки як засіб формування природничої компетентності молодших школярів.....	39
Лагола І.М., Харчук Я.Я. Шість капелюхів – інноваційна технологія розвитку «повнокольорового мислення» молодших школярів (на прикладі дитячих творів М. Вінграновського).....	43
Iuliia Lebed, Victoria Kylyvnyk Use of literary texts in learning a foreign language.....	47
Марценюк О.Г. Особливості перекладів українською мовою на початку ХХ ст. (до 100-річчя з початку процесів українізації).....	52
Мисліцька Н.А., Заболотний В.Ф. Формування комунікативної компетентності здобувачів освіти під час навчання фізики....	56
Мовчан А.Г., Головська І.В., Дрейчук О.В. Підручник як інструмент розвитку ключових компетентностей учнів.....	60
Павельчук І.О. Гра як засіб мотивації вивчення німецької мови.....	65
Ременяк С.В. Етимологічні особливості фразеологізмів з компонентом-антропонімом в англійській мові.....	69
Скрипник Н.І., Когутюк О.В., Турлюк С.В. Мовленнєвий жанр як особлива складова комунікативної компетенції.....	73
Сорочан А.М. Реалізація евфемістичного потенціалу на прикладі мовних тактик персонажів роману Дж. Ролінг «Гаррі Поттер і філософський камінь».....	78
Хом'як І.М. Зросійщення прізвищ у процесі денаціоналізації громадян України.....	83
Яковенко Т.В., Ненчинська А.В., Василевич І.В. Хронотоп поезії Станіслава Новицького у метамодерністичному дискурсі.....	88

CONTENTS

Nataliia Voitsekhiska, Lia Bilous Images for advertisement created using lexico-semantic means.....	1	Iryna Lagola, Yana Kharchuk Six hats – innovative technology for the development of "full color thinking" of younger school students (on the example of children's works by M. Vingranovsky).....	43
Valentyna Holovaniuk, Yana Lysenko The evolution of the novel genre in postmodern literature.....	5	Iuliia Lebed, Victoria Kylyvnyk Use of literary texts in learning a foreign language.....	47
Iryna Zelenenrf, Victoria Lozovska, Olha Horbachuk-Narovetska Women's voices of resistance: modernist sources and postmodernist perspectives.....	10	Olena Martseniuk Features of translations in the Ukrainian language an the beginning of the 20 th century (to the 100 th anniversary of the beginning of the Ukrainization process).....	52
Ivona Kyivska, Olena Ryaboshapka Coaching questions in Polish language classes.....	15	Natalia Myslitska, Volodymyr Zabolotnyi Formation of communicative competence of students during physics learning.....	56
Tetiana Klochko, Olena Rossa, Alla Babiy Language innovations in shaping Ukraine's media image in the context of the Russian-Ukrainian war.....	19	Larysa Movchan, Iryna Holovska, Olesia Dreichuk Textbook as the tool for developing pupils' key competencies.....	60
Olena Kolomiets Reconstruction of compositional and semantic elements of newspaper synoptic texts in English, German, Polish and Ukrainian.....	24	Inna Pavelchuk Game as a means of motivation to learn German.....	65
Yelysei Komarnytskyi Artistic interpretation of the image Mykhailo Kotsiubynskyi in the novel "What is written in the book of life..." by Mykhailo Sloskhytsky.....	28	Sophia Remeniak Etymological features of phraseological units with an anthroponymic component in the English language.....	69
Anzhelika Kulyk Specific features of the verbalization of the concept ПУХ/MOTION in the English and Ukrainian worldviews.....	32	Nadiia Skrypnyk, Oksana Kohutiuk, Svitlana Turliuk Speech genre as a special component of communicative competence.....	73
Alina Kushnir, Yana Logova The peculiarities of women's colloquial speech.....	36	Alina Sorochan Realization of euphemistic potential on the example of language tactics of the novel's characters J.K. Rowling's "Harry Potter and the Philosopher's Stone".....	78
Iryna Lagola, Maria Khanas Dniprova Chayka's scientific and cognitive fairy tales as a means of forming junior schoolchildren's natural science competence.....	39	Ivan Khomiak Russification of last names in the process of denationalisation of Ukrainian citizens.....	83
		Tetiana Yakovenko, Lesia Nenchynska, Inna Vasylevych Chronotope of Stanislav Novytsky's poetry in the metamodernist discourse.....	88

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1.1-125.1-1>
УДК 811.111:81'373.612.2

Войцехівська Наталія Костянтинівна
доктор філологічних наук
Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Білоус Лія Віталіївна
студентка філологічного факультету
Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

СТВОРЕННЯ РЕКЛАМНОГО ОБРАЗУ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИМИ ЗАСОБАМИ

Анотація. У статті досліджено найтипівші стилістичні засоби, що беруть участь у створенні рекламного образу. Матеріалом для аналізу слугували оригінальний і перекладений тексти рекламних слоганів англомовних брендів. Наведено приклади застосування таких стилістичних фігур і прийомів, як метафора, епітет, гіпербола, метонімія, порівняння, антитеза, оксюморон і градація. Усі вони, як показало дослідження, актуалізують рекламний текст, проте найтипівшими в рекламному дискурсі виступають метафора й епітети. Встановлено, що в рекламному дискурсі лексико-семантичні засоби виконують інформаційно-оцінну функцію, формуючи привабливий з погляду споживача рекламний образ, спонукаючи до придбання рекламованого товару й стимулюючи збут продукції загалом. Зроблено висновок, що під час створення рекламних текстів і слоганів важливим є ретельний відбір мовних засобів відповідно до стилістичної тональності, конкретної комунікативної ситуації, характеру адресата, середовища функціонування та інтенції.

Ключові слова: стилістика, лексико-семантичні засоби, рекламний образ, рекламний слоган, метафора, епітет, гіпербола, метонімія, порівняння, антитеза, оксюморон, градація.

Nataliia Voitsekhiska
Doctor of Philological Sciences
Communal Higher Educational Institution
"Vinnytsia Humanities Pedagogical College"

Lia Bilous
Student of the Philological Faculty
Communal Higher Educational Institution
"Vinnytsia Humanities Pedagogical College"

IMAGES FOR ADVERTISEMENT CREATED USING LEXICO-SEMANTIC MEANS

Summary. The article extensively explores the various stylistic devices and expressive means employed in crafting compelling advertising images. Through a meticulous analysis of both original and translated texts from English-language brand advertisements, the study sheds light on the essential elements that contribute to the creation of impactful advertising slogans. The research delves into a plethora of stylistic devices, including metaphor, epithet, hyperbole, metonymy, simile, antithesis, oxymoron, and climax. These tropes, as revealed by the study, serve to actualize the advertising text, capturing the audience's attention and leaving a lasting impression. Notably, the research underscores that metaphors and epithets emerge as the most prevalent and influential stylistic figures in advertising discourse. Metaphors, both anthropomorphic and zoomorphic, play a pivotal role in shaping the narrative of advertising campaigns, infusing them with depth and resonance. Meanwhile, epithets are instrumental in infusing titles and slogans with emotionality, vivid imagery, and allure, thereby highlighting the distinctive qualities of the promoted goods or services. Furthermore, the study elucidates the dual role played by lexical-semantic means in advertising discourse. These linguistic tools not only convey crucial information about the product but also serve an evaluative function, constructing an appealing advertising image from the consumer's perspective. By strategically selecting and deploying these tools, advertisers can stimulate consumer interest, drive product purchases, and boost overall sales. The research findings emphasize the significance of careful language tool selection in the creation of advertising texts and slogans. Advertisers must consider various factors such as stylistic tonality, specific communicative situations, the intended audience, the contextual environment, and the underlying intention. By aligning the language tools with these elements, advertisers can maximize the effectiveness of their campaigns, ensuring a strong resonance with the target audience. In conclusion, the study provides valuable insights into the intricate art of crafting persuasive advertising messages. By understanding and harnessing the power of metaphors, epithets, and other stylistic devices, advertisers can create compelling narratives that captivate consumers, foster brand loyalty, and drive sales. The research extends the discourse on the interplay between language and advertising, offering a nuanced perspective on the strategic use of stylistic techniques to create impactful advertising images.

Keywords: stylistics, lexical-semantic means, advertising image, advertising slogan, metaphor, epithet, hyperbole, metonymy, simile, antithesis, oxymoron, climax.

Постановка проблеми. У сучасному маркетинговому середовищі спостерігається посилене вживання стилістичних засобів щодо створення рекламного тексту загалом і реклам-

ного образу зокрема. Ця тенденція продиктована тим, що реклама використовується задля того, щоб виділитись серед конкурентів і привернути увагу споживача. Оскільки споживачі щодня

піддаються впливу великої кількості рекламних повідомлень, рекламні тексти й образи мають бути структурованими, цікавими, досконалими в мистецтві переконання та використовуваних емоційно-оцінних стилістичних засобах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Використання засобів стилістики в рекламному тексті привертає увагу багатьох дослідників у галузі маркетингу, лінгвістики та комунікацій: В. Зірки [2], А. Ковалевської [3], О. Крутоголової та А. Єлісєєвої [4], Л. М'яснянкіної [5], К. Танаки [6], К. Шрьодера [8] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість досліджень у теоретичній царині, потребують подальшого вивчення практичні аспекти використання стилістики в рекламних текстах і поради для копірайтерів і маркетологів.

Мета статті. У цій розвідці буде проаналізовано використання в рекламному дискурсі лексико-семантичних стилістичних засобів, що впливають на споживачів, їхню увагу, емоції і реакції на рекламний контент.

Для аналізу залучено близько 40 лінгвістичних одиниць, що використовуються в англійських рекламних текстах відомих британських і американських брендів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реклама використовує потужний переконливий інструмент, спрямований на втілення головної ідеї. При цьому, як зазначають П. І. Білоусенко, Ю. О. Арешенков, Г. М. Віняр, у рекламних текстах надається максимальна кількість інформації за допомогою мінімальної кількості слів [7, с. 126]. Окрім функції інформування (за використання мінімальної кількості слів), рекламні повідомлення створюють яскравий емоційний образ за допомогою різних мовних засобів, у т.ч. стилістичних. Серед найпоширеніших лексико-семантичних риторичних фігур у рекламних текстах виділяються такі: метафора, епітет, гіпербола, метонімія, порівняння, антитеза, оксюморон і градація.

Метафора є однією з найефективніших та найпоширеніших риторичних фігур, що ґрунтується на перенесенні характеристик одного об'єкта на інший на підставі їх подібності. Застосування метафори в рекламних текстах допомагає привернути увагу споживача, викликати позитивні емоції, сформувані імідж товару чи послуги, підсилити внутрішню мотивацію щодо їх придбання, а також створити яскравий та оригінальний рекламний образ, що створює емоційний фон та оцінку. Метафора в рекламі виражає ідеї та концепції, називаючи поняття або дії та дозволяє розглядати одні об'єкти через призму властивостей і якостей інших.

Метафори в рекламі часто використовуються для підкреслення фізичних характеристик товарів, створення враження та спонування до дії. Ось декілька прикладів із відомих рекламних слоганів:

1. «*Connecting people*» («*Nokia*») – «*Nokia єднає людей*». У цьому слогані «*Nokia*» використовує метафору (персоніфікацію), щоб підкреслити, що їхні мобільні телефони не лише для спілкування, але й для створення емоційних зв'язків між людьми.

2. «*Your daily ray of sunshine*» («*Tropicana*») – «*Твій щоденний промінчик сонця*». У своєму слогані бренд «*Tropicana*» використовує аналогію соку з «промінчиком сонця», аби показати, що їхня продукція надає енергії та покращує настрій.

3. «*Red Bull gives you wings*» («*Red Bull*») – «*Red Bull надає тобі крила*». У слогані виражено ідею про те, що напій надає енергії та допомагає подолати втому.

4. «*Put a tiger in your tank*» («*Exxon fuel*») – «*Приюти тигра у своєму баку*». Порівняння палива «*Exxon*» із диким звіром покликане підкреслити його ефективність і високу якість.

5. «*Fuel for life*» («*Diesel perfume*») – «*Паливо для життя*». Упорівняння парфумів із паливом використовується для підкреслення енергії та життєвої сили, що ви отримаєте разом із парфумами.

6. «*Sunshine Bottled*» («*EstéeLauder*») – «*Баночка сонячного проміння*». Цей слоган «*EstéeLauder*» використовує метафору, щоб передати враження від їхньої продукції як частини сонячного світла.

7. «*A taste of paradise*» («*Bounty*» chocolate bar) – «*Смак Раю*». У цьому слогані «*Bounty*» використовує метафору, щоб підсилити ідею про смачний і вишуканий смак свого шоколаду. Слід зазначити, що у вітчизняному телевізійному просторі слоган зазнав певних перекладацьких трансформацій: «Смак раю» перетворився на «Райська насолода». Використання у рекламі шоколадного батончика «*Bounty*» цієї граматичної трансформації покликане переконати споживача у винятковості смаку та підтримати асоціацію батончика з неземним досвідом. Іменник «*paradise*» (рай) був перетворений на прикметник «райський», а лексема «*taste*» (смак) замінена на «насолоду». Це дозволило створити враження, що споживач не лише смакує цей батончик, але й переживає справжню насолоду.

Наведені вище приклади засвідчують використання принаймні двох видів метафор: антропоморфної та зооморфної.

Антропоморфна метафора наділяє товари людськими якостями, тобто по суті є персоніфікацією. Наприклад, у рекламі засобів для волосся «*Wella*» було використано метафору «*Hair comes alive*» («*Ваше волосся оживе*»), де волосся має ознаки живих істот. Додавання займенника «ваше» підсилює унікальність продукту та його переваги над іншими, а також створюється враження, що рекламодавець звертається до конкретної людини – до Вас. У слогані «*Citibank*» «*Smart money knows where to go*» («*Розумні гроші знають, куди йти*») персоніфікація (гроші, які можуть ходити, подібно людині), а також епітет «розумні гроші» підкреслюють здатність установи до фінансової експертизи.

Зооморфна метафора використовує ознаки тварин для опису товарів чи послуг. Наприклад, у телевізійній рекламі автомобіля «*Lexus*» його «революційний двигун» гарчить немов звір; автомобіль «*Tesla*» представлений як «нова порода панди», що створює враження надзвичайності та унікальності. Ці метафори допомагають створити живі та образні асоціації у споживачів та викликати позитивні емоції.

Окрім антропоморфної та зооморфної метафори, у рекламних текстах мають місце т. зв. синестичні метафори. Вони є «особливим видом когнітивних метафор на позначення результатів взаємодії зорових, слухових, смакових, ольфакторних, тактильних і температурних відчуттів» [1, с. 58]. Інакше кажучи, «подібні метафоричні одиниці кодують у своєму значенні інформацію різного перцептивного ряду» та «служать засобами вербалізації чуттєвого досвіду людини, мотивованого її тілесними відчуттями та взаємодією її сенсорних систем» [1, с. 58]. Прикладом синестичної метафори може бути рекламний слоган шоколадних цукерок «Skittles»: «*Skittles. Tastetherainbow*» («Скупшуй веселку»). Цукерки порівнюються з веселкою («rainbow»), оскільки вони такі ж різнокольорові. Це створює несподіваний і запам'ятовуючий ефект.

Ще одним стилістичним засобом, який широко використовується при створенні рекламних текстів, є епітет. Він надає заголовкам і слоганам емоційності, образності та привабливості, підкреслює характеристики товарів чи послуг. Епітети допомагають створити образно-емоційну атмосферу в рекламі, що привертає увагу споживачів та викликає певні асоціації. Наведемо приклади:

1. Реклама смартфона «Vodafone Blackberry Storm» описує його сенсорний екран як «чутливий» і батарею як «неймовірно потужну».

2. Камера «Sony» створює враження, що «життя стало барвистим» через використання епітета «барвистий».

3. Реклама «Coca-Cola» використовує прикметник «прохолодний» замість дієслова «refresh», щоб підкреслити охолоджуючий ефект напою.

4. Годинники «Omega Speedmaster» представлені як «місячні», що створює асоціацію з космічними подорожами.

Серед фігур кількісного заміщення в рекламних текстах найчастіше використовується гіпербола. Суть цього стилістичного засобу полягає в перебільшенні певних якостей товару чи послуги з метою привертання уваги споживача та створення враження надзвичайності і винятковості продукту. Відтак, гіпербола підсилює переваги товару та стимулює споживачів до придбання. Прикладами виділення товарів серед інших на ринку через перебільшення їхніх ознак є такі:

1. «*Take your miles away in seconds*» (реклама автомобіля «Lexus») – «Віднесе вас за милі лише за лічені секунди».

2. «*World's greatest hamburgers*» (реклама гамбургерів «Fuddruckers») – «Найкращі гамбургери у світі».

3. «*Nothing works better*» («Neutrogena») – «Нічого кращого немає, ніж «Neutrogena».

Метонімія – це стилістичний засіб, який полягає в перенесенні значення одного слова на найменування іншого предмета. Цей прийом допомагає створити асоціації і закріпити ключові асоціації у свідомості споживачів, впливаючи на їхні емоції і сприйняття продукту. Ось кілька прикладів використання метонімії в рекламних текстах:

1. «*Britain loves this mascara*» («Rimmel») – «Британія любить цю туш для вій» (Британія = мешканці Британії).

2. «*The best part of waking is Folgers in your cup!*» (реклама кави «Folgers») – «Найкращий спосіб прокинутися – чашка Folgers» (чашка = вміст чашки, тобто кава).

3. «*Every Rolex is made for greatness*» (реклама годинників «Rolex») – «Rolex створені виключно для величчя» (заміна годинника на його виробника).

4. «*I like Volvo*» («Volvo cars») – «Мені подобаються Volvo» (заміна автомобіля на його виробника).

У цих прикладах, метонімія допомагає передати ключові ідеї та асоціації, пов'язані з продуктом, і створює ефект запам'ятовування в споживачів.

Метонімічні зв'язки в рекламних текстах можуть виявлятися у різних формах і відображати різні взаємозв'язки між компанією та її продукцією. Ось кілька основних типів метонімічних зв'язків, що використовуються в рекламі:

1. Компанія – її рекламована продукція: у цьому випадку назва компанії використовується як символ її продукції. Наприклад: «*If only everything in life was as reliable as a Volkswagen*» – «Якби все в житті було таким надійним, як Volkswagen».

2. Рекламована продукція – компанія: акцент робиться на самій продукції, а не на бренді. Наприклад: «*Big oil should support small business. Oil companies need to get real. They are part of Chevron Human Energy*» – «Велика нафта повинна підтримувати малий бізнес. Нафтовим компаніям потрібно стати реальними. Вони є частиною Chevron Human Energy».

3. Матеріал продукції – продукція: у цьому випадку використовується назва матеріалу, з якого виготовлена продукція, як метонімічна назва для самої продукції. Наприклад: «*Stay warm from the inside out. Soft, brushed interior fabric provides warmth and helps keep you dry*» – «Ніколи не мерзніть. Зимові куртки Nike зігріють вас і не дозволять змокнути».

У всіх цих випадках метонімія використовується для створення асоціацій та вражень, які підсилюють споживчий інтерес до продукції чи бренду.

Порівняння в рекламних текстах допомагають виокремити особливі риси продукції і роблять рекламу образнішою і привабливішою для споживачів. Наведемо приклади порівнянь і їхні перефразування:

1. Футбольний клуб «Аjax» показав силу гравців своєї команди, вивівши їх на вищий рівень: «*Stronger than dirt*» (реклама футбольного клубу «Аjax») – «Сильніші за бруд». Порівняння з брудом підкреслює силу гравців.

2. «*Pure as sunlight*» («Coca Cola») – «Чиста, неначе сонячне світло». Порівняння із сонячним світлом підсилює ідею чистоти та свіжості напою.

3. «*It is almost like I just colored my hair*» («L'oreal») – «Виглядає так, неначе я щойно пофарбувала своє волосся». Це порівняння вказує на стійкість фарби для волосся і натяк на її високу якість.

4. «*A sky as your back drop*» («Renault») – «Небо перед тобою неначе картинка». Порівняння з картинкою надає автомобілю «Renault» асоціацію з красою і прекрасними видами.

Перефразування порівнянь може бути таким:

1. Сильніший навіть за бруд («Аjax»).

2. Чиста, як сонячне світло («Coca Cola»).

3. Майже як щойно пофарбоване волосся («L'oreal»).

4. Небо як твій фон («Renault»).

Антитеза використовується в англомовних рекламних текстах для виділення контрасту між об'єктами чи поняттями, що протистоять одне одному. Вона слугує для підкреслення переваг товарів чи послуг, створення акценту на конкретних аспектах або для антиреклами конкурентів. Наведемо приклади рекламних слоганів із використанням антитези/протиставлення:

1. Рафаель Наваль: «*Мені важливо перемагати в тенісі, а не в споживанні алкоголю*» (кампанія для «Bacardi»).

2. *Розтане в роті, не розтане в руках* (реклама цукерок «M&M's»).

3. *Відпочинок на великому рівні за невеликим бюджетом* («Air India»).

Градація – це стилістичний ефект, коли використовуються послідовність слів або фраз зі збільшенням або зменшенням семантичної інтенсивності з метою підкреслити певні характеристики продукції чи послуги. Наприклад: *Шкіра стає вишуканішою, яскравішою, більш розкішно оновленою* («Chanel»). Як бачимо,

градація підсилює емоційний ефект рекламного повідомлення за допомогою прикметників вищого ступеню порівняння.

Наостанок зазначимо про необхідність ретельного відбору лексико-семантичних стилістичних засобів при створенні рекламного слогана та його перекладі з мови оригіналу, насамперед керуючись конкретною комунікативною ситуацією, характером адресата, середовищем функціонування, комунікативною метою (інтенцією) та стилістичною тональністю.

Висновки. Мова реклами є цікавим і важливим об'єктом дослідження, оскільки вона відображає специфіку комунікації між брендами та споживачами, а також використовує багатий арсенал стилістичних засобів для досягнення своїх цілей. Серед експресивно-виражальних засобів, що беруть активну участь у створенні рекламного тексту, назвемо метонімію, гіперболу, порівняння, антитезу, оксюморон, градацію, метафору та епітет, при цьому два останні є найтипівшими тропами. У рекламному дискурсі вони виконують оцінну та інформативну функції, сприяючи створенню емоційного рекламного образу, який привертає увагу споживача і запам'ятовується ним.

Список літератури:

1. Борисович О. В., Чаюк Т. А. Мовна синестезія та синестезійна метафора. *Південний архів*. 2020. № 82. С. 54–59. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2020-82-8>
2. Зірка В. В. Мовна парадигма маніпулятивної гри в рекламі : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04. Київ, 2005. 34 с.
3. Ковалевська А. В. Класифікація слоганів як елементів рекламного тексту. *Одеська лінгвістична школа: координати сучасних пошуків* : колективна монографія. Одеса : Букаєв В. В., 2014. С. 402–408.
4. Крутоголово О. В., Єлісеєва А. В. Рекламний слоган у лінгвопрагматичному ракурсі. *Наукові праці ЧДУ*. 2013. Вип. 211. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/movoznavtvo/2013/223-211-8.pdf> (дата звернення: 20.09.2023).
5. М'ясніянкіна Л. І. Оцінність як лінгвістична категорія і особливості її прояву в рекламному тексті. *Вісник ЛНУ*. 2009. Вип. 8. С. 155–159.
6. Танака К. Мова реклами: прагматичний підхід до реклами у Великобританії та Японії. Лондон : Routledge, 1994. 168 с.
7. Учїться висловлюватися / П. І. Білоусенко та ін. Київ, 1990. 126 с.
8. Vestergaard T., Shroeder K. *The Language of Advertising*. Oxford ; New York, 1985.

References:

1. Borysovych O. V., Chaiuk T. A. (2020) Movna synesteziiia ta synesteziiina metafora [Linguistic synesthesia and synesthetic metaphor]. *Pivdennyi arkhiv – Southern archive*, no. 82, pp. 54–59. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2020-82-8>
2. Zirka V. V. (2005) Movna paradyhma manipulyativnoi hry v reklamі [Language paradigm of manipulative game in advertising]: avtoref. dys. ... d-ra filol. nauk: 10.02.04. Kyiv. (in Ukrainian)
3. Kovalevska A. V. (2014) *Klasyfikatsiia slohaniv yak elementiv reklamnoho tekstu. Odeska lnhvistychna shkola: koordynaty suchasnykh poshukiv: kolektyvna monohrafiia* [Classification of slogans as elements of advertising text. Odesa linguistic school: coordinates of modern searches: collective monograph]. Odesa: Bukaiev V. V. (in Ukrainian)
4. Krutoholova O. V., Yeliseieva A. V. (2013) Reklamnyi slohan u lnhvoprahmatychnomu rakursi [Advertising slogan in a linguistic and pragmatic perspective]. *Naukovi pratsi ChDU – Scientific works of ChSU*, vol. 211. Available at: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/movoznavtvo/2013/223-211-8.pdf> (accessed September 20, 2023).
5. M'iasnianskina L. I. (2009) Otsinnist yak lnhvistychna katehoriia i osoblyvosti yii proiavu v reklamnomu teksti [Value as a linguistic category and features of its manifestation in advertising text]. *Visnyk LNU – Bulletin of LNU*, vol. 8, pp. 155–159.
6. Tanaka K. (1994) *Mova reklamy: prahmatychnyi pidkhid do reklamy u Velykobrytanii ta Yaponii* [The language of advertising: A pragmatic approach to advertising in the UK and Japan]. London: Routledge. (in Ukrainian)
7. Bilousenko P. I. (1990) *Uchitsia vyslovliuvatysia* [Learn to express yourself]. Kyiv. (in Ukrainian)
8. Vestergaard T., Shroeder K. (1985) *The Language of Advertising*. Oxford; New York.

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1.1-125.1-2>

УДК 821(100)-31:7.038.6

Голованюк Валентина Анатоліївна
спеціаліст вищої категорії, викладач-методист
кафедри зарубіжної літератури та основ риторики
Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Лисенко Яна Олегівна
студентка філологічного факультету
Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

ЕВОЛЮЦІЯ РОМАННОГО ЖАНРУ В ПОСТМОДЕРНІСТСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Анотація. У статті охарактеризовано особливості постмодерністської літератури, яка яскраво контрастує з іншими напрямками. Літературні твори цього періоду відображають зміни в суспільстві, які позначилися повною відмовою від усталених жанрових систем. Відбулося значне руйнування або навіть зникнення деяких жанрів, які піддавалися неконтрольованим трансформаціям. Це призвело до думки, що постмодерністи нібито зруйнували категорію «жанр», але насправді народилося інше уявлення про жанр. Дослідження еволюції жанру роману узагальнює здобутки літературознавців з цієї теми і на прикладі художніх творів вказує на особливості постмодерністського роману. Детально досліджуються витoki і трансформації жанру роману від виникнення концепції жанру до його постмодерністських варіантів. Однією з актуальних проблем жанрології є також типологія роману, оскільки жанрова форма роману постійно еволюціонує, утворюючи численні модифікації. Систематизовано парадокси наукового сприйняття жанру роману, які свідчать про зміну підходів до написання і сприйняття літературних творів та ролі читача в сюжеті. Завдяки відкритості структури постмодерністського твору з'явилася можливість активно «конструювати» текст – моделювати його на власний розсуд від вільного порядку читання абзаців до можливості вибору «більш вдалої» кінцівки. У статті виокремлюються та висвітлюються ключові ознаки жанру роману, а саме: колажність, фрагментарність, псевдоісторизм та маргінальність головного героя постмодерністських літературних творів. Приклади цих особливостей представлені на прикладі творів Д. Барнса, М. Павича та Г. Свіфта. У висновках підсумовується радикальне переосмислення традиційних жанрових різновидів. Процес дистиляції жанрових форм завершується появою детективного роману без чіткої детективної інтриги, історичного роману без історії, соціально-психологічного роману без яскравого соціального конфлікту та формуванням абсолютно нових, сучасних жанрів постмодерністського роману.

Ключові слова: постмодернізм, жанр, модифікація, роман, фрагментарність, віртуальний історизм.

Valentyna Holovaniuk
Specialist of the Highest Category, Teacher-Methodologist
Communal Higher Education Institution
"Vinnytsia Humanities Pedagogical College"

Yana Lysenko
Student of the Faculty of Philology
Communal Higher Education Institution
"Vinnytsia Humanities Pedagogical College"

THE EVOLUTION OF THE NOVEL GENRE IN POSTMODERN LITERATURE

Summary. The article characterizes the features of postmodern literature, which contrasts vividly with other trends. The literary works of this period reflect the changes in society which was marked by a complete rejection of the established genre systems. There was a significant destruction or even disappearance of some genres that were subject to uncontrollable transformations. It led to the idea that postmodernists allegedly destroyed the category of "genre", but, in fact, a different idea of the genre was born. The study of the evolution of the novel genre summarizes the achievements of literary critics on this topic and, using the example of works of art, points out the features of the postmodern novel. The origins and transformations of the novel genre from the emergence of the concept of the genre to its postmodern variants are studied in detail. One of the topical issues of genre studies is also the typology of the novel, since the genre form of the novel is constantly evolving, forming numerous modifications. The paradoxes of the scientific perception of the novel genre are systematized, which indicate a change in approaches to writing and perceiving works of literature and the role of the reader in the plot. Due to the openness of the structure of the postmodern work, it became possible to actively "construct" the text – to model it at his own discretion from free order of reading of paragraphs to the possibility of choosing a "more successful" ending. The article emphasizes and highlights the key features of the novel genre, namely collage, fragmentation, pseudo-historicism and marginalization of the protagonist of the postmodern literary works. The examples of these features are presented on the basis of the works of J. Barnes, M. Pavić and G. Swift. The conclusion summarises a radical rethinking of traditional genre varieties. The process of distillation of genre forms ends with the emergence of a detective novel without a clear detective intrigue, a historical novel without history, a socio-psychological novel without a vivid social conflict, and the formation of completely new, modern genres of the postmodern novel.

Keywords: postmodernism, genre, modification, collage, marginalization, fragmentation, virtual historicism.

Постановка проблеми. Друга половина ХХ ст. характеризується як доба постмодернізму – нового періоду в розвитку культурно-історичного процесу. У сучасному літературознавстві категорія «жанру» пережила не найкращі перетворення. У добу постмодернізму декотрі дослідники піддали сумніву саме існування цієї категорії. Це сталося не безпідставно, оскільки література цієї доби ознаменувалась повним неприйняттям усталених жанрових систем, спостерігалось значне руйнування (а то й зникнення) жанрів, які видавалися невідкладними трансформаціями, що й спричинило до вироблення уявлення про нібито розвінчання постмодерністами категорії «жанру» [7, с. 20]. Насправді все було набагато складніше, бо народилось інше уявлення про жанр.

Аналіз останніх досліджень та публікацій з досліджуваної теми засвідчив, що сучасна наука накопичила достатнє теоретичне підґрунтя щодо вивчення проблеми жанрів. Над нею працювали такі літературознавці, як-от: Дончик В. Г., Гегель Г. В. Ф., Мережинська Г. Ю., Бернадська Н. І., Давиденко Г. Й., Жук Ю., Бовсунівська Т. В., Копистянська Н. Х., тощо. Наприклад, постмодерністську трансформацію прози, зокрема роману, досліджує у своїй статті Бернадська Н. І. А от Бовсунівська Т. В. на прикладі сучасних творів зарубіжних та вітчизняних письменників більш розширено розглядає жанрові модифікації роману, наводить визначення основних категорій жанрології. Вагомий внесок в дослідження згаданої в темі проблеми внесли й іноземні науковці, зокрема французький дослідник Цветан Тодоров, який у своїй праці глибоко занурився в історію й розвиток жанрів, надавши нам велике підґрунтя для подальших досліджень.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні весь світ зазнав глобального переосмислення, багатовіковий досвід послугував базою для виявлення цінностей, що з'єднують людство й не будуть прив'язані до будь-якої однієї ідеології, релігії, філософії. З'явилося нове поняття постмодернізму, під яким розуміють глобальний стан цивілізації останніх десятиліть, усю суму культурних настроїв і філософських тенденцій, що пов'язані з відчуттям завершеності цілого етапу культури історичного розвитку, вичерпаності «сучасності» [6, с. 382]. Жанр – це місце зустрічі загальної етики та фактичної історії літератури; [1, с. 75] з цієї точки зору він є предметом привілейованим, і завдяки цьому він може стати головним об'єктом літературних досліджень.

Мега статті – розібратися у постмодерністських концепціях жанру, насамперед роману, оскільки саме він посідає чільне місце в жанровій системі цього періоду літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наприкінці ХХ на початку ХХІ століть увесь світ зазнав глобального переосмислення всіх традицій та моральних цінностей. Постмодернізм сьогодні – це культурологічний феномен, зміст і термінологія якого поки що не з'ясовані остаточно. Як правило, літературний процес багатьом сучасникам видається тією або іншою мірою хаосом [1, с. 76]. Це стосується будь-якої

літературної доби. Тож не випадково, що на початку ХХІ ст. певною мірою хаотичною видається література постмодерну.

Постмодернізм як об'єкт вивчення останнім часом займає одне з перших місць у різних галузях мистецтва, культури, науки. Це особливе світосприйняття, духовний стан, що характеризує кризову епоху. Для нього характерні відчуття розчарованості, розгубленості, відчаю, вичерпності буття [7, с. 218]. Постмодернізм не лише жодних надій, він засвідчує кризові моменти у розвитку суспільства й людини.

Численні постмодерністські художні твори характеризуються свідомою настановою на іронічне зіставлення різних жанрів, стилів, художніх течій. Твір постмодернізму – це завжди висміювання попередніх і неприйнятих напрямків: реалізму, модернізму, масової культури [6, с. 385].

Невідступна увага до жанрів може видатися в наші дні марним витрачанням часу, навіть пережитком з минулого. Кожен знає, що їх було чимало – балад, од і сонетів, трагедій і комедій – в добрі часи класиків; але сьогодні? Видається, щонавіть жанри ХІХ ст. (котрі, як на мене, вже не є цілковитими жанрами) – вірш, роман – розкладаються, змишуються. Вважається навіть ознакою справжньої сучасності для письменника, якщо він більше не дотримується поділу на жанри [11, с. 22].

Те, що твір «не кориться» своєму жанрові, не означає, що його не існує. Постає питання: звідки походять жанри? Відповідь дуже проста: вони походять від інших жанрів. Новий жанр завжди є трансформацією одного чи кількох старих: через інверсію, через переміщення, через комбінування [11, с. 25]. Сьогоднішній «текст» завдячує однаково як «поезії», такі «романові» ХХ ст. Ніколи не було літератури без жанрів, це – система, що переживає безперервну трансформацію, і питання походження не може в історичному плані вийти за межі сфери самих жанрів: у часі немає «до» для жанрів.

Жанри пов'язані з суспільством, в якому вони існують. Саме цим аспектом вони найбільше цікавлять етнологів та істориків. Зокрема, перші в системі жанрів звертають увагу насамперед на категорії, які відрізняють їх від аналогічної системи в сусідніх народів; ці категорії потрібно буде зіставити з іншими елементами однієї й тієї самої культури. Те саме відбувається й для істориків: у кожній епохи є своя власна система жанрів, пов'язана з панівною в той час ідеологією. Подібно до будь-якої іншої культурної сфери, жанри пов'язані з характерними рисами суспільства, до якого вони належать [11, с. 29]. Будь-яка класифікація жанрів є плодом аналітичного мислення. У той час, як сам жанр народжується письменником найчастіше інтуїтивно [3, с. 52].

Ще однією із актуальних проблем жанрології є типологія роману, оскільки жанрова форма роману постійно еволюціонує, утворюючи численні модифікації, та поєднування типології роману лишається однією із нагальних теоретичних проблем. Наприклад, Т. Бовсунівська у книзі «Теорія літературних жанрів» прагне подати найбільш стійкі жанрові ознаки роману, якими на її думку є:

- 1) сюжетна форма;
- 2) прозова образність;

3) ритми прози;

4) приналежність до «книжних» жанрів [3, с. 58].

Серед ключових жанрових різновидів роману в літературі постмодернізму варто назвати: філософський, соціально-філософський, соціально-психологічний роман, роман-сповідь, роман-попередження, роман-антиутопію, інтелектуальний роман, історіографічний або псевдоісторичний (постмодерністська модель історичного роману), науково-фантастичний роман. Відчуття завершеності історії, криза гуманізму в добу постмодерну породили роман-сповідь, роман-антиутопію, роман-попередження. Інтелектуальний роман демонструє намір митців-постмодерністів гуманізувати дійсність, знайти варіанти можливих виходів із ситуації загального абсурду, повернути індивідуальність особистості (творчість Дж. Фаулза, А. Мердок, У. Еко, М. Кундери та ін.) [2, с. 354].

Іронічне спрямування літератури другої половини ХХ ст. визначає розвиток псевдожанрових різновидів роману – «псевдоісторичного», «псевдетективного» («Ім'я троянди» У. Еко). Завдяки пародійному пафосу постмодернізму можливим стало існування соціально-філософського роману, якому бракує аналізу соціальних зв'язків; історичного роману – у якому фактично немає історії й психологічного роману – з дуже примарними рисами психологізму; детективного роману – із ледь прокресленою детективною лінією сюжету [10, с. 23].

Однією із ознак нашого часу стала навала інформаційного потоку. Якщо раніше знання видобувались, ретельно вивчалися та часто приховувались від пересічних людей, то тепер вся інформація стає доступною кожному в рівній мірі. Проблема інформаційного потоку вплинула й на сучасне жанрове мислення, а саме: з одного боку, це посприяло деякому змішуванню масової культури та вишуканої, як і взаємопроникненню науки й мистецтва; з іншого боку, спостерігається розмивання меж не тільки жанру, а й будь-якої художньої форми. Сьогодні жанр тремтить перед сучасністю й неймовірно видозмінюється за моделлю, якої жанрологія ніколи раніше не знала [9, с. 240].

Автор доби постмодернізму не орієнтується на певний канон роману, а формує власний твір за рахунок уже відомих романних форм і модифікацій.

Ще одна риса роману виокремлюється в площині взаємодії роману з іншими жанрами. Так, він може не тільки суттєво впливати на розвиток епічних, ліричних або драматичних видів, романізувати їх, інколи й витіснити на узбіччя літературного процесу, а й, навпаки, вміщувати у власній художній структурі елементи інших жанрів, пародіювати їх, будучи «гібридом серед літературних форм». Отже, прямий (трансформаційний) або зворотний (пародійний) характер взаємодії роману з іншими жанрами постає однією з його жанротворчих характеристик [10, с. 19].

Завдяки відкритості структури постмодерного твору виникла можливість активного «конструювання» тексту – індивідуального прочитання його читачем у будь-якому порядку розгашування частин. Це так званий прийом «комбінаторної гри» – один із найпоширеніших у літературі постмодернізму [9, с. 217]. Відтак, звичайною практикою в літературі другої половини ХХ ст. стало

відверте «запрошення» автором зі сторінок «власного роману» моделювати текст на розсуд читача – починаючи від вільного прочитання абзаців й аж до можливості обирати «більш вдалий», на думку останнього, фінал твору (романи Х. Кортасара, М. Павича, Дж. Фаулза, Р. Федермана). Із цього приводу автор роману «Дамаскин» М. Павич зауважує: «Я намагаюсь дати читачеві можливість самому вирішувати, де починається й де закінчується роман, яка зав'язка й розв'язка, якою буде доля головних героїв» [10, с. 20]. При цьому яскраво виражена колажність композиції «Дамаскина», яка дійсно дає можливість читати твір з будь-якого абзацу, узагалі ставить під великий сумнів правомірність зараховувати цей художній витвір до романного жанру в його класичному розумінні.

Напрочуд показовими щодо фрагментарності оповіді можна назвати романи англійських прозаїків Дж. Барнса («Кохання і таке інше», «Як усе було») та Г. Свіфта («Останні розпорядження», «Світло дня»). Романісти вдаються до психологічного аналізу дрібних побутових сцен (подій), демонструючи читачеві цілісну модель людського буття, сконструйовану з частинок незначних повсякденних подій і вражень, що дає змогу визначити їх твори як «психологічну прозу» сучасного типу. Відтворюючи епізоди із життя персонажів за допомогою прийомів «стопкадр», «потік свідомості», а також несподівано занурюючи читача у вир абсолютно невідомих перипетій своїх творів, британські прозаїки, як не парадоксально, досягають ефекту реалістичності й цілісності оповіді [10, с. 21].

Так, роман Г. Свіфта «Світло дня», написаний за всіма канонами детективного жанру, але в розповідь про сьогодення вкраплені спогади про минуле, які розкривають перед читачем низку екзистенціальних проблем буття. Ці спогади фрагментарні й переплітаються з роздумами про кохання, подружні зради, про історичні особистості. Головний герой розповідає історію свого одруження, розмірковує про одвічну проблему «батьки – діти», ставить філософські питання про сенс життя, спілкування людей і про те, «що добре, а що ні», випадковість і закономірність, доля і Божественний промисел, життя і смерть. Наплив неочікуваних повідомлень, вражень, думок нагадує хаотичний потік спогадів, відчуттів, асоціацій, притаманних свідомості кожної людини в її реальному існуванні. Фрагментарність оповіді служить посиленню естетичного й філософського впливу на читача.

Роман поєднує в собі жанрові характеристики детективу, любовного, психологічного та філософського романів. Автор є одним із найскладніших для сприйняття письменників, майстром заплутаних сюжетів, які складені з фрагментів оповіді й лише наприкінці роману ми можемо розгадати головоломку й упорядкувати події в хронологічному порядку. Структурна організація твору та дискурсивна незавершеність віддзеркалює феномен складності й суперечливості життя, множинності проявів людської екзистенції.

Англійський письменник Дж. Барнс теж володіє яскраво вираженими характеристиками фрагментарної оповіді, особливо в романі «Історія світу в 10 ½ розділах», який за своєю зо-

внiшньою та внутрiшньою органiзацiєю фактично протиставляє себе всьому жанровому канону роману. Пiд загальною назвою об'єднано зовсiм рiзні за змістом, iдейним спрямуванням новели, якi не мають мiж собою нічого спiльного, крiм образiв води й тих чи iнших плавзасобiв (вiд ковчега до невеликого човна) [5, с. 13].

Докорiнно змiнився й iсторичний роман. Дискредитацiя iсторiї, яка вiдбувалася останнiм часом, мала б, напевно, пiдiрвати вiру в iсторичний роман. Проте, незважаючи на прогнози культурологiв ХХ ст., якi пророкували його смерть, останнiй продовжує iснувати, однак, варто вiдзначити ознаки його суттєвої трансформацiї. «Світова iсторiя» вже не сприймається як єдине цiле – вона розпадається на безлiч всеосяжних пояснень. Вiдтак, у постмодернiстському романi мирно спiвiснують рiзні iсторiї, версiї, iнтерпретацiї [9, с. 262]. Чого варта, наприклад, сама лише назва роману Дж. Барнса «Iсторiя свiту у 10 ½ роздiлiв», на сторiнках якого британський прозаїк вiдверто iронiзує щодо достовiрності загальновiдомих фактiв: він подає бiблiйну iсторiю про безгрiшного Ноя в пародiйному ключi. Лiричний герой, вiд iменi якого ведеться оповiдь, це шашiль, що мешкає у вiдмерлiй деревинi. Така стратегiя (оповiдь вiд iменi комахи, яка ледь досягає в довжину п'яти мiлiметрiв), безумовно, свiдчить про кардинальне змiщення «iсторичних акцентiв» i появу надмiрної уваги до маргiнальних постатей, а переписування (тобто iронiчне переосмислення) вiдомої бiблiйної легенди й водночас змiна її пафосу демонструє активний процес розвiнчання мiфiв, нав'язаних попередньою iсторiєю [5, с. 16].

Автори постмодернiстських iсторичних романiв (Дж. Барнс, Дж. Фаулз, П. Акройд, Г. Свiфт, У. Еко) свiдомо переосмислюють iсторiю, розраховуючи на парадоксально орієнтоване читачке сприйняття. Художня мета митця – розхитати вiру читача в достовiрність фактiв iсторiї, ключовий концепт: iсторiя – це фальсифікацiя, пiдробка. Постмодернiсти, зацiкавленi в минулих подiях, прагнуть самостiйно розслiдувати їх, дати їм власну iнтерпретацiю [10, с. 23].

Варто зауважити, що переосмислення iсторiї й гра з iсторичними фактами не рiдкiсть у новiтній лiтературi, такий феномен отримав назву вiртуальний iсторизм. Він робить постмодерну гру з текстом твору та читачем правдоподiбною, виконує функцiю стилiзацiї. Характерними рисами вiртуального iсторизму є: гiперреалiзм, увага до деталей, iмiтацiя, застосування чужих цитат. Письменники-постмодернiсти створили вiртуальну реальність, де все можливо за певних умов [4, с. 37]. Так, в оповiданнi «Дамаскин» М. Павича наводяться факти вiзантiйської та поствiзантiйської культури, в образах головних персонажiв легко вгадуються реальні iсторичні особи – православні церковні дiячi – Іоанн Дамаскин та Іоанн Лествичник, наявнi посилення до древнiх мiтiв. А те, що автор дає змогу чи-

тачу обирати власний шлях прочитання твору, натякає на безмежний вибiр людини у твореннi своєї долi. Те, що в творi говориться про реально iснуючих коли-небудь людей – ознака iсторизму. А те, що можуть зустрiтися герої з рiзних епох – вже ознака вiртуального iсторизму.

Герой роману перiоду постмодернiзму теж докорiнно вiдрiзняється вiд iндивiда бальзакiвсько-флюберiвського типу. Митцiв не цiкавлять його взаємини з соціальним середовищем, боротьба за чiльне місце в суспiльному порядку. Творцiв не належить виключне право знати все про подальшу долю свого героя – адже тепер він легковажно й беззастережно довіряє її своєму читачевi. Не пiдвладна йому й свiдомість героя, він уже не може знати все, про що той думає, йому не вiдомі iмпульси, якi визначають поведiнку його героя [8, с. 71]. Сара Вудраф («Жiнка французького лейтенанта» Дж. Фаулза), Жан-Батiст Гренуй («Запахи» П. Зюскiнда), Урсула i Хосе-Аркадіо Буендіа («Сто рокiв самотності» Г. Маркеса) чужі соціуму, вони – маргiнали, соціум не приймає їх в свiй простiр. Так пiдкреслюється ворожiсть сучасного свiту, його незатишність для iснування окремого iндивiда.

Висновки. Отож, роман у лiтературi постмодернiзму змiнився вiдповiдно до того, як змiнювалася роль автора у творi та орієнтацiя на масового читача. Протягом ХХ столiття роман зазнає найбiльшої трансформацiї. Основним ключовим принципом постмодернiзму є принцип «ніколи не ставити нiяку iдею, вчення, iстину, програму, мету, правило вище за людину, особистiсть». Будь-які iстини та iдеї, вiдомі людям, є вiдносними, вони носять риси свого часу. Сучасному роману притаманні такі особливості як: розмитiсть та сплав жанрiв, неоднозначність й багатозначність, iнтертекстуальність, комбiнування, деконструкцiя, фрагментарність, iронiчність. Немає єдиної моделi постмодернiстського роману. У новiтньому романi тепер не лише автор є головним у вирiшеннi подальшого розвитку дiї, а й сам читач має змогу iнтерпретувати сюжет i дiї головних персонажiв по-своєму, керувати їхньою подальшою долею, обирати власний фiнал, моделювати текст, вирiшувати, опираючись на iнтелект i життєвий досвiд, як розуміти тi чи iнші iдеї письменника.

Роман стає «вільним» жанром, що ускладнює його аналіз з точки зору того, що лiтературознавцi давно вже визначили ознаки, особливостi та стандарти роману. Це новий стиль письма й нове свiтовiдчуття яке фактично реанімує роман, дає йому «друге дихання», пропонує iнші форми художнього зображення.

Роман сьогоднi – це сплав рiзних жанрових форм, ми не можемо традиційно роздiлити роман на iсторичний, детективний чи любовний, тому що все це може поєднуватися в одному творi, або ми отримуємо детектив без традиційних ознак детективу, а iсторичний роман зображує подію, яка переосмислена в душі постмодернiзму.

Список лiтератури:

1. Бернадська Н. І. Постмодернiзм i «пам'ять жанру». *Слово i Час* 2015. № 7. С. 74–78.
2. Бовсунiвська Т. В. Жанровi модифікацiї сучасного роману : монографiя. Харкiв : «Дiса плюс», 2015. 368 с.
3. Бовсунiвська Т. В. Теорiя лiтературних жанрiв: Жанрова парадигма сучасного зарубiжного роману : пiдручник. Кiїв : Видавничо-полiграфiчний центр «Київський унiверситет», 2009. 519 с.

4. Бульвінська О. І. Перший письменник третього тисячоліття, або Милорад Павич і гіпертекст. *Проблеми вивчення літератури постмодернізму*. 2003. № 7. С. 35–39.
5. Велігіна Н. Г. Проза Джуліана Барнса в контексті постмодерністських жанрових експериментів 1980–2000-х років : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.04. Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Дніпро, 2013. 20 с.
6. Давиденко Г., Стрельчук Г., Гринчак Н. Історія зарубіжної літератури ХХ століття : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 488 с.
7. Жук Ю. Постмодернізм: теоретичні аспекти поняття. *Записки з романо-германської філології*. 2018. № 2. С. 216–224.
8. Ковальова Н. А. Жанрові особливості постмодерністського роману П. Зюскінда «Парфуми. Історія одного вбивці». *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. 2022. № 1. С. 69–77.
9. Копистянська Н. Х. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства. Львів : ПАІС, 2005. 368 с.
10. Тарасенко К., Шадріна Т. Модифікації романного жанру в літературі постмодернізму. *Держава та регіони. Серія «Гуманітарні науки»*. 2013. № 1. С. 16–25.
11. Тодоров Ц. Поняття літератури та інші есе / пер. з франц. Є. Марічева. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 165 с.

References:

1. Bernadskaya, N. I. (2015) Postmodernizm i "pamiat zhanru" [Postmodernism and the "memory of the genre"]. *Slovo i Chas – Word and Time*, no. 7, pp. 74–78.
2. Bovsunivska T. V. (2015) *Zhanrovi modyfikatsii suchasnoho romanu: monohrafiia* [Genre modifications of the modern novel: a monograph]. Kharkiv: "Disa plus". (in Ukrainian)
3. Bovsunivska T. V. (2009) *Teoriia literaturnykh zhanriv: Zhanrova paradyhma suchasnoho zarubizhnoho romanu: pidruchnyk* [Theory of literary genres: Genre paradigm of the modern foreign novel: a textbook]. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr "Kyivskiy universytet". (in Ukrainian)
4. Bulvinska O. I. (2003) Pershyi pysmennyk tretoho tysiacholittia, abo Mylorad Pavych i hipertekst [The First Writer of the Third Millennium, or Milorad Pavich and Hypertext]. *Problemy vyuchennia literatury postmodernizmu – Problems of studying postmodern literature*, no. 7, pp. 35–39.
5. Velihina N. H. (2013) *Proza Dzhuliana Barnsa v konteksti postmodernistskykh zhanrovykh eksperymentiv 1980–2000-kh rokiv* [Julian Barnes's Prose in the Context of Postmodern Genre Experiments of the 1980s–2000s]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.01.04. Dnipropetrovskiy natsionalnyi universytet imeni Olesia Honchara Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy. Dnipro. (in Ukrainian)
6. Davydenko H., Strelchuk H., Hrynychak N. (2011) *Istoriia zarubizhnoi literatury XX stolittia: navch. posib.* [History of Foreign Literature of the Twentieth Century: a textbook]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. (in Ukrainian)
7. Zhuk Yu. (2018) Postmodernizm: teoretychni aspekty poniattia [Postmodernism: theoretical aspects of the concept]. *Zapysky z romano-hermanskoj filolohii – Notes on Romance and Germanic Philology*, no. 2, pp. 216–224.
8. Kovalova N. A. (2022) Zhanrovi osoblyvosti postmodernistskoho romanu P. Ziuskinda "Parfumi. Istoriiia odnogo vbyvtsi" [Genre Features of P. Suskind's Postmodern Novel "Perfume. The Story of a Murderer"]. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia – Bulletin of the Alfred Nobel University*, no. 2, pp. 69–77.
9. Kopystianska N. Kh. (2005) *Zhanr, zhanrova systema u prostori literaturoznavstva* [Genre, genre system in the space of literary studies]. Lviv: PAIS. (in Ukrainian)
10. Tarasenko K., Shadrina T. (2013) Modyfikatsii romannoho zhanru v literaturi postmodernizmu [Modifications of the novel genre in the literature of postmodernism]. *Derzhava ta rehiony. Seriiia "Humanitarni nauky" – State and Regions. Series "Humanities"*, no. 1, pp. 16–25.
11. Todorov Ts. (2006) *Poniattia literatury ta inshi ese / per. z frants. Ye. Maricheva* [The Concept of Literature and Other Essays / translated from the French by E. Maricheva]. Kyiv: Vydavnychiy dim "Kyievo-Mohylianska akademiia". (in Ukrainian)

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1.1-125.1-3>

УДК 348.57.99.018.43

Зелененька Ірина Алімівнакандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського***Лозовська Вікторія Анатоліївна**

студентка (освітньо-кваліфікаційний рівень – магістр)

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського***Горбачук-Наровецька Ольга Василівна**

студентка (освітньо-кваліфікаційний рівень – магістр)

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

вчитель української мови та літератури

КЗ «Безіменська гімназія»

ЖІНОЧІ ГОЛОСИ РЕЗИСТАНСУ: МОДЕРНІСТСЬКІ ДЖЕРЕЛА ТА ПОСТМОДЕРНІСТСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. Творчість українських письменниць-зв'язкових, зокрема, поетес Марти Гай (Галини Голояд), Катерини Мандрик-Куйбіди, Ольги Звіробій (Ольги Ільків), а також інших авторок, чий імена та прізвища замовчувала тоталітарна влада СРСР, сьогодні належать до тих явищ світової літератури, які належать до перепрочитання. За допомогою власних творів вояцкам УПА вдалося донести до співвітчизників правду про боротьбу ОУН УПА за незалежність України, а також пояснити, наскільки фальшованою, прихованою була історія II світової війни. Письменниці, які були в лавах УПА, передовсім, як зв'язкові, усе своє життя присвятили Україні, часто успадкувавши від старших родичів, котрі були причетними до УСС, традиції боротьби за свободу, вважаючи це своєю безсмертною працею й зобов'язуючи у віршах наступні покоління продовжити визвольний шлях, відстоюючи правду та виборюючи свободу для українського народу, демонструючи приклад іншим, поневоленим тоталітарною імперією, народам. Життя українських повстанок, зокрема, поетес Марти Гай (Галини Голояд), Катерини Мандрик-Куйбіди, Ольги Звіробій (Ольги Ільків), а також інших відомих авторок-бійчинь, як і їхня творча доля, свідчать про самопожертву і про самопожертву в ім'я справедливості, про великодушність і талановитість, про інтелігентність і європейськість української нації. Попри фатальність визвольного руху, борчині УПА наголошували на ідеї всеохопної любові до України, розуміння Божого промислу та поваги до інших народів світу. Цікавим є те, що повстанська літературно-художня творчість, по суті, заклікала до відповідної тематики й проблематики учасників руху опору другої половини ХХ століття, себто відлігівців (конформістів і нонконформістів), в'язнів сумління (дисидентів), герметиків та учасників андеграунду й, відповідно, каталізувала процес появи такої європейської держави як Україна з гарантіями індивідуальних свобод і демократії (усе це тепер сприймається як форма причинно-наслідкової тяглості розвитку нації, у якому безпосередню участь узяли жінки-борчині). До того ж, український резистанс відбувся на паралелях із західноєвропейським.

Ключові слова: поезія, резистанс, пісня, алегорія, метафора, модернізм, постмодернізм.

Iryna Zelenenrf Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Ukrainian Literature
*Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University***Victoria Lozovska**Student of Master's Degree
*Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University***Olha Horbachuk-Narovetska**Student of Master's Degree
Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
Teacher of Ukrainian Language and Literature
KZ "Bezimenne Gymnasium"

WOMEN'S VOICES OF RESISTANCE: MODERNIST SOURCES AND POSTMODERNIST PERSPECTIVES

Summary. The creativity of Ukrainian female writers, in particular, the poets Marta Gai (Galyna Holoyad), Kateryna Mandryk-Kuybida, Olga Zviribiy (Olga Ilkiv), as well as other authors whose names and surnames were silenced by the totalitarian authorities of the USSR, today belong to those phenomena of the world literature that belongs to rereading. With the help of their own works, UPA female soldiers managed to convey the truth to their compatriots about the struggle of the OUN of the UPA for the independence of Ukraine, as well as to explain how falsified and hidden the history of World War II was. Writers who were in the ranks of the UPA, primarily as liaisons, devoted their entire lives to Ukraine, often inheriting from their older relatives, who were involved in such a formation as the Ukrainian Sich Rifle Corps, the tradition of fighting for freedom. Given this, their immortal work is not lost. In their poems, the writers obliged the next generation to continue the liberation path, defending the truth and choosing the freedom of the Ukrainian people, setting an example for other peoples enslaved by the totalitarian empire. The lives of the Ukrainian insurgents, in

particular, the poets Marta Gai (Galyna Holoyad), Kateryna Mandryk-Kuybida, Olga Zviroby (Olga Ilkiv), as well as other famous women fighters, as well as their creative fate, testify to self-devotion and self-sacrifice in the name of justice, about generosity and talent, about the intelligence and Europeanness of the Ukrainian nation. Despite the fatality of the liberation movement, the UPA's struggles emphasized the idea of comprehensive love for Ukraine, understanding of God's providences and respect for other peoples of the world. It is interesting that the literary and artistic work of the insurgents, in fact, evoked the corresponding themes and problems of the participants of the resistance movement of the second half of the 20th century (conformists and nonconformists), prisoners of conscience (dissidents), hermeticists and participants of the underground and, accordingly, catalyzed the process of formation of such a European state, like Ukraine, with guarantees of individual freedoms and democracy (all this is now perceived as a form of causality of the nation's development, in which women fighters took a direct part). In addition, the Ukrainian resistance took place in parallel with the Western European resistance.

Keywords: poetry, resistance, song, allegory, metaphor, modernism, postmodernism.

Постановка проблеми. Розглядаючи поезію України підрадянської доби, неможливо не помітити її заангажованість, естетичну вакуумність, духовну спустошеність і моральну дезорієнтацію, ситуативну розгубленість і гасло-вість. Лише після 1991 року з забуття й ізоляції повернулися імена учасників руху опору I половини ХХ століття – Тодося Осьмачки, Олега Ольжича, Олеся Бабія, Богдана Кравціва, Юрія Липи. Наголосимо, що серед когорти борців за свободу з'явилися жінки, звісно, Олена Теліга, Оксана Лятуринаська, Наталя Лівницька-Холодна. Безпосередні представники резистансу творили цікаву літературу, здебільшого, поезію, невелику за розмірами, із огляду на воєнний час. Далі рух опору мав місце у творчості «відлигівців» та в поезії андеграунду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідниця І. Роздольська у праці «Політична естетика в українській поезії резистансу 40-50-х років ХХ століття у генетичному контексті» наголосила, що «залізна завіса» між художньою системою та псевдосистемою вирізнила «два моральні імперативи»: «будь-що виживи» й «нізащо не зречись» [9, с. 5], подібне щодо руху опору в периметрі ХХ століття, зокрема, II половини, помітили Н. Данчишин [2], І. Зелененька [3, с. 8–9], що важливо для продовження досліджень корпусу поезії доби як літератури про свободу особистості.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Цікаво, що історії життя відомих повстанців та повстанок покликали майстрів слова кінця ХХ – початку ХХІ століття до написання творів про них. Згадує про свого діда командира Січових Стрільців Івана Герасим'юка, батькового батька, поет Василь Герасим'юк: «Завдяки йому я народився в Караганді...» [5]. Згадував і Дмитро Павличко досвід у сотні імені Колодзінського [10], на основі якого написана «Божевільна». Книга Вахтанга Кіпіані «Зродились ми великої години» насичена фактами, як і публіцистика Галини Гордасевич про Степана Бандеру. «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко оповідає про проблему відтворення в колективній пам'яті справжнього а перебігу подій II світової війни. Андрій Кокотюха у романі про УПА «Червоний» не створив абсолютно позитивних персонажів, його борці – смертні, грішні люди, яких універсалізує боротьба за свободу. Проте, що в умовах хаосу війни мати все є недозволеною розкішшю оповідає інший роман Ан-

дрія Кокотюхи «Чорний ліс», про командира рейдової групи УПА оповідає роман «Багрянний рейд». Події повстанської боротьби переповідає Марія Матіос у «Солодкій Дарусі», де вони стають ключем до символізації. Марія Савчин у книзі спогадів «Тисяча доріг» у традиції нон фікшн оповідає про тяжкі будні підпільниці ОУН-УПА на псевдо «Марічка». Першим в Україні романом про історію УПА є «Вогненні стовпи» Романа Іванчука. Класичним є роман Уласа Самчука «Чого не гоїть вогонь?».

Мета статті – висвітлення ролі жінки у творчості поезії резистансу 40–50-х років ХХ століття як промовистого факту боротьби за свободу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Марта Гай (справжнє ім'я та прізвище – Галина Савицька-Голояд), зв'язкова та помічниця ідеолога повстанського підпілля Петра Федуна, почала писати вірші в юності, а Друга світова війна лише загострила творчі пориви, розкривши її талант у підпіллі: «...патріотична поезія підтримувала воїнів УПА у підпіллі та надихала українців в лихі часи сталінського поневолення. Незважаючи на важке табірне життя полонянки-підпільниці в пересильних тюрмах, у ГУЛАГу – Голояд продовжувала писати. А повернувшись на волю, вона ще більше заглибилася в творчість...» [1].

Марта Гай постійно писала, почала творити в підпіллі оповідання й вірші, її перша збірка «До зорі», написана в 1949–1950 рр., була надрукована в підпіллі після арешту й перевезена за кордон. У таборах та в тюрмі вона вчила власні вірші напам'ять, записувала їх по змозі, а також писала прозу, тому її твори нагадують «...перемислення пережитих героїчних подій в історії України, трагедій сотень, тисяч людських дол, зокрема жінок-патріоток...» [1]. Тому в її віршах багато України, із якою боялася розставатися. Це підтверджує поезія «Батьківщина», насичена повторами: «Не покину тебе. Ляжу тихо біля твоїх я ніг, / Наче вірна собака, що тебе все життя сторожила. / Не покину тебе, хоч заманливих стільки доріг, / Й чужина обіцяє, що буду я з нею щаслива...» [8].

Візія багатостраждальної долі України, двоколору й повстанців-захисників батьківщини – нероздільні: «Як безмірно нам довго з тобою страждати прийшло! / Все бої. І бої, гіркі втрати, і знов бойовище... / Прапор твій з наших рук ворогам вивать все ж не вдалось, / В спазмах болю піднімати його ми все вище та вище...» [8]. Лірична героїня віршів Марти Гай називає себе

дочкою рідної землі, котра готова на самопожертву задля свободи, але вона як справжня інтелектуалка свого буремного часу не впевнена, чи насправді вистачить їй життя, щоб урятувати Україну від пекельних історичних кіл неволі: «А що ж я? Бодем змучена твоя дочка? / Я своїми грудьми заслоню тебе в смертну годину! / Хто нам скаже, чи може одне тільки життя / Врятувати мільйонну свою Батьківщину?» [8]. Ідея поезії, що звучить в останніх рядках, проходить крізь такі образи-домінанти: Любов, Гідність, Вірність. Їх сповідує лірична героїня, що покладає собі як священний обов'язок не покинути рідний край, «поки в серці пульсує ще кров...» [8]: «Але світ підняла з небуття непомірна Любов, / Але наше буття утвердила незламна Вірність... / Я тебе не покину, поки в серці пульсує ще кров, / Поки моя душа ісповідує людську Гідність!» [8].

Поезія Марти Гай «Поговори зі мною, Пане...» є ліричним зверненням, переповненим емоцій нерозуміння всього жаху війни, неприйняття того, що несе українцям «година лютого прокляття» [8]: «В годину лютого прокляття, / Куди нам. Господи. Іти? / Куди? Скажи!» [8]. Образок «Переїду по калиновім мості...» транслює біль борчині й письменниці, який балансує на межі усвідомленого теперішнього й осмисленого минулого, яке авторка прагне забути та зцілитися вірою у переможне майбутнє: «Переїду по калиновім мості / Через моє життя / Щоб прийти із минулого в гості / У нове майбуття...» [8]. В інтонаціях повстанки помітний вплив поезії пражанок, зокрема, Олени Теліги, чії полум'яні рядки часто приховували жіночу позицію.

Натомість, зосталась елегія Марти Гай «Деє на моїй землі...» вражає позірним, майже трибунним вираженням романтичної любові до України, захопленням красою української природи, що провокує ворогів на завоювання: «Деє на моїй землі, / Деє на моїх полях / Золотиться колосся пшениці...» [8], «Зі штриками в зажерливих, жадних руках / Прутяться хижі москалі до границі...» [8]. Цікаво, що у творі чергуються рядки з описом рідної землі, із захопленням нею, із тими рядками, у яких виражена глибока ненависть до «темної ночі» [8] й до «темного жаху» [8], котрі втілюють «хижі москалі» [8], що звучить по-пророцьки, і цю вправну аналітичну прогностику неможливо ігнорувати. Найбільший трагіс, інфернальний за характером, утілюють такі рядки: «Щоби друзів моїх краплі крові / В чашу Грааля зібрати, / В невмирущій, безсмертній любові / На весні умирать...» [8]; цілком зрозуміло, що біль втрат акумулює прагнення помсти; якщо ж помста нереалізована, то біль перетворюється у тотальний (перманентний стан болю називають синдромом тих, хто вижив на війні). Марта Гай як типова авторка-учасниця руху опору задекларувала незвичайне, одивнене бажання свободи й демократії для України, а також – ненависть до ворогів, що перетворилася на інфернальну лють.

Катерина Мандрик-Куйбіда, зв'язкова УПА, писала вірші про віру й боротьбу, дещо наслідуючи неоромантичний принцип письма Лесі Українки. У поезії «Висушіть, вітри, усю скорботу...» описано віру в дивовижне здобуття свободи: «Ви-

сушіть, вітри, усю скорботу, / Вишій її, сонце золоте! / Від крові пролитої і поту / Наша воля буйно проросте...» [6]. Цікаво, що авторка після візії народного щастя провокує читача зображенням підготалитарної буденщини, наповненої кров'ю, смертю, хрестами: «А тепер – лиш кров і смерть. Хрести. / Прочитайте наші тестаменти – / Ці бажань зникаючі сліди...» [6]. Християнські мотиви постають як рятівні для ліричної героїні: «З вірою у Господа святого, / З честю, що знамена підняла, / Ми ішли на смерть заради того, / Щоб Вкраїна вільною була!» [6]. Звернення «До змагу нумо знову, браття...» звучить як програма для вояків УПА: «До змагу нумо знову, браття. / Дарма над нами ворон кряче. / Ми – шаленіюче завзяття, / Такі ж як сонечко гаряче...» [6]. Вояків метафоризовано через ініціації: «гартованим залізом / у серце з правдою простою» [6]. Упевненість у силах повстанців нагадує декларацію: «Печаль і сумніви – не наше. / За Україну і за славу / З тобою битимось, враже, / Щоб відновити нам державу...» [6].

Мініатюра «Ми склали у ряд на оцій полонині...» є, по суті, девізом упівців: «Ми стали у ряд на оцій полонині / Обітницю скласти на зброї: / Свободу народам! Свободу людині! / Нас кличуть боротись герої...» [6]. Закликовою є поезія «Наші знамена»: «До зброї, браття! Всі до бою / Супроти недругів лихих. / Ми помстимось за героїв / Або долучимось до них!» [6], програмною постає християнська віра, споріднена з лицарською безстрашністю: «Не зломлять вороги, ні зрада – / Нас Богоматір береже...» [6]. Ідея заклічної поезії «Наші знамена» – універсальна: «Воля Людині і народам всім!» [6]. Викривальною є поезія «Криваві ваші ідеали...», що розпочинається зверненням до ворога: «Криваві ваші ідеали / Колись розсіпляться за мить – / Людей ви стільки повбивали, / Що вам у спокої не жить!» [6], котре переростає у присуд ворогам: «Переінакшить нашу вдачу / Не вдасться, нелюди, і вам. / Ми збережемо любов гарячу / І вірність нашим корограм!» [6]. Катерина Мандрик-Куйбіда чи не кожну поезію писала наче від імені вояків УПА, що вповні дозволяв їй статус бійчині, чітке усвідомлення того, що вона є частиною УПА, частиною історії, частиною української нації, що поборює ненаситного ворога європейської цивілізації.

Мініатюра «Я дихала вітриськами негоди...» є настроєвою візєю майбутньої переможної звитязи: «Повстанська кривця зорями сія, / А Україна все стає сильніша / І я...» [6]. У заклічній поезії «До бою!» Україну названо Вітцівщиною, яка зазнає слави, здобутої завдяки межовій звитязі «синів» [6]: «Вперед Вітцівщини сини – / Там нас чекає слава! / Священну землю боронить / Зове зоря кривава...» [6]. УПА відмінна від «раті потворної» [6]: «Ставаймо в стрій, ідім у бій – / Державу боронити! / До зброї, гей! Заброд ачей / Зітремо рать потворну...» [6], продовження є безкомпромісним (що властиво воїнам), погрозовим пророцтвом: «Так буде з кожним, хто прийшов / Життя в нас відібрати, / Бо смерть за смерть і кров за кров. / Очікуйте відплати!» [6].

Настанова Катерини Мандрик-Куйбіди «Будь героєм!» від материнських інтонацій пе-

реходить до чоловічої ініціації: «Чуєш, сурма-ми відверто / Воля кличе нас до бою: / Мати сину каже твердо: / «Будь героєм!» [6]. Образок «Лежала на ошматті голова...» Катерини Мандрик-Куйбіди має ознаки присвяти молодому повстанцеві: «Злітали з вуст безхитрісні слова: / Йому у сні ввижалася кохана... [6], «Як він любив! О, як же він любив!.. / Не вчує це дівчинонька ніколи...» [6].

У поезії-молитві «Благослови вогнем, а не словами...» зображена історична лють до ворогів, якій протиставлена сила повстанського спротиву: «А чую силу спротиву до болю, / Яка мене наповнює ущерть...» [6]. У творі знаходимо й безкомпромісні, властиві руху опору, інтонації: «Або здобудеш вимріяну волю, / Або достойну вигадаш смерть!» [6]. В іншому творі звернення до Бога супроводжують прохання про силу волі повстанки: «Хай буде воля не моя, / Бо тільки Ти, мій Господи всесильний, / Неправді всій протистояв / І був у діях непомильний. / Хай буде так, як хочеш Ти, / Молюсь Тобі, мій Господи, як вмю. / Дай сили честь уберегти...» [6].

Поезія «Зоря багрить і гори, і крайнеба» є зізнанням Катерини Мандрик-Куйбіди в тому, що вона зв'язкова УПА: «Зоря багрить і гори, і крайнеба. / Бредуть бійці снігами по плаю. / Я – зв'язкова – попереду. Халепа – / Знакую кров'ю стежечку свою...» [6]. Цікаво, що авторка-жінка передає деталі одного з боїв: «Коли зайшли ми вже за Бозники. / Іздалеку озброєних уздрівши, / Пропуся у бандерівських стрільців: / «Не дайте полонити! Перший ліпший / У мене стріл, за тим – у ворогів...» [6]. У творі згадана місцевість Сколівського району, що на Львівщині (село Коростів, поблизу якого ряд урочищ, одне з яких – Бозники). У діалозі письменниця передає мотивовану готовність повстанців загинути, але не датися в полон на муки, а тим паче – не віддати на глум і катування посестру: «Щоб ти померла перша без потреби? / Поляжемо усі у боротьбі! / Набій передостанній – це для тебе, / А вже останній в кожного собі!» [6].

Більшість віршованих творів зв'язкової УПА Ольги Звіробій (Ольги Ільків, інше псевдо – Роксоляна) були написані під час ув'язнення. Поезія «Повстанське танго» є візєю позавоєнного щастя: «Поглянь, ось перший сніг... / І мрія біла із недавніх днів, / І вдаль летить з-під стріх / Прядиво дивне із туги і снів...» [4]. Авторка особливо виділяла цей твір серед своєї спадщини: «...Я мала 24, коли написала слова «Повстанського танго». Зараз мені – 100. Актуальність цієї речі в тому, що вона була написана у 1944-му, а зараз – 2020-й, гасло залишилося те ж саме: «Воля або смерть!» [7].

Фатальність любові під час воєнного лихоліття, біль розлуки – один із ключових мотивів поезії повстанки: «Поглянь у серце, що томиться самотне / І виглядає тебе із даліни... / В своїй скорботі воно таке привітне... / Ах, повернися із срібної імлі!» [7]. Далі мотив змінює вектор у бік боротьби: «Ми йдемо, а гімн в душі / І крок несхитний по тріумф чи смерть, / Щоби великі дні / Свідчили гідно про кривавий герць...» [7]. Подібні інтонації подибуємо в поезії «Чому так слово падає із уст», де Ольга Звіробій метафоризує й фаталізує

любов і боротьбу: Чому так слово падає із уст, / немов підстрелена пташина, / Яка, не долетівши до землі, / В повітрі вже безсило гине? / Це знаєш ти, і знаю я, і знають ті роки, / Що поглумились над твоєю головою...» [4]. Життя як жертву авторка порівнює з великою християнською жертвою пророка, згадує роки ув'язнення та наслідки перебування в катівнях СРСР: «Альбом мого життя – картини величаві / На ньому тінь хреста, приниження та слави. / Вгинаючись під ним, ми на Голгофу рвались. / І падали, і знов, ми знову піднімались...» [4].

Оскільки у ряді віршів письменниця згадує маршову традицію, пише в ній, то й один із творів називає – «Марш безсмертних», у ньому в характері заклик переконає воюючих у славетності боротьби за свободу та жертвовності: «Вставайте, Герої! / Ходіть у бої! / Хай ваша незламність йде з нами. / Ви волю сталили в священнім вогні – / Це слава голосить світами!» [4]. Інфернальні мотиви поєднані з пророцтвами: «Вставайте, Безсмертні! / Походи гримлять / І світ вколисав гуркіт зброї. / З великої жертви зросла наша рать / Під юний звук пісні грімкої!» [4]. До того ж ці пророцтва мають градаційний характер: «Вставайте, Крилаті! / На поклик святий / Несемо ми світу свободу. / Ніхто і ніщо вже не спинить наш гнів: / Ми стали на захист народу!» [4].

Подібними прийомами художнього зображення характеризується пісенна поезія «Гей, не даймо розпинати!», де передано початок нічної ворожої атаки на село: «Північ... б'є дванадцять... / Вибух! Рветься в хату чорний кіт!.. / Де ж ти, доле України? / Меркне наш блакитний світ...» [4]. В алегоричному, інфернальному образі чорного kota втілено образ ворога. Почасті поезія перейнята нігілізмом: Ось підступну петлю-зашморг / Носить вітер злих епох – / Мов не було України, / Мов не було перемог!» [4]. Далі авторка тлумачить алегорію за допомогою паралелізму: «Як багато появилось / Чорних душ, лихих сердець. / Вірність, чесність утопились / В морі злоби... Де ж кінець?» [4], після цього спостерігаємо апокрифічний експеримент із антитезами: «Глянь, Воскресла Україно, / Юда знов ожив, встає! / Поцілунком лебединим, / Поцілунком продає...» [4]. Подібно до Павла Тичини в «Пам'яті тридцяти», письменниця асоціює Юду з ворогом. Україна, традиційно порівнювана зі святою, із матір'ю, знаходиться на межі: «О, не даймо розпинати / Матір рідну, дорогу. / Задавімо підлий задум, / Поки не убив Святу!» [4].

Висновки. Резистансна поезія, яку уналежнювати до так званої «підземної літератури» не була художньо довершеною, але становить феномен творчості борців і борчинь, діяльність яких поширюється на левову частку ХХ століття. В жорстких умовах оборони, наступів і відступів, кровопролитних боїв, у підпіллі, в ув'язненні та в екзилі талановитим авторам доводилося іноді взагалі не зважати на довершеність форми, на переваги якісної строфи й випускати з уваги версифікаційну майстерність. Головним завданням поезії руху опору була фіксація організованого, вишколеного, інтелектуального спротиву червоним терористам, у якому були всі ознаки честі.

Список літератури:

1. Голянд Галина (Марта Гай). *Письменники Прикарпаття*. URL: <https://sites.google.com/site/xatachytalnya1/pismenniki-prikarpatta/goload-galina> (дата звернення: 28.03.2023).
2. Данчишин Н. Трагічні оптимісти: поети з ОУН та УПА. *Локальна історія*. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/tragichni-optimisti-poeti-z-oun-ta-upa/> (дата звернення: 10.08.2023).
3. Зелененька І. «Чиї це ілюзії стенають плечима, якого народу...»: Тарас Мельничук і літературний процес 60-90-х років в Україні. Вінниця: «Едельвейс і К», 2008. 152 с.
4. Інтерв'ю з Ольгою Ільків. *Архів ОУН*. URL: <https://ounuis.info/fonds/video-documents-f-32/1526/interviu-z-olhoiu-ilkiv.html> (дата звернення: 28.03.2023).
5. Карп'юк В. З Гуцульщини: Василь Герасим'юк. *Збруч*. URL: <https://zbruc.eu/node/8635> (дата звернення: 15.06.2023).
6. Куйбіда В. Катерина Мандрик-Куйбіда: Зведемо український дім! *Український інтерес*. URL: <https://uain.press/blogs/katerina-mandrik-kujbida-zvedemo-ukrayinskij-dim-1323554> (дата звернення: 28.03.2023).
7. Луців В. «Повстанське Танго» Ольги Ільків та Марти Пашківської. Народна воля. 2012. URL: <http://volya.if.ua/2012/08/povstanske-tango-olhy-ilkiv-ta-marty-pashkivskoji/> (дата звернення: 28.03.2023).
8. Поезія Марти Гай. *Письменники Прикарпаття*. URL: <https://sites.google.com/site/xatachytalnya1/pismenniki-prikarpatta/goload-galina/poezia-marti-gaj> (дата звернення: 28.03.2023).
9. Роздольська І. Українська поезія резистансу 40-50-их років ХХ ст.: генетичний контекст і естетична природа: авт. дис. ... канд. філол. наук. Львів, 2000. 19 с.
10. Юрченко О. Скарби і пророцтва про Україну, які нам залишив Дмитро Павличко. *Освіторія*. URL: <https://osvitoria.media/experience/skarby-i-prorotstva-pro-ukrayinu-yaki-nam-zalyshyv-dmytro-pavlychko/> (дата звернення: 10.08.2023).

References:

1. Holoiad Halyna (Marta Hai) (2007) [Holoiad Halyna (Marta Hai)], *Pysmennyky Prykarpattia*. Available at: <https://sites.google.com/site/xatachytalnya1/pismenniki-prikarpatta/goload-galina> (accessed March 28, 2023).
2. Danchyshyn N (2022) Tragic optimists: poets from the OUN and the UPA. *Lokalna istoriia*. Available at: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/tragichni-optimisti-poeti-z-oun-ta-upa/> (accessed August 10, 2023).
3. Zelenenka I (2008) "Chyi tse iliuzii stenaiut plechyma, yakoho narodu...": Taras Melnychuk i literaturnyi protses 60-90-kyh rokiv v Ukraini ["Whose illusions are shrugged off, which people...": Taras Melnychuk and the literary process of the 60s-90s in Ukraine]. Vinnytsia: Edelweis i K. (in Ukrainian)
4. Interviu z Olhoiu Ilkiv (2021) [Interview with Olha Ilkiv]. *Arkhiv OUN*. Available at: <https://ounuis.info/fonds/video-documents-f-32/1526/interviu-z-olhoiu-ilkiv.html> (accessed March 28, 2023).
5. Karpiuk V. (2013) Z Hutsulshchyny: Vasyl Herasymyuk [From Hutsul region: Vasyl Herasymyuk]. *Zbruch*. Available at: <https://zbruc.eu/node/8635> (accessed June 15, 2023).
6. Kuibida V. (2020) Kateryna Mandryk-Kuibida: Zvedemo ukrainskyi dim! [Kateryna Mandryk-Kuibida: Let's build a Ukrainian house!]. *Ukrainskyi interes*. Available at: <https://uain.press/blogs/katerina-mandrik-kujbida-zvedemo-ukrayinskij-dim-1323554> (accessed March 28, 2023).
7. Lutsiv V. (2012) "Povstanske Tango" Olhy Ilkiv ta Marty Pashkivskoi ["Rebel Tango" by Olha Ilkiv and Marta Pashkivska]. *Narodna volia*. Available at: <http://volya.if.ua/2012/08/povstanske-tango-olhy-ilkiv-ta-marty-pashkivskoji/> (accessed March 28, 2023).
8. Poeziia Marty Hai (2007) [Poetry by Marta Hai]. *Pysmennyky Prykarpattia*. Available at: <https://sites.google.com/site/xatachytalnya1/pismenniki-prikarpatta/goload-galina/poezia-marti-gaj> (accessed March 28, 2023).
9. Rozdolska I. (2000) *Ukrainska poeziia rezystansu 40-50-kyh rokiv XX st.: henetychnyi kontekst i estetychna pryroda* [Ukrainian resistance poetry of the 40s and 50s of the 20th century: genetic context and aesthetic nature]: avt. dys. ... kand. filol. nauk. Lviv. (in Ukrainian)
10. Yurchenko O. (2023) Skarby i prorotstva pro Ukrainu, yaki nam zalyshyv Dmytro Pavlychko [Treasures and prophecies about Ukraine left to us by Dmytro Pavlychko]. *Osvitoria*. Available at: <https://osvitoria.media/experience/skarby-i-prorotstva-pro-ukrayinu-yaki-nam-zalyshyv-dmytro-pavlychko/> (accessed August 10, 2023).

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1.1-125.1-4>

УДК 373.3[5:811.162.1]:37.048-51

Івона Кієвська

доктор теологічних наук, директор

*Загальноосвітня школа імені Юзефа Пілсудського, м. Кельці***Олена Рябошапка**

магістр польської філології, викладач польської мови

Загальноосвітня школа імені Юзефа Пілсудського, м. Кельці

КОУЧИНГОВІ ПИТАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Досліджено теоретичний аспект у задаванні коучингових питань при вивченні польської мови як іноземної. У статті досліджуємо як задавати питання на основі коучингових технологій, які допомагають учням зрозуміти не лише саму суть питання, але й навчають критичного мислення та надання впевненості у собі, розкривають креативність. Ми часто недооцінюємо важливість запитань і при цьому втрачається розуміння учнів у наданні креативної відповіді під час вивчення польської мови як іноземної. Доведено актуальність створення коучингових запитань на підставі коучингових технологій для вивчення польської мови учнями на різних рівнях, виявлено переваги і недоліки використання питань для вивчення польської мови на різних рівнях. Актуальність вивчення польської мови за допомогою коучингових технологій виникла також завдяки широкому попиту вивчення польської мови не лише у школі, але й на різноманітних платформах в інтернет просторі. Аналізуючи різні курси та вивчення польської мови у школі, бачимо, що труднощі з вивченням іноземної мови пов'язані з вираженням власної думки та відповідями на поставлені питання. Дуже часто проблема криється саме в питаннях, які поставлені незрозуміло або учитель несвідомо підводить учня до тієї відповіді, яку хоче сам почути. І це спрямовує та заохочує учнів до шаблонного мислення, до тієї відповіді, яку хоче почути учитель.

Ключові слова: coaching, коучингові технології, coach, запитання, транзакційний аналіз, польська мова, відкриті питання.

Ivona Kyivska

Doctor of Theological Sciences, Director

*Secondary Schools named after Józef Pilsudski, Kielce***Olena Ryaboshapka**

Master of Polish Philology, Teacher of the Polish Language

Secondary School named after Józef Pilsudski, Kielce

COACHING QUESTIONS IN POLISH LANGUAGE CLASSES

Summary. The theoretical aspect of asking coaching questions when learning Polish as a foreign language is studied. In the article, we explore how to ask questions based on coaching technologies that help students understand not only the essence of the question, but also teach critical thinking and self-confidence, reveal creativity. We often underestimate the importance of questions, and at the same time, the understanding of students in providing a creative answer when learning Polish as a foreign language is lost. The relevance of creating coaching questions based on coaching technologies for learning the Polish language by students at different levels has been proven, the advantages and disadvantages of using questions for learning the Polish language at different levels have been revealed. The relevance of learning the Polish language with the help of coaching technologies also arose due to the wide demand for learning the Polish language not only at school, but also on various platforms in the Internet space. Analysing various courses and learning the Polish language at school, we see that difficulties with learning a foreign language are connected with expressing one's own opinion and answering the questions. Very often, the problem lies precisely in the questions that are asked in an unclear manner or the teacher unconsciously leads the student to the answer that he himself wants to hear. And this directs and encourages students to pattern thinking, to the answer that the teacher wants to hear. Among the resource aspects of pedagogical activity is coaching – an innovative educational technology that takes the relationship between teachers and students, between students and parents to a new level when they are involved in personal interaction. According to practice, coaching technology is a powerful tool for revealing a person's potential and effective assistance in personal development, and also serves as additional information from the coach. Self-discipline, preparation for accelerating the desired changes in the educational development of students in Polish language lessons in the conditions of an educational institution helps in the qualitative acquisition of knowledge, abilities and skills, in the courage to express one's non-standard opinion, in the ability to ask questions, in friendly relations between the student and the teacher, the student and a student.

Keywords: coaching, coaching technologies, coach, questions, transactional analysis, Polish language, open questions.

Постановка проблеми. Запитання – найкращий спосіб навчитися розвиватися, змінити своє життя, життя людей навколо, дізнатися хто я, що є в цей момент для мене важливим.

Основною проблемою, яку ми розглядаємо у даній статті це вміння задавати питання за допомо-

гою коучингових технік при вивченні польської мови у школі. Актуальність вивчення польської мови за допомогою коучингових технологій виникла також завдяки широкому попиту вивчення польської мови не лише у школі, але й на різноманітних платформах в інтернет просторі. Аналізую-

чи різні курси та вивчення польської мови у школі, бачимо, що труднощі з вивченням іноземної мови пов'язані з вираженням власної думки та відповідями на поставлені питання. Дуже часто проблема криється саме в питаннях, які поставлені незрозуміло або учитель несвідомо підводить учня до тієї відповіді, яку хоче сам почути. І це спрямовує та заохочує учнів до шаблонного мислення, до тієї відповіді, яку хоче почути учитель.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження проведені за допомогою коучингових технологій у вивченні польської мови, доводять актуальність цієї тематики, що лише започатковує нову хвилю наукових досліджень. Цікаві дослідження проводили Тименко В. М., Нежинська О. О., дуже багато різних статей пов'язано з вивченням польської, англійської та української мови за допомогою коучингових технологій. Садова І. С. пише про «Формування життєвих компетентностей на уроках української мови та літератури», Маріуш Гомула – описує мовний коучинг, акцентує увагу на «дорослому учню», хто це такий і як за допомогою коучингових технологій можна не лише перейти на наступний рівень, але й значно покращити його. Як наслідок, доросла людина, зацікавлена у професійному вивченні мови, у більшості випадків приречена на курси та навчання, які не відповідають принципам сучасної андрагогіки – науки, що займається теорією навчання дорослих. Міхал Гжешковяк описує що таке мовний коучинг і яка різниця між мовним тренером і вчителем. Завдання вчителя – навчити мови.

Завдання тренера – максимально допомогти вам у вашому лінгвістичному розвитку, працюючи на чотирьох рівнях: менталітет, мотивація, знання, навчання. Олійник І. В. проблему коучингу в освітньому середовищі висвітлює через призму навчання та розробка ефективних стратегій підготовки фахівців різного рівня, готових до актуалізації власного особистого та творчого потенціалу, з високим рівнем сформованості дослідницької компетентності, здатних якісно змінювати особистісний та професійний простір [3, с. 159].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зміни, які відбуваються у сучасному суспільстві, розвиток науки, техніки освітнього простору мають вплив не лише на навчальні заклади, але й на учнів, студентів та їхніх батьків, що зумовлює необхідність змін у підході до навчального процесу та постійному безперервному розвитку. Не можна не погодитися з авторами, що для підвищення інтелектуального та особистого розвитку потрібно застосовувати новітні педагогічні технології разом з вмінням та формуванням компетенцій ставлення цілей, планування дій згідно до ситуації, приймання рішень та відповідальності за них. У зв'язку з цим, основне завдання освіти на різних етапах навчання є розробка та впровадження нових коучингових технологій, які допоможуть у створенні особистого та навчального середовища, що не лише буде психологічним майданчиком у навчанні та спілкуванні з однолітками, але й служитиме якісним змінам особистісного розвитку, заохочуватиме до навчального процесу та нових знань через призму новітніх коучингових технологій.

Станом на сьогодні існує мало наукових досліджень пов'язаних з коучингом в освітній сфері. Більше досліджень зроблено зарубіжними дослідниками. Відомі праці Т. Халві, Д. Уйтмор, багато досліджень робили у Польщі, а саме: Анна Цивінська, Сильвія Маєвська, Каміла Пемпка-Ковальська, Еліза Швець, Міхал Гжешковяк.

Мета статті. У нашому дослідженні представимо використання коучингових технологій у вивченні польської мови, зосередимось на освітньому коучингу за допомогою якого освітній процес допомагатиме у реалізації внутрішніх ресурсів та досягненні запланованих результатів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Американський учений Т. Голві визначає коучинг як здатність за допомогою бесіди та поведінки створити середовище, яке полегшує рушійну силу індивіда до бажаної мети, щоб цей процес приносив задоволення [3, с. 159]. Інший науковець Е. Парслоу пояснює коучинг як процес, який полегшує та підтримує навчання розвиток, тим самим підвищуючи ефективність вивчення будь якої мови. Дослідники С. Торп і Дж. Кліффорд визначають коучинг як процес співпраці, який сприяє особистісному розвитку індивіда через розуміння власної діяльності, застосування знань, умінь і навичок у рефлексивний спосіб [3, с. 160]. У контексті визначення змісту педагогічної освіти нам імпонує Т. Леонард, яка побачила в цій технології спосіб підтримки особистого зростання за допомогою інших осіб шляхом спостереження, постановки цілей і завдань, зворотного зв'язку та навчання новій поведінковій моделі. Дослідниця Т. Борова є автором концепції освітнього коучингу і розглядає як систему заходів, спрямованих на налагодження взаємодії між учасниками освітнього процесу з метою досягнення загально визначених цілей як щодо вдосконалення професійної практики, так і щодо підвищення якості освіти [2].

Цікавою є думка А. Цивінська, яка розглядає коучинг як процес підтримки розвитку та зміцнення навичок за допомогою коуча шляхом спостереження, визначення цілей і завдань, систематичного зворотного зв'язку та навчання нових моделей поведінки [2, с. 161]. Дж. Уайтмор наголошує на ефективності навчання, оскільки в його застосуванні технології, особистість усвідомлює власні здібності (так званий прихований потенціал, який за умов ефективного використання дозволить досягти найвищих результатів) [1, с. 160]. Наша дослідницька концепція найбільш повно виражена через визначення освітніх пріоритетів за допомогою коучингових технологій.

В. Сидоренко, який розглядає коучинг як методичну та наукову форму допоміжних технологій, систему певних елементів. Глибинні особливості людської психіки та методи сприяють розвитку індивідуального та групового потенціалу всі разом працюють і забезпечують максимальне розкриття та ефективне просування цього потенціалу [2, с. 161]. У рамках підготовки дослідницьких навичок визначає метод управління). Оскільки стиль управління служить формою реалізації методів управління, то коучинг визначають як метод чи методику управління. Коучинг відкриває широкі можливості для творчості, розвитку професійної майстерності, стій-

кого саморозвитку, поставленню цілей та прямуванню до них. Ця технологія виступає в ролі допоміжного засобу, що дозволяє підготувати нове покоління молодих людей, упевнених у собі, самодостатніх, цілеспрямованих та добре організованих, ще з школи варто застосовувати новітні коучингові технології, які допоможуть розкрити особистість. При використанні коучингових технологій на уроках польської мови через задавання «сильних запитань», а саме, запитань, які допомагають учням не боятися висловлювати свою думку, аналізувати вивчений матеріал та найголовніше, ставити самим запитання на уроці. Які ж запитання вважаються сильними? Хто може тобі допомогти при вивченні цього питання, які завдання ставиш перед собою, які кроки зробиш перші до поставленої мети, де можеш знайти відповідь на своє питання? Ці та інші запитання допоможуть сфокусуватися на готовності до творчого вирішення нестандартних завдань. Крім того, зазначена технологія відповідає вимогам щодо реалізації освітніх стандартів, коли на перше місце в процесі підвищення якості освіти виходять завдання щодо формування навичок, самостійної постановки мети і завдань, діяльності, самостійного творчого пошуку їх вирішення й демонстрація значущих результатів діяльності, а також вчати вмінню працювати в команді. Коучинг органічно вписується в систему особистого розвитку не лише учня, але й педагога.

По-перше, коучинг – набір практичних інструментів, які мають чіткі інструкції щодо застосування й готові мовні кліше, на відміну від інших методів взаємодії, користуючись цими прийомом можна навчитися та навчити інших.

По-друге, позитивне мислення коучингу повністю збігається з філософією самовизначення та чіткого розуміння у поставленні цілей. Фундаментом будь-якої технології виступають положення, які зумовлюють її принципову відмінність від інших технологій. Послугуючись коучинговою технологією, дотримуємося таких принципів, які допомагають почувати себе [3, с. 161]. Принцип усвідомленості та відповідальності. Коучинг працює на свідомому та підсвідомому рівні, полягає це у тому, щоб проаналізувати поставлене завдання, зібрати всю інформацію для вирішення завдання, звернутися по допомогу, якщо потрібно, і цей аналіз завдання виконується учнем самостійно під час взаємодії з учителем або наставником. Сумління передбачає відповідальність за свої вчинки. Особистість несе відповідальність за все, що відбувається зі свідомістю та через неї, в процесі досягнення мети, навчання приносить задоволення від пізнання нових горизонтів.

Понесення відповідальності за результат викликає інтерес, внутрішню мотивацію, активізує участь у процесі. В основу організації навчального процесу покладено принцип взаємодії та діалогу між освітніми рівнями, досягати спільного значущого результату, не підвести команду, представити результати та підвести підсумки, вміти виступити публічно. Принцип психологопедагогічної підтримки діяльності всіх суб'єктів освітнього процесу, орієнтації на постійне особистісне вдосконалення. Принцип без експертизи. У процесі коучингу коуч не повинен займати позицію експерта у відносинах з учнем або сту-

дентом, а також передавати власний досвід та ділитися своїми життєвими ситуаціями. Завдання коуча за допомогою запитань направляти до досягнення цілей. Принцип поетапного розвитку та ієрархічності передбачає, що кожний крок учня на шляху до досягнення мети повинен перебувати, за визначенням Л. Виготського, «в зоні найближчого розвитку» [3, с. 161]. Особистість розвивається поетапно: першим етапом є егоцентричний рівень (зміст діяльності – особиста вигода), групоцентричний (конкуренція, співпраця), загальнолюдський (діяльність, спрямована на добробут інших людей: співпраця, у вищій формі прояву – співтворчість). Принцип моніторингу полягає в тому, що сфера інтересів коуча – конкретна мета учня в його майбутньому шляху щодо досягнення мети й уроки з минулого, які допоможуть ефективно рухатися до бажаного результату. У ході проведення наставництва або уроку, коуч постійно тримає увагу на поставленій меті розвитку, перевіряє її важливість та актуальність для учня, а також не дозволяє йому переключитися на щось інше. Принцип системності. Наша свідомість, тіло і зовнішнє середовище є компонентами цілісної системи, яка розвивається і реагує на основі однієї і тієї ж голограми (кожен елемент системи зберігає відбитки інформації про себе і про всю систему і, відповідно, про кожний інший її елемент) і кібернетичних структур (будь-яка взаємодія є двосторонньою, тобто будь-який вплив є взаємозумовленим: не лише особистість впливає на оточуючих, а й оточуючі впливають на неї). Принцип сфокусованості на пошуку рішення визначає, що для того аби повністю подолати труднощі, немає необхідності знати їх причину, оскільки пояснення проблеми і пошук рішення – два різних, не пов'язаних між собою процеси.

У межах цього принципу діє постулат: чому більше приділяється уваги, те й розвивається, отже, коуч спрямовує особистість на пошук ресурсів, здібностей та шляхів досягнення мети.

Коучинг орієнтований на майбутнє, на формування цілей, на мотивацію та практичне досягнення цих цілей [1]. У процесі формування навчальної компетентності учнів, коучинг є особистісно орієнтованою педагогічною технологією, оскільки в процесі її реалізації враховуються індивідуально-особистісні особливості всіх суб'єктів діяльності; визнається унікальність кожного, думка кожного є важливою, немає неправильних думок, що в свою чергу допомагає у висловлюванні та відвазі відповіді на запитання. Індивідуальність освітньої траєкторії кожного учня та розвиток у своєму темпі робить процес сприймання польської мови як іноземної більш лагідним та сприятливим для всіх учасників навчального процесу. Ефективність технології забезпечується акцентом на підтримку особистого розвитку та дружнелюбної атмосфери на занятті. У процесі дослідження комунікативних технологій на уроках польської мови ми ставимо такі завдання: розробити план проведення уроку із залученням коучингових вправ; мобілізувати внутрішні ресурси учнів за допомогою запитань для досягнення успішних результатів у навчальній діяльності; пропонувати учням пригадати подібну ситуацію і вирішення її; формувати на-

вички побудови плану та вирішення поставленої мети (особисті досягнення, результати та вміння, результати з предметів тощо); розвивати вміння володіти організацією часом, вміння аналізувати та відповідати за власний навчальний процес, який не є незрозумілим, а є цікавим пізнанням нових горизонтів.

За допомогою нових освітніх технологій впровадження коучингових технологій на уроках польської мови є актуальним саме зараз, коли учні перебувають у постійному стресі від військових дій, тож таким чином відкриваються нові можливості для учителів та учнів, які допоможуть перебороти страх, заспокоїтися і знайти внутрішню рівновагу, яка є дуже важливою у сьогоденні.

Висновки. Серед ресурсних аспектів педагогічної діяльності – коучинг – інноваційна освітня технологія, яка переводить стосунки між учителями та учнями, між учнями та батьками на новий рівень, коли вони залучаються до особистісної взаємодії. Згідно з практикою, технологія коучингу є потужним інструментом для розкриття потенціалу особи та ефективної допомоги в роз-

витку особистості, а також слугує додатковою інформацією від коуча.

Самодисципліна, підготовка для прискорення бажаних змін у навчальному розвитку учнів на уроках польської мови в умовах навчального закладу допомагає у якісному засвоєнні знань, умінь та навичок, у відвазі висловити свою нестандартну думку, у вмінні ставити запитання, у доброзичливих взаємовідносинах між учнем та вчителем, учнем та учнем. Коучинг можна використовувати як навчальну новітню технологію, яка допоможе не лише у навчальному процесі, але й у особистісному розвитку учнів та учителів. Однак ця технологія допомагає виявити потенціал учнів, студентів, учителів і прищеплює необхідні компетенції та мотивацію.

Знання – це частина мудрості, як написав відомий доктор психології, тренер, коуч, співзасновник міжнародної школи «Модератор» Славомир Ярмуш, головною ціллю навчальної діяльності є передусім розвиток інтелігенції, а в практичному значенні – підготовка учнів до життєвих екзаменів [1, с. 77]. Це допоможе почувати себе впевнено у будь якій ситуації.

Список літератури:

1. Jarmuż S. Czy mądrości można się nauczyć? Warszawa : Wydawnictwo naukowe PWN SA, 2023. 230 s.
2. Борова Т. А. Теоретичні засади адаптивного управління професійним розвитком науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу : монографія. Харків : СМІТ, 2011. 381 с.
3. Олійник В. І. Використання коучинг-технології у процесі формування дослідницької компетентності у майбутніх докторів філософії в умовах аспірантури. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. Педагогічні науки. 2019. № 1 (17). С. 158–168.
4. Волкова Н. П. Засоби стимулювання та мотивації творчої діяльності студентів. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. Педагогічні науки. 2017. № 1 (13). С. 162.
5. Leonard T. Profiles in Coaching with Thomas Leonard. Fitness Information Technology; 2 edition, 2010. 410 p.

References:

1. Jarmuż S. (2023) *Czy mądrości można się nauczyć?* [Can wisdom be learned?]. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN SA.
2. Borova T. A. (2011) *Teoretychni zasady adaptivnoho upravlinnia profesiinym rozvytkom naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv vyshchoho navchalnoho zakladu: monohrafiia* [Theoretical principles of adaptive management of professional development of scientific and pedagogical workers of a higher educational institution: monograph]. Kharkiv: SMIT. (in Ukrainian)
3. Oliinyk V. I. (2019) *Vykorystannia kouchynh-tekhnohii u protsesi formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti u maibutnykh doktoriv filosofii v umovakh aspirantury* [The use of coaching technology in the process of forming research competence among future doctors of philosophy in post-graduate studies.]. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriiia "Pedahohika i psykhohohiia". Pedahohichni nauky – Bulletin of Alfred Nobel University. Series "Pedagogy and Psychology". Pedagogical sciences, no. 1 (17), pp. 158–168.*
4. Volkova N. P. (2017) *Zasoby stymuliuvannia ta motyvatsii tvorchoi diialnosti studentiv* [Means of stimulation and motivation of students' creative activity]. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriiia "Pedahohika i psykhohohiia". Pedahohichni nauky – Bulletin of Alfred Nobel University. Series "Pedagogy and Psychology". Pedagogical sciences, no. 1 (13), p. 162.*
5. Leonard T. (2010) *Profiles in Coaching with Thomas Leonard*. Fitness Information Technology. 2 edition.

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1.1-125.1-5>

УДК 811.161.2'373.43:[94:355.48(477) «2022»

Клочко Тетяна Василівна

викладач кафедри української філології

*Комунальний заклад вищої освіти**«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»***Росса Олена Василівна**

вчитель вищої категорії, методист

*Лицей цивільного захисту**Львівського державного університету безпеки життєдіяльності***Бабій Алла Павлівна**

спеціаліст вищої категорії,

старший викладач кафедри української філології

*Комунальний заклад вищої освіти**«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

МОВНІ ІННОВАЦІЇ У ФОРМУВАННІ МЕДІАІМІДЖУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Анотація. Дана стаття присвячена визначенню мовних інновацій у формуванні медіаіміджу в сучасних умовах російсько-української війни. Поняття «мова» та «нація» перебувають у тісному взаємозв'язку, оскільки відсутність мови унеможливує існування нації. Від початку повномасштабного вторгнення Росії на територію нашої країни відбулися певні зміни в мові. Так, передусім виникли сучасні неологізми, які відзеркалюють сучасну реальність та пов'язані із суспільно емоційним станом. З'ясовано, що під поняттям «неологізм» слід розуміти інновації лексичного характеру, адже інновації передбачають виникнення чогось нового, а неологізмами виступають лінгвістичні новотвори з новаторським характером. Визначено, що сучасні мовні інновації в сучасних умовах російсько-української війни є переважно ситуативними. Наведено головні мовні інновації, які на сьогоднішній день найчастіше зустрічаються у засобах масової інформації.

Ключові слова: неологізм, інновація, мовні інновації, російсько-українська війна, нові слова.

Tetiana Klochko

Lecturer of Department of Ukrainian Philology

*Communal Higher Education Institution**"Vinnytsia Humanities Pedagogical College"***Olena Rossa**

Teacher of the Highest Category, Methodist

*Lyceum of Civil Defense of Lviv State University of Life Safety***Alla Babi**

Teacher of the Highest Category, Teacher-Methodist

*Communal Higher education institution**"Vinnytsia Humanities Pedagogical College"*

LANGUAGE INNOVATIONS IN SHAPING UKRAINE'S MEDIA IMAGE IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Summary. This article is devoted to the definition of language innovations in media image formation in the modern conditions of the Russian-Ukrainian war. The concepts of "language" and "nation" are closely related, since the absence of a language makes the existence of a nation impossible. Since the beginning of the full-scale invasion of Russia on the territory of our country, there have been certain changes in the language. So, first of all, modern neologisms arose that reflect modern reality and are related to the social emotional state. The war had a rather powerful effect on society and its emotional state, which, in turn, was reflected on the linguistic level. Currently, there are many linguistic innovations in the Ukrainian language, which have not only become commonplace, but also quite popular in the world as a whole. However, it is worth noting that in addition to the desired language innovations, there are also unnecessary ones that have a negative impact on the Ukrainian language, as they significantly complicate communication. It has been found that the concept of "neologism" should be understood as innovations of a lexical nature, because innovations imply the emergence of something new, and neologisms are linguistic innovations with an innovative character. It is quite important in linguistics to distinguish between the concepts of "neologisms" and "innovations", as this makes it possible to form a concrete awareness of the language system and to systematize the study of the language, which is developing quite dynamically in modern conditions. Despite the fact that these two concepts refer to modern linguistic phenomena, neologism from the point of view of the main indicator of modern words is considered a kind of phenomenon in relation to linguistic innovations. It was determined that modern language innovations in the modern conditions of the Russian-Ukrainian war are mainly situational. The main language innovations that are most often found in mass media today are given. It has been established that the most effective method of creating language innovations in modern military conditions should be considered to be sufficiency. Having studied the lexical and word-forming innovations, it should be noted that telescoping is a modern and quite productive model of word formation in the modern Ukrainian language. This is the main means and method of clearly expressed economy in the word-forming plane. Currently, many information sources, in particular social networks, repeatedly use telescoping, which makes it possible to emotionally and expressively color modern broadcasting.

Keywords: neologism, innovation, linguistic innovations, Russian-Ukrainian war, new words.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що мова вважається доволі чутливою системою, яка безперервно розвивається та удосконалюється. На розвиток мови позначаються чимало факторів, як позитивного, так і негативного характеру. Наша держава на сьогоднішній день знаходиться в доволі складному стані, що пов'язано із сучасною російсько-українською війною. Так, війна досить потужно позначилася на суспільстві та його емоційному стані, що, своєю чергою, відбилося і на мовному рівні. На даний час в українській мові існує чимало мовних інновацій, які не лише вже стали буденними, але й доволі популярними і у віті в цілому. Проте, варто зазначити, що крім бажаних мовних інновацій, існують ще й зайві, що негативно позначаються на українській мові, оскільки значно утруднюють комунікацію. Загалом, можна відмітити, що мовні інновації в українській мові віддзеркалюють мовні уподобання новітньої ери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які займалися дослідження мовних інновацій варто виокремити таких як К. Атаманчук, С. Гриценко, І. Демешко, С. Єлісеєва, Д. Задорожня, Є. Карпіловська, Л. Кислюк, Н. Клименко, І. Козинець, Ж. Колоїз, О. Семен, М. Слюсаревський та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри існування чималої кількості напрацювань з даної проблематики, на сьогоднішній день не достатньо дослідженим є питання мовних інновацій, які виникли із початку повномасштабного вторгнення Росії на територію нашої країни.

Мета статті полягає у визначенні мовних інновацій у формуванні медіаіміджу в сучасних умовах російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досить значна кількість нових слів виступають похідними елементами, які утворені завдяки словотворчих мовних ресурсів. Через це словотвірний підхід вважається невід'ємним елементом вивчення неологізмів, оскільки визначає специфічні особливості їхньої форми та порядку виникнення. Водночас доцільно відзначити, що крім популярних на даний час словотворчих засобів залучаються також і сучасні досі невідомі засоби, а використання звичних несумісних дериваційних складових визначає появу сучасних словотвірних моделей. Через це в сучасних умовах необхідно переосмислити та термінологічно систематизувати сфери досліджень стосовно сучасних «неологізмів» та мовних інновацій.

У сучасній українській лінгвістиці для позначення нових мовних явищ традиційно використовують термін «неологізм», що цілком природно, адже слова як номени є найпомітнішими й найчисельнішими виразниками нового в мові. Відповідно саме лексеми мали й мають пріоритетну увагу дослідників інноваційних явищ, що зумовило формування неології як окремої галузі мовознавчої науки. За буквального тлумачення та етимологією неологізм (з грец. – «нове слово») відсилає власне до слова, і якщо обмежуватися суто лексичним рівнем, то цей термін не викликає жодних суперечностей. Однак якщо зважати на те, що нові одиниці з'являються на різних мовних рівнях, то як «претендент» на позначення

усіх нових одиниць мови термін неологізм видається невідповідним, недостатнім [5, с. 32].

У суспільстві неологізми виникають із декількох причин, наприклад, виникає потреба назвати нові предмети, поняття, властивості, дії або якості такою лексичною одиницею, яка найбільш яскраво передаватиме настрій суспільства у той час, коли цей неологізм утворився. Також за певних обставин у стані емоційного підйому або експресії людина може створити нову лексичну одиницю, яка потім закріпиться у соціумі і перейде до активного вокабул яру серед інших людей, ставши спочатку неологізмом, а вже потім набути статусу постійно вживаних слів повсякденного життя [4, с. 139].

Однак і сама мова, і знання про неї не стоять на місці. Із часом очевидним став факт появи нових одиниць на різних мовних рівнях (не лише на лексичному) і потреба в термінологічному оформленні таких явищ. Попри це за традицією чимало лінгвістів у своїх працях інноваційне й досі називають неологічним. Почасти такий вибір пояснюють широким тлумаченням поняття «неологізм», що охоплює всі мовні рівні: «У широкому розумінні неологізмом можна вважати все те нове, що характеризує зміни і розвиток мови» [8, с. 82].

Натомість інновація (з англ. – «нововведення») є універсальним міждисциплінарним позначником нових явищ. У лінгвістиці ж інновацією називають нововведення й зміни на будь-якому рівні мови й відповідно «за належністю нових одиниць до певних рівнів мовної системи виділяють інновації фонетичні, графічні, морфемні, словотвірні, лексичні, фразеологічні та граматичні (морфологічні й синтаксичні)» [6, с. 10]. Відтак термін «лінгвістична інновація» включає в себе багаторівневі явища, а тому неологізм вважатиметься одним з її різновидів.

Термін «інновація» порівняно недавно ввійшов до наукового вжитку на позначення складного поняття, пов'язаного з динамікою процесів, що повсякчасно відбуваються в мові. Інновації – це новотвори, а також включення і входження в мову, зумовлені перерозподілом значень у видах і жанрах мовлення; це і відродження слів та висловів із минулих епох. До новотворів (неологізмів), ми вважаємо, є всі підстави віднести іншомовні запозичення, адже запозичення на певному етапі розвитку мови – це нові слова, що позначають нові реалії, нові поняття доти, доки поняття, що виражаються ними, не стають звичними, після того вони міцно входять до словникового складу і вже не сприймаються як нові. Інновації найсильніше і найрізкіше виявляються в мові періодичних видань, радіо та телебачення, у цій сфері вони найбільше зосереджені [1, с. 98].

У контексті охопності понять варто також зауважити, що досі немає загальноприйнятого визначення неологізма (у вузькому значенні), а отже – і єдиного розуміння позначуваних ним явищ. Різні тлумачення породжують різні визначення обсягу охоплюваних одиниць: від лише слова, до слова, його значення, словосполучення, фразеологізма вкупі. Своєю чергою різне визначення обсягу поняття породжує виділення чималої кількості типів неологізмів (новотвори, дериваційні неологізми, неосемантизми, неозапозичення, неофраземи та ін.) і численні

класифікації. При цьому автори класифікацій не надають виділеним видам термінологічної одноманітності, що ускладнює сприйняття їх як частин єдиної системи. Упродовження ж терміна «інновація» і його різновидів з уточнювальними прикметниками (лексична, семантична, словотвірна та ін.) дозволяє не лише значно розширити коло позначуваних одиниць без «підлаштування» традиційної неологічної термінології під нові знання й потреби, а й вибудувати струнку, зрозумілу й необтяжену зайвими термінами систему нових явищ мови [5, с. 66].

Російсько-українська війна кардинально змінила життя багатьох людей, викликала шквал негативних емоцій, змусила знайомитися з тими реаліями, які переважна більшість мирного населення України не знала, займатися тими видами робіт, які не були раніше у сфері їхньої професійної зацікавленості. Зрозуміло, що омовлена реакція соціуму на ці зміни не забарилася і як наслідок – з'ява новотворів із образливим для супротивника відтінком. Напоширені російські новотвори початку ХХІ ст. (майдауни, майданути 'образливі назви прихильників Євромайдану', карателі 'українці, які мали знищувати російськомовних громадян', жидобандерівці 'людина єврейської (але необов'язково) національності, яка є патріотом України', правосеки 'прихильники «Правого сектору»', націонал-зрадники 'російські громадяни, які не підтримують офіційну ідеологію РФ', фашистська (київська) хунта 'українська влада', фашистські молодчики 'аналог націонал-соціалістичних штурмовиків Німеччини початку 1930-хрр.', вишиватник 'український аналог ватника') українці відреагували із властивою дипломатичною ментальністю (колоради 'прихильники Росії, що використовують Георгіївську стрічку як розпізнавальний знак, що кольором нагадує забарвлення колорадського жука', сепари 'особи, що закликають до відокремлення частини держави', ватники 'люди з (пост)радянської ментальністю, які щиро не розуміють, навіть існує держава Україна', беркутята 'представники спецпідрозділу «Беркут», зелені чоловічки 'російські військові без розпізнавальних знаків') [2, с. 10-11].

Війна, яка зненацька прийшла на нашу рідну землю, дуже сильно збагатила українську мову неологізмами. Особливу увагу приділимо новоствореним дієсловом, які виникли оказіонально та набули широкого використання серед українського народу. Яскравими прикладами є заукраїнити (ukrainied), що означає спробувати щось відняти, але отримати за це на горіхи і повернутися ні з чим; чорнобаїти (Chornobaites) – постійно повторювати одне й те ж саме без отримання результату, неологізм має своє походження від селища Чорнобаївка у Херсонській області, яке мужньо протистояло діям ворога; макронити (Macronite) – висловлювати занепокоєння, але нічого не робити по ділу, щоб допомогти, неологізм виник від прізвища президента Франції Макрон / Macron; від прізвища ще одного політика було взято корінь для утворення неологізму шойгувати / shoiguing, яке означає вдавати вигляд наче все йде так, як планувалося, хоча насправді все дуже погано; кімити – зберігати оптимізм попри все, слово пішло від прізвища українського

політика Кім, який протягом війни завжди зберігає оптимізм, посмішку на обличчі та неабияк підтримує український народ; наволонтерити – знайти щось, що неможливо було дістати; кадирити – видавати бажане за дійсне [7, с. 136].

Антропонім Б. Джонсонюк утворено з позитивною семантикою за типовою словотвірною моделлю. Із негативною конотацією вжито префіксальні лексеми недоцар, недофюрер. Досить продуктивні і композитні утворення (бандеромобіль – 'українська бронемашина на базі ГАЗ-66, створена активістами Ніжина під час війни на сході України' (Fb, 1 серпня 2022); плитоноска (від англ. platecarrier) – 'легкий бронезилет, який дає змогу зберігати максимальну мобільність бійця', раписти, путлерюгенд, русонацисто, свинособаки, картопельфюрер) [9, с. 11].

На сьогоднішній день мова виступає своєрідним важелем розвитку патріотизму та водночас провідником дослідження української історії та звичаїв. Мова демонструє всьому світові український народ, оскільки її вважають національним «ореолом». Водночас мова дає можливість ідентифікувати національну приналежність.

Новотвори воєнного часу набувають у контексті стилістичного забарвлення, а когнітивно-асоціативні процеси сприяють виникнення неолексем способом телескопії, який останнім часом став досить популярним і продуктивним. Характерно, що такі новотвори виникають переважно внаслідок семантичного розширення структурних компонентів: кацапстан, оркостан, рапастан, russiastan із відповідною конотацією. Компонент стан- трансформується в афіксоїд, що сприяє творенню номенів та цим типом: росіястан, бандостан. На позначення президента Білорусі також із конотативним значенням уживається неолексема бульбозавр, картопельфюрер. На позначення президента РФ уживаються телескопізми з негативною конотацією путлер, пуганік. Неолексема чебурнет, путлернет – на позначення російського автономного інтернету. Новотвори арестовлення, арестол (Арестович + мовлення, Арестович + корвалол) утворені способом телескопії на позначення заспокоїливого мовлення та відео суб'єкта. Подібні інновації повністю або частково поєднують семантику структурних компонентів, утворені за допомогою усічених основ чи слів: літакопад, генералопад. Злиттям компонентів словосполучення та суфіксальними морфемами -ець, -ник утворено слова мизамирець, неначасник. Помітна тенденція до творення десубстантивів (чорнобаїти, забайрактарити, застінгерити, відджавелініти, заджавелініти), денумеративів (задвухсотити, затрьохсотити), девербативами (присвітити) вербативного блоку [3, с. 13].

Крім того, що країну-агресора почали масово писати з маленької літери – росія, рф, створилися неологізми ерефія, расея для зневажливого позначення ворогуючої країни. Найцікавіша новостворена назва – це Оркленд або Оркостан. Таке порівняння виникло на початку війни, коли росіян почали називати орками (від англ. Orcs) – вигадані істоти з фантастичних творів. Дж. Р.Р. Толкін згадував у своїх творах орків як брудних, неотесаних та низько інтелектуальних істот, які бездумно нищили все на своєму лише за наказом свого володаря. (Жулінська, 2018: 9).

Такий неологізм не дарма виник у вжитку серед українців, адже до нашої країни прийшли саме не люди, а орки, які здатні нести лише смерть. Дослідивши етимологію слова орки глибше, можна зазначити, що у давньому Римі існував Orcus, божество смерті та підземного світу. (Жиленко, 2022: 59). Також із книги Толкіна була взята назва чорної країни, а саме Мордор. Така назва країни-агресорки стала символічною для України, адже вона передає оцінне ставлення нашого народу до ворожої країни. «Черговий фейк мордору про «Азов» і санаторій на Полтавщині розвінчує Біленький» (ЧФМ) [7, с. 138].

Таким чином, найбільш ефективним методом створення мовних інновацій в сучасних воєнних умовах слід вважати суфіксацію. Дослідивши лексико-словотвірні інновації слід відмітити, що телескопія є сучасною та доволі продуктивною моделлю словотворення у сучасній українській

мові. Це головний засіб і метод явно вираженої економії в словотвірній площині. На даний час чимало інформаційних джерел, зокрема соціальних мережі, неодноразово використовують телескопізми, що дає можливість емоційно-експресивно забарвити сучасне мовлення.

Висновки. Отже, на основі вище наведеного можна дійти висновку, що досить важливо у мовознавстві виокремлювати поняття «неологізми» та «інновації», оскільки це дає можливість сформулювати конкретне усвідомлення мовної системи та систематизувати дослідження мови, яка в сучасних умовах доволі динамічно розвивається. Попри те, що ці два поняття іменують сучасні мовні явища, проте неологізм з точки зору головного показника сучасних слів вважається видовим феноменом стосовно мовних інновацій. В свою чергу, мовні інновації включають в себе сучасні словотвірні інструменти, моделі та значення.

Список літератури:

- Атаманчук К. М., Семен О. Я. Функціонування запозичень у сучасній українській мові. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/10/INNOVATIONS-AND-PROSPECTS-OF-WORLD-SCIENCE-12-14.10.2022.pdf#page=318> (дата звернення: 06.09.2023).
- Гриценко С. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. № 2 (32). С. 9–13.
- Демешко І. М. Інноваційні словотвірні процеси в українській мові. URL: https://www.researchgate.net/profile/Hanna-ganna-Anna-Onkovych/publication/370324144_Novitni_termini_mediadidaktiki_v_strukturi_rozdiliv_spekursu_profesijno_orientovna_mediaosvita/links/644aa51e97449a0e1a607f80/Novitni-termini-mediadidaktiki-v-strukturi-rozdiliv-spekursu-profesijno-orientovna-mediaosvita.pdf#page=43 (дата звернення: 06.09.2023).
- Єлісеєва С. В. Концептуальна метафора у воєнному дискурсі та її переклад. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. № 38. С. 138–140.
- Задорожня Д. В. Словотвірні інновації в неології? (Термінологічна думка). *Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах*. 2023. С. 60–64. URL: <https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/%D0%9D%D0%95%D0%9E-2023%20%D0%9C%D0%90%D0%A2%D0%95%D0%A0I%D0%90%D0%9B%D0%98%20+%20%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%9E%D0%96%D0%9A%D0%90.pdf#page=63> (дата звернення: 06.09.2023).
- Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: монографія. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с.
- Козинець І. Відображення війни у мові крізь призму неологізмів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 61. С. 135–140.
- Колоїз Ж. В. До питання про диференціацію основних понять неології. *Вісник Запорізького ун-ту. Філологічні науки*. 2002. № 3. С. 78–83.
- Слюсаревський М. М. Термінологічний словник російсько-української війни. Київ: Ін-т соціальної та політичної психології НАПН України, 2022. 20 с.

References:

- Atamanchuk K. M., Semen O.Ia. Funktsionuvannia zapozychen u suchasni ukrainskii movi [Functioning of loanwords in the modern Ukrainian language]. Available at: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/10/INNOVATIONS-AND-PROSPECTS-OF-WORLD-SCIENCE-12-14.10.2022.pdf#page=318> (accessed September 06, 2023).
- Hrytsenko S. (2022) Movni innovatsii rosiisko-ukrainskoi viiny 2022 roku [Linguistic innovations of the Russian-Ukrainian war of 2022]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University*, no. 2 (32), pp. 9–13.
- Demeshko I. M. Innovatsiini slovotvirni protsesy v ukrainskii movi [Innovative word-formation processes in the Ukrainian language]. Available at: https://www.researchgate.net/profile/Hanna-ganna-Anna-Onkovych/publication/370324144_Novitni_termini_mediadidaktiki_v_strukturi_rozdiliv_spekursu_profesijno_orientovna_mediaosvita/links/644aa51e97449a0e1a607f80/Novitni-termini-mediadidaktiki-v-strukturi-rozdiliv-spekursu-profesijno-orientovna-mediaosvita.pdf#page=43 (accessed September 06, 2023).
- Ieliseieva S. V. (2019) Kontseptualna metafora u voiennomu dyskursi ta yii pereklad [Conceptual metaphor in military discourse and its translation]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University*, no. 38, pp. 138–140.
- Zadorozhnia D. V. (2023) Slovotvirni innovatsii v neolohii? (Terminolohichna dumka) [Word-forming innovations in neology? (Terminological opinion)]. *Lexyko-hramatychni innovatsii v suchasnykh slovianskykh movakh – Lexico-grammatical innovations in modern Slavic languages*, pp. 60–64. Available at: <https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/%D0%9D%D0%95%D0%9E-2023%20%D0%9C%D0%90%D0%A2%D0%95%D0%A0I%D0%90%D0%9B%D0%98%20+%20%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%9E%D0%96%D0%9A%D0%90.pdf#page=63> (accessed September 06, 2023).

6. Klymenko N. F., Karpilovska Ye. A., Kysliuk L. P. (2008) *Dynamichni protsesy v suchasnomu ukrainskomu leksykoni: monohrafiia* [Dynamic processes in the modern Ukrainian lexicon: monograph]. Kyiv: Vydavnychi Dim Dmytra Buraho. (in Ukrainian)
7. Kozynets I. (2023) Vidobrazhennia viiny u movi kriz pryzmu neolohizmiv [Reflection of war in language through the prism of neologisms]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current issues of humanitarian sciences*, vol. 61, pp. 135–140.
8. Koloiz Zh. V. (2002) Do pytannia pro dyferentsiatsiiu osnovnykh poniat neolohii [To the question of the differentiation of the main concepts of neology]. *Visnyk Zaporizkoho un-tu. Filolohichni nauky – Herald of Zaporizhzhia University. Philological sciences*, no. 3, pp. 78–83.
9. Sliusarevskyi M. M. (2022) *Terminolohichni slovnyk rosiisko-ukrainskoi viiny* [Terminological dictionary of the Russian-Ukrainian war]. Kyiv: In-t sotsialnoi ta politychnoi psykholohii NAPN Ukrainy. (in Ukrainian)

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1.1-125.1-6>

УДК 801.82:82-92:81'372=111=112=161.2=162.1(043.5)

Коломієць Олена Миколаївна

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри германської та слов'янської філології

*Комунальний заклад вищої освіти**«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

РЕКОНСТРУКЦІЯ КОМПОЗИЦІЙНО-СЕМАНТИЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ГАЗЕТНИХ СИНОПТИЧНИХ ТЕКСТІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ, ПОЛЬСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Анотація. У статті розглядаються нові методологічні можливості прийому реконструкції, який у когнітивній лінгвістиці почали застосовувати для виконання інших – ширших завдань, пов'язаних з необхідністю відновлення структур свідомості, до яких належать і газетні синоптичні тексти (далі – ГСТ) як ментальні утворення. Здійснюється відтворення композиційно-семантичних елементів газетних синоптичних текстів у чотирьох мовах. Реконструкція тематичних елементів доводить, що газетні тексти про погоду мають неоднорідну тематичну структуру, оскільки вони відображають тему «погода», яка проходить через усі фрази у вигляді окремих тем про стан атмосфери, опади, температурний режим, тощо. Реконструкція тематичних елементів газетних синоптичних текстів англійської, німецької, польської та української мов виявила, що для читачів англійських, німецьких та польських засобів мас-медіа особливий інтерес становить інформація про опади, які очікуються (на що вказує поширеність цих тем у синоптичних текстах), тоді як для українських читачів важливішою інформацією є температурний режим. В ході реконструкції виявлено характерний дейктичний зв'язок, що пов'язує вербальний компонент та іконічний, адже у вербальному компоненті міститься пряма вказівка або розтлумачення того, що передає іконічний. Це в свою чергу слугує для універсалізації та унаочнення ГСТ, робить його доступним для широкого кола читачів, тим самим реалізуючи основні функції мас-медійного тексту.

Ключові слова: реконструкція, композиційно-семантичний елемент, синоптичний текст, когнітивна лінгвістика, тематичний елемент.

Olena Kolomiets

Candidate of Philological Sciences,

Senior Lecturer of the Department of Germanic and Slavic Philology

*Communal Higher Education Institution**"Vinnytsia Humanitarian and Pedagogical College"*

RECONSTRUCTION OF COMPOSITIONAL AND SEMANTIC ELEMENTS OF NEWSPAPER SYNOPTIC TEXTS IN ENGLISH, GERMAN, POLISH AND UKRAINIAN

Summary. Reconstruction of thematic elements is one of the leading directions of modern linguistic science. The increased interest in studying the text as a mental formation is explained by the need to reproduce the structures of consciousness and mental characteristics. The article examines the new methodological possibilities of the method of reconstruction, which in cognitive linguistics began to be used to fulfill other, broader tasks related to the need to restore the structures of consciousness, which include newspaper synoptic texts (hereinafter – NST) as mental formations. Compositional and semantic elements of newspaper synoptic texts are reproduced in four languages. In the light of the latest linguistic research, the content of the text is more and more common acts as a syncretic concept of semiotics, psycholinguistics, cognitive linguistics, in which the content of the text is formed thanks to semantic and syntactic elements that have mental-cognitive expression and interpretive content, which constitutes the author's semantic field. The reconstruction of thematic elements proves that newspaper texts about weather have a heterogeneous thematic structure, since they reflect the theme "weather", which passes through all phrases in the form of separate topics about the state of the atmosphere, precipitation, temperature regime, etc. The reconstruction of the thematic elements of newspaper synoptic texts in English, German, Polish and Ukrainian languages revealed that for readers of English, German and Polish mass media, information about expected precipitation is of particular interest (as indicated by the prevalence of these topics in synoptic texts), then as for Ukrainian readers, the more important information is the temperature regime. In the course of the reconstruction, a characteristic deictic connection was found that connects the verbal component and the iconic, because the verbal component contains a direct indication or interpretation of what the iconic conveys. This, in turn, serves to universalize and visualize the GST, makes it accessible to a wide range of readers, thereby realizing the main functions of a mass media text. Reconstruction of thematic elements is based on methodological principles of expansionism, anthropocentrism and ethnocentrism, binary approach, holism.

Keywords: reconstruction, compositional-semantic element, synoptic text, cognitive linguistics, thematic element.

Постановка проблеми. Здійснення реконструкції тематичних елементів є одним з провідних напрямів сучасної лінгвістичної науки. Посилений інтерес до вивчення тексту як ментального

утворення пояснюється необхідністю до відтворення структур свідомості та ментальних характеристик.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Уперше значимість структури (композиції)

тексту обґрунтували вчені Празького лінгвістичного гуртка в «Тезах» у 1929 р. Одним з найважливіших положень у концепції Празького лінгвістичного гуртка стало поняття структури мови, яке тісно пов'язане зі структурами навколо себе. Іншим не менш важливим стало вчення німецького мовознавця К. Бюлера про мовні функції, основні постулати якого представлені у книзі «Теорія мови. Структурна модель мови» (1934) [5]. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки текст становить конструкцію з послідовних структурних елементів, що є відображенням культурної його природи. Таким чином, позамова дійсність знаходить своє відображення у структурі тексту, який слугує експліцитно вираженим вмістилищем смислів та артефактів культурної системи, де він функціонує.

У лінгвокомпаративістиці існують різні погляди щодо статусу та визначення семантичної природи тексту. Розглядаючи текст як знак ментальної природи, легко виокремити основні підходи репрезентовані в численних працях науковців: за теорією М.А.К. Халлїдея, текст є семантичним знаком і його не можна визначити як певне надречення, адже він презентує актуалізацію потенційного; за вченням А. Греймаса, текст поділяється на висловлювання, однак він не є їх сумою [5, с. 66]; П. Гіро стверджує, що одиниці тексту в системних зв'язках набувають якісно нового стилістичного та прагматичного ефекту [1, с. 86]. Отже, семантика тексту може виявлятися експліцитно за рахунок структурних елементів тексту.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Одними із найбільш дискусійних у лінгвістичному плані є газетні синоптичні тексти, оскільки в їх змісті та формі відображений міжпоколінний досвід кожного народу передбачати погоду, який у сучасних синоптичних прогнозах намагаються пояснити науково-астрономічними, географічними, кліматичними факторами. Реконструкція композиційно-семантичних елементів цих текстів сприятиме розкриттю тих національно-культурних символів, що криються за новими правилами представлення прогнозів погоди у різних етнокультурах.

Метою статті є дослідження композиційно-семантичної структури синоптичних текстів з метою її декодування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розуміння реципієнтом ГСТ великою мірою залежить від логічності викладення інформації про погоду та усвідомлення зв'язків між реченими структурами. К. С. Серажим зазначає, що розуміння читачем логічних зв'язків між фразами залежить від мовної вправності автора [4, с. 32]. Учена також відзначає поняття «шпаркуватості тексту», яке тлумачить як вилучення в тексті того, що існує в свідомості читача чи виникає під час читання [4, с. 33]. Це дає підстави уважати реконструкцію логіко-поняттєвих елементів ключовою для виявлення тих культурних установок та національних рис, які й спричинюють «шпаркуватість» ГСТ у кожній із досліджуваних мов.

Текст № 1. *Snow and ice to spread over UK as wintry weather arrives* (The Telegraph, 6.12.2014)

The UK is set for its first full taste of wintry weather this week, with the Met Office issuing ice

and snow warnings for parts of England, Scotland and Northern Ireland.

Meanwhile, weather forecast service MeteoGroup warned that conditions across the UK and Ireland will turn unsettled over the coming days as a deep area of low pressure forms in the North Atlantic, which will lead to a “powerful” storm.

Looking ahead to the coming week, a spokesman for the Met Office said: “We’re expecting the first real cold blast in these parts. We will see snow on the hills, and in the south of England perhaps some sleet and hail”.

Scotland will be the worst-affected region, with around four inches or more of snow expected on the country’s mountains. The spokesman commented: “Across the tops of the Scottish mountains it will be pretty horrendous”.

According to the Met Office, snow is also expected on Sunday in the north of England and Northern Ireland, and in the northern and western parts of Wales, mainly in the mountains.

Аналізуючи ГСТ “*Snow and ice to spread over UK as wintry weather arrives*”, встановлюємо тип зв'язку між елементами структури, для цього рубрикуємо текст на фрагменти, яким відповідають абзаци. Фрагмент 1: *The UK is set for its first full taste of wintry weather this week, with the Met Office issuing ice and snow warnings for parts of England, Scotland and Northern Ireland.* Фрагмент 2: *Meanwhile, weather forecast service MeteoGroup warned that conditions across the UK and Ireland will turn unsettled over the coming days as a deep area of low pressure forms in the North Atlantic, which will lead to a “powerful” storm.*

Між фрагментом 1 і 2 простежується предикативний зв'язок, яким пов'язані елементи змісту, що виражають координати (місце явища погоди).

Фрагмент 3: *Looking ahead to the coming week, a spokesman for the Met Office said: “We’re expecting the first real cold blast in these parts. We will see snow on the hills, and in the south of England perhaps some sleet and hail”.*

Між фрагментами 2 і 3 виявлено предикативний зв'язок, яким пов'язані змістовні елементи, що виражають актанти (додаток у 2 фрагменті та підмет 3).

Фрагмент 4: *Scotland will be the worst-affected region, with around four inches or more of snow expected on the country’s mountains. The spokesman commented: “Across the tops of the Scottish mountains it will be pretty horrendous”.*

Між фрагментами 3 і 4 виявлено предикативний зв'язок, яким пов'язані змістовні елементи, що виражають актанти (додатки у 3 та 4 фрагментах).

Фрагмент 5: *According to the Met Office, snow is also expected on Sunday in the north of England and Northern Ireland, and in the northern and western parts of Wales, mainly in the mountains.*

Між фрагментами 4 і 5 встановлено предикативний зв'язок, яким пов'язані змістовні елементи, що виражають актанти (підмети), координати (місце).

Рубрикуємо текст “*Nicht wärmer als 21 Grad*” на фрагменти для встановлення типу зв'язку.

Текст № 10. *Nicht wärmer als 21 Grad* (Der Tagesspiegel, 30.07.2015) *Auf maximal 21 Grad soll das Thermometer heute steigen. Am Vormittag kann es noch leichte Schauer geben. Dann lassen die Wolken endlich die Sonne durch.*

Zu Tagesbeginn wechseln sich am Donnerstag in Berlin und Umgebung oft recht dichte Wolkenfelder und vorerst nur kurze sonnige Abschnitte ab. Zeitweise fällt dabei auch noch leichter Regen. Im weiteren Tagesverlauf klingen die Niederschläge dann ab, die Wolkendecke wird dünner und die Sonne kann sich somit verstärkt zeigen. Bis zum Nachmittag steigen die Temperaturen auf 20 oder 21 Grad an.

Фрагмент 1: *Auf maximal 21 Grad soll das Thermometer heute steigen. Am Vormittag kann es noch leichte Schauer geben. Dann lassen die Wolken endlich die Sonne durch.*

Фрагмент 2: *Zu Tagesbeginn wechseln sich am Donnerstag in Berlin und Umgebung oft recht dichte Wolkenfelder und vorerst nur kurze sonnige Abschnitte ab. Zeitweise fällt dabei auch noch leichter Regen.*

Між фрагменти 1 та 2 встановлено логічний ієрархічний зв'язок, який показує співвідношення цілого і частини.

Фрагмент 3: *Im weiteren Tagesverlauf klingen die Niederschläge dann ab, die Wolkendecke wird dünner und die Sonne kann sich somit verstärkt zeigen.*

Між фрагменти 2 та 3 встановлено логічний ієрархічний зв'язок, який показує співвідношення цілого і частини.

Фрагмент 4: *Bis zum Nachmittag steigen die Temperaturen auf 20 oder 21 Grad an.*

Фрагменти поєднуються ситуативним зв'язком, що існує між поняттями, які пов'язані спільною ситуацією (станом погоди).

Реконструкція логіко-поняттєвих елементів структури німецького ГСТ доводить, що переважачим є логічний ієрархічний зв'язок, який є типовим для німецьких мас-медійних засобів. Отже, авторською інтенцією є повідомлення фактів, які супроводжуються внутрішнім розгортанням теми.

Рубрикуємо текст "Znów nadciąga mróz. Uwaga, będzie ślisko" на фрагменти з метою встановлення типу зв'язку.

Текст № 11. *Znów nadciąga mróz. Uwaga, będzie ślisko (Fakt, 16.01.2017) Alert pogody! Po obfitych opadach śniegu i lekkich roztopach w kraju robi się znów chłodniej. Termometry wskażą kilka kresek poniżej zera. Synoptycy wydali ostrzeżenia związane z oblodzeniami. Na śliskie chodniki i drogi uważać muszą mieszkańcy: zachodniopomorskiego, lubuskiego, wielkopolskiego, dolnośląskiego, opolskiego i łódzkiego. Tam obowiązują będą alerty pierwszego stopnia w trzystopniowej skali. Jednak nawet najmniejsza ujemna temperatura może sprawić, że warunki drogowe będą mocno utrudnione. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji wydało osobny alert dla województwa dolnośląskiego. Temperatura przy gruncie wyniesie ma tam minus pięć stopni Celsjusza.*

Фрагмент 1: *Alert pogody! Po obfitych opadach śniegu i lekkich roztopach w kraju robi się znów chłodniej.*

Фрагмент 2: *Termometry wskażą kilka kresek poniżej zera. Synoptycy wydali ostrzeżenia związane z oblodzeniami. Na śliskie chodniki i drogi uważać muszą mieszkańcy: zachodniopomorskiego, lubuskiego, wielkopolskiego, dolnośląskiego, opolskiego i łódzkiego.*

Між фрагментами 1 та 2 простежується ситуативний зв'язок, оскільки вони пов'язані між собою ситуацією погіршення погодних умов.

Фрагмент 3: *Tam obowiązują będą alerty pierwszego stopnia w trzystopniowej skali. Jednak nawet najmniejsza ujemna temperatura może sprawić, że warunki drogowe będą mocno utrudnione.*

Фрагменти 2 і 3 пов'язані між собою предикативним зв'язком, оскільки компоненти фрагментів 2 та 3 виражають актанти (підмет та додаток) Фрагмент 4: *Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji wydało osobny alert dla województwa dolnośląskiego.*

Фрагмент 4 пов'язаний з фрагментом 3 ситуативним зв'язком, оскільки два фрагменти об'єднують лише спільна ситуація погіршення умов погоди.

Фрагмент 5: *Temperatura przy gruncie wyniesie ma tam minus pięć stopni Celsjusza.*

Фрагменти 4 та 5 пов'язані ситуативним зв'язком.

Реконструкція логіко-поняттєвих елементів структури польського ГСТ доводить, що переважачим є ситуативний зв'язок, який чітко простежується між фрагментами.

Текст № 12. *Під кінець тижня сніг випаде і в Києві четвер та п'ятницю, 13 й 14 жовтня, у низці областей України очікується мокрий сніг. Зокрема, у четвер такі опади Український гідрометцентр прогнозує західним областям, а в п'ятницю ще й частині центральних, північних і східних областям. Загалом четвер та п'ятниця будуть дощовими для всієї України. До цього ще будуть ясні дні: у вівторок у переважній більшості областей, за винятком західних, а в середу вже на меншій частині території.*

На суботу, 15 жовтня, прогноз поки що кращий, ніж на п'ятницю. Нагадуємо, 14 жовтня в Україні – державне свято День захисника України, офіційний вихідний.

Фрагмент 1: *У четвер та п'ятницю, 13 й 14 жовтня, у низці областей України очікується мокрий сніг. Зокрема, у четвер такі опади Український гідрометцентр прогнозує західним областям, а в п'ятницю ще й частині центральних, північних і східних областям;*

Фрагмент 2: *У Києві мокрий сніг очікують у п'ятницю;* Встановлено предикативний зв'язок між фрагментами 1 та 2, який виявляється у взаємодії актантів першого та другого фрагментів.

Фрагмент 3: *Загалом четвер та п'ятниця будуть дощовими для всієї України;*

Зв'язок між фрагментами 2 та 3 відповідає ситуативному типу, оскільки існує між фрагментами пов'язаними лише ситуацією прогнозування погодних умов.

Фрагмент 4: *До цього ще будуть ясні дні: у вівторок у переважній більшості областей, за винятком західних, а в середу вже на меншій частині території;*

Зв'язок між фрагментами 3 та 4 відповідає ситуативному типу.

Фрагмент 5: *На суботу, 15 жовтня, прогноз поки що кращий, ніж на п'ятницю. Нагадуємо, 14 жовтня в Україні – державне свято День захисника України, офіційний вихідний.*

Зв'язок між фрагментами 4 та 5 відповідає ситуативному типу.

Висновки. Реконструкція логіко-поняттєвих елементів структури ГСТ доводить, що переважаючим є предикативний зв'язок для англійських ГСТ, логічний ієрархічний – для німецьких ГСТ, ситуативний – для польських

та українських ГСТ. Реконструкція логіко-поняттєвих зв'язків засвідчує, що тип зв'язку, який супроводжує опис явищ погоди, є відображенням логічних операцій автора, який є носієм рис культурного середовища.

Список літератури:

1. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) : навч. посіб. Київ : Вид-во Укр. фітосоціолог. центру, 1999. 148 с.
2. Селіванова О. О. Основи лінгвістичної теорії тексту та комунікації : підручник. Київ : ЦУЛ, «Фітосоціо-центр», 2002. 336 с.
3. Семенюк Т. П. Феномен зображення в системі невербального оформлення. URL: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/2458/3/Semenyuk%20fenomen.pdf> (дата звернення: 01.10.2023).
4. Серажим К. С. Текстознавство : посібник. Київ, 2012. 188 с.
5. Dijk van T. A. Text and Discourse : monograph. London, 2006. 266 p.
6. Greis M. L. Speech Acts and Conversational Interaction. Cambridge University Press, 1995. 248 p.
7. Griffin E. A First Look at Communication Theory : textbook. N. Y., L. : McGraw-Hill, Inc, 1991. 412 p.
8. Gripsrud J. Understanding Media Culture : textbook. L. : Arnold, 2002. 330 p.
9. Gumperz J. J. Discourse Strategies. Book. Cambridge University Press, 1982. 225 p.
10. Hale B. Companion to the Philosophy of Language. Book. Blackwell Companions to Philosophy. Stockholm University. 732 p.
11. Stewart C. Media and Meaning. An Introduction. L. : BFI Publishing, 2001. 465 p.
12. Sweetser E. From etymology to pragmatics. Monograph. Cambridge, 1990. 174 p.
13. Weather. The Telegraph. URL: <https://www.telegraph.co.uk/> (дата звернення: 01.10.2023).
14. The weather channel. Coventry Telegraph URL: <http://www.coventrytelegraph.net/> (дата звернення: 01.10.2023).

References:

1. Selivanova O. O. (1999) *Aktualni napriamy suchasnoi linhvistyky (analitichnyi ohliad)* [Current directions of modern linguistics (analytical review)]. Kyiv: Vyd-vo Ukr. fitosotsioloh. tsentru. (in Ukrainian)
2. Celivanova O. O. (2002) *Osnovy linhvistychnoi teorii tekstu ta komunikatsii* [Basics of linguistic theory of text and communication]. Kyiv: TsUL, "Fitosotsiotsentr". (in Ukrainian)
3. Semeniuk T. P. Fenomen zobrazhennia v systemi neverbalnoho oformlennia [The phenomenon of the image in the system of non-verbal design]. Available at: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/2458/3/Semenyuk%20fenomen.pdf> (accessed October 01, 2023).
4. Serazhym K. S. (2012) *Tekstoznavstvo: posibnyk* [Textual studies]. Kyiv. (in Ukrainian)
5. Dijk van T. A. (2006) *Text and Discourse*. London.
6. Greis M. L. (1995) *Speech Acts and Conversational Interaction*. Cambridge University Press.
7. Griffin E. A. (1991) *First Look at Communication Theory*. N. Y., L.: McGraw-Hill, Inc.
8. Gripsrud J. (2002) *Understanding Media Culture*. L.: Arnold.
9. Gumperz J. J. (1982) *Discourse Strategies*. Cambridge University Press.
10. Hale B. *Companion to the Philosophy of Language*. Blackwell Companions to Philosophy. Stockholm University.
11. Stewart C. (2001) *Media and Meaning. An Introduction*. L.: BFI Publishing.
12. Sweetser E. (1990) *From etymology to pragmatics*. Cambridge.
13. Weather. The Telegraph. Available at: <https://www.telegraph.co.uk/> (accessed October 01, 2023).
14. The weather channel. Coventry Telegraph. Available at: <http://www.coventrytelegraph.net/> (accessed October 01, 2023).

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1.1-125.1-7>

УДК 821.161.2

Комарницький Єлисей Петровичздобувач ступеня доктора філософії
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського**ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ОБРАЗУ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО У РОМАНІ
«ЩО ЗАПИСАНО В КНИГУ ЖИТТЯ...» МИХАЙЛА СЛАБОШПИЦЬКОГО**

Анотація. Статтю присвячено дослідженню образу Михайла Коцюбинського в суспільно-політичному й мистецькому контекстах крізь призму роману-біографії Михайла Слабошпицького «Що записано в книгу життя: Михайло Коцюбинський та інші». У розвідці окреслено не лише нові грані митця, а й досліджено розповідь автора про сучасників Сонцепоклонника. Михайло Слабошпицький володіє неосяжною здатністю пропускати крізь власну чутливу душу чуже життя з його радощами й болями, злетами й падіннями, сподіваннями й розчаруваннями, драмами й катарсисами, що додає роману неабиякої художньої цінності. Множинність наративних структур спонукає до виявлення самонарації героя. Хронотопіку роману Михайла Слабошпицького «Що записано в книгу життя: Михайло Коцюбинський та інші» становлять в основному простір рідного дому, Кононівки, Чернігова й острова Капрі, формуючи крапковану, уривчасту специфіку художньої біографії. Інтертекстуальність твору представлена системою міжтекстових взаємозв'язків (паратекстуальністю, метатекстуальністю, архітекстуальністю). У статті розглянуто вплив ідеологічних та соціальних факторів на літературну діяльність Коцюбинського, а також його взаємодію з іншими видатними постатями епохи. Аналіз образу Михайла Коцюбинського у романі Михайла Слабошпицького дозволяє краще зрозуміти роль письменника в формуванні національної ідентичності та літературної спадщини України в кінці XIX – початку XX століття. Дослідження такого образу Михайла Коцюбинського сприяє глибшому розумінню історії української літератури та її важливості в розвитку культурної ідентичності нації. У дослідженні проаналізовано естетичні реакції читача на основні взаємодії вербальної і невербальної комунікації персонажів. Гра контекстів спрямована викликати читачькі реакції, що простежуємо крізь дисонанс двох контекстів.

Ключові слова: Михайло Слабошпицький, Михайло Коцюбинський, жанр, стиль, художня біографія, інтертекстуальність, хронотоп, контекст доби.

Yelysei Komarnytskyi Candidate for the Degree of Doctor of Philosophy
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University**ARTISTIC INTERPRETATION OF THE IMAGE MYKHAILO KOTSIUBYNSKYI IN THE
NOVEL "WHAT IS WRITTEN IN THE BOOK OF LIFE..." BY MYKHAILO SLOSHPYTSKYI**

Summary. The article is devoted to the study of Mykhailo Kotsiubynskyi's image in the socio-political and artistic contexts through the prism of Mykhailo Slaboshpytskyi's novel-biography "What is Written in the Book of Life: Mykhailo Kotsiubynskyi and Others". The study outlines not only new facets of the artist, but also explores the author's story about the Sun Worshiper's contemporaries. Mykhailo Slaboshpytskyi has the immense ability to let someone else's life with its joys and pains, ups and downs, hopes and disappointments, dramas and catharses pass through his own sensitive soul, which adds great artistic value to the novel. The multiplicity of narrative structures encourages the discovery of the hero's self-narration. The chronotopic of Mykhailo Slaboshpytskyi's novel "What is Written in the Book of Life: Mykhailo Kotsiubynskyi and Others" is mainly the space of his native home, Kononivka, Chernihiv, and the island of Capri, forming a dotted, fragmentary specificity of artistic biography. The intertextuality of the work is represented by a system of intertextual relationships (paratextuality, metatextuality, and architecturally). Mykhailo Slaboshpytskyi won the greatest recognition for his novel about Ukrainian defeats, the times of Kotsiubynskyi and his henchmen – "What is written in the book of life. Mykhailo Kotsiubynskyi and others". In the book, the author depicted the figure of the Sun worshiper as multifaceted, revealing to the reader little-known pages of the writer's life. Mykhailo Fedotovych passes all images-characters through the prism of his worldview. The article examines the influence of ideological and social factors on Kotsiubynskyi's literary activity, as well as his interaction with other prominent figures of the era. The analysis of the image of Mykhailo Kotsiubynskyi in the novel by Mykhailo Slaboshpytskyi allows us to better understand the writer's role in shaping the national identity and literary heritage of Ukraine in the late nineteenth and early twentieth centuries. The study of this image of Mykhailo Kotsiubynskyi contributes to a deeper understanding of the history of Ukrainian literature and its importance in the development of the nation's cultural identity. The study analyzes the aesthetic reactions of the reader to the main interactions of verbal and non-verbal communication of the characters. The play of contexts aims to evoke reader reactions that can be traced through the dissonance of the two contexts.

Keywords: Mykhailo Slaboshpytskyi, Mykhailo Kotsiubynskyi, genre, style, artistic biography, intertextuality, chronotope, context of the era.

Постановка проблеми. Михайло Федотович Слабошпицький – видатний український літературний діяч, який відомий як прозаїк, критик, літературознавець та громад-

ський діяч. Його внесок в літературний процес ХХІ століття значною мірою пов'язаний з біографіями знакових постатей науки та мистецтва. Він написав ряд творів, присвячених життю та ді-

яльності Марії Башкирцевої, Тодося Осьмачки, Никифора Дровняка, Олекси Влизька та Петра Яцика. Його творчість є добре відомою серед широкого кола читачів і становить важливий внесок у вивчення біографій та життя вищезгаданих особистостей.

Нівелювання поняття жанру в сучасній постмодерній літературі значно впливає на поєднання родово-жанрових форм, що спричиняє трансформацію традиційних жанрів. Михайло Слабошпицький також активно експериментує в цьому напрямку, вказуючи, що жанр твору «Що записано в книгу життя: Михайло Коцюбинський та інші» – «біографія, оркестрована на дев'ять голосів». Автор вважає, що книги написані в канонічному ключі не наближають до героя, а лише віддаляють від нього, саме тому береться за руйнування усталеного письма.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Популярність сучасної біографічної літератури зумовлено новим прочитанням життя та творчості видатних постатей крізь призму світобачення автора. Творчості Михайла Слабошпицького присвячено велике коло критичних студій, серед них праці Пастух Б., Поліщук Г., Рухленко Л., Славінська І., Соловей О., Черниш А. Також використано праці Є. Баран, О. Гольник, Л. Горболіс, Л. Скорина, Р. Харчук, Р. Чопик.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. На сьогодні питання творчого доробку Михайла Слабошпицького досліджено недостатньо, тому можемо стверджувати про безперечну актуальність пропонованої наукової розвідки.

Мета статті – дослідити та описати образ Сонцепоклонника в суспільно-політичному й мистецькому контекстах доби крізь призму роману Михайла Слабошпицького: «Що записано в книгу життя: Михайло Коцюбинський та інші». Для досягнення мети використано відповідні методи й прийоми дослідження: описовий (для зображення рис героїв роману та постаті Михайла Коцюбинського), структурний (у ході здійснення структурно-композиційного аналізу тексту, що дозволяє встановити особливості побудови твору), методи інтерпретаційно-текстового і контекстуального аналізу (у процесі дослідження взаємодії текстових категорій та структурно-композиційних прийомів у творі, типів статусу оповідача та нарративних позицій).

Виклад основного матеріалу дослідження. Михайло Слабошпицький здобув найбільшого визнання за роман про українські поразки, часи Коцюбинського та його поплічників – «Що записано в книгу життя. Михайло Коцюбинський та інші». У книзі автор зобразив постать Сонцепоклонника багатогранною, відкривши читачеві маловідомі сторінки життя письменника. Михайло Федотович усі образи-персонажі пропускає крізь призму свого світобачення.

Автор пропонує белетризовану психологічну біографію, що ґрунтується на культурно-історичному та письменницькому тлі, однак, попри це М. Слабошпицький також вдається до естетизації інтелектуальної біографії М. Коцюбинського. Як зазначає сам автор у романі-біографії: «Він намагався подавати свого героя як підсумок усього того, що з ним було, що йому довелося пе-

режити. А водночас не випускає з поля зору весь соціально-історичний контекст...» [3, с. 463].

Михайло Слабошпицький уніфікував кожного представленого персонажа в романі. Історичний портрет Михайла Коцюбинського, Сергія Єфремова, Михайла Могилянського та інших описано на основі автентичних епістоляріїв, мемуарів та літературознавчих текстів. Автор намагався якомога чіткіше та виразніше зобразити українську інтелігенцію та змалювати суспільно-політичне та мистецьке життя представленої доби, щоб читач міг найбільш реально уявити настрої та прагнення суспільства початку двадцятого сторіччя.

У своїй розвідці Євген Нахлік вказував на природність та влучність вживаних Михайлом Слабошпицьким рідкісних слів, неологізмів (вишелестують, безмежитися, невсилки, поінколи, наприпочатку, неоднораз, обгаразджується, знайомиць, зоддалеки, нарікайли, стогначі та ін.) [2].

Головним персонажем роману є Михайло Коцюбинський. Автор намагається дослідити образ митця крізь його творчий доробок та епістолярій, що залишився до сьогодні: «Коцюбинський – це тільки те, що він сам дозволив нам про себе знати». Слабошпицький зазначає: «кожна видатна людина оточена міфами, свідомо чи несвідомо вона сама починає їх творити про себе ще за життя. А по смерті її, коли вже вона не може оборонитися від міфотворців, вони безкарно і на свою потребу за різними лекалами перекроюють усе її життя» [3, с. 208].

Михайло Коцюбинський – справжній аристократ в українській літературі: «...життя Коцюбинського – життя без екстремізму. Він свідомо не шукав любовних пригод. Хіба що поодинокі й не глибокі захоплення. Він завжди й повсюдно намагався не виходити за рамки. Захоплення приходили до нього несподівано, залишаючи більший чи менший слід у житті» [3, с. 50]. Серед основних засобів творення образу Сонцепоклонника Михайло Федотович використовує відзиви й роздуми сучасників, а також пізніших біографів, художньо-умовні рефлексії і сповіді самого письменника. Автор роману намагається зруйнувати стереотипні бачення постаті Коцюбинського і не погоджується з вульгаризацією творчості, механістичним накладенням фрейдівської концепції, що порушує етику творчості й переводить читачку увагу на інтимну, приватну сферу. Як зазначає Михайло Слабошпицький в романі: «Люди люблять порпатися в чужій білизні, знаходячи там навіть те, чого насправді й близько не було. Можна уявити, що вимудрюють із самого факту існування Аплаксіної і моєї причетності до неї запомадливі газетні писарчуки і всякі нишпорки, які взяли на себе обов'язки бути стражками моралі. Їм аби лиш було від чого відштовхнутися, а далі фантазують такого, що й у страшному сні не присниться. В них легко біле стане чорним, чорне – білим» [3, с. 293].

Сергій Єфремов, Михайло Могилянський, Євген Чикаленко, Володимир Самійленко, Володимир Леонтович, Володимир Винниченко яскраво та всебічно описує постать М. Коцюбинського, однак, незважаючи на дев'ятиголосся, можемо простежити й авторське бачення, яке виступає до-

мінуючим у зображуванні подій. М. Слабошпицький вдається до цитування та аналізу не лише архівних документів, але й листування Сонцепоклонника. Оповідач в главі «Біограф» роздумує: *«Який тоді був Михайло Коцюбинський?... образ мінорного мовчуна, який вимальовується зі спогадів сестер Недоборовських розвіюється. Хай він не був штатним веселуном, однак ніщо людське йому не було чуже»* [3, с. 52].

Душевний і духовий портрет Коцюбинського зітканий з його художньо-умовних рефлексій, а також сповідей, роздумів і характеристик, укладених у вуста його сучасників та пізніших біографів. Але не тільки Коцюбинського показано очима відомих сучасників, його найближчого літературного та культурного оточення, а й українські письменники та громадські діячі постають у взаємному віддзеркаленні, а звідси – у приязних або конфліктних стосунках. Михайло Могиланський у своїх роздумах згадує яким був М. Коцюбинський в останні роки життя: *«Радів кімнаті – сонячній і тихій. Ніяково хвалився, що про нього там турбуються, мовби вдома... таке не могло не тішити його самолюбство... Михайло Михайлович був чоловіком аж надто розумним для того, щоб виставляти ці дитячі радощі напоказ»* [3, с. 39]. Володимир Винниченко на фоні свого образ та внутрішніх переживань писав про митця: *«Коцюбинський легко давався себе любити, бо мав аж надто дипломатичний характер, що допомагало йому бути в мирі й приязні з усіма. Він умів кожному сказати комплімент, умів промовчати... таким легко живеться на світі, бо вони не мають ворогів»* [3, с. 266]. У свою чергу, окрім постаті Коцюбинського, ми можемо простежити і лінії життя інших героїв, які тісно переплітались з митцем. Так Сергій Єфремов після смерті Коцюбинського пише листа до командуючого українським військом та народного секретаря Юрка Коцюбинського де засуджує його діяльність, як таку, що суперечить всьому, що робив за життя Михайла Коцюбинського: *«Я знав і любив вашого батька. Я щиро оплакував його дочасну смерть... я, не вагаючись, кажу: яке щастя, що він помер, що очі його не бачили й уші не чули, як син Коцюбинського бомбардує красу землі нашої й кладе в домовину Українську державу!»* [3, с. 73].

Михайло Коцюбинський посідав вагоме місце в літературному процесі ХХ сторіччя: *«У листі до Могиланського він пише: «Мене переклали у Польщі, Німеччині, в Чехії. Вийшло три томи в Росії. От тільки в Україні – не густо»* [3, с. 201]. Отже, базуючись на епістолярії Михайла Коцюбинського можемо стверджувати, що це був письменник вищого гатунку, знаний далеко за межами рідної країни.

Михайло Федотович досліджує різні складові життя письменника. Зосереджено увагу й на особливостях творчої спадщини митця: *«Зрешистю, моє життя належить тільки мені. То тільки психічно звихнені прагнуть вистрибнути на сцену всезагальної уваги і перетворюють свої дні на клоунаду для всіх. Їм радісно від того, що довкруг усї про них говорять, ба навіть висміюють їх, знуцаються з них. Бо ж їм велося б вельми сумно, якби про них мовчали – мовби їх просто немає на світі»* [3, с. 167].

Аналізуючи творчість Коцюбинського-митця Михайло Слабошпицький приходиться висновку, що Сонцепоклонник випередив свій час, у цьому й була його трагедія як митця: *«Кожен, хто знав Коцюбинського і розумів драматизм його ситуації в сучасній йому українській літературі, добре усвідомлював: передчасно він у ній з'явився, бо тоді панували зовсім інша школа і стильова тенденція. Коцюбинський почувався в таких умовах самотнім, як самотньою була Леся Українка, як самотнів у ній Іван Франко в Галичині»* [3, с. 217].

Сергій Єфремов аналізуючи постать Михайла Коцюбинського у своїх листах писав: *«Мені не раз думалося: в Україні письменник – геть незрозуміла істота... Цей великий письменник ніколи не буде популярним в Україні, тому що є проблема читача... Коцюбинський виходить на свою дорогу і пише так, як в Україні не писали. Це дуже важливо для української літератури, для її майбутнього. Але – гірка дивина! – читача для Коцюбинського немає. Він іще не народився. І цей видатний письменник не стає популярним – його читають геть мало. Володарем дум він не стає ні за життя, ні по смерті. Він пише мовби в порожнечу...»* [3, с. 192–193]. Михайло Могиланський у свою чергу відгукувався про Михайла Коцюбинського: *«Такі як Коцюбинський здійснюються над своїм часом і над іншими часами та над нами, грішними, захмареними вершинами. А побіля підніжжя цих вершин метушаться людські істоти, які не завдають собі клопоту підвести від землі погляд догори, щоб побачити так і не побачене через їхні розумові лінощі»* [3, с. 243].

Михайло Федотович через розповіді Сергія Єфремова, Євгена Чикаленка намагається показати увесь трагізм та силу духу постаті Коцюбинського. Не зважаючи на протиріччя творчості та читача Михайло Михайлович не здається, пише, хоч і *«розумів своєрідність свого таланту й ситуацію, в якій був приречений існувати»* [3, с. 193]. У романі читач має можливість спостерігати справжнє українське письменство, без прикрас та домальовок, якими перенасичена сучасна критика в підручниках. Важливість творчості Михайла Коцюбинського, як і літературознавчих праць Михайла Слабошпицького важко переоцінити.

Говорячи про величність творчості Михайла Михайловича, Слабошпицький вказує основну характерну рису мистецького стилю митця – естетизм: *«Якщо всі наші сучасники в своїх творах майже цілковито були поглинуті соціальними питаннями й освітлювали їх здебільшого на основі своїх соціальних та почасти моральних поглядів і вподобань, то Коцюбинський не вступав у їхні сліди... Коцюбинський спирався найбільше не на соціальних і моральних моментах, а завперш на своєму почутті краси. Саме почуття краси панувало над ним, і через те людські почуття, вчинки і стосунки оцінював він насамперед не з погляду моралі чи громадських потреб, а з погляду краси»* [3, с. 266].

Ще однією сторінкою із життя Сонцепоклонника є любовний трикутник. Він, як людина творча, постійно був в пошуках емоцій, тому не міг сприймати спокійне розмірене життя за на-

лежне. Саме тому, окрім дружини Віри Устимівни, в житті митця з'явилась Олександра Аплаксина. Автор роману показує не лише ставлення до героїні із боку оточуючих того часу, але й дає власні оціночні судження кожному із любовного трикутника. «Молода дівчина офірувала йому своє кохання, здається, нічого не просячи в замін. Тільки його любові. Це потверджують нещодавно видані листи Коцюбинського до неї. Звичайно, в такому малому місті як Чернігів, де чи не всі обивателі знають одне одного й одне про одного все, інтимна історія Коцюбинського і його «чудесної дівушки» стала улюбленою темою на пару літ» [3, с. 309]. Михайло Могілянський захоплювався подружжям Коцюбинських, тепло відзиваючись про них, хоча сам частково поділяв його стосунки з Аплаксиною: «Цікаво, що Коцюбинські – це я вже знаю достеменно – завжди лишалися однодумцями... Навіть і тоді, коли в сім'ї почалося велике напруження, спричинене розкриттям інтимної таємниці Михайла Михайловича, подружжя повсюди бачили разом.... Ось що важить та обставина, в якій шлюб поєднав розумних і гордих людей, які нізащо не виставлять себе на глум. Вони із гідністю, поїдруки і з гордо піднятими головами йдуть повз розкриті для пліт кувань роти й іронічні позирки очей» [3, с. 309–310].

Аналізуючи любовний трикутник Михайло Могілянський підтримуватиме Михайла Ми-

хайловича, встаючи на бік молоді та привабливої Олександри Аплаксини: «Коцюбинський – людина високих поривів, що прагнула краси і поезії життя – не бачив у дружині відданого і щирого друга, що живе спільним з ним думками і прагненнями. Віра Устимівна не розуміла і не здатна була розуміти чоловіка. Вона прагнула тихого життя – спокійного і буденного» [3, с. 311]. У свою чергу, Михайло Слабошпицький більше симпатизує Вірі Устимівні. Своїми успіхами митець завдячує саме їй, адже пані Віра відгородила Сонцепоклонника від усіх клопотів.

«Біографія, оркестрована на дев'ять голосів» яскраво відображає ставлення героїв до письменника, до часу в якому вони творили, до політичної ситуації навколо. Михайло Федотович окрім нового розкриття постаті Сонцепоклонника яскраво зображує й історичну добу з усіма її плюсами та мінусами, а не прикрашену задля красивої картинки. Усі герої роману розповідають не лише про взаємовідносини з Михайлом Коцюбинським, а й про себе, свій шлях як політичного чи громадянського діяча, таким чином, доповнюючи портрети своїх сучасників. Автор роману розкриває протистояння літературних діячів, зображує державотворчі та мистецькі процеси ХІХ – поч. ХХ ст, а разом з цим вибудовує новий, живий образ митця з великої літери, митця не прийнятого добою – Михайла Коцюбинського.

Список літератури:

1. Кузьменко В. Прозописьмо Михайла Слабошпицького у фокусі біографістики (Черниш А. Жанрово-стильові особливості роману-біографії у творчості Михайла Слабошпицького : монографія). *Слово і час*. 2016. № 3. С. 118–120.
2. Нахлік Є. Портрет письменника в багатоголосці. URL: <http://litakcent.com/2013/01/17/portret-pysmennyka-v-bahatoholossi/> (дата звернення: 09.10.2023).
3. Слабошпицький М. Що записано в книгу життя: Михайло Коцюбинський та інші : роман. Київ : Ярослав Вал, 2014. 496 с.
4. Черниш А. Жанрово-стильові особливості роману-біографії М. Слабошпицького «Що записано в книгу життя: Михайло Коцюбинський та інші». *Філологічні трактати*. 2015. Т. 7. № 1. С. 100–105.
5. Черниш А. Україноцентричність героїв Михайла Слабошпицького як основа самореалізації. *Слово і час*. 2013. № 7. С. 67–77.

References:

1. Kuzmenko V. (2016) Protopysmo Mykhaila Slaboshpytskoho u fokusi biohrafistyky (Chernysh A. Zhanrovo-stylovi osoblyvosti romanu-biohrafii u tvorchosti Mykhaila Slaboshpytskoho: monohrafia) [Prose writing of Mykhailo Slaboshpytskyi in the focus of biographical studies (Chernysh A. Genre-stylistic features of novel-biography in the works of Mykhailo Slaboshpytskyi: monograph)]. *Slovo i chas – Word and time*, no. 3, pp. 118–120.
2. Nakhlik Ye. (2013) Portret pysmennyka v bahatoholossi [Portrait of a writer in polyphony]. Available at: <http://litakcent.com/2013/01/17/portret-pysmennyka-v-bahatoholossi/> (accessed October 9, 2023).
3. Slaboshpytskyu M. (2014) Shcho zapysano v knyhu zhyttia: Mykhaylo Kotsiubynskyy ta inshi: roman [What is written in the book of life: Mykhailo Kotsiubynskyy and others]. Kyiv: Yaroslav Val. (in Ukrainian)
4. Chernysh A. (2015) Zhanrovo-stylovi osoblyvosti romanu-biohrafii M. Slaboshpytskoho "Shcho zapysano v knyhu zhyttia: Mykhailo Kotsiubynskyy ta inshi" [Genre and Stylistic Features of M. Slaboshpytsky's Novel-Biography "What is Written in the Book of Life: Mykhailo Kotsiubynskyy and Others"]. *Filolohichni traktaty* [Philological treatises], t. 7, no. 1, pp. 100–105.
5. Chernysh A. (2013) Ukrainotsentrychnist heroiv Mykhaila Slaboshpytskoho yak osnova samorealizatsii [The Ukrainian-centeredness of Mykhailo Slaboshpytskyi's characters as a basis for self-realization]. *Slovo i chas – Word and Time*, no. 7, pp. 67–77.

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1.1-125.1-8>

УДК 811.111'37

Кулик Анжеліка Ігорівнавикладач англійської мови
кафедри германської та слов'янської філології
Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ РУХ/MOTION В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Анотація. У статті окреслено важливість дослідження концептів культури та їхнього кодування у словах. Розкрито поняття концепту, як способу відображення світогляду носіїв мови у лексичних одиницях, та подано структуру (будову) концептів. Також у статті було проведено аналіз засобів вербалізації концепту РУХ/MOTION в українській та англійській мовах. Оскільки концепт РУХ/MOTION у досліджуваних мовах не є одним з основних, то, відповідно, кількість засобів його вербалізації є досить обмеженою. Нами було розглянуто дефініції головних лексем концептів, їхні синоніми та словосполучення, до складу яких вони входять й сформульовано польові моделі концептів. Було визначено, що різниця між концептами двох мов незначна. Також було окреслено перспективи майбутніх досліджень у сфері концептуального аналізу вищезгаданих лексем.

Ключові слова: концепт, вербалізація, вербалізація концепту, концептуальний аналіз, концепт «рух».

Anzhelika Kulyk English Teacher of the Department of Germanic and Slavic Philology
Communal Higher Education Institution
"Vinnytsia Humanities Pedagogical College"

SPECIFIC FEATURES OF THE VERBALIZATION OF THE CONCEPT РУХ/MOTION IN THE ENGLISH AND UKRAINIAN WORLDVIEWS

Summary. The importance of researching cultural concepts and their coding in words is presented in this article. It was mentioned, that in language, concepts are usually represented by lexemes, so-called verbalizers of concepts, in particular keywords (direct nominations of the concept) and their synonyms. It also deals with the importance of researching cultural concepts and their coding in words. It was determined that conceptual concepts are the basis of communication culture and are transmitted from generation to generation. It was also indicated that the problem of concepts remains relevant and arouses the interest of many linguists. Attention was paid to the verbal image of the world, which is revealed with the help of various concepts. The notion of a concept is defined as a way of reflecting the worldview of native speakers in lexical units, and the structure of concepts is presented. The verbalization of the concept is characterized as expression of the concept or its individual features by linguistic means. The means of verbalization of the concept MOTION in the Ukrainian and English languages are analysed in this article. Since the concept of MOTION is not one of the main concepts in the studied languages, the number of means of its verbalization is rather limited. We have examined the definitions of the main lexemes of the concepts, their synonyms and phrases, which they are part of, and formulated field models of the concepts. The meaning of change of position, movement is common in the cores of both concepts. On the near periphery of both concepts there are four definitions, none of which coincide, but are close in their meanings. On the far periphery of the MOTION concept there are five meanings that are the least common in English-language dictionaries. On the far periphery of the concept РУХ in the Ukrainian language are figurative meanings of the lexeme рух. It was determined that the difference between the concepts of the two languages is not significant. Prospects for future research in the field of conceptual analysis of the aforementioned lexemes were also outlined. These include a more detailed study of the verbalization of concepts by analysing the phraseological means of their verbalization.

Keywords: concept, verbalization, verbalization of the concept, conceptual analysis, concept "motion".

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку мовознавства увага науковців зосереджена на дослідженні співвідношень мови й мислення і мови та культури, оскільки у мові відбивається культура, тобто світогляд, спосіб життя, традиції, суспільна самосвідомість, мораль і система цінностей. Знання людей про об'єктивну дійсність організовані у вигляді концептів, які є одними з найактуальніших одиниць вивчення, оскільки мають ментальну природу, вважаються елементом відображення національно-специфічного світобачення людей і виступають культурними кодами певної нації, які передаються від покоління до покоління, засвоюються разом з мовою і є основою культурної комунікації [2, с. 194].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених звертають свою увагу на вербальний образ світу, що існує у свідомості носіїв певної культури. Вивченню проблеми концептів та їхньої вербалізації присвячені дослідження таких як вітчизняних (А. Белова, І. Голубовська, Т. Радзівська), так і зарубіжних (А. Вежицька, Ж. Фоконьє, Л. Талмі, Дж. Лакофф) науковців.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Мова накопичує ключові концепти культури та відтворює їх у лексичних одиницях. Саме тому вивчення концептів, які існують у мові кожного народу, допомагає виявити особливості світосприйняття певного етносу, уявити концептуальну і національну картину світу.

Мета статті: розглянути концепт рух, об'єктивованого у англійській та українській мовах лексемами *motion* та *рух*, для того, щоб виявити спільні та відмінні риси, зумовлені специфікою світогляду двох народів та їх культурними особливостями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «концепт» що належить до терміносистем багатьох гуманітарних наук: філософія, літературознавство, культурологія тощо і пов'язаний з появою спеціальних дисциплін: когнітивної психології, психолінгвістики та когнітивної лінгвістики [1, с. 96]. Наприкінці 90-х р. XX ст. у складі когнітивної лінгвістики навіть виокремилася нова галузь – лінгвоконцептологія, метою якої став опис концептів і мовних засобів їхньої репрезентації. Концепт є складним, багатогранним поняттям, оскільки він містить в своєму складі асоціації, емоції, оцінки, національні образи й конотації, притаманні певній культурі. Існує багато підходів до його трактування. Найбільш поширеними визначеннями концепту є його розуміння як культурно зумовленого ментального утворення, як одиницю свідомості людини, як суб'єктивного смислу [3].

Більшість учених обстоює ядро – периферійний принцип організації концептів. Ядро – це словникові значення певної лексеми, а на периферії знаходяться насамперед асоціативні значення та менш поширені дефініції. Деякі вчені поділяють периферію на ближню та дальню. Вчені також пропонують виокремлювати три складових в структурі концепту: ядро, приядерна зона, периферія. Ядро і приядерна зона – це переважно універсальні загальні знання, а периферія – індивідуальні [2, с. 22].

Провівши дослідження засобів вербалізації концепту MOTION/РУХ в англійській та українській мовах можна проаналізувати спільне та відмінне. Перш за все, важливо зазначити, що концепт MOTION/РУХ займає важливе місце в українській та англійській мовних картинах світу, проте не належить до основних.

Грамотичне значення головної лексеми концепту *motion/рух* в досліджуваних мовах відрізняється. В англійській мові лексема *motion* може виступати іменником та дієсловом, тоді як *рух* в українській – лише іменником. В українській мові слово *рух* чоловічого роду і не може набувати жіночого чи середнього роду. У англійській мові лексема *motion* може бути як злічуваним так і незлічуваним іменником, залежно від значення. Спільним є те, що лексеми *motion* (іменник) та *рух* мають форму однини та множини в обох мовах (*motion – motions; рух – рухи*).

У ході застосування лексикографічного методу було використано тлумачні словники для визначення смислового значення основних слів концепту. Варто зазначити, що існує більша кількість англійських тлумачних словників, ніж українських. Вони дають детальніші значення та більшу кількість тлумачень. Деякі дефініції лексеми *motion/рух* є спільними в англійській та українській мовах (більша частина тлумачень, поданих у Академічному тлумачному словникові української мови, збігаються з англійськими):

– *the act or process of moving or the way something move;*

зміна положення кого-, чого-небудь унаслідок обертання, коливання, переміщення і т.п.;

– *a mechanical device or piece of machinery that moves or causes motion; a mechanism;*

робота якого-небудь механізму, машини, пристрою і т. ін.;

– *an impulse or inclination of the mind or will;*

зміна в душевному стані, викликана яким-небудь почуттям, переживанням і т. ін.; розвиток процесу мислення в людині;

– *an act or instance of moving the body or its parts;*

зміна положення тіла або його частин (у людини або тварини).

Нижче подано тлумачення лексеми *motion*, наявні в англійській мові, але відсутні в українській:

– *a proposal that is made formally at a meeting, and then is usually decided on by voting;*

– *an act of emptying the bowels; the waste matter that is emptied from the bowels;*

– *a puppet, a puppet show;*

– *melodic ascent and descent of pitch;*

– *the ability or power to move;*

– *an application made to a court for an order or a ruling;*

– *the manner of moving the body in walking; gait.*

Крім того, англійські словники подають значення лексеми *motion* як дієслова:

– *to give someone instructions by moving your hand or head;*

– *to direct by a motion.*

Така різниця кількості визначень в англійській мові від кількості українських дефініцій дає нам змогу зробити висновок, що в свідомості англійців відображення змісту концепту MOTION розвинуте в більшій мірі. Уявлення про таке явище, як рух, викликає у них більшу кількість образів, оскільки англійській лексичне значення слова *motion* є ширшим і пояснюється детальніше.

Хоча українські словники подають меншу кількість визначень лексеми *рух*, є серед них і ті, що не збігаються з англійськими. Далі подано тлумачення, які є в українській мові, але немає в англійській:

– *філос.* Спосіб існування матерії, який полягає в безперервній зміні всього існуючого і виявляється в безпосередній єдності перервності і неперервності простору і часу.

– Процес розвитку, в результаті якого відбувається зміна якості предмета, явища і т. ін., перехід від одного якісного стану до іншого, вищого.

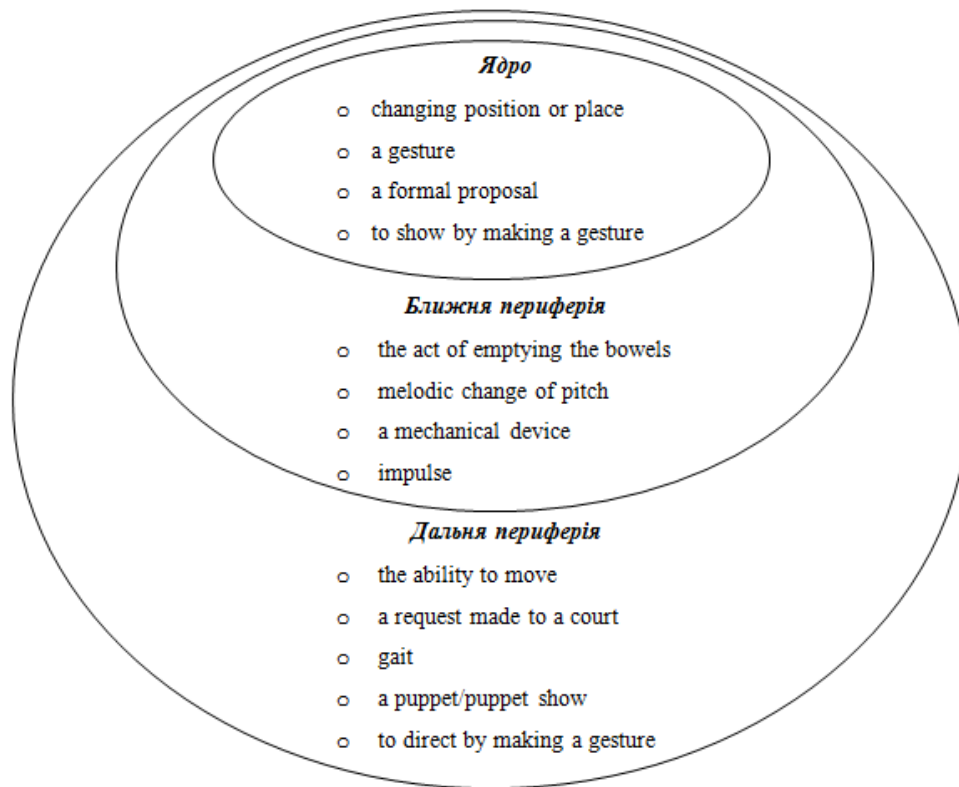
– Переміщення транспорту, ходьба тощо в різних напрямках (на вулицях, дорогах і т. ін.).

– *перен.* Громадська діяльність або масовий виступ, спрямований на досягнення певної мети.

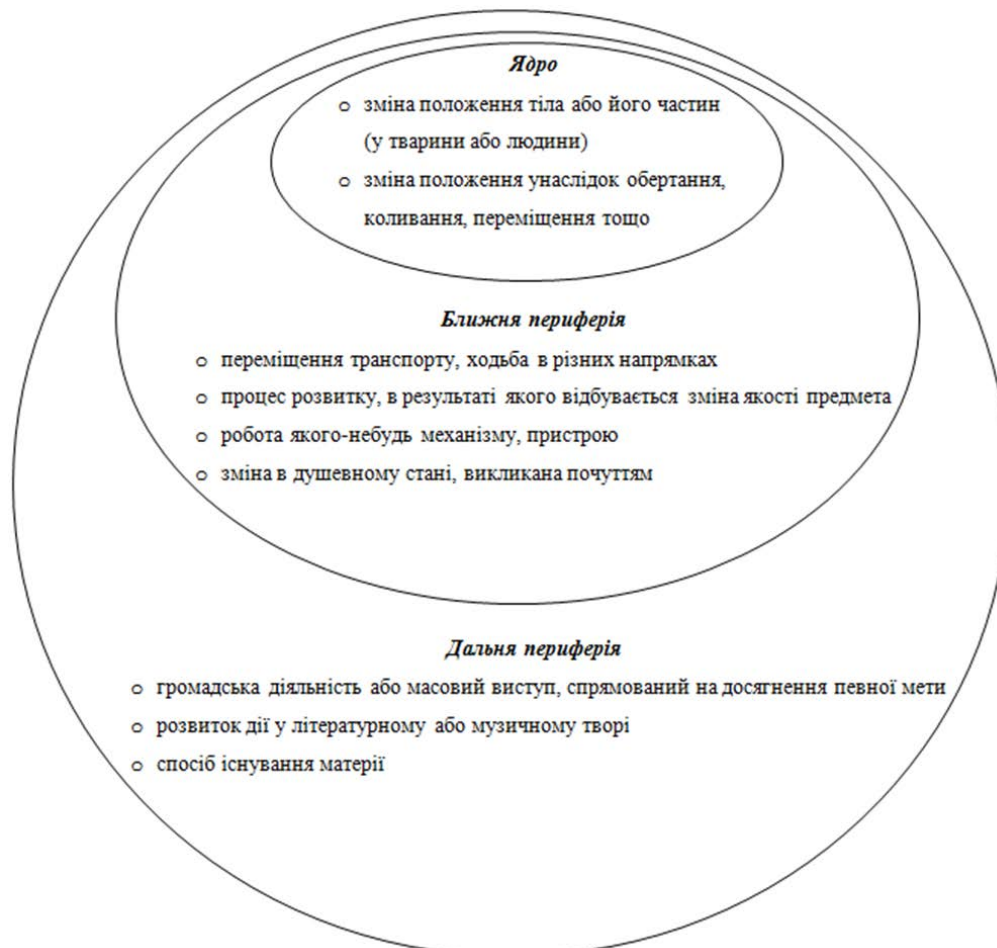
– *перен.* Розвиток дії в літературному або музичному творі.

Відмінним також є кількість основних груп тлумачень лексем *motion* та *рух* – три для першої (*movement/gesture, proposal* та *to signal*) та дві для другої (переміщення та діяльність). Одна з основних груп тлумачень лексем *motion* та *рух* спільна в обох мовах: зміна положення чи місцезнаходження, що семантично зближує лексеми *motion* з лексемою *movement* та лексеми *рух* з лексемою *переміщення*.

Польова модель концепту MOTION

Польова модель концепту РУХ

У ході вивчення номінативного поля концепту MOTION/РУХ було визначено похідні з однаковим значенням в обох мовах. Усі інші значення похідних в обох мовах відрізняються. Варто зазначити, що в українській мові значно більше похідних лексеми рух, ніж в англійській похідних лексеми motion.

Розглянемо тепер словосполучення, до яких входять лексеми *motion* та *рух*. Більша кількість дефініцій лексеми *motion* в англійських словниках зумовлює і більшу кількість словосполучень, до складу яких входить ця лексема. В англійській мові є 23 словосполучення, у складі яких є лексема *motion*. В українській мові нами було виявлено 7 словосполучень з компонентом *рух*. Більшість з них – терміни, вживані у фізиці, а саме механіці. Деякі словосполучення у обох мовах співпадають: *Brownian motion* – Броунівський рух, *uniform motion* – рівномірний рух, *set in motion* – приводити в рух.

Тепер порівняємо польові моделі концептів MOTION та РУХ. У ядрі концепту MOTION більше значень, ніж у ядрі концепту РУХ. Значення зміна положення, переміщення є спільним у ядрах обох концептів. На ближній периферії обох концептів міститься по чотири значення, жодне з

яких не збігається, проте є наближеними за своїми значеннями: *impulse* – зміна в душевному стані, викликана почуттями, а *mechanical device* – робота якого-небудь механізму, пристрою. На дальній периферії концепту MOTION знаходиться п'ять значень, які найрідше зустрічаються в англійських словниках. На дальній периферії концепту РУХ в українській мові знаходяться переносні значення лексеми рух. Нижче подано графічне зображення польових моделей обох концептів.

Висновки. Попри те, що концепти є досить складними для вивчення, їхнє дослідження буде актуальним завжди. Розширення значень та способів репрезентації концептів нерозривно пов'язані з культурою та мовою, які взаємно впливають на розвиток одне одного. Оскільки концепти містять у собі інформацію про побут, традиції, звички та досвід поколінь, то їхнє значення лише буде збагачуватися, проте можлива й втрата деяких дефініцій, у зв'язку з тим, що вони можуть стати застарілими. Також з'являтимуться нові засоби їх вербалізації.

Перспективними напрямками подальшого дослідження є вивчення фразеологічних одиниць, до складу яких входять лексеми, що репрезентують концепт РУХ/MOTION.

Список літератури:

1. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу. Київ : Логос, 2004. 283 с.
2. Мельничук О. Д. Концепти як елементи семантики тексту. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/8783/97/> (дата звернення: 11.10.2023).
3. Публічний електронний словник української мови : веб-сайт. URL: <http://ukrlit.org/slovnuk> (дата звернення: 04.10.2022).
4. Ludwig K. The Mind–Body Problem: An Overview The Blackwell Guide to Philosophy of Mind / eds. Stephen P. Stich and Ted A. Warfield. Blackwell Publishing Ltd. 2003. P. 4.
5. American Heritage Dictionary : web-site. URL: <https://ahdictionary.com/word/search.%20html?q=home> (дата звернення: 02.10.2022).
6. Cambridge Dictionary : web-site. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (дата звернення: 02.10.2022).
7. Collins dictionary : web-site. URL: <https://www.collinsdictionary.com/> (дата звернення: 02.10.2022).
8. Longman Dictionary of Contemporary English : web-site. URL: <https://www.ldoceonline.com/> (дата звернення: 02.10.2022).
9. Merriam-Webster dictionary : web-site. URL: <https://www.merriam-webster.com/> (дата звернення: 02.10.2022).
10. Oxford Learner's Dictionaries : web-site. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/> (дата звернення: 02.10.2022).

References:

1. Holubovska I. O. (2004) *Etnichni osoblyvosti movnykh kartyn svitu* [Ethnic peculiarities of language]. Kyiv. (in Ukrainian)
2. Melnychuk O. D. Kontsepty yak elementy semantyky tekstu [Concepts as elements of text semantics]. Available at: <http://studentam.net.ua/content/view/8783/97/> (accessed October 11, 2023).
3. Publichnyi elektronnyi slovnuk ukrainskoi movy [Public electronic dictionary of the Ukrainian language]. Available at: <http://ukrlit.org/slovnuk> (accessed October 4, 2023).
4. Ludwig K. (2003) The Mind–Body Problem: An Overview The Blackwell Guide to Philosophy of Mind / eds. Stephen P. Stich and Ted A. Warfield. Blackwell Publishing Ltd., p. 4.
5. American Heritage Dictionary. Available at: <https://ahdictionary.com/word/search.%20html?q=home> (accessed October 12, 2023).
6. Cambridge Dictionary. Available at: <https://dictionary.cambridge.org/> (accessed October 9, 2023).
7. Collins dictionary. Available at: <https://www.collinsdictionary.com/> (accessed October 2, 2023).
8. Longman Dictionary of Contemporary English. Available at: <https://www.ldoceonline.com/> (accessed October 12, 2023).
9. Merriam-Webster dictionary. Available at: <https://www.merriam-webster.com/> (accessed October 12, 2023).
10. Oxford Learner's Dictionaries. Available at: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/> (accessed October 9, 2023).

Alina Kushnir Candidate of Pedagogical Sciences,
Lecturer of the Department of Germanic and Slavic Philology
*Communal Higher Education Institution
"Vinnytsia Humanities Pedagogical College"***Yana Logova**Student of the Philological Faculty
*Communal Higher Education Institution
"Vinnytsia Humanities Pedagogical College"*

THE PECULIARITIES OF WOMEN'S COLLOQUIAL SPEECH

Summary. One of the factors of linguistic variability in spoken language is gender, which is defined as a set of ideas about the job qualities of men and women, a system of cultural patterns that regulate the social behavior of men and women. There are many different theories and assumptions explaining the existence of gender differences in a language. However, modern gender studies in linguistics testify to the ambiguous interpretation of the results obtained by scientists. Some scientists claim that the language characteristics of men and women have no fundamental differences, others believe that the language of women and men has certain specificities. We share the opinion of those scientists who see fundamental differences in the spoken speech of both sexes. Therefore, in this paper we are aimed at researching the peculiarities of women's colloquial speech, which are manifested in women's use of lexical fillers, tag questions, rising intonation in declaratives, an excessive number of connotative adjectives, various speech intensifiers, impeccably correct grammar, super polite forms, emphatic stress and avoidance of swearing as such. The article also outlines the distinguishing features of female language from directly male language. Women can often discuss the same topic for a long time while men, on the contrary, jump from topic to topic. Women take turns in conversation, apologizing for talking too much, while men interrupt each other in an attempt to dominate. A woman's linguistic abilities are much deeper, more meaningful, because women react faster to what is said, they perceive what is said and respond. Men are more reserved in conversation, react to what is said more slowly, often hesitate and doubt. Women's speech is characterized by greater sophistication, because in conversation a woman tries to avoid harsh expressions, uses softer gentler and more aesthetic verbal forms. If men in dialogues usually strive for more generalizing statements, women prefer first-person forms.

Keywords: women's colloquial speech, female language, variability, intonation, vocabulary, gender differences.

Кушнір Аліна Сергіївнакандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри германської та слов'янської філології
*Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»***Логова Яна Вікторівна**студентка філологічного факультету
*Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОЧОЇ РОЗМОВНОЇ МОВИ

Анотація. Одним із факторів лінгвістичної варіативності в розмовній мові виступає гендер, що визначається як соціальна стать, тобто сукупність уявлень про посадові якості чоловіків і жінок, система культурних зразків, що регулюють соціальну поведінку чоловіків та жінок. Існує безліч різноманітних теорій та припущень, що пояснюють існування гендерних відмінностей в мові. Однак сучасні гендерні дослідження у лінгвістиці свідчать про неоднозначне трактування отриманих вченими результатів. Одні стверджують, що мовні характеристики чоловіків та жінок не мають принципових відмінностей, інші вважають, що мова жінок і чоловіків має певну специфіку. Ми поділяємо думку тих вчених, які вбачають фундаментальні відмінності в розмовному мовленні обох статей. Відтак в даному дослідженні актуалізовано проблему дослідження особливостей жіночої розмовної мови, які проявляються у використанні жінками лексичних філлерів, розділових запитань, висхідної інтонації в розповідних реченнях, надмірної кількості конотативних прикметників, різноманітних підсилювачів мови, бездоганно правильної граматики, супер ввічливих форм, пестливих суфіксів, емоційного наголосу та повної відсутності лайки як такої. У статті також окреслено відмінні риси жіночої розмовної мови від безпосередньо чоловічого мовлення. Жінки часто можуть обговорювати одну й ту ж тему протягом тривалого часу, чоловіки ж, навпаки, «перескакують» з теми на тему. Жінки дотримуються почерговості у розмові, вибачаються за те, що занадто багато говорять, а чоловіки перебивають один одного, намагаючись домінувати. Лінгвістичні здібності жінки набагато глибші, змістовніші, оскільки жінки швидше реагують на сказане: сприймають висловлене та відповідають. Чоловіки у розмові більш стримані, реагують на сказане повільніше, часто вагаються і сумніваються. Мовлення жінок характеризується більшою витонченістю, оскільки у розмові жінка намагається уникати жорстких висловлювань, використовує м'якші, ніжніші, більш естетичні у словесному плані форми. Якщо чоловіки у діалогах зазвичай прагнуть до більш узагальнюючих висловлювань, то жінки надають перевагу формам від першої особи.

Ключові слова: жіноче розмовне мовлення, жіноча мова, варіативність, інтонація, лексика, гендерні відмінності.

Formation of the problem. Female language whether spoken or written has its own unique characteristics. Women and men do not use completely different forms. They use different quantities or frequencies of the same forms. Women tend to use more standard forms than men do, while men use more of the vernacular forms than women do. Many characteristics including hesitations, rising intonations, tag questions, hedges and intensifiers are used by women to express degrees or certainties about something. Women are more linguistically polite than men, for instance. Women and men emphasize different speech functions and they do not speak in exactly the same way in the same community [1]. Studying the features of women colloquial speech seems important since it is the sphere of real direct communication, in such a way new trends arise and appear in language development.

Analysis of recent research and publications. Modern gender studies in linguistics indicate ambiguous interpretation of the results obtained by scientists. Some scientists argue that the speech characteristics of men and women do not have fundamental differences, while others believe that the speech of women and men has a certain specificity. Nevertheless variability in spoken language of different genders became the object of close attention of scientists as far back as in the 70s. In the works of domestic and foreign linguists such as O. Petrenko, A. Grygorian, R. Lakoff, P. Trudgill, A. Pauwels, A. Mitchell, A. Delbridge, R. Lakoff, K. Edelsky, R. Ladd, B. Horvath, P. Collins, D. Blair, A. Kortenhoven, P. Eckert, O. Jessperson, J. Holmes individual aspects of gender variability of speech were considered.

Previously unsolved parts of the general problem. However, the characteristic features of women's colloquial speech from the point of view of phonetics are insufficiently described, which determines the relevance of the problem under study.

The purpose of the article is to identify and describe the main peculiarities of women's colloquial speech.

Main part. According to the research of R. Lakoff there are several features which women usually use in their speech: lexical hedges or fillers, tag questions, rising intonation on declaratives, "empty" adjectives, precise colour terms, intensifiers, "hypercorrect" grammar, "superpolite" forms, avoidance of strong swear words and emphatic stress [3].

Lexical hedges or fillers. Hedges are a type of verbal filler items which reduce the force of an utterance. Verbal fillers are used when speaker fills in a silence of their conversations. Scientists differentiate four types of hedges:

- the first type is to express uncertainty such as *you know, well, kinda/kind of*;
- the second type is hedges that are used for the sake of politeness such as *sorta/sort of*;
- the third type is to express that the speaker is certain about the truth of a statement to attach the attention of the listener, for example *you know*;
- the fourth type is the type that is a preface to declarations or questions, for example, *I guess, I wonder, I think*.

Tag questions. Tag questions are question tagged on to an utterance. Tag questions are defined formally as grammatical structures in which a declarative is

followed by an attached interrogative clause or "tag". R. Lakoff states that women tend to turn a statement into a question in order to reduce the force of the statement. Tag questions are used when speaker is feeling unsure with topic being discussed such as *don't you? haven't we? did you? really? isn't it* [3]?

Rising intonation on declaratives. In many languages, including many varieties of English, intonation rises at the final point of questions. Rising intonation is used to turn a statement into a question, weaken the force of it and making the speaker sound uncertain. R. Lakoff associated rising intonation on declaratives with showing tentativeness. Rising intonation on declaratives is used when the speaker seeks for confirmation, though at the same time the speaker may be the only one who has the requisite information [3].

"Empty" adjectives. Women convey their emotional reaction rather than give specific information by using empty adjectives. Many adjectives used in expressing approval or admiration are strongly marked as feminine. Some of the adjectives are neutral such as *great, terrific, cool* and *neat*, but some of them are confined to women's speech or called special adjectives such as *adorable, charming, sweet, lovely, divine* and etc.

Precise color terms. R. Lakoff suggests that women have more vocabulary about colors than men, for example, *mauve turquoise, mustard*, etc. Women use the precise color terms because it is related to their specific interest.

Intensifiers. Intensifiers are employed on the intense sentences which a speaker says, whether to decrease or increase it. The use of "so" has subsequently been viewed as a boosting device, like *very*.

Hypercorrect grammar. Hypercorrect grammar is related to the politeness in utterance and indifference of the relationship between the speaker and addressee. Hypercorrect grammar involves avoidance of harsh language, more frequent apologizing and the use of super polite form. Hypercorrection includes the use of standard forms and pronunciation. For example, women avoid using *ain't* or double negatives.

Many scientists explain the hypercorrect grammar of women's speech by the fact that, firstly, women have a great influence on the upbringing of children, secondly, women realize their subordinate position in the society and try to raise their authority and social status due to the correctness of speech.

In terms of grammar it is also important to admit that women intensively use modal verbs, double modality (modal verb + adverb), passive voice, direct speech, rhetorical questions, introductory words, elliptical and inverted sentences, nominal exclamatory sentences, etc.

Superpolite forms. Scientist arrange superpolite forms into three things:

- avoidance of swearing words;
- extensive use of euphemism (the indirect expression used to utter taboo words in conversation);
- using more particles in a request sentence.

Avoidance of strong swear words. Swearing is considered as an expression of very strong emotion due to particular condition the speaker like or dislike. Swearing is kind of interjection that can express extreme statements. We share the opinion of R. Lakoff that women are not supposed to talk rough. Women tend to avoid using swear words because they will consider them as unladylike.

Phonetics. All scientists who have examined women's pronunciation in one way or another in their studies claim that women's speech is more marked by intonation variability than men's speech.

– at the segmental level: clearer articulation, more prestigious pronunciation variants, predominant use of the full phonetic forms as opposed to their reduced forms, the use of glottalized sounds, stretching of vowels, etc.;

– at the suprasegmental level: the predominance of polite, soft intonation contours, rising interrogative tones, implementation of tones in a narrower range, a greater number of combined tones, a tendency to combine different types of scales; smoother completion of phrases, frequent changes in pitch registers, more pauses and their chaotic distribution in speech, faster tempo of the pronunciation, low volume, etc.

In this paper it is very important to admit that the largest number of linguistic researches is devoted to the differences in men and women vocabulary. Female vocabulary is relatively smaller. Woman uses core vocabulary (concrete layer of vocabulary), i.e. lexical units with a higher frequency of occurrence in the speech, while a man uses more neologisms, professionalisms and archaic forms of words, not being able to find more commonly used words and phrases [5].

Women are much more likely to act as initiators of dialogic interaction rather than men. The first replica belong to them. As a rule, women begin to interact with linguistic etiquette of introductory remarks. The purpose of them is not a direct listing of the speaker's intentions or to establish emotional contact with the interlocutor. The vast majority the first replica delivered by woman contains a question. Interrogative intonation on a level of a reflex causes a man to give an answer and thus automatically removes it from the status of an internal dialogue. Engaging in dialogue interaction, woman immediately signals the need to obtain guidance on the situation [5].

In communication among themselves women can often discuss the same topic for a long time. They share personal information, talk a lot about their feelings and relationships. Men, on the other hand, jump from topic to topic, interrupting each other, telling jokes, etc. They rarely talk about themselves, but try to prove that they are best aware of current events, sports news, business and economic issues.

Men and women also differ in matters of conversation. As a rule, women treat each other with respect, take turns in conversation, apologize for talking too much. Members of women's groups show interest in everyone's participation in the conversation and do not support dominance. Men, on the other hand, compete for leadership and after a while establish a stable hierarchy in which some members dominate and the rest say very little. Individual men often address the whole group, while women prefer an interpersonal style of communication, in pairs.

"A woman has long surpassed a man in her ability to express herself beautifully" [2, p. 43]. Women influence the development of language thanks to their restraint: they try to use refined and elegant expressions in communication, avoid rough and vulgar intonations. A woman's linguistic abilities are much deeper, more meaningful, because women react faster to what is said: they perceive what is said and respond.

Men are more reserved in conversation, react to what is said more slowly, often hesitate and doubt. "Men savor each phrase trying to find differences and similarities in the sound and form of words, carefully select the nouns and adjectives needed for expression. Women outperform men in conversational style. Their vocabulary is not so diverse, but more precise and specific" [4, p. 68].

Women's speech is characterized by greater sophistication, because in conversation a woman tries to avoid harsh expressions, uses softer gentler more aesthetic verbal forms. If men in dialogues usually strive for more generalizing statements, women almost never formulate the topic of conversation in the beginning, they prefer first-person forms.

Conclusions. Women's colloquial speech has fundamental differences from men's spoken language. Women tend to use more polite prestigious emotional forms of speech, adjectives with connotative evaluation often accompanied by intensifying adverbs, double forms of adjectives, words with diminutive suffixes, tag questions, lexical hedges, epithets and comparisons, interjections, a wide dictionary of color terms, etc. Women use more varied intonation patterns. They are characterized by exclamatory and interrogative intonation, which is pronounced with a rising tone. We see the prospect of further research of this problem in describing women's colloquial speech on the basis of the Australian variant of the English language.

References:

1. Holmes J. (2001) *An Introduction to Sociolinguistics* (2nd ed.). London: Longman. Available at: <https://books.google.co.id/> (accessed October 02, 2023).
2. Jesspersen O. (1920) *Language: Its Nature Development and Origin*. Copenhagen, 187 p.
3. Lakoff R. (2004) *Language and Women's Place Text and Commentaries*. Oxford University Press. Available at: <https://books.google.co.id/> (accessed October 02, 2023).
4. Petrenko O. D. (1999) *Mova cholovikiv i zhinok yak odynitsia sotsiolinhvistychnoho doslidzhennia* [The language of men and women as a unit of sociolinguistic research]. *Movoznavstvo – Linguistics*, no. 1, pp. 64–70.
5. Trudgill P. (2016) *Dialect matters: respecting vernacular language*. Cambridge University Press.

Список літератури:

1. Holmes J. *An Introduction to Sociolinguistics* (2nd ed.). London : Longman, 2001. URL: <https://books.google.co.id/> (дата звернення: 02.10.2023).
2. Jesspersen O. *Language: Its Nature Development and Origin*. Copenhagen, 1920. 187 p.
3. Lakoff R. *Language and Women's Place Text and Commentaries*. Oxford University Press. 2004. URL: <https://books.google.co.id/> (дата звернення: 02.10.2023).
4. Петренко О. Д. Мова чоловіків і жінок як одиниця соціолінгвістичного дослідження. *Мовознавство*. 1999. № 1. С. 64–70.
5. Trudgill P. *Dialect matters: respecting vernacular language*. Cambridge University Press. 2016.

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1.1-125.1-10>

УДК 373.3:821.161.2-34Дніпрова Чайка]:502-047.22

Лагола Ірина Михайлівнаспеціаліст вищої категорії, викладач-методист
Комунальний заклад Львівської обласної ради

«Бродівський фаховий педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича»

Ханас Марія Романівна

студентка відділення «Початкова освіта»

Комунальний заклад Львівської обласної ради

«Бродівський фаховий педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича»

НАУКОВО-ПІЗНАВАЛЬНІ КАЗКИ ДНІПРОВОЇ ЧАЙКИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анотація. Сучасна освіта, перебуваючи на шляху свого реформування, орієнтується на входження в єдиний світовий освітній та інформаційний простір, тому супроводжується змінами в науковому аспекті та практиці освітньо-виховного процесу. З метою формування цілісної картини світу педагоги використовують інтегрований матеріал з декількох галузей науки чи мистецтва. Науково-пізнавальні твори є засобами, які забезпечують гармонійний розвиток особистості, яка здатна аналізувати ознаки художнього тексту і водночас отримувати відомості з різних наук. Це сприяє формуванню як читацької, так і природничої компетентностей молодших школярів. Прикладом таких творів є пізнавальні казки Дніпрової Чайки для дітей. У статті розглянуто роль інтегрованого навчання в початковій школі. Проаналізовано, як науково-пізнавальна казка сприяє формуванню предметних компетентностей.

Ключові слова: інтеграція, інтегроване навчання, освітній процес, компетентності, науково-пізнавальні казки.

Iryna Lagola

Specialist of the Highest Category, Teacher-Methodologist

Communal Institution of the Lviv Regional Council

"Brodivsk Professional Pedagogical College named after Markiyan Shashkevych"

Maria Khanas

Student of the "Primary Education" Department

Communal Institution of the Lviv Regional Council

"Brodivsk Professional Pedagogical College named after Markiyan Shashkevych"

DNIPROVA CHAYKA'S SCIENTIFIC AND COGNITIVE FAIRY TALES AS A MEANS OF FORMING JUNIOR SCHOOLCHILDREN'S NATURAL SCIENCE COMPETENCE

Summary. Modern education, being on the path of his reform, focuses on entry into a single world educational and informational space, therefore accompanied by changes in the scientific aspect and the Practice of Educational and Educational process. For the purpose of forming a holistic picture of the world teachers use integrated material from multiple industries: science or art. Scientific – cognitive works are means that provide harmonious development of personality, which are capable of analyzing features of artistic text and at the same time receive information from different sciences. This contributes to the formation of readership, and natural competencies of junior schoolchildren. An example of such works are informative tales Dniprova Seagulls for children. Integrated lessons strengthen the motivation to study, form in students a research interest, a holistic picture of the world, develop speech, the ability to compare, generalize and draw conclusions, and therefore contribute to the development of a comprehensively developed, harmonious and intellectual personality, the formation of key competencies. In particular, the integration of fiction with texts of cognitive content can be the basis for the formation of competence in the field of natural sciences. An example of such integrative material is the work of Dnipro Chaika. The article analyzes the scientific and cognitive content of the fairy tales of the Dnieper Seagull, which will contribute to self-development and the development of the cognitive potential of the individual and the formation of natural competence in children of primary school age. Reading such works helps children expand their knowledge of the world around them, develop speech skills. In the process of reading, students learn new vocabulary, replenish their vocabulary, understand new concepts and perceive scientific information in the form of interesting stories, facts and didactic games. Working with such works teaches students to interpret the text and carry out its analysis from the point of view of scientific facts, to understand its content and problems. After all, the task of a scientific and artistic book is to give the reader accurate, reliable knowledge – scientific, technical, in the field of art or knowledge of the country, the world, influencing at the same time his imagination and feelings.

Keywords: integration, integrated learning, educational process, competence, scientific and educational tales.

Постановка проблеми. У XXI столітті предмети не можуть вивчатися віді-рвано від реальності, а шкільний урок – існу-вати сам собою. Тож на допомогу педагогам та учням приходять інтегроване навчання. Ін-

тегроване навчання – це сукупність послідовних та взаємопов'язаних дій учителя й учня. Вони спрямовані на формування цілісної картини сві-ту школяра на основі об'єднання навчального матеріалу з різних освітніх галузей (навчальних

предметів) [5]. Межі між предметами стираються, а освітній процес стає частиною загальної картини світу.

Інтегровані уроки посилюють мотивацію до навчання, формують в учнів дослідницький інтерес, цілісну картину світу, розвивають мовлення, вміння порівнювати, узагальнювати та робити висновки, а отже, сприяють розвитку всебічно розвиненої, гармонійної та інтелектуальної особистості, формуванню ключових компетентностей. Зокрема, інтеграція художньої літератури з текстами пізнавального змісту може бути основою для формування компетентності в галузі природничих наук. Прикладом такого інтегративного матеріалу є творчість Дніпрової Чайки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Літературний процес кінця XIX – початку XX століть характеризується появою нових імен письменників, творчість яких викликає неабиякий інтерес. Такою, зокрема, є творчість української письменниці Людмили Олексіївни Василевської (дівооче прізвище Березіна) (1861–1927), більш відомої в словесно-культурному просторі під псевдонімом Дніпрові Чайка.

Сьогодні в літературознавстві є значний обсяг матеріалів як оглядового, так і дослідницько-пошукового характеру про життя й творчість письменниці. Зокрема, Г. Коваленко-Коломацького, А. Конощенка, П. Житецького, І. Франка, В. Покальчука, Н. Гаєвської, Я. Голобородько, О. Камінчука, С. Климович, Ю. Коваліва, Л. Матусяка, О. Тургана, О. Н. Шумило тощо. Дані дослідження переконують, що особливості творчої манери письма Дніпрової Чайки до сьогодні залишаються актуальними і потребують ще глибшого вивчення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дніпрові Чайка – авторка віршів, новел, оповідань не тільки для дорослого читача, але і для дітей. Її науково-пізнавальні казки дають широкий спектр природничого матеріалу для дітей молодшого шкільного віку, тим самим розширюють їхній кругозір про явища природи. Ці казкові історії поєднують в собі науковий характер і фантастичні елементи в такий спосіб, що образи природних явищ та небесних світил (сонця, місяця, вітру), а також образи землі, моря, хвилі послужили утвердженню найкращих людських почуттів: любові, вірності, чесності, водночас засудженню зради, підлості. Природа персоніфікується, стає сокровенним місцем для сповіді, розради, наповнює новими силами, наснагою до творчої праці [6].

Метою статті є спроба аналізу науково-пізнавального змісту казок Дніпрової Чайки, які сприятимуть саморозвитку та розвитку пізнавального потенціалу особистості та формуванню природничої компетентності у дітей молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основні вимоги щодо постановки та реалізації обов'язкових завдань навчання в НУШ та компетентностей здобувачів освіти містить Державний стандарт початкової загальної освіти. На основі Державного стандарту розробляються типові освітні програми, типові навчальні плани, базовий навчальний план, робочий план закладу освіти та освітня програма. У ньому міс-

тяться основні вимоги щодо проведення освітнього процесу та визначаються компетентності за різними галузями.

Компетентності розуміють як структуровані знання, вміння та навички, які набувають учні під час освітнього процесу та можуть використати їх на практиці, якщо ситуація вимагає цього. Природничі компетентності – це спроможність аналізувати навколишнє середовище, розуміти причинно-наслідкові зв'язки, виділяти та розрізняти природні явища, а головне – вміти застосувати отримані знання, вміння, навички на практичному рівні та в повсякденному житті [8].

Науково-художня література є важливим засобом пізнання дітьми навколишнього світу. Знання, які вони одержують при читанні науково-художніх творів – про навколишній світ, про своїх однолітків, про їхнє життя, ігри, пригоди, початкові відомості з історії нашої Батьківщини – допомагають нагромадженню соціально-морального досвіду дитини. «Науково-художня книга звичайно вміщує знання, але не будь-які й не заради них самих. Вона ставить перед собою ідейні завдання і тому відбирає із скарбниці знань, з наукового світу те, що необхідно для досягнення ідейно-художньої цілі... Книга не повинна нав'язувати читачу тягар зайвих відомостей – вона повинна заставляти його думати, залучати його у роботу думки і уяви» [7].

Читання таких творів допомагає дітям розширити свої знання про навколишній світ, розвитку мовленнєвих навичок. У процесі читання учні вивчають нову лексику, поповнюють словниковий запас слів, розуміють нові поняття та сприймають наукову інформацію у формі цікавих історій, фактів та дидактичних ігор. Робота з такими творами вчить учнів інтерпретувати текст та здійснювати його аналіз з точки зору наукових фактів, розуміти його зміст та проблематику. Адже завдання науково-художньої книги – дати читачеві точні, достовірні знання – наукові, технічні, в області мистецтва чи пізнанні країни, світу, впливаючи в той же час на його уяву і почуття.

Науково-пізнавальні казки Дніпрової Чайки містять вигаданий матеріал, що і властиво для даного жанру. Але поряд з тим вони містять окремі наукові поняття, терміни, адаптовані до сприймання дітьми молодшого шкільного віку.

«Казка про Сонце та його сина» Дніпрової Чайки розповідає про пригоди Сонця та його сина, який вирішив покинути батька і піти у світ. Син Сонця зустрічає різних персонажів в образах природних явищ, таких як хмари, дощ, роса, вітер, які допомагають йому зрозуміти важливість сонця для життя на землі: «*А там росла прехороша водяна маківка, тільки чогось голівка її смутна лежала на широкому листі і ніяк не могла розвинути свої пелюстки. Пожалував сонцевич квіточку, поцілував, і зразу повеселишала вона: розгорнула свої снігові пелюстки, розкрила золоту серединку і зробилася така гарна...*» [5].

Текст казки спонукає дітей до допитливості, оскільки син Сонця дуже активно досліджує світ навколо себе. Дитина може спостерігати, як впливають різні природні явища на оточуючий світ та як їх взаємодія впливає на життя людей, тварин і рослин: «*В гушавині поміж старі папо-*

роті зеленіли, наче заячі вушка, два зелені листочки; з-поміж них вистромлялася тонесенька стрілочка з білими квіточками-дзвіночками; то була конвалія. Як пригорне її проміння, як пригрє – набралася вона сили, радісно здригнула й сказала "Спасибіг!" Та тільки не словами сказала, а чудовими пахощами» [1].

Казка також розвиває критичне мислення дітей, оскільки син Сонця аналізує та намагається зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки між різними явищами, а також діти самі повинні аналізувати вчинки молодшого сина Сонця: «На другий день устало сонечко змучене, бліде, а потім ще взяло та й покрилося чорно-пречорною завісою, так що й на небі і на землі стало темно, як уночі. Люди перелякались: "Ой, сонце міниться! Ой, кінець світу!" І пішов переляк по всій землі! Скотина реве, коні жахаються, півні кукурікають, люди плачуть, і все це сталося через те, що сонце дуже розсердилось на свого невгомного сина» [1]. Казка надихає дітей на самостійні дослідження та вивчення природи, оскільки син Сонця самостійно досліджує світ і знаходить відповіді на свої запитання в будь-який спосіб. Сюжет казки також сприяє формуванню позитивного ставлення до природи та бажання її берегти. Син Сонця розуміє, що без сонця неможливе життя на землі, і повертається до батька з великою вдячністю.

«Казка про Сонце та його сина» Дніпрові Чайки є ефективним засобом навчання та формування природничої компетентності у молодших школярів. Вона стимулює допитливість, розвиває критичне мислення та творчість, а також надихає на самостійні дослідження та вивчення природи.

«Краплі-мандрівниці» – це ще одна казка письменниці, яка розповідає дітям про пригоди хлопчика Павлуся, який перетворюється в краплинку води (прийом метаморфози), вирішує покинути своє місце у хмарі та подорожувати по світу: «Вчув Павлусь, що він легко підіймається вгору, без перепони пролітає крізь замкнені двері – духом опиняється на даху. А там шемрає, дзвенить, капотить дощ...» [2].

Під час своїх подорожей крапля зустрічає різних персонажів, таких як коріння, річка, океан, струмок, які допомагають їй зрозуміти свою важливість для життя на землі: «Крапельки метнулися попід землею, розмочили дрібні крихотки родючої землі, нагодували беззубих немовляток, що навпонацьки риються під землею, роззявляють малесенькі роти» [2].

Як і в попередній казці, крапля активно досліджує світ разом з іншими, спостерігає, як впливає вода на оточуючий світ та як її наявність або відсутність впливає на життя людей і рослин: «А там, на дні, хоч мляво і півсонно, сновигають риби. Онде старий короп на чатах стереже товаришів, що лавою залягли у намулі та й сплять. Он лінивий лин смочке крізь сон баговиння. Он карась сторожко перебирається з-під корча в друге місце, бо не раз уже бачив, як мелькнув довгий хвіст зубатої щуки. Нетерплячі синці та рибиці швендяють, шукають віконця в льодовій покрівлі – дарма! Заиклив мороз річку: і видно сонце та киваючі очеретяні китиці, але не діждатись уже комарів, комах та ситих робаків, ласої літньої здобичі!»; «Багато водяних краплин попало

на заводи та фабрики – ну цим не так-то легко було видертись на волю; заперли їх люди у великих казанах, загнали у міцні труби, замкнули звідусіль, почали пекти вогнем, так що всі краплинки раптом обернулися в пар, але й тоді ще зараз їх не пускали. Пара з усієї сили билася об свої стінки, вириваючись на волю, штовхала їх, крутила, совала, аж свистіла од радощів, як знаходила щілинку» [2].

Казка також розвиває критичне мислення дітей, оскільки крапля аналізує та розуміє причинно-наслідкові зв'язки між різними явищами. Вона спонукає дітей на дослідження, роздуми та вивчення природи, оскільки крапля самостійно досліджує світ.

Настрій казки також відграє важливу роль у сприйнятті учнями навколишньої дійсності. Твір починається описом природи пізньої осені: «Хмарно восени, сумно восени, надворі грязюка, холодний вітер пообдирав садки і тепер нападається на всякого, хто б не виткнувся з хати. Ні теплого проміння, ні гарної квітки, ні веселої пташки, одно тобі – дощ, дощ, дощ, дрібний, густий, холодний» [2]. Кінцівка твору, навпаки, позитивна, весела, життєрадісна: «Ах, як гарно, як грає сонечко діамантами у ясных краплинках, що повисли скрізь на зелених гілках, на бідних вишневих квітах! Як пахне земля!» [3]. Це дуже хороший методичний прийом, адже учні розуміють і роблять певні висновки, що краса у природі є всюди, тому потрібно цінувати кожен мить та бути вдячними за такі моменти.

Казка також сприяє формуванню позитивного ставлення до води та бажання її берегти. Сюжет твору спонукає учнів до роздумів, що без води неможливе життя на землі.

Таким чином, казка Дніпрові Чайки «Краплі-мандрівниці» є ефективним засобом навчання та формування природничої компетентності у молодших школярів, адже в ній розкриваються дуже важливі природничі теми, такі як газообмін води в природі, різні стани води, роль води в житті людей та рослин.

Про пригоди Буряка на горді розповідається в однойменній казці Дніпрові Чайки. Головний герой – Буряк назвав себе царем буряків, адже він був найбільшим, його звали насіневим. Після того, як Солома розповіла історію смерті її зернятка пшениці, він розповідає цікаву історію іншим бурякам про те, яка у нього була подорож. Під час своїх пригод Буряк викладає так звану стежину від посадки буряка до його перетворення на цукор та розчинення його у воді, або ж, як говорить казка, «солодкої смерті». Його розповідь спонукає дітей розуміти важливість кожної людини в житті, а також цінувати та поважати інших. Казка також розвиває критичне мислення дітей, оскільки Буряк аналізує зв'язки між різними подіями та їх послідовністю.

Казка також сприяє формуванню позитивного ставлення до природи та бажання її берегти. Буряк, кепкуючи з Соломи: «Пхе, дивуюся я, нащо це наш хазяїн стільки поля нівечить отим житом, просом, пшеницею та ще яким дідьком. Адже засіяв би все нами, буряками, скільки того сахару б мав!» [3], не розуміє, що кожна рослина має своє місце у природі і відіграє важливу роль для екосистеми. Але учні, які читають каз-

ку, повинні зрозуміти, добре обдумати прочитане та зробити висновок, що кожна рослина є дуже важливою та має своє призначення в природі.

Висновки. Науково-пізнавальні твори в історії розвитку дитячої літератури були зразками тих текстів, за допомогою яких діти розширювали та поглиблювали свої знання про навколишній світ. В середовищі сучасного освітнього процесу

інтегративні зв'язки між різними дисциплінами, зокрема, літературного читання та природознавства, допомагають вчителю формувати в учнів як читацьку, так і природничу компетентності. Читання й адекватне сприйняття цих текстів розширює і поглиблює кругозір учнів, збагачує їхні знання про навколишній світ, сприяє реалізації діяльнісного підходу.

Список літератури:

1. Дніпрова Чайка. Казка про Сонце та її сина. URL: <https://osvita.ua/school/literature/d/80447/> (дата звернення: 13.10.2023).
2. Дніпрова Чайка. Крапли-мандрівниці. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=9913> (дата звернення: 13.10.2023).
3. Дніпрова Чайка. Буряк. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=9915> (дата звернення: 13.10.2023).
4. Немченко І. З любов'ю до дітей: (науково-пізнавальні нариси та казки Дніпрові Чайки). *Степ: літературно-художній альманах*. 2007. № 15. С. 22–28.
5. Інтегроване навчання. URL: <https://www.google.com/search?q=%D1%96> (дата звернення: 14.10.2023).
6. Рудник І.П. Жанрово-стильові особливості малої прози Дніпрові Чайки. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Rudnyk_Iryna/Zhanrovo-stylovi_osoblyvosti_maloi_prozy_Dniprovoi_Chaiky.pdf?PHPSESSID=2dt82pe54g92j7b3cneb4vdbc2 (дата звернення: 14.10.2023).
7. Сорока Н. Значення науково-художніх творів для розвитку молодших школярів. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3161> (дата звернення: 14.10.2023).
8. Формування ключових компетентностей учнів в умовах впровадження нового Державного стандарту початкової загальної освіти. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-formuvannya-klyuchovih-kompetentnostey-molodshih-shkolyariv-v-umovah-vprovadzhennya-novo-ukra-nsko-shkoli-97265.html> (дата звернення: 13.10.2023).

References:

1. Dniprova Chaika. Kazka pro Sontse ta yii syna [Dnieper Gull. A tale about the Sun and her son]. Available at: <https://osvita.ua/school/literature/d/80447/> (accessed October 10, 2023).
2. Dniprova Chaika. Krapli-mandrivnytsi [Dnieper Gull. Traveling drops]. Available at: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=9913> (accessed October 10, 2023).
3. Dniprova Chaika. Buriak [Dnieper Gull. Beet]. Available at: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=9915> (accessed October 13, 2023).
4. Nemchenko I. (2007) Z ljuboviu do ditei: (naukovo-piznavalni narisy ta kazky Dniprovoy Chaiky) [With love for children: (scientific and cognitive essays and fairy tales of the Dnieper Seagull)]. *Step: literaturno-khudozhnii almanakh – Step: literary and artistic almanac*, no. 15, pp. 22–28.
5. Intehrovane navchannia [Integrated learning]. Available at: <https://www.google.com/search?q=%D1%96> (accessed October 14, 2023).
6. Rudnyk I.P. Zhanrovo-stylovi osoblyvosti maloi prozy Dniprovoy Chaiky [Genre and stylistic features of the short prose of the Dnipro Chaika]. Available at: https://shron1.chtyvo.org.ua/Rudnyk_Iryna/Zhanrovo-stylovi_osoblyvosti_maloi_prozy_Dniprovoy_Chaiky.pdf?PHPSESSID=2dt82pe54g92j7b3cneb4vdbc2 (accessed October 14, 2023).
7. Soroka N. Znachennia naukovo-khudozhnikh tvoriv dlia rozvytku molodshykh shkolyariv [The value of scientific and artistic works for the development of younger schoolchildren]. Available at: <https://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3161> (accessed October 14, 2023).
8. Formuvannia kliuchovykh kompetentnostey uchniv v umovakh vprovadzhennia novoho Derzhavnogo standartu pochatkovoї zahalnoi osvity [Formation of key competences of students in the conditions of implementation of the new State standard of primary general education]. Available at: <https://naurok.com.ua/stattya-formuvannya-klyuchovih-kompetentnostey-molodshih-shkolyariv-v-umovah-vprovadzhennya-novo-ukra-nsko-shkoli-97265.html> (accessed October 10, 2023).

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1.1-125.1-11>

УДК 373.3.091.3-026.15

Лагола Ірина Михайлівнаспеціаліст вищої категорії, викладач-методист
Комунальний заклад Львівської обласної ради

«Бродівський фаховий педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича»

Харчук Яна Ярославівна

студентка відділення «Початкова освіта»

Комунальний заклад Львівської обласної ради

«Бродівський фаховий педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича»

ШІСТЬ КАПЕЛЮХІВ – ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ «ПОВНОКОЛЬОРОВОГО МИСЛЕННЯ» МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ (НА ПРИКЛАДІ ДИТЯЧИХ ТВОРІВ М. ВІНГРАНОВСЬКОГО)

Анотація. Освітній процес – це феномен, який за своїм змістом, формами та методами повинен постійно видозмінюватись, реагуючи на нові зміни в соціальному житті країни, національного буття народу. Оновлення навчально-виховного змісту уроку – це внесення змін не тільки в традиційну структуру уроку, але і зміна традиційних уявлень про світ, життя, його цінності, майбутнє цивілізації. В зв'язку з цим з'являються різноманітні інновації та інноваційні технології, які виходять за межі відомого в науці та масовій практиці. В статті розглядається один з інноваційних методів – метод «шести капелюхів», який є методом розвитку творчого мислення і може бути використаний для розвитку творчого потенціалу особистості у будь-якому віці, у будь-якій соціальній сфері. Аналіз технології розглядається на прикладі оповідань і повістей Миколи Вінграновського для дітей.

Ключові слова: інноваційність, інноваційні технології, компетентність, «шість капелюхів», творче мислення, діяльнісний підхід.

Iryna Lagola

Specialist of the Highest Category, Teacher-Methodologist

Communal Institution of the Lviv Regional Council

"Brodivsk Professional Pedagogical College named after Markiyan Shashkevych"

Yana Kharchuk

Student of the "Primary Education" Department

Communal Institution of the Lviv Regional Council

"Brodivsk Professional Pedagogical College named after Markiyan Shashkevych"

SIX HATS – INNOVATIVE TECHNOLOGY FOR THE DEVELOPMENT OF "FULL COLOR THINKING" OF YOUNGER SCHOOL STUDENTS (ON THE EXAMPLE OF CHILDREN'S WORKS BY M. VINGRANOVSKY)

Summary. Educational process is a phenomenon that, in its content, forms and methods should constantly evolve, responding to the new changes in the country's social life and national identity of people. The renewal of the educational content of a lesson involves not only changes in the traditional structure of the lesson but also a shift in traditional concepts of the world, life, its values, and the future of civilization. As a result, various innovations and innovative technologies emerge that go beyond what is known in science and mass practice. This article explores an innovative method "Six Thinking Hats", which aims at developing creative thinking and can be used to foster the creative potential of individuals at any age and in any social sphere. The technology analysis is carried out using the example of stories and tales for children by Mykola Vingranovsky. The method allows you to consider a certain topic from different points of view, identify advantages and disadvantages, put forward an alternative point of view, promotes the development of thinking and the ability to conduct a discussion, encourages children to search for additional information, expands their worldview. It takes the form of a group activity that takes place in warm informal communication. Silent children become active participants in the educational process, although they did not participate in the work of the whole class. It is valuable that each student has the opportunity to choose different roles: experts who analyze the problem, participants who look for options for solving the problem, thinkers who analyze the connections between phenomena, interlocutors who know how to listen, negotiate, partners who learn to cooperate. "Six hats" is a fairly easy, interesting and at the same time effective teaching method. It contributes to the formation in students of the ability to successfully combine a systematic approach, develops critical and "full-color" thinking and the generation of new ideas. With the help of the method, students learn not only to be aware of and accept all the features of their mental activity, but also to control it.

Keywords: innovativeness, innovative technologies, competence, "Six Thinking Hats", creative thinking, activity-based approach.

Постановка проблеми. Суспільно-історичне життя нашої країни вимагає змін у всіх сферах життя, в тому числі й в освітній. Вимоги до сучасних освітніх установ були сформульовані в Законі України «Про освіту» та конкретизовані

в національній доктрині освіти, де виділено одне з головних завдань – стимулювання та розвиток інноваційних процесів. Інновації в освіті пов'язані з потребою інтеграції знань з різноманітних сфер науки та мистецтва. Тому характерною ознакою

сучасної педагогіки постає інноваційність – здатність до оновлення, відкритість новому.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз останніх досліджень свідчить, що дослідники проблем педагогічної інноватики (О. Арламов, М. Бургін, В. Журавльов, Н. Юсуфбекова, А. Ніколс та ін.) намагаються співвіднести поняття нового у педагогіці з такими характеристиками, як корисне, прогресивне, позитивне, сучасне, передове. Зокрема, В. Загвязинський вважає, що нове у педагогіці – це не лише ідеї, підходи, методи, технології, які у таких поєднаннях ще не висувались або ще не використовувались, а й той комплекс елементів чи окремі елементи педагогічного процесу, які несуть у собі прогресивне начало, що дає змогу в ході зміни умов і ситуацій ефективно розв'язувати завдання виховання та освіти [8].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В Концепції Нової української школи зазначено, у своїй роботі вчителі початкових класів мають впроваджувати технології й методики особисто зорієнтованого, компетентного та інтегрованого навчання, виховання і розвитку учнів; методики та техніки навчання мають бути високотехнологічними [5]. Учитель початкових класів має право та змогу вільно вибирати будь-який ефективний та раціональний, на його думку, метод, прийом і технологію навчання учнів.

Мета статті. Метою написання статті є спроба аналізу творів для дітей М. Вінграновського за допомогою інноваційної технології «шість капелюхів» на уроках літературного читання в початковій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освіта України кардинально змінилася з початками НУШ, виникла необхідність в оновленні методів і прийомів навчання, в запровадженні інноваційних технологій у процес формування в учнів предметних і життєвих компетентностей. Сучасному суспільству потрібні громадяни, які здатні орієнтуватися у мінливості життя, приймати нестандартні рішення, творчо підходити до вирішення проблем, самооцінювати результат своєї діяльності, вміти мислити гнучко, динамічно, бути здатним адаптовувати своє мислення до мислення інших людей. Ці завдання актуальні на кожному етапі шкільної освіти, а її початкова ланка є фундаментом формування критичного мислення. Саме інноваційні технології в сучасній освіті відіграють ключову роль в реалізації діяльнісного підходу в навчанні молодших школярів [3].

Серед багатьох інноваційних технологій, які стимулюють інтерес учнів до нових знань, сприяють розвитку дитини через розв'язання проблем і застосування їх у конкретній діяльності, виділяють технологію «Шість капелюхів».

Автором даного методу «Шість капелюхів» є Едвард де Боно (1933 р. н.) – популярний психолог, доктор медицини і філософії, номінант на Нобелівську премію у галузі економіки, викладач Кембриджського університету, автор 45 книг, засновник техніки «мислення про мислення». Його методики широко використовуються як у дитячих садках, школах, так і в діяльності міжнародних організацій і найбільших корпорацій. Едвард де Боно вивчає мислення як навичку, яку можна і потрібно розвивати. Його вправи тренують і розвивають процес мислення

і можуть застосовуватися на уроках в початковій школі як окремі інтерактивні методи [7].

Едвард де Боно вирішив пов'язати типи мислення з кольоровими капелюхами. У метафоричному розумінні, вдягаючи кожен з капелюхів, людина може поглянути на проблему з декількох точок зору і тим самим розкрити та розширити її сприйняття. Саме така технологія навчання мислення може допомогти структурувати мисленнєвий процес школярів. Вирішуючи проблему, ми ніби розкладаємо кольоровий спектр на окремі кольори, розглядаючи її під різними кутами зору. І лише поєднання різних точок зору створює об'єктивну картину та допомагає відшукати правильне вирішення проблеми. Використовуючи техніку шести капелюхів, дитина вчиться давати явищам і ситуаціям об'єктивну оцінку та думати різними способами, тим самим розвиваючи «повнокольорове мислення» [9].

Метод «Шість капелюхів» – це психологічна рольова гра, сенс якої полягає в тому, щоб розглянути одну і ту ж проблемну ситуацію з шести незалежних одна від одної точок зору. Це дозволяє сформувати найбільш повне уявлення про предмет дискусії та на логічному й емоційному рівнях оцінити переваги та недоліки. Метод дозволяє структурувати і зробити набагато ефективнішою будь-яку розумову діяльність як особисту, так і колективну, особливо для ситуацій розв'язування проблем та прийняття рішень [9].

Цей метод простий і на практиці його можна розділити на шість різних режимів, кожен з яких представлений метафоричним капелюхом певного кольору. Він забезпечує більш ефективну концентрацію та усвідомлення глибини мислення, а також легкість в опануванні власними думками.

Деякі дослідження науковців дають підстави вважати, що в різних режимах функціонування мозку (критика, емоції, творчість) його біохімічний баланс відрізняється. Якщо це так, то якась система на зразок «шести капелюхів» просто необхідна. Тому що не може бути єдиного «біохімічного рецепту» для оптимального рішення [8].

Метод дозволяє розглянути певну тему з різних точок зору, виявити переваги та недоліки, висунути альтернативну точку зору, сприяє розвитку мислення та вмінню вести дискусію, спонукає дітей до пошуку додаткової інформації, розширює світогляд. Має форму групової діяльності, яка проходить в теплому неофіційному спілкуванні. Мовчазні діти стають активними учасниками освітнього процесу, хоча не брали участі в роботі цілого класу. Цінним є те, що кожен учень має можливість вибрати різні ролі: експертів, що аналізують проблему, учасників, які шукають варіанти розв'язання проблеми, мислителів, що аналізують зв'язки між явищами, співрозмовників, котрі вміють слухати, домовлятися, партнерів, що вчать співпрацювати.

Розглянемо застосування даної технології на прикладі прозових творів для дітей М. Вінграновського.

Аналізуючи повість Миколи Вінграновського «Сіроманець», можна одразу зрозуміти, що центральними персонажами є вовк Сіроманець і хлопчик Сашко. Образ вовка запропонований автором у міфологічному і навіть фантастичному контексті, який тісно пов'язаний із реальністю.

Автор зображує почуття звіра з психологічної точки зору, як справжньої людини, але цей образ не має складних емоційно-чуттєвих характеристик, тому він зрозумілий навіть дітям, які сприймають вовка не як хижака, а насамперед, як вірного друга хлопчика Сашка. Сашко, незважаючи на свій юний вік, стає для вовка не лише другом, але й рятівником. Він зовсім не боїться Сіроманця, а навіть навпаки – захищає його перед дорослими, допомагає звільнитись з полону, та коли розуміє, що тварина майже втратила зір, не роздумуючи, втікає з дому та прямує з вовком у далеке місто, щоб показати його відомим лікарям. Саме в дружбі та співчутті хлопчика до вовка розкривається гуманізм повісті [1].

З метою узагальнення головних аспектів даного твору учням можна запропонувати систему з шести запитань (відповідно до кольору капелюха).

Білий капелюх (загальна інформація, тема твору): Про що розповідається в повісті? Що тобі сподобалося? (Приклад відповіді: Мені дуже сподобався старий вовк Сіроманець, який був сміливим, відважним, мудрим і все своє життя водив зграю. Він осліп, залишився самотнім, поквитався з Василем Чепіжним за своїх, став другом Сашкові, який врятував його, перерізавши на ньому шнурки у кузні, а також врятував Андрійка у заметіль і потоваришував з ним).

Чорний капелюх (проблеми, помилки, протиріччя): Що тобі не сподобалося? (Не сподобалося, що Василь Чепіжний намагався зловити Сіроманця, щоб помститися йому за козу, однак вовк загнав його по шию в озеро, тому після втечі з кузні змушений був переховуватись на полігоні та розлучитись з другом Сашком).

Червоний капелюх (емоції): Які емоції у вас викликали персонажі твору? (Захоплення викликає вовк Сіроманець, який будучи хижак, наділений такими людськими рисами як: мудрість, розсудливість, витривалість, відданість. Особливо вразила їхня дружба з Сашком, який незважаючи на свій вік, стає для вовка не лише другом, а й рятівником, намагаючись вилікувати сліпоту вовка).

Жовтий капелюх (переваги, позитивні сторони): Яка користь для тебе після прочитання твору? (Недаремно кажуть, що собака – вірний друг людини, а в повісті показано, що вовк Сіроманець довів своїми вчинками, поведінкою, а головне відданою дружбаю свою любов і вірність Сашкові, ризикував своїм життям, рятуючи Андрійка у заметіль).

Зелений капелюх (пропозиції, творчість). Пропозиція: уявіть себе на місці вовка Сіроманця і розкажіть, коли вам було найважче, які моменти у житті додавали сил, щоб вижити? І чи вірили, що ще зустрінетьесь із Сашком? Або уявіть себе на місці Сашка і поміркуйте, чи змогли б ви потоваришувати з хижою твариною? Творчість: намалюйте малюнок до епізоду, який найбільше вам сподобався чи зліп'ять вовка Сіроманця з пластиліну.

Синій капелюх (узагальнення). Автор майстерно змальовує внутрішній світ звіра, його психологічний стан, зображує дружбу Сашка, Андрійка з вовком Сіроманцем і вчить любити тварин, взаємодіяти з ними, довіряти їм. Також засуджує жорстоке поводження з тваринами та людське злопам'ятство, а виховує співчуття, любов до усього живого.

Отже, робота над твором в такому форматі дозволяє учителеві вирішувати робочі конфронтації та суперечки, а учням – сфокусуватися на різних аспектах твору, бути уважним та поміркованим.

Микола Вінграновський належить до письменників-шістдесятників, яких називають «дітьми війни», і ті випробування, що випали на його життєву долю, позначилися зокрема і на творчості письменника. Тому тема війни є однією з центральних у творчому доробку М. Вінграновського та актуальна у наш час. Адже враження від лихоліття, голоду, горя, яке принесла війна, лягли в основу оповідання «Первінка». На прикладі головного героя Миколки автор розкрив психологічний стан дитини, його ранне дорослішання і недитячі мрії: *«Йй богу, як буду рости, то виросту хлібом! Отоді вже наймся. І мама найтється...»* [2]. Письменник майстерно змальовує дитяче бажання напарфумитись у перукарні, щоб гарно пахнути; підкреслив жалість Миколки до нещасної корівки та її господині; передає милосердя до сиріт, яким він запропонував віднести склянку молока. Змальовуючи внутрішній світ і психологічний стан «дітей війни», автор реалізував принцип «відкритих, чистих очей», які жадібно сприймають події і явища розмаїтої дійсності.

Роботу над сюжетом оповіданням та характеристикою головного персонажа пропонуємо через технологію «шести капелюхів».

Білий капелюх (загальна інформація, тема твору): Про що розповідається в оповіданні? Що тобі сподобалося? (Приклад відповіді: В оповіданні «Первінка» розповідається про безглуздість війни, про її жорстокість, про ранне дорослішання дітей в умовах війни. Головний герой Миколка, якому було всього 12 років, пішов на базар, щоб за останні зібрані гроші купити корову, оскільки мати хворіла, а молодшим братику і сестричці не було що їсти. Мені дуже сподобався хлопчик, який за дорученням мами вирушив сам у далеку дорогу, придбав корівку Первінку за 150 тисяч карбованців, ночував з купленою коровою посеред степу, чудом залишився живим після бомбардування і повернувся додому. А незабаром з війни прийшов тато Миколки, якого всі так чекали).

Чорний капелюх (проблеми, помилки, протиріччя): Що тобі не сподобалося? (Проблеми, які автор порушує у творі, – це людина та війна, милосердя, батьки і діти. З важким болем у серці читаєш і бачиш перед собою картини післявоєнної розрухи, напівзруйновані хати, танки та іншу військову техніку на дорогах, у степу і голодні очі дітей, матерів та тварин. Пошарпане війною дитинство, страждання, голод рано зробили дітей дорослими, виховавши в них недитячу силу духу, сміливість, здатність до самопожертви. Вони були позбавлені дитинства, їм рано довелося подорослішати. Таке ранне дорослішання бачимо на прикладі головного героя Миколки, якому довелося стати в роліні за старшого. Не сподобалося, що усі діти війни позбавлені щасливого дитинства та можливості навчатися, харчуватися та відсутності чи втрати найрідніших).

Червоний капелюх (емоції): Які емоції у вас викликали персонажі твору? (Неймовірно захоплення викликає дванадцятирічний Миколка, який, не злякавшись, сам пішов за дванадцять кілометрів до містечка на базар по корівку.

У нього дуже добре і чуйне серце, тому що Миколка дбав про хвору маму і молодших братика та сестричку. Зокрема, щоб якось їх прогодувати, знаходив або щавель, або гниле просо в мишачих схованках чи грушки-дички. Також Микола був дуже обережним і роздумливим, оскільки не брав речей біля залишених німецьких танків, які могли бути замінованими, а довгу дорогу додому добре знав за прикметами та знаками).

Жовтий капелюх (переваги, позитивні сторони): Яка користь для тебе після прочитання твору? (Прочитавши це оповідання, починаєш більше розуміти, яке горе, слези, кров і смерть приносить війна. Як в зруйнованих містах і селах голодні жінки та діти очікували на повернення чоловіків із фронту, як важко їм доводилось виживати в цих жахливих умовах, але не зважаючи на все, вони допомагали одне одному, підтримували. Наприклад, дідя Ратушняк, який приніс стріху з хати, щоб прогодувати Первінку. А тато Миколки, повернувшись з війни, розкопав схованку із зерном пшениці та врятував селян від голоду. Залишки зерна селяни вирішили засіяти, але оскільки не було техніки та знарядь праці, то їм на допомогу прийшов син Ратушняк, який прив'язав плуги до воєнного літака. Такі кмітливість та вміння не втратити сили духу в складних ситуаціях заслуговують на повагу).

Зелений капелюх (пропозиції, творчість). Пропозиція: уявіть себе на місці Миколки і усно

опишіть дорогу, якою вночі повертались з базару. Уявіть, що ви йдете нею самі. Які почуття ви пережили б? Що вам додавало сил, сміливості? Коли вам було найважче? Чи змогли б ви бути таким, як Миколка? Чи був у вашому житті такий випадок, коли ви вчинили, як доросла людина? Розкажіть про це. Творчість: намалюйте малюнок до епізоду, який найбільше вам сподобався чи зліпите корівку Первінку з пластиліну.

Синій капелюх (узагальнення). Автор оповідання «Первінка» Микола Вінграновський майстерно змальовує тяжке становище людей під час війни, їх патріотизм і душевну щирість, а також ранне дорослішання дітей війни. На прикладі дванадцятирічного Миколки розкриває внутрішній світ і психологічний стан хлопчика, його найкращі людські риси характеру, вміння любити і допомагати тваринам, взаємодіяти з ними, довіряти їм. Таким чином, це оповідання вчить учнів бути сміливими, рішучими, відповідальними, виховує любов, патріотизм і пошану до рідної землі та засуджує безглуздість війни.

Висновки. «Шість капелюхів» – досить легка, цікава і водночас ефективна методика навчання. Вона сприяє формуванню в учнів уміння успішно поєднувати системний підхід, розвиває критичне та «повнокольорове» мислення та генерацію нових ідей. За допомогою методу учні вчать не лише усвідомлювати та приймати всі особливості своєї розумової діяльності, а й контролювати її.

Список літератури:

1. Вінграновський М. Сіроманець. URL: <https://dovidka.biz.ua/siromanets-analiz/> (дата звернення: 10.10.2023).
2. Вінграновський М. Первінка. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=436> (дата звернення: 11.10.2023).
3. Дубасенюк О.А. Інновації в сучасній освіті. *Інновації в освіті: інтеграція науки і практики : збірник науково-методичних праць* / за заг. ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 12–28.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : підручник. 2-ге вид., допов. Київ : Академвидав, 2012. 352 с.
5. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 12.10.2023).
6. Лях М. Р. Інноваційні технології навчання в сучасній школі. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09> (дата звернення: 12.10.2023).
7. Метод «Шість капелюхів». URL: <https://dptnzdp16.com.ua/метод-шість-капелюхів/> (дата звернення: 13.10.2023).
8. Стригал Н. Використання інновацій у навчальному процесі в початкових класах. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/545> (дата звернення: 14.10.2023).
9. Технологія «Шість капелюхів мислення». URL: <https://naurok.com.ua/tehnologiya-shist-kapelyuhiv-mislennya-267409.html> (дата звернення: 14.10.2023).
10. Химинець В. В., Кірик М. Ю. Інновації в початковій школі. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 312 с.

References:

1. Vinhranovskyi M. Siromanets [Wolf] Available at: <https://dovidka.biz.ua/siromanets-analiz/> (accessed October 10, 2023).
2. Vinhranovskyi M. Pervinka [Pervinka]. Available at: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=436> (accessed October 11, 2023).
3. Dubaseniuk O. A. (2014) Innovatsii v suchasni osviti [Innovations in modern education]. *Innovatsii v osviti: intehratsiia nauky i praktyky: zbirnyk naukovo-metodychnykh prats* [Innovations in education: integration of science and practice: a collection of scientific and methodological works]. In Dubaseniuk O. A. (Ed.). Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. (in Ukrainian)
4. Dychkivska I. M. (2012) *Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii: pidruchnyk* [Innovative pedagogical technologies: a textbook]. Kyiv: Akademvydav. (in Ukrainian)
5. Kontseptsiiia Novoi ukrainskoi shkoly [The concept of the New Ukrainian School]. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (accessed October 12, 2023).
6. Lakh M. R. Innovatsiini tekhnolohii navchannia v suchasni shkoli [Innovative learning technologies in a modern school]. Available at: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09> (accessed October 12, 2023).
7. Metod "Shist kapeliukhiv" [Method "Six Hats"]. Available at: <https://dptnzdp16.com.ua/metod-shist-kapeliukhiv/> (accessed October 13, 2023).
8. Strykal N. Vykorystannia innovatsii u navchalnomu protsesi v pochatkovykh klasakh [Use of innovations in the educational process in primary grades]. Available at: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/545> (accessed October 14, 2023).
9. Tekhnolohiia "Shist kapeliukhiv myslennia" ["Six Thinking Hats" technology]. Available at: <https://naurok.com.ua/tehnologiya-shist-kapelyuhiv-mislennya-267409.html> (accessed October 14, 2023).
10. Khymynets V. V., Kyrk M. Yu. (2010) *Innovatsii v pochatkovii shkoli* [Innovations in primary school]. Ternopil: Mandrivets. (in Ukrainian)

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1.1-125.1-12>

UDC 378.016:811.111]:821.111

Iuliia Lebed Candidate of Philological Sciences,
Head of the Department of Foreign Literature and Fundamentals of Rhetoric
*Communal Higher Education Institution
"Vinnytsia Humanities Pedagogical College"***Victoria Kylyvnyk**Candidate of Pedagogical Sciences,
Lecturer of the Department of Germanic and Slavic Philology
*Communal Higher Education Institution
"Vinnytsia Humanities Pedagogical College"*

USE OF LITERARY TEXTS IN LEARNING A FOREIGN LANGUAGE

Summary. The literary text introduces students to the culture and history of the country whose language they are studying. In addition, reading can be used as a means of learning a foreign language for students, regardless of age or background. However, to effectively integrate literature into the learning process, teachers must be aware of their students' needs, knowledge, culture, and language abilities. The article is devoted to the consideration of the role of literary works in the study of the English language. Learning a foreign language is a long and complex process in which language learners encounter countless methods and strategies. The purpose of the article is to characterize the advantages of using literary texts as a means of teaching a foreign language in English classes. Literature contributes to a deeper knowledge and assimilation of the target culture and different languages; therefore, it plays an important role in the process of teaching a foreign language. Authentic, i.e. original, literary works in English provide an excellent opportunity to use appropriate language samples and examples to demonstrate real language use. The use of literary texts in foreign language classes not only expands the vocabulary, promotes the formation of reading skills and trains the memory, but also forms sociocultural competence, which generally increases the motivation to learn the language. Reading in a foreign language is an important means of learning a foreign language. In the process of reading, knowledge of the vocabulary and grammar of the language is consolidated, a sense of language is cultivated, phonetic skills are consolidated, and therefore reading contributes to the mastery of oral speech. A foreign language text is presented to speakers of another culture in a different quality. It is not only a work of art, but also a source of linguistic and regional information. Behind the linguistic complexity of a literary text is often the difficulty of understanding the way of thinking of another people. The difficulty increases if we are talking about a work that is "remote" from the reader in time. In this connection, the importance of knowledge of historical, cultural and linguistic and regional studies is increasing.

Keywords: reading, literary text, foreign language, foreign literary text, foreign language competence.

Лебедь Юлія Борисівнакандидат філологічних наук,
завідувач кафедри зарубіжної літератури та основ риторики
*Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»***Киливник Вікторія Вікторівна**кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри германської та слов'янської філології
*Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

ВИКОРИСТАННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ТЕКСТІВ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Анотація. Літературний текст ознайомлює здобувачів освіти з культурою, історією країни, мову якої вони вивчають. Окрім того, читання можна використовувати як засіб навчання іноземної мови для студентів, незалежно від віку чи походження. Однак для ефективної інтеграції літератури в навчальний процес викладачі повинні знати про потреби, знання, культуру та мовні здібності своїх студентів. Стаття присвячена розгляду ролі літературних творів під час вивчення англійської мови. Опанування іноземною мовою – це тривалий і складний процес, під час якого ті, хто вивчає мову, стикаються з незліченною кількістю методів і стратегій. Мета статті – охарактеризувати переваги використання літературних текстів як засобу навчання іноземної мови на заняттях англійської мови. Література сприяє глибшому пізнанню та засвоєнню цільової культури й різних мов, тому вона відіграє важливу роль у процесі викладання іноземної мови. Автентичні, тобто оригінальні, літературні твори англійською мовою дають чудову можливість використовувати відповідні мовні зразки та приклади для демонстрації реального застосування мови. Використання літературних текстів на заняттях іноземної мови не тільки розширює словниковий запас, сприяє формуванню навичок читання і тренує пам'ять, а й формує соціокультурну компетентність, що в цілому підвищує мотивацію вивчення мови.

Ключові слова: читання, літературний текст, іноземна мова, іншомовний літературний текст, іншомовна компетентність.

Formation of the problem. With the development of the language, the problem of studying the social and cultural characteristics of the people whose language is being studied becomes more and more relevant. This problem involves a clear formation and organization of education, where a foreign language is studied as a model of worldview and perception of humanistic values. Language provides an organic connection between education and culture, between the individual and society, between individual and social consciousness, between the culture of the individual and the culture of society, and foreign languages are an effective regulator of the social development of the individual. Their study should contribute to the formation of humanitarian thinking, mastering the culture of communication and social ethics of speakers of the languages being studied [7, p. 20]. It is believed that literary texts have a significant impact on the motivation and encouragement of students, as well as involvement in the culture of the country whose language is being studied, including them in the world of universal human and moral-aesthetic values. Reading literary texts in the original carries with it the development of educational, general educational and developmental potential, allows the teacher to more comprehensively and effectively solve tasks and overcome difficulties.

Analysis of recent research and publications. The literary text occupies an important place in the study of the English language. While reading fiction, the reader immerses himself in a certain literary space where he feels free and comfortable. Reading in a foreign language is an important means of learning a foreign language. In the process of reading, knowledge of the vocabulary and grammar of the language is consolidated, a sense of language is cultivated, phonetic skills are consolidated, and therefore reading contributes to the mastery of oral speech. The analysis of the literature proved that the problem of connection between reading and other types of speech activity was dealt with by both local and foreign scientists, such as: Boretska G. E., Sklyarenko N. V., Shaposhnikova L. M., Shulga M. O., Brin M., Lier L., Noire G., Morrow, Phillips, Wilkins, Edelhoff Ch., Scrivener J.

Main part. Reading, according to M. West, is not only a goal, but also a means of learning, especially at the initial stage: it allows you to increase the vocabulary and create a base for the development of reading and speaking skills. West sees the goal of learning foreign languages in free reading about oneself with a general coverage of the content, in the process of which the reader does not delve into details [2, p. 58].

Reading can also act as a means of forming and controlling related speech skills, because [11]:

- the use of reading allows you to optimize the process of learning language and language material;

- communication-oriented tasks with vocabulary and grammar management, listening, writing and speaking involve the ability to read and rely on written texts and instructions;

- exercises for the formation and development of all language and speech skills are also based on the text and written instructions for the exercises and tasks.

Reading is of great cognitive, educational and practical importance, especially for the development of professional competence. In this connection, the requirements for the content of educational texts are increasing [14, p. 5]:

- educational value. Texts should educate the values of a humanistic society, the responsibility of a specialist for the results and consequences of his activity;

- cognitive value and scientific nature of the content of the texts, regional geographical orientation, professional orientation;

- correspondence of the content of the texts to the age and interests of the students, their level of preparation, intellectual and cognitive requirements.

In the process of learning a foreign language, reading is one of the most important sources of linguistic and socio-cultural information. Using books for reading not only allows you to turn the process of learning a foreign language into an exciting activity, but also helps you get acquainted with the modern realities of the country whose language is being studied.

In order for the text to become a real and productive basis for learning all kinds of speech activity, it is important to teach students to work with the text, in connection with which it is necessary to pay attention to all stages of working with the text, such as: pre-text, text, post-text [10, p. 61].

Understanding a literary text in a foreign language is a guarantee of further successful mastering of linguistic and cultural subtleties and is a support in solving aesthetic and ethical issues that arise during the translation of a foreign language into a textured language.

On the one hand, a foreign literary text helps to gain a deeper knowledge of a foreign culture. On the other hand, constant comparison of the text with familiar, domestic realities contributes to a deeper understanding of the native culture [9, p. 2].

In connection with the above, it is obvious that a significant place in the successful and effective study of a foreign language is occupied by the translation of literary texts both from a foreign language into one's native language and from one's native foreign language.

Among the advantages of using fiction when teaching a foreign language, the following can be identified: 1) the text contributes to the unobtrusive involvement of students in the spiritual wealth of our people; 2) forms an internal need to read and enrich oneself with what is read; 3) develops imagination; 4) motivates the student for educational activities, increases cognitive interest; 5) demonstrates the beauty and expressive richness of the language; 6) develops creative potential; 7) contributes to the enrichment of active vocabulary; 8) improves the qualitative characteristics of speech; 9) develops meaningful reading skills; 10) creates conditions for organizing group work; 11) develops skills of aesthetic language perception; 12) contributes to saving time in the lesson and expanding the possibilities of the lesson; 13) realizes interdisciplinary connections in the lesson; 14) creates conditions for finding and understanding the problem; 15) develops organizational skills (goal setting, planning, adjustment, reflection); 16) forms the skills of a careful attitude to

language and one's speech; 17) contributes to the formation of language sense; 18) affects the student emotionally, develops and enriches his emotional intelligence, etc. [18, p. 99].

The teacher's creative approach to working with literary texts creates an intellectual and emotional atmosphere in classes, contributes to the deepening of relationships between students, as well as between the teacher and students, which contributes to the development of their personality [3].

By working with literary texts, the student to a certain extent becomes aware of the fact that most often a figurative expression or often the entire context of a work becomes the sphere, the background of everyday language communication [15, p. 230].

The use of literary texts, for example, in home reading classes introduces students to a "living" language, not a conventionally educational one. After reading a certain text, students can express their opinion and evaluate the work, its ideological content and characters [5]. It is during the discussion of literary texts that it is easiest for students to get rid of the rigid framework of the educational process and freely express their thoughts and emotions. By reading literature in a foreign language, one can not only learn new words and metaphors describing mental experiences, but also learn a more differentiated and nuanced presentation and description of events, which in turn enriches our world of feelings and develops the ability to empathize.

In the modern method of learning foreign languages, mainly didactic texts are used, created specifically for educational purposes, built on learned lexical and grammatical material and of an informative nature. These texts make it possible to teach the rational extraction of specific factual information at the level of values [16]. Undoubtedly, the content side of educational materials intended for reading is important. But reading fiction itself has an emotional impact on the reader not only due to the figurative depiction of reality, but also due to the author's reflection of his vision of the world, with which the reader correlates his value system [19]. The need to interpret someone else's world in a literary text encourages students to activate the elements and structures of their own world.

A feature of the perception of literary texts in a foreign language is that it is necessary to carry out double decoding in the process of reading: language-semantic and language-aesthetic [4, p. 165]. A foreign language text is presented to speakers of another culture in a different quality. It is not only a work of art, but also a source of linguistic and regional information. Behind the linguistic complexity of a literary text is often the difficulty of understanding the way of thinking of another people. The difficulty increases if we are talking about a work that is "remote" from the reader in time. In this connection, the importance of knowledge of historical, cultural and linguistic and regional studies is increasing.

That is why the use of literary texts that reflect a different vision of the world, a different culture at a certain stage of development, that convey the thoughts and feelings of contemporaries of a certain era and, in fact, give readers the opportunity to feel the "breath of time", is an invaluable source

of knowledge and experience of all mankind and as a means of forming sociocultural competence [12].

When working with literary texts in foreign language classes, it is worth considering the features inherent in the texts:

1. Systemic nature, which determines the significance of all components in the text and involves considering them in relation to each other.

2. Anthropocentrism, which dictates the need to interpret events and phenomena through the prism of universal values [17].

3. Figurativeness is a figurative system that determines the need for "thinking in images", activation and development of imagination.

4. Dialogueness, which involves the active co-creation of the author and the reader.

5. Polysemantic, variability of interpretations of the meaning of a literary text, from which one of the most important goals of learning to understand a text follows – penetration into its meaning.

6. The presence of subtext, which suggests the need for the formation of the ability to understand the hidden connections between statements and motives, as well as the ability of semantic analysis, which is based on predicting the semantics of words, sentences and context.

7. The presence in the literary text of linguistic and regional information, which involves the formation of such skills as searching and identifying the carriers of this information in the elements of linguistic and structural design of the literary text [6, p. 9–12].

A literary text is complex in its grammatical structure and incomprehensible from a cultural point of view, it may contain unnecessary lexical units that complicate understanding. However, the grammatical and cultural complexity of the text is a motivation for in-depth study of the text. Methodists single out three main approaches to the study of a literary text, combining them into three models:

1. Cultural model, when the literary text is considered as a product, a source of information about the studied culture. The main emphasis is placed on the social, political, historical context, the text's belonging to literary currents and genres. This model is teacher-oriented and widely spread in university teaching practice [1].

2. Language model, when studying the text, great attention is paid to lexical-grammatical structures or stylistic analysis, which allows to consciously interpret the text. This model is more student-oriented, allows you to increase common knowledge of a foreign language and makes the approach to literature more competent [13, p. 159].

3. The model of personal growth is focused on students and the very process of studying the text. With this approach, students are invited to express their opinion, describe their own experience, express their attitude to what they read. This model promotes interaction between the reader and the text, making language learning more personalized [11, p. 84].

The translation of the text will be especially valuable for students of foreign philology faculties – future translators. After all, they need to learn the rules of adequate and high-quality translation. And, as you know, for an adequate and high-quality translation, it is necessary to use certain transformations, both grammatical and lexical. This need for transformations is caused

by differences between the English and Ukrainian languages, primarily in structure and grammar. Grammatical transformations are represented by permutation, replacement, omission and addition, antonymic translation, compensation and transposition [8].

Conclusions. The use of literary texts in foreign language classes not only expands the vocabulary, promotes the formation of reading skills and trains the memory, but also forms sociocultural

competence, which generally increases the motivation to learn the language. Improves the ability to use foreign proverbs and sayings, catchphrases, aphorisms and well-known quotations from literary works of foreign classics in the process of speaking. In addition, reading a literary text provides general literacy and allows you to develop critical thinking skills, the ability to analyse, and independence, which are necessary for the formation of a competent specialist in any field.

References:

1. Bozhko O. P. (2015) Tekstotvirni vminnia y navychky yak osnova formuvannya tekstotvirnoi kompetentnosti uchniv [Text-creating abilities and skills as a basis for the formation of students' text-creating competence]. *Neperervna osvita novoho storichchia: dosiahnennia ta perspektyvy: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. (Zaporizhzhia, April 20th-27th, 2015), vol. 3 (21). Available at: <https://drive.google.com/file/d/0BxCUzqlHYekrRmNkSGYzeG9vV2M/view> (accessed October 10, 2023).
2. Hodovanets N. I. (2014) Zastosuvannya priamoho metodu navchannia inozemnoi movy [Application of the direct method of learning a foreign language]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya "Pedagogika, sotsialna robota" – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series "Pedagogy, social work"*, vol. 32, pp. 57–59.
3. Davydova O. V. Samostiyni analiz khudozhnikh tvoriv u pochatkovii shkoli [Individual analysis of literary texts in elementary school]. Available at: <http://nsc.1september.ru/article.php/> (accessed October 10, 2023).
4. Ieremina S. Ye. Osoblyvosti roboty z tekstom na urokakh literatury v ramkakh tekhnolohii produktyvnoho chytannia [Peculiarities of working with the text in literature lessons within the framework of productive reading technology]. Available at: <http://ershov.clan.su/load/0-0-0-428-20/> (accessed October 10, 2023).
5. Nikolaieva S. Yu. (ed.) (2003) *Zahalnoevropejski rekomendatsii z movnoi osvity: vychennia, vykladannia, otsiniuvannia* [Pan-European recommendations on language education: study, teaching, evaluation]. Kyiv: Lenvit. (in Ukrainian)
6. Isakovych Ye. A. (2009) *Dialohichne spilkuvannia yak vzaiemodiia uchniv u konteksti kulturno-dozvillievoi diialnosti na urotsi inozemnoi movy* [Dialogic communication as the interaction of students in the context of cultural and leisure activities in a foreign language lesson]. Kyiv. (in Ukrainian)
7. Kylyvnyk V. V., Lebed Yu. B. (2023) Sotsiokulturni aspekty kompetentnosti maibutnikh uchyteliv inozemnoi movy [Sociocultural aspects of competence of future foreign language teachers]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, no. 1.1(113.1), pp. 19–22.
8. Kyryienko S. I. (2017) Formuvannya kultury osobystosti v umovakh informatsiinoosvitnoho prostoru: kulturnolohichniy aspekt [The formation of personality culture in the conditions of the information and educational space: the cultural aspect]. *Humanitarnyi visnyk ZDIA – Humanitarian Bulletin ZDIA*, vol. 69, pp. 167–173.
9. Kondratiuk I. H. (2006) Aktyvizatsiia navchalnoi diialnosti uchniv na urotsi [Activation of students' educational activities in class]. *Anhliiska mova ta literatura – English language and literature*, no. 15, pp. 2–7.
10. Koreiba I. V. (2010) *Metodyka navchannia profesiinoho chytannia maibutnikh uchyteliv nimetskoj movy z vykorystanniam internet-resursiv* [Methodology of teaching professional reading of future teachers of the German language using Internet resources]: dys. ... kand. ped. nauk. Kyiv. (in Ukrainian)
11. Nikolaieva S. Yu. (ed.) (2002) *Metodyka vykladannia inozemnykh mov u serednikh navchalnykh zakladakh: pidruchnyk* [Methods of teaching foreign languages in secondary schools: textbook]. Kyiv: Lenvit. (in Ukrainian)
12. Pahis N. A. (2004) *Robota z khudozhnim tekstom na urokakh anhliiskoi literatury* [Working with fiction in English literature classes]. Kyiv: AKADEMIIA. (in Ukrainian)
13. Rohova H. V. (2009) *Metodyka navchannia inozemnym movam u serednii shkoli* [Methods of teaching foreign languages in secondary school]. Kyiv: Lenvit. (in Ukrainian)
14. Skliarenko N. V. (1999) Suchasni vymohy do vprav dlia formuvannya inshomovnykh movlennievnykh navychok i vmin [Modern requirements for exercises for the formation of foreign language speaking skills and abilities]. *Inozemni movy – Foreign languages*, no. 3, pp. 3–7.
15. Sokol O. S. (2018) Dydaktyzatsiia khudozhnikh tvoriv dlia uroku inozemnoi [Didactic teaching of works of art for a foreign language lesson]. *Aktualni problemy suchasnoi inozemnoi filolohii: Studentskyi naukovyi visnyk – Actual problems of modern foreign philology: Student scientific bulletin*. Rivne: RDHU, pp. 229–232.
16. Bowen T., Marks J. (1994) *Inside Teaching*. Macmillan.
17. Carter R., Long M. (1991) *Teaching Literature*. Longman.
18. Lebed Iu., Skrypnyk N., Yakovenko T., Kohutiuk O. (2022) Working with the text during lessons of the philology cycle as the main method of forming socio-cultural competence. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedagogichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 5: Pedagogichni nauky: realii ta perspektyvy – Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 5: Pedagogical sciences: realities and prospects*. Kyiv: Vydavnychi dim "Helvetyka", vol. 89, pp. 97–101.
19. Widdowson H. (1975) *Stylistics and the Teaching of Literature*. Longman. (in English)

Список літератури:

1. Божко О. П. Текстотвірні вміння й навички як основа формування текстотвірної компетентності учнів. *Неперервна освіта нового сторіччя : досягнення та перспективи* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. (Запоріжжя, 20-27 квітня 2015). Вип. 3 (21). URL: <https://drive.google.com/file/d/0BxCUzqlHYekrRmNkSGYzeG9vV2M/view> (дата звернення: 10.10.2023)
2. Годованець Н. І. Застосування прямого методу навчання іноземної мови. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2014. Випуск 32. С. 57–59.

3. Давидова О. В. Самостійний аналіз художніх творів у початковій школі. URL: <http://nsc.1september.ru/article.php/> (дата звернення: 10.10.2023).
4. Єремїна С. Є. Особливості роботи з текстом на уроках літератури в рамках технології продуктивного читання. URL: <http://ershov.clan.su/load/0-0-0-428-20/> (дата звернення: 10.10.2023).
5. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / за ред. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
6. Ісакович Є. А. Діалогічне спілкування як взаємодія учнів у контексті культурно-дозвілєвої діяльності на уроці іноземної мови. Київ, 2009. 41 с.
7. Киливник В. В., Лебедь Ю. Б. Соціокультурні аспекти компетентності майбутніх учителів іноземної мови. *Молодий вчений*. 2023. № 1.1(113.1). С. 19–22.
8. Кириєнко С. І. Формування культури особистості в умовах інформаційноосвітнього простору: культурологічний аспект. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2017. Вип. 69. С. 167–173.
9. Кондратюк І. Г. Активізація навчальної діяльності учнів на уроці. *Англійська мова та література*. 2006. № 15. С. 2–7.
10. Корейба І. В. Методика навчання професійного читання майбутніх учителів німецької мови з використанням інтернет-ресурсів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2010. 286 с.
11. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2002. 328 с.
12. Пагіс Н. А. Робота з художнім текстом на уроках англійської літератури. Київ : АКАДЕМІЯ, 2004. С. 49–55.
13. Рогова Г. В. Методика навчання іноземним мовам у середній школі. Київ : Ленвіт, 2009. 240 с.
14. Склярєнко Н. В. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь. *Іноземні мови*. 1999. № 3. С. 3–7.
15. Сокол О. С. Дидактизація художніх творів для уроку іноземної. *Актуальні проблеми сучасної іноземної філології: Студентський науковий вісник*. Рівне : РДГУ, 2018. С. 229–232.
16. Bowen T., Marks J. *Inside Teaching*. Macmillan, 1994, pp. 27–30.
17. Carter R., Long M. *Teaching Literature*. Longman, 1991, pp. 57–59.
18. Lebed Iu., Skrypnyk N., Yakovenko T., Kohutiuk O. Working with the text during lessons of the philology cycle as the main method of forming socio-cultural competence. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи*. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 89. С. 97–101.
19. Widdowson H. *Stylistics and the Teaching of Literature*. Longman, 1975. P. 221–223.

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1.1-125.1-13>

УДК 81'25=161.2"191"

Марценюк Олена Георгіївнакандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри германської та слов'янської філології
*Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. (ДО 100-РІЧЧЯ З ПОЧАТКУ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНІЗАЦІЇ)

Анотація. Стаття присвячена складному та неоднозначному історичному етапу розвитку України, 1920–1930-ті роки. В усіх сферах життя відбувались дивні, на перший погляд, події – українізація. Згодом цей час охарактеризований дослідниками як період червоного ренесансу для української освіти, культури та літератури. Метою статті було висвітити процеси та особливості, пов'язані з перекладацькою діяльністю тих часів. У статті доведено продуктивність у тогочасному перекладацтві. Серед відомих імен охарактеризована діяльність перекладача М.Н. Москаленка, письменників та перекладознавців Павла Тичини, Миколи Бажана, Володимира Свідзінського та інших. Авторка статті намагалась детально описати та проаналізувати, з яких саме мов найбільше робився переклад українською мовою і було зазначено, що це були польська, чеська, угорська, болгарська, румунська, вірменська, грузинська, азербайджанська, осетинська, адигейська, бенгальська, індійська, турецька, арабська, японська, китайська, австрійська та інші. Авторка статті робить припущення, що схожі процеси у перекладацтві відбуваються і зараз. Після періоду жорсткої русифікації українського народу, який тривав майже 100 років, ми повертаємо з бібліотечних архівів переклади столітньої давнини і актуалізуємо російськомовні бібліотечні перекладні фонди. Варто здійснити сучасну «ревізію» художньої перекладної літератури і визначити, які твори потребують негайного перекладу на українську мову. У висновках дослідниця закликає до більш активної роботи перекладачів над сучасними іноземними творами, які до цих пір були перекладені лише російською.

Ключові слова: українізація, перекладацтво, перекладна художня література, переклади з європейських, східних та слов'янських мов.

Olena Martseniuk Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Germanic and Slavic Philology
*Communal Higher Educational Institution
"Vinnytsia Humanities Pedagogical College"*

FEATURES OF TRANSLATIONS IN THE UKRAINIAN LANGUAGE AN THE BEGINNING OF THE 20th CENTURY (TO THE 100th ANNIVERSARY OF THE BEGINNING OF THE UKRAINIZATION PROCESS)

Summary. Today, it is at least strange to talk about some administrative campaign to Ukrainize all spheres of life in Ukraine. More precisely, especially today, when Russia proved to the citizens of our country how important the issues of language and self-identification are for each of us. Therefore, Ukrainian is firmly established in all spheres of our life – both professional and public, and private. And that is very good. Now we hear the Ukrainian language everywhere: in classrooms and offices of officials, in kindergartens and supermarkets, in cinemas and transport, on the street and in cafes. In addition, mastering the state language has become a mandatory condition for employment in the predominant most companies, regardless of their form of ownership, and in all state organizations and enterprises. But it wasn't always like that. The article is devoted to the complex and ambiguous historical stage of the development of Ukraine, the 1920s–1930s. Strange, at first glance, events took place in all spheres of life – Ukrainization. Subsequently, this time was characterized by researchers as a period of red renaissance for Ukrainian education, culture and literature. The purpose of the article was to highlight the processes and features associated with the translation activity of those times. The article proves productivity in contemporary translation. Among the well-known names, the activity of the translator M.N. Moskalenko was characterized, writers and translation experts Pavlo Tychyna, Mykola Bazhan, Volodymyr Svidzinsky and others. The author of the article tried to describe and analyze in detail which languages were most translated into Ukrainian, and it was noted that they were Polish, Czech, Hungarian, Bulgarian, Romanian, Armenian, Georgian, Azerbaijani, Ossetian, Adyghe, Bengali, Indian, Turkish, Arabic, Japanese, Chinese, Austrian and others. The author of the article assumes that similar processes in translation are taking place even now. After a period of severe Russification of the Ukrainian people, which lasted almost 100 years, we are returning centuries-old translations from library archives and updating Russian-language library translation funds. It is worth carrying out a modern "revision" of artistic translated literature and determine which works need immediate translation into Ukrainian. In her conclusions, the researcher calls for more active work by translators on modern foreign works, which have so far only been translated into Russian.

Keywords: Ukrainianization, translation, translated fiction, translations from European, Eastern and Slavic languages.

Постановка проблеми. Зовсім недавно, два-три роки тому, важко було уявити такий збільшений інтерес до вивчення української мови, бажання говорити та молитися рідною мовою, читати українських класиків та сучасних україномовних авторів, тим більше вибирати твори зарубіжних письменників, перекладених не російськими перекладачами, а українськими – українською мовою. Сьогодні це не тільки актуально й модно, а є індикатором та показником прихильників країни, яка б'ється з агресором, окупантом – країною, яка напала на Україну: росією. Після такого довготривалого та відчутного лінгвоциту, коли говорити українською мовою, було ознакою простолюдності, що ще більше посилювало комплекс меншовартості, можливість говорити рідною мовою повсюди надихає та окрилює.

В Україні та за її межами; в транспорті, побуті, на вулицях та церквах, кав'ярнях та крамницях, ми чуємо, як люди, які завжди розмовляли російською, зупиняються і переходять у спілкуванні на українську, виказуючи тим самим свою свідому позицію щодо агресивного та войовничого нападу росії на вільну і незалежну Україну. На жаль, саме росія змусила нас усіх перейти на відкрите і щире використання рідної мови, хоча у довоєнний період ми були свідками того, як сертифікат на рівень володіння рідною українською мовою не нижче В2, був обов'язковим для обіймання посади державного службовця і не всі охоче проходили таке випробування. Але зараз, ось майже два роки, ми є свідками того, як в україномовному контенті співрозмовники-іноземці: грузини, прибалти, вірмени та інші, які не володіють українською мовою, перепрошують за використання російської мови і дають обіцянку в короткі терміни вивчити і говорити українською мовою. Схожі процеси і настрої ми вже в спостерігали в історії України: початок минулого століття, 1920-30-ті роки – період так званої «українізації».

Процес українізації був впроваджений в радянській Україні в усіх сферах життя і тоді так само як і в сучасній Україні вимагався документ, який би підтверджував рівень володіння українською мовою для того, щоб обіймати певні посади. Тоді, так само як і зараз, організовувались курси української мови, які підпорядковувались Центральним курсам українознавства в Харкові. Тогочасні процеси українізації торкнулись абсолютно усіх сфер життя – політики, виробництва, церкви, освіти, театру, літератури та інші. Насправді, радянські більшовики взяли курс на коренізацію, метою якої було посилення впливу комуністів на національні осередки, які після вдаваної українізації були б під контролем Радянського Союзу. Але прикрість та трагічність того процесу була реалізована на прикладі справи «Кобзарів», коли усіх, хто володіє мовою кобзи зібрали на так званий симпозіум в Харкові, бо більшовики розуміли силу українського слова кобзарів, і знищили їх усіх – історія переказана в сучасній кінострічці «Поводир» (2013) режисера Олеса Саніна.

Попри приховані цілі більшовиків щодо українізації, цей період вважається ренесансом для української культури, літератури та освіти. Цей

період став благодатним та продуктивним для перекладацької сфери, адже з'явилась потреба у перекладі зарубіжних класиків українською мовою, укладанні термінологічних словників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Величезний вклад у справу дослідження особливостей перекладу на українську мову був здійснений Ладом Володимирівною Коломієць, яка у своїй роботі «Українській художній переклад та перекладачі» [1], висвітлює біографії відомих і незнатих або забутих перекладачів початку ХХ століття, описує перекладацькі процеси того часу, заповнивши багато «білих плям».

Сучасний науковець, перекладач, Максим Віталійович Стріха, який вперше переклав українською мовою шедевр класичної англійської літератури «Кентербрійські оповідання» Джефрі Чосера, присвятив справі дослідження українських перекладів титанічну працю «Українські переклади і перекладачі: між літературою і націєтворенням» [4].

Ще раніше за наших сучасних науковців, відомий перекладознавець, перекладач, видатний знавець художнього перекладу, бібліограф українських художніх перекладів періоду українізації, який здійснив опис перекладів 1920–30-х років на українську мову – Михайло Никонович Москаленко [2].

Питанням теорії та практики художнього перекладу присвячені твори Максима Рильського, чий вклад у розвиток україномовної перекладацької справи був і залишається безцінним [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Чому ця тема, попри 100-річний термін, досі залишається актуальною? Невже це черговий виток історії? Якщо так, то що, насправді, було 100 років назад? Який урок ми виносимо для себе сьогодні? Як ми можемо сьогодні продовжити перекладацьку справу, розпочату 100 років тому?

Мета статті. Ми переслідуюмо мету здійснити аналіз особливостей перекладацької діяльності перекладачів-україністів початку ХХ століття; з'ясувати основні тенденції та традиції у перекладах, що залишилось актуальним до сьогодні, чиї переклади та з яких мов були і залишаються популярними до цих пір. Попри процеси актуалізації бібліотечних фондів перекладеної на українську мову літератури всередині ХХ століття більшість шедеврів збереглись до наших часів, тому варто звернути увагу на порівняльний аналіз тогочасних та сучасних перекладів, з'ясувати, яких перекладів на українську мову бракує через засилля російськомовних перекладів сучасних зарубіжних письменників. З'ясувати, чому українська мова не була «зручною» для перекладів до початку 20 століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як стверджує наша сучасниця Лада Коломієць «у період українізації не залишилась осторонь і перекладацька галузь. Перекладацька література 1920–1930 рр. становить собою невід'ємну ланку національного літературного процесу. Колосальні масштаби перекладацької діяльності українських літераторів міжвоєнного двадцятиліття заслуговують на подальше ґрунтовне осмислення, чимало перекладів цього періоду ще чекають на своїх дослідників. У пано-

рамно-оглядовому ракурсі переклади 1920-30-х років формату окремих книжкових видань виглядають багаточисельними й різноджерельними, вони доволі повнокровно відтворюють світову літературу для тогочасного українського читача, здійснені живою українською мовою» [1].

Ми розділяємо цю тезу і бачимо її актуальність сьогодні: Максим Стріха, перекладач, якій здійснив найновіший переклад «Божественної комедії» Данте Аліґ'єрі, в одній зі своїх публічних лекцій висловив таку тезу: «До перекладів ставилися як до чогось міжмовного. Є мова А і від неї здійснено переклад на мову В ... але наприкінці минулого століття (20-30-ті рр.) прийшло розуміння, що переклад – це явище не так міжмовне, як міжкультурне. Кожний переклад здійснюється не лише з мови в мову, а з культури в культуру» [4].

Стріха М.В. зазначає, що до періоду розквіту перекладознавства, а саме період творчості Т.Г. Шевченка в українській мові бракувало лексики для високого стилю. Хоча українська мова і була багата на фольклор і була прекрасна, але в силу колоніального становища України, не було україномовних вищих верств і від так не було лексики абстрактної, якою б послуговувались вищі верстви. Але для певних текстів зокрема перекладних її треба було створити [4].

Цьому процесу: створенню високої лексики, сприяла справа перекладу.

Як і зараз, у період українізації вагоме місце належало церкві: митрополит Василь Липківський здійснював переклад богослужбових книг живою українською мовою, українською часткові переклади здійснив Ярослав Левицький, у перекладі Богдана Кравцева, поета та літературознавця, вийшла в світ «Пісня Пісень». Окремо варто зауважити на вкладі у перекладацьку справу таких письменників як М. Рильській, М. Зеров, О. Бургардт, В. Підмогильний, Г. Кочур. Поетичним перекладам завдячуємо Володимир Свідзинському та Павлу Тичині.

У перекладі Миколи Зерова ми можемо читати з латині, польської, італійської та французької мов, зокрема його «Енеїду» Вергілія, але, на жаль її доля нам не відома. М. Зеров знав близько 20 мов, був поліглотом, поетом, літературним критиком, майстром сонетної форми, перекладачем античної поезії.

Валеріан Підмогильний, прозаїк і перекладач, автор перекладів з французької літератури та філософії, зокрема А. Франса, О. де Бальзака, Гі де Мопасана, Вольтера, Д. Дідро, Г. Флобера В. Гюґо. Він був натхненником і редактором перекладу багатотомного видання Оноре де Бальзака.

Усі неокласики були звинувачені як письменники-націоналісти і засуджені до ув'язнення в Карелії, у Соловечькому таборі, страчені в урочищі Сандормох – схожі паралелі проводимо і в сучасному світі, коли донедавна перекладати на українську мову було проявом несмаку або нав'язуванням націоналістичних ідей.

За редакцією Ю. Клена (О. Бургардта) вийшло 30-томове видання творів Джека Лондона (незакінчене, вийшло 26 з 30 томів), восьмитомове Бернарда Шоу, а також твори Діккенса (якого перекладав і сам Клен), Гамсуна, Гете). Із шведської переклав повість Свена Гедіна «Завойовни-

ки Америки» (1926). Юрію Клену належать переклади сонетів Миколи Зерова німецькою мовою.

Максим Рильській перекладав поезію з 13 мов: усіх слов'янських, німецької, англійської, іспанської, норвезької, вірменської, єврейської. Його перу належать переклади Поля Верлена, Адама Міцкевича, Моріса Матерлінка: близько 50 книг перекладу. Варто зауважити, що саме перу М. Рильського належить і переклад з давньоукраїнської живою українською мовою «Слово о полку Ігоревім». Однак не можна оминати і його захоплення творчістю Пушкіна, Лермонтова, Горького та інших російських письменників, яке наразі вилучені зі списків шедеврів світової літератури як джерело окупантської культури агресора. Проте саме М. Рильському належать 20 перекладів лібрето класичних опер та театральних оперет, що дало поштовх розвитку україномовної театральної опери.

Серед мов, з яких здійснювався переклад на українську мову, варто перелічити такі: польська, чеська, угорська, болгарська, румунська, вірменська, грузинська, осетинська, бенгальська, індійська, турецька, арабська, японська, китайська, австрійська, німецька, швейцарська, французька, бельгійська, нідерландська, англійська, шотландська, ірландська, латиська, данська, шведська, норвезька, фінська італійська, іспанська, перуанська та інші.

Крім науковців, літераторів та перекладачів, імена яких ми вже згадували, варто назвати цілі родини, хто займався перекладами тих часів: Модест і Зінаїда Левицькі, Людмила Старицька-Черняхівська та Вероніка Черняхівська, Наталя Романович-Ткаченко та Наталя Ткаченко-Ходкевич, Дмитро та Марія Лисиченко, Зінаїда Йодфе, Борис Ткаченко, Іван Кулик і Люціана Пюнтке.

Окремо варто сказати про постать Бориса Ткаченка, який зробив великий вклад у перекладознавстві та зокрема перекладів на українську мову періоду українізації.

Батьки були україномовними, незважаючи на те, що мати Бориса була із російського дворянства. Батько, Данило Ткаченко, був близьким другом Бориса Грінченка і допомагав у зборі матеріалів для його відомого словника. Борис Грінченко став хрещеним батьком його сина, якого назвали Борисом на честь мовознавця.

Після закінчення школи у Воронежі переїхав до Харкова. У 1923 році закінчив Харківський інститут народної освіти, де його вчителем був професор української мови Олекса Синявський. Зацікавився українською стилістикою та діалектологією, писав методичні брошури з викладання української мови. Займався польовими дослідженнями, фіксує і зберігає живу народну мову. Разом із Майком Йогансеном став співавтором «Загального курсу української мови», здійснив кілька видань «Практичного російсько-українського словника», долучився до роботи над «Новим українським правописом» 1928 року.

У Харкові доля його звела з іще одним визначним мовознавцем Леонідом Булаховським. Під керівництвом Булаховського здійснив першу спробу створення окремого спеціального курсу стилістики української мови. Це був «Нарис української стилістики» у п'яти лекціях, що побачив світ у Харкові в 1929-му році. Основою

для праці стала «Французька стилістика» Шарля Баллі, але Ткаченко показав стилістичні явища української мови, ілюструючи їх прикладами з художньої літератури, фольклору, народно-розмовної мови тощо.

Захоплення філологією спонукало до занять літературним перекладом. Перекладав з англійської, німецької, французької та російської твори Едгара По, Ніколауса Ленау, Проспера Меріме. Входив до середовища письменників і поетів «Розстріляного відродження». Дружив із Миколою Хвильовим, Майком Йогансенем, Миколою Зеровим. Працював старшим науковим співробітником Харківської філії Інституту мовознавства АН УСРР. Одночасно – виклав українську мову в Комуністичному університеті та Всеукраїнському інституті підвищення кваліфікації педагогів. Пізніше був консультантом-коректором Партвидаву ЦК КП(б)У. У 1935 році переїхав до Києва [6].

В грудні 1927 року був заарештований. Йому інкримінували участь в «антирадянській українській націоналістичній терористичній організації» та зв'язки із троцькістами. Рішенням трійки НКВД засуджений до страти. Розстріляний 23 грудня 1937 року, похований імовірно за все в Биківнянському лісі.

Тричі був одружений. Один із синів, Орест Ткаченко, теж став мовознавцем. Після розстрілу батька, попри те, що ріс і виховувався в іншій родині, був виключений з піонерської організації, зазнав переслідування і цькування. Третьою дружиною була відома перекладачка і мовознавиця Зінаїда Йоффе, яка так само пройшла через

сталінські табори як «дружина ворога народу» [6]. Переклади Зінаїди Йоффе заслуговують на увагу і потребують детального вивчення та аналізу. Сьогодні ми можемо читати у її перекладі українською мовою з французької «Собор Паризької Богоматері», Альберта М. «Біро-Біджан: подорожні враження» [5], переклади зроблені разом з Василем Стусом, зокрема п'єса Бертольда Брехта «Життя Галілея» та ін.

Висновки. Отже, як показує аналіз перекладацької справи періоду українізації, попри приховану мету більшовиків узяти під контроль усі сфери життя українців, перекладацькі шедеври вражають і переконують сучасників у своїй значущості та актуальності до сьогодні. Працюючи з сучасною студентською молоддю, майбутніми перекладачами, вбачаємо за необхідне продовжувати дослідження у цьому напрямі. Зокрема здійснити спроби перекладу сучасних зарубіжних письменників не з перекладеної російською мовою перекладів, а з оригіналів: Жозе Сарамаго, Януш Вишневський та інші. До того ж можна стверджувати про певний перекладацький голод в науковій літературі. Якщо художні твори перекладались та перекладаються постійно і масово, то бракує перекладної наукової літератури. А ще більше є прагнення знайти світ з сучасною українською літературою, перекладеною усіма мовами світу, так, щоб кожний міг повторити сакраментальну фразу «Добрий вечір, ми з України», розуміючи її значення і сенс. Як, наприклад, роман «Місто» Валеріана Підмогильного вийшов нещодавно чеською мовою.

Список літератури:

1. Коломієць Л. В. Український художній переклад та перекладачі 1920–30-х років. Вінниця : Нова Книга, 2015. 360 с.
2. Михайло Никоневич Москаленко / Упоряд. Микола Лабінський; Передм. Дмитро Павличко; відп. за вип. Валентина Кирилова. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2011. 542 с.
3. Стріха М. В. «Чистому сердцем»: (Михайло Москаленко в моєму житті й моєму архіві). *Сучасність*. 2006. № 5-6. С. 142–148.
4. Стріха М.В. Український переклад і перекладачі: між літературою і націєтворенням. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=5Fr6Kvyo8sY> (дата звернення: 02.11.2023).
5. Альбертон М. Біро-Біджан: подорожні враження. Харків : Книгоспілка, 1930. 179 с.
6. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК України). URL: https://cdiak.archives.gov.ua/ac_2016_09_20.php (дата звернення: 17.12.2023).
7. Рильський М. Зібрання творів [Текст] : у 20 т. Т. 16. Фольклористика, теорія перекладу, мовознавство. Київ : Наукова думка, 1987. 600 с.

References:

1. Kolomiets L. V. (2015) *Ukrainskyi khudozhnii pereklad ta perekladachi 1920–30-kh rokiv* [Ukrainian artistic translation and translators of the 1920s and 30s.]. Vinnytsia: New Book. (in Ukrainian)
2. Labynskyi M. (ed) (2011) *Mykhailo Nykonovych Moskalenko* [Nykonovych Moskalenko]. Kyiv: Osnova. (in Ukrainian)
3. Strikha M. V. (2006) "Chystomu sertsem": (Mykhailo Moskalenko v moiemu zhytti y moiemu arkhivi) ["To pure Heart": (Mykhaylo Moskalenko in my life and my archive)]. *Suchasnist – Modernity*, no. 5-6, pp. 142–148.
4. Strikha M. V. (2023) *Ukrainskyi pereklad i perekladachi: mizh literaturoiu i natsiievoreniam* [Ukrainian Translation and Translators: between literature and nation making]. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=5Fr6Kvyo8sY> (accessed November 02, 2023).
5. Alberton M. (1930) *Biro-Bidzhan: podorozhni vrazhinnia* [Biro-Bijan: travel experiences]. Kharkiv: Knyhospilka. (in Ukrainian)
6. *Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv (TsDIAK Ukrainy)* [Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv (CDIAK of Ukraine)]. Available at: https://cdiak.archives.gov.ua/ac_2016_09_20.php (accessed December 17, 2023).
7. Rylskyi M. (1987) *Zibrannia tvoriv [Tekst]: u 20 t. T. 16. Folklorystyka, teoriia perekladu, movoznavstvo* [Collection of works [Text]: in 20 volumes, Volume 16. Folklore, translation theory, linguistics]. Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian)

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1.1-125.1-14>

УДК 373.5.016:53]:316.77-047.22

Мислицька Наталя Анатоліївнадоктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри науково-природничих та математичних дисциплін
*Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»***Заболотний Володимир Федорович**доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри фізики і методики навчання фізики, астрономії
*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського*

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ФІЗИКИ

Анотація. У статті розглядається проблема формування комунікативної компетентності учнів та студентів під час навчання фізики. Зосереджена увага на дотриманні термінологічних вимог у процесі вивчення фізичних величин, формуванні умінь правильно формулювати означення на основі визначальної формули, методично правильно описувати основні та похідні одиниці фізичних величин, схематично їх записувати та правильно вимовляти. Обґрунтовується потреба використання узагальнених схем формування фізичних понять, величин та законів для мовленнєвої підготовки здобувачів освіти. Наведено приклади системного засвоєння фізичних величин, приклад опису швидкості як фізичної величини відповідно до розробленого авторами конструкту-опису фізичної величини, який містить питання для повного опису фізичної величини та її одиниці.

Ключові слова: комунікативна компетентність, мовленнєва підготовка, термін, навчання фізики, фізична величина.

Natalia Myslitska Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Science, Natural Sciences and Mathematics
*Communal Higher Educational Institution
"Vinnytsia Humanities Pedagogical College "***Volodymyr Zabolotnyi**Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Physics and Methods of Teaching Physics, Astronomy
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS DURING PHYSICS LEARNING

Summary. The problem of formation of communicative competence of pupils and students during physics education is considered in the article. The development of the Ukrainian-speaking educational space is one of the priorities of the state policy of Ukraine. The program of improving speech culture, formation of communicative competence, further improvement of students' oral speech is among the primary and important tasks in the school education system. Physics as a science uses its own specialized language, which minimizes the problems associated with the subjectivity of life experience, the ambiguity of words, and the ambiguity of grammatical constructions. The terminological and speech preparation of graduates of secondary education institutions (students of the 1st and 2nd years) requires significant correction. Each science has its own language, its own terminology, and it is extremely important to realize that when talking about science, when studying or teaching, use not the words of natural (everyday) language, but the terms of a specific science, even if the terms sound the same as the words of ordinary language. Note that each term has limitations or definitions. It is important that all sciences, except mathematics, deal with the description of the material world, and therefore the definition of the term is based on a set of material objects or interactions. The definition performs a service function – it specifies a set of objects and interactions. Therefore, it is necessary to know the definition in order to clearly imagine the physical reality defined by this definition when using the term. Understanding the term means not only the definition of the object itself, but also the representation of this object in the real world. Attention is focused on observing terminological requirements in the process of studying physical quantities, forming the ability to correctly formulate definitions based on the defining formula, methodically correctly describe the basic and derived units of physical quantities, write them schematically and pronounce them correctly. Generalized schemes for the formation of physical concepts, quantities and laws are used for speech preparation of students. The principles of systematic learning of physical quantities are given in the article, speed as a physical quantity is described in the article in accordance with the construct-description of a physical quantity developed by the authors, which contains questions for a complete description of a physical quantity and its units.

Keywords: communicative competence, speech preparation, term, teaching physics, physical size.

Постановка проблеми. Розвиток україномовного освітнього простору є одним із пріоритетів державної політики України. Програма підвищення культури мовлення, формування комунікативної компетентності, подальшого удосконалення усного мовлення учнів є серед першочергових і важливих завдань у системі шкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На питаннях розвитку і формування мови фізичної науки в своїх наукових дослідженнях зосереджували увагу В.Ф. Заболотний [1; 4], А.В. Касперський [5], Ю.А. Пасічник [3], Ю.П. Мінаєв [2], М.І. Шут [5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Фізика як наука користується власною спеціалізованою мовою, у якій зведені до мінімуму проблеми, пов'язані з суб'єктивністю життєвого досвіду, багатозначністю слів і неясністю граматичних побудов. Кожна наука має свою власну мову, свою власну термінологію і надзвичайно важливо усвідомлювати, що розповідати про науку, вивчаючи або навчаючи, користуються не словами природної (побутової) мови, а термінами конкретної науки, навіть, якщо терміни звучать так само як слова звичайної мови. Зазначимо, що кожен термін має обмеження або означення (від знак, межа). Важливо, що всі науки, окрім математики, займаються описом матеріального світу і тому в основу визначення терміну покладено множину матеріальних об'єктів або взаємодій. Означення виконує службову функцію – воно задає множину об'єктів та взаємодій. Тому визначення необхідно знати, щоб при вживанні терміну чітко уявляти собі ту фізичну реальність, яка визначається цим означенням. Розуміння терміну означає не тільки визначення власне об'єкта, а й уявлення цього об'єкта в реальному світі.

З такого погляду, термінологічна, мовленнева підготовка випускників закладів середньої освіти (студентів I-II курсів) вимагає суттєвої корекції. Особливо нагальним це питання постає для студентів – майбутніх учителів, фізики зокрема. Дійсно, висловлювання типу: «тиск діє у всіх напрямках», «струм рухається в провіднику», «плюс діє на мінус», «світло заломлюється» підтверджують думку про те, що озвучувачі їх не розумію як суті фізичного явища, про яке говорять, так і смислу відповідних фізичних термінів, які є відображенням реальностей навколишнього світу.

Зупинимо увагу на одному «спрощенні», яке за нашими спостереженнями має масове розповсюдження. Мова йде про відношення учнів і, на жаль, багатьох учителів, до найменувань фізичних величин. Відомо, що саме ця обов'язкова ознака вирізняє серед інших фізичну величину. Спершу варто наголосити, що найменування фізичної величини і її розмірність – це не одне і те саме. Розмірність фізичної величини $\dim X$ (скорочення від англ. *dimention*) – вираз, що відображає її зв'язок з основним величинами системи фізичних величин. Доречно зауважити що «широкий вжиток» у мовленні вчителів і учнів, у багатьох посібниках з фізики, належить словосполученням «система СІ», «одиниці системи СІ» тощо. Правильного вислову – одиниці ес-і (системи інтернаціональної) дотримується незначна

кількість навіть професіоналів. Наш багаторічний досвід показує, що переучування практично неможливо – «звичка згоріла нам дана».

Чимало помилок допускають під час вимовляння похідних одиниць (кратних, частинних). Так, слова кілометр, дециметр, міліметр виголошуються з наголосом на другий склад. Бажає кращого дотримання позначень фізичних величин. Зокрема, шлях – s (мала літера), площа – S (велика літера) тощо. Таким чином, ці та інші приклади переконують у потребі створення відповідного педагогічного середовища з метою чіткого входження учня та студента у світ наукової термінології та мовленневої підготовки до подальшого застосування і використання під час предметної підготовки та з метою професійного зростання [1].

Мета статті: описати системно-функціональний підхід до засвоєння фізичних величин та правила системного засвоєння фізичних величин, зосередивши увагу на дотриманні термінологічних вимог до формулюванні означень фізичних величин та їх одиниць.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що вдосконалення мовленневих умінь залежить від наявних знань і врахування вікових індивідуальних особливостей учня та студента, рівня пізнавальних можливостей і здібностей. У підлітковому віці переважає механічна пам'ять, яка згодом у юнацькому матиме опору на змістову. Зі змістовою пам'яттю тісно пов'язане мислення. Тому інтелектуальна робота і є мнемонічною діяльністю. Лідер серед видів мовленневої діяльності – аудіювання. Це складна рецептивна мислительно-мнемонічна діяльність, пов'язана з сприйняттям, розумінням і активною переробкою інформації, яка міститься в даному мовленневому повідомленні.

Встановлено, що в сучасному суспільстві людина слухає 45% часу, говорить 30%, читає – 16%, пише – 9%. Говоріння – це вид усномовленневої діяльності, обумовлений висловлюванням думок і почуттів як в ініціативній так і в реактивній формах.

Для реалізації говоріння необхідні умови:

- наявність комунікативно-мовленневої ситуації, яка виступає стимулом говоріння;
- наявність мети повідомлення своїх думок, комунікативної спрямованості взаємодії;
- наявність знань про предметний зміст, компоненти ситуації, тобто про те, що визначає процес говоріння;
- ставлення до співбесідника, розуміння його настрою, почуттів, системи поглядів, знань про його потреби у спілкуванні;
- наявність засобів вираження своїх думок і почуттів, засобів вираження свого ставлення й реалізації мовленневої дії.

Використання для мовленневої підготовки узагальнених схем формування фізичних понять, законів тощо в повній мірі забезпечує створення всіх вищевказаних умов.

Говоріння необхідно будувати на основі принципу ситуативності, оскільки породженню мовленневого акту передують формування мотиву його здійснення та мотиву мовленневого наміру студентів.

Усвідомлення та структурування змісту спілкування передбачає мовленневий (осмислення

мовленнєвого оформлення тексту) та комунікативний (забезпечує включення тексту в процес комунікації) аспекти.

Вивчення практики роботи та дослідне навчання дозволяє стверджувати, що робота над розвитком граматично правильного мовлення значно підвищується, якщо здійснювати його на текстовій основі, оскільки надає можливість поєднати в одне ціле процес пізнання фізичної мови та оволодіння мовленнєвою діяльністю майбутнього учителя фізики. Як приклад – «тиск діє», « α , β і γ -промені» тощо.

Відомий академік-педагог Г. С. Ландсберг наголошував на тому, що викладання (навчання) фізики, не може бути вичерпним. Його необхідно будувати таким чином, щоби у подальшому учень міг і повинен довчатися, але не таким, щоб він був змушений перечуватись [3, с. 61]. Знаменитий французький фізик Блез Паскаль писав про визначення наукових термінів і поняття так: «Призначення і користь назв і термінів полягає у наданні мові чіткості і ясності, висловлюючи єдиним словом те, що інакше вимагало би декількох; але при цьому необхідно, щоб приписана предмету назва була позбавлена всякого іншого смислу, окрім того, для вираження якого вона однозначно призначена» [3, с. 61].

Виразне в інтонаційному та чітке в озвученні мовлення сприяє повному висловленню думки, допомагає привернути увагу слухача, викликати інтерес до озвучуваної інформації.

Під час аудіювання сам доповідач, сприймаючи власно виголошений текст, глибше осмислює:

- а) матеріал в цілому;
- б) суть відповідних фізичних термінів і понять;
- в) поповнює словниковий запас та набір словосполучень наукової термінології;
- г) розвиває уміння володіння мелодикою тексту, дотримання логічних і психологічних пауз, вибір висоти тону, звуку, необхідної гучності та тембру, інтонації;
- д) вибір темпу мовлення (невиправдано уповільненого або пришвидшеного).

Що стосується мови як такої, то досить ясно, що мову використовують з метою досягнення самих різноманітних цілей. Так, поети і письменники використовують мову, щоби викликати у читача різний емоційний відгук, правники та юристи, щоби створити враження строгості та корисності своїх справ, учені-фізики для того, щоби описати певні факти – фізичні явища, процеси і охарактеризувати їх взаємовідношення чи взаємозв'язок. У відповідності до цілей, до мови ставлять різні вимоги. Так, ученому потрібні точність і ясність. Причому для досягнення ясності, необхідно дати повний однозначний опис фактів і причинно-наслідкових взаємозв'язків, які визначають їх стан. Вимога повноти означає, що вимогу включення до визначення всіх факторів, які суттєво впливають на систему.

Вимога однозначності заключається в тому, щоби кожне слово опису повинно мати лише одне значення, а вислів в цілому має інтерпретувати одним м і тільки одним способом [2].

Оформляючи наукові результати, необхідно намагатись саме до ясності, адже зрозумілий, але складний текст зрозуміють хоча би ті, у кого

для цього достатній інтелект. В той же час простий, однак неясний текст зрозуміти, за визначенням, не зможе ніхто.

Варто зазначити, що кожна людина говорить своєю власною мовою, яка має певні відмінності від мови оточуючих, оскільки кожне слово вона наповнює контекстом, який базується на власному досвіді. Внаслідок цього, під час розмови двох людей на природній (побутовій) мові, розуміння не буває абсолютним. Це вочевидь означає, що природна мова не відповідає вимозі повної однозначності. Саме тому, наука повинна мати свою мову, яка б знімала цю проблему. Особливі труднощі викликають слабкі знання фізики, термінологічна неготовність до створення відповідних словосполучень, побудови речень, які «несуть» фізичний зміст, а не являють собою набір відомих часто взаємозаперечуваних термінів

Слово «термін» іншомовного походження, що ввійшло до лексичного складу української літературної мови. Воно має латинське походження. «Terminus» в давньоримській міфології – божество меж, кордонів, це слово або словосполучення, що виражає певне поняття якоїсь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо» [5, с. 17]. Для прикладу наведемо системно-функціональний підхід до засвоєння фізичних величин. Доречно зауважити, що у переважній більшості учителі фізики не акцентують уваги на правилах системного засвоєння фізичних величин, що позбавило б учня необхідності простого запам'ятовування великої кількості великої кількості формул.

Узагальнений підхід до такого виду діяльності дає можливість різко зменшити обсяг інформації для механічного запам'ятовування [1]. Володіючи знаннями шести-семи правил та застосувавши їх до трьох-чотирьох визначень, учень легко може використати правила до всіх фізичних величин відповідного виду, наприклад $C = \frac{A}{B}$. Конкретні формули $v = \frac{s}{t}$, $\rho = \frac{m}{V}$, $E = \frac{F}{q}$.

Правило 1. Записати формулу і знати суть логічного символу в ній.

ρ – густина речовини, m – маса тіла, V – об'єм тіла.

Правило 2. Словесне формулювання – визначення фізичної величини.

Густина речовини – фізична величина, яка чисельно рівна масі тіла в одиниці його об'єму.

Або

Густина речовини – фізична величина, яка визначається відношенням маси тіла до його об'єму.

Учень має засвоїти думку про те, що визначення фізичної величини будується, виходячи із математичного змісту формули, як наслідок математичної структури формули.

В узагальненому вигляді правило може звучати так:

Щоб дати визначення фізичної величини, необхідно назвати величину, яка записана у лівій частині формули і сказати, що вона дорівнює відношенню величини, яка знаходиться у чисельнику правої сторони рівності, до величини, яка записана у знаменнику.

Правило 3. В узагальненому вигляді стверджує, що при діленні чисел з різними найме-

нуваннями отримуємо величину (ліва частина рівності), яка показує скільки одиниць величини, яка записана в чисельнику, припадає на одиницю величини, яку записано в знаменнику формули.

Так, для наведеної формули $\rho = \frac{m}{V}$, густина речовини показує, яку масу має одиниця об'єму тіла.

Правило 4. Встановлення одиниці фізичної величини.

Це чи не найскладніше завдання не тільки для учнів, а й для студентів фізико-математичних факультетів. Слід зазначити, що за одиницю фізичної величини може бути вибрана лише однорідна величина: за одиницю шляху – деякий шлях, за одиницю прискорення – певне прискорення тощо.

За одиницю густини приймають густину такої речовини, одиниця об'єму якої має одиничну масу. Важливо усвідомити, що такий вибір одиниці фізичної величини не залежить від вибору системи одиниць вимірювання фізичних величин.

Конкретизація одиниці вимірювання густини відбувається в залежності від вибору системи одиниць. Так, якщо одиниця маси – 1 грам, одиниця об'єму – 1 см³, то одиниця густини – грам на сантиметр в кубі. У символічній формі це записують так: $[\rho] = \frac{г}{см^3}$.

За умови, що в одиницях СІ масу вимірюють у кілограмах $[m] = кг$, об'єм – у метрах в кубі $[V] = м^3$, $[\rho] = \frac{кг}{м^3}$.

Унаслідок таких дій формуються загальнонаукові поняття та прийоми вербального висловлювання науковим термінами, словосполученнями.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Формування мовленнєвої (комунікативної) компетентності сприяє роботі, що забезпечує розвиток умінь і навичок аналізу фізичного тексту, написання есе чи реферату, складання плану, структурно-логічної схеми тощо. Подальші дослідження доцільно спрямувати на правильний опис фізичних законів та явищ з дотриманням вимог сучасної термінології.

Список літератури:

1. Заболотний В. Ф., Мисліцька Н. А., Пасічник Ю. А. Фізичні величини. Закони : навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2017. 56 с.
2. Мінаєв Ю. П., Тихонська Н. І. Мова фізики як система знаково-символічних засобів. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*. № 4. Бердянськ : БДПУ, 2014. С. 59–66.
3. Пасічник Ю. А., Заболотний В. Ф., Мисліцька Н. А. Невизначеність означень при викладанні фізики. *Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики*. Випуск V. Т. 2: Теорія та методика навчання фізики. Кривий Ріг, 2015. С. 251–252.
4. Слободянюк І. Ю., Заболотний В. Ф., Мисліцька Н. А. Технології та методи навчання у класах гуманітарного спрямування : навч.-метод. посібник. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2018. 148 с.
5. Шут М. І., Бережний П. В., Касперський А. В. «Мова» фізики. Довідковий навчальний посібник. Київ : НПУ, 2014. 37 с.

References:

1. Zabolotnyi V. F., Myslitska N. A., Pasichnyk Yu. A. (2017) *Fizychni velychyny. Zakony: navchalnyi posibnyk* [Physical quantities. Laws: educational manual]. Ternopil: Vydavnytstvo "Navchalna knyha. Bohdan". (in Ukrainian)
2. Minaiev Yu. P., Tykhonska N. I. (2014) *Mova fizyky yak systema znakovo-symvolichnykh zasobiv* [Physical language as a system of symbolic mean]. *Zbirnyk naukovykh prats Berdianskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu (Pedahohichni nauky) – Collection of scientific works of Berdyan State Pedagogical University (Pedagogical Sciences)*, no. 4, pp. 59–66.
3. Pasichnyk Yu. A., Zabolotnyi V. F., Myslitska N. A. (2015) *Neviznachenist oznachen pry vykladanni fizyky* [Definitions Uncertainty in teaching physics]. *Teoriia ta metodyka navchannia matematyky, fizyky, informatyky – Theory and teaching methods of mathematics, physics, computer science*, vol. V, tome 2, pp. 251–252.
4. Slobodianiuk I. Iu., Zabolotnyi V. F., Myslitska N. A. (2018) *Tekhnolohii ta metody navchannia u klasakh humanitarnoho spriamuvannia: navch.-metod. posibnyk* [Technologies and methods of teaching in humanitarian classes educational manual]. Vinnytsia: Vydavnytstvo Nilan-LTD. (in Ukrainian)
5. Shut M. I., Berezhnyi P. V., Kasperskyi A. V. (2014) *"Mova" fizyky: dovidkovyi navchalnyi posibnyk* [Physics "Language": educational manual]. Kyiv: Vydavnytstvo "NPU". (in Ukrainian)

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1.1-125.1-15>

УДК 37.022.(436);58

Мовчан Лариса Григорівнакандидат педагогічних наук,
доцент кафедри германської та слов'янської філології
*Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»***Головська Ірина Василівна**кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри германської та слов'янської філології
*Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»***Дрейчук Олеся Валентинівна**викладач англійської мови
кафедри германської та слов'янської філології
*Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

ПІДРУЧНИК ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ

Анотація. У статті розглядаються основні проблеми реалізації компетентнісного підходу в сучасній освіті у підручниках для середньої школи Австрії. Проаналізовано сучасні європейські компетентності, запропоновані провідними європейськими політичними організаціями. З'ясовано, що система навчання у середній школі Австрії ґрунтується на компетентнісному підході до освіти, а компетентності поділяються на загальнонавчальні, предметні (фахові) та загальнопредметні (міжпредметні), які формуються у процесі вивчення того чи іншого предмету. Усі компетентності будуються навколо 4 головних тем: медійна, політична, мовна освіта та читання, економічна, фінансова та споживацька освіта. Проаналізовано основні положення нового навчального плану для середніх шкіл країни. Окремо визначено цілі компетентнісно-орієнтованого навчання іноземної мови. Проаналізовано шкільні підручники на предмет реалізації цього підходу.

Ключові слова: підручник, компетентнісний підхід, загальнонавчальні компетентності, предметні (фахові) компетентності, загальнопредметні (міжпредметні) компетентності, компетентнісно-орієнтоване навчання.

Larysa Movchan Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
of the Department of Germanic and Slavic Philology
*Communal Higher Education Institution
"Vinnytsia Humanities Pedagogical College"***Iryna Holovska**Candidate of Pedagogical Sciences,
Head of the Department of Germanic and Slavic Philology
*Communal Higher Education Institution
"Vinnytsia Humanities Pedagogical College"***Olesia Dreichuk**Senior Teacher of the Department of Germanic and Slavic Philology
*Communal Higher Education Institution
"Vinnytsia Humanities Pedagogical College"*

TEXTBOOK AS THE TOOL FOR DEVELOPING PUPILS' KEY COMPETENCIES

Summary. The article considers the main aspects of competency-based approach in education and its realization in school textbooks for Mittelschule Austria. The authors explore the main ideas of the competency-based approach in education and the list of competencies proposed at the European political level for the European education and citizenship. The competency-based approach focuses on the functionality and flexibility of education, considering modern requirements of the globalized world. The challenges of globalization are the ability to work in a changing environment, labour force mobility, digitalized working space, multinational economy and multicultural society. These requirements are taken into consideration in the new curriculum for the compulsory school in Austria and are reflected as the main competencies for the future European citizen, which schools have to develop in pupils. To them refer subject-matter competencies, interdisciplinary competencies and general study competencies. Interdisciplinary competencies cover all the subject areas and respond to the modern social requirements to the scope of knowledge for the future employee. All the competencies are built around the 4 topics: media education, political education, language learning and reading, economic, financial and consumer's education. The authors have analyzed Austrian textbooks for the compulsory schools in Austria. The analysis has shown that all the textbooks conform to the competency-based approach and interdisciplinary ties. English textbook packages "More" used at all levels of secondary education in Austria conform to the principles of the competency-based approach in education. They contain a number of texts with intercultural, interdisciplinary information, have digitalized interfaces to enable the pupils also work at their

own pace, independently and reflect on their own study progress. The Austrian experience in school textbook creation testifies to the efforts of creating a learner-friendly study space, motivate pupils to independent learning, research and reflecting on their own progress.

Keywords: textbook, competency-based approach in education, subject-matter competencies, interdisciplinary competencies, general study competencies, competency-oriented education.

Постановка проблеми. Сучасний світ пропонує різноманіття інформації, яка так чи інакше висвітлюється у шкільних підручниках. Їх оновлення та удосконалення передбачає низку завдань, першорядними з яких є такий виклад інформації та в такому обсязі, який би забезпечив не лише першорядну роль підручника як засобу навчання, що означає, зокрема, сприяння розвитку загальнонавчальних та когнітивних компетентностей учнів. Підручникотворення в Україні вже має досить вагомий історичний, який так чи інакше перетинається з міжнародними тенденціями у цій галузі. Відтак, вивчення позитивного досвіду інших країн у цій сфері для сприяння поліпшенню змісту та якості вітчизняних підручників завжди доцільно та актуально.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У зв'язку з повномасштабним вторгненням росії на територію нашої держави багато українських учнів змушені були покинути свої домівки та разом з батьками просити прихистку, зокрема, в країнах Європи, де їм надали можливість відвідувати школи та вивчати мови цих країн. Оскільки, у нас була можливість вивчати досвід Австрії у творенні підручників для середньої школи, за якими вже рік навчаються також українські діти, то нам виявляється цікавим висвітлити цей досвід для широкого загалу.

Питання шкільного підручника та його роль в розвитку навчальних компетентностей школяра були в центрі уваги таких вчених С. П. Бондар, Т. М. Засекина, В. В. Мелешко, О. В. Оноприєнко, О. М. Топузова та ін. В. Г. Редько присвятив свою монографію конструюванню шкільних підручників з іноземних мов. І. В. Іванова вивчала проблеми культурологічного підходу до конструювання змісту підручника іноземних мов. О. В. Барановська та С. У. Гончаренко у своїх працях зверталися до структуривання змісту освіти в підручниках. Розвиткові підручникотворення за кордоном присвячені праці О. З. Глушко. Вона досліджувала створення підручників в українській діаспорі в США. Питання апробації шкільних підручників в країнах Європи піднято в статті В. Деншера. Окремо проблему якості шкільних підручників висвітлено у роботах Т. О. Пушкарьової.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак у минулому та поточному році навчальні плани з іноземних мов для початкової та середньої школи Австрії зазнали певних змін, які торкаються компетентнісного підходу до навчання. Це, в свою чергу, знайшло своє відображення у змісті підручників. Ця проблематика у такому формулюванні через свою новизну поки що не розглядалася науковцями, а тому представляє для нас науковий інтерес.

Мета статті – виявити способи формування і розвитку загальнонавчальних компетентностей учнів на базі підручників для середньої школи Австрії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останнім часом в освіті домінує компетентнісний підхід до навчання, що зумовлено не лише темпом розвитку суспільства, але й новим інформаційним форматом сфери людської діяльності. Відтак, провідні європейські та світові організації ще на початку 2000 років, визнаючи необхідність формування нових компетентностей сучасного громадянина, запропонували своє розуміння цієї проблеми. Так, Рада Європи на симпозиумі 2007 р. запропонувала список ключових компетентностей «The Key Competences for Lifelong Learning – A European Framework»: ключові компетентності для навчання протягом усього життя, список яких було затверджено. До них належать 8 ключових компетентностей:

- 1) спілкування рідною мовою;
- 2) спілкування іноземними мовами;
- 3) математична компетентність та базові компетенції в науці і технологіях;
- 4) цифрові компетентності;
- 5) уміння вчитися;
- 6) соціальні та громадянські компетентності;
- 7) навички ініціативи та підприємництва;
- 8) культурна самосвідомість і самовираження [1].

Організація економічної підтримки та розвитку (OECD) також визнала компетентності, необхідні для діяльності та взаємодії в сучасному економічному та інформаційному просторі: автономна діяльність; інтерактивне використання засобів; уміння функціонувати в соціально гетерогенних групах [10]. З початку 21 століття перелік ключових компетентностей збільшувався. Як зазначає Є. М. Санченко, в Австрії визначено такі «ключові компетентності: предметна компетентність (subject-matter competence) – можлива в контексті передачі знань і незалежним оперуванні знаннями та їх критичним відбиттям; особистісна компетентність (personal competence) – розвиток індивідуальних здібностей і талантів, обізнаність у власних сильних та слабких сторонах, здатність до самоаналізу, динамічні знання; соціальна компетентність (social competence) – здатність брати відповідальність, співпраця, ініціатива, активна участь, динамічні знання; методологічна компетентність (methodological competence) – є вимогою для розвитку предметної компетентності. Означає гнучкість, самоспрямоване навчання, здатність до незалежного розв'язання проблем, самовизначення [4, с. 72].

Відповідно до чинного плану для середньої школи Австрії [5], навчання учнів передбачає формування і розвиток фахових/предметних, загально-навчальних та загальнофахових компетентностей. Фахові компетентності поєднані з навчальним предметом, його змістом та особливістю. До загальнофахових компетентностей належать мотивація, самоусвідомлення, довіра до себе, соціальні та навчально-методичні компетентності. Загальнофахові компетентності узгоджуються із наскрізними

предметними темами, які пронизують кожен навчальний предмет. До них належать:

- освітня, професійна та життєва орієнтація;
- підприємницька освіта;
- сприяння здоровому способу життя;
- інформаційна освіта;
- міжкультурна освіта;
- медійна освіта;
- політична освіта;
- рефлексійна гендерна педагогіка та рівність;
- сексуальна педагогіка;
- мовна освіта і читання;
- екологічна освіта для безперервного розвитку;
- знання про транспорт та мобільність;
- економічна, фінансова та споживацька освіта [5].

Ці теми так чи інакше також відображені в змісті освіти та навчання, а відповідно, і в змісті навчальної літератури, а отже і у змісті навчання кожного предмета. На сучасному етапі розвитку шкільної освіти підручники регламентуються параграфом 14 Закону про шкільну освіту. Їм відводиться роль засобу навчання для забезпечення навчальних результатів, виконання домашніх завдань та в допомогу організації навчального процесу [6].

Особливе місце у виборі підручників відводиться їх здатності реалізувати міжпредметні зв'язки, формуванню когнітивних умінь, а відтак, загальнонавчальних компетентностей. «Згідно з PISA здатність розуміти і контекстуалізувати письмові тексти підручників різних видів у своїх висловлюваннях, намірах і формальній структурі, а також вміння використовувати тексти підручників належним чином для різних цілей» [1]. Заслугує на особливу увагу той факт, що розвитку читання в австрійських школах приділяється особлива увага. Відповідно з навчальним планом можуть організовуватися дні або навіть проектні тижні читання, в рамках яких учні читають, обговорюють, реферують художню літературу. Читання слугує фундаментом розвитку когнітивних навичок учнів, що стає можливим у результаті інтелектуального спілкування на основі прочитаного. Воно передбачає виявлення та постановку проблеми, пропонування шляхів її вирішення, висловлення свого ставлення до цієї проблеми, опис власних почуттів, вербалізацію результатів вирішення проблеми та почуттів людей та власних почуттів після її вирішення. Наприклад, підручники німецької мови для 1-го класу середньої школи Австрії містять тексти з причинно-наслідковою структурою. До цих текстів також належать казки. Учням пропонуються завдання на виявлення причин певних дій, розвиток подій, виявлення хибних чи вірних, на їх думку, вчинків героїв, а також опис почуттів. У цьому ж контексті учні вчать робити стилістичний аналіз тексту. Наприклад, ми проаналізували підручник німецької мови «Ganz klar: Deutsch leicht 1» для 1 класу середньої школи (Mittelschule), в якому в кінці розділу про казки та легенди учням пропонується виявити особливі ознаки казки та легенди. Підручник також містить низку завдань для розвитку мовлення. Наприклад, учні повинні вибрати із запропонованого переліку здібності, якими повинен володіти староста класу (Klassensprecher). Зазначимо, оскільки майже усі середні школи багатонаціональні, а німецька мова не є рідною

для багатьох школярів, підручники пропонують вправи на формування мовленнєвих компетентностей учнів: стандартні фрази для вираження думки, ставлення до чогось, опису ситуацій, емоцій, вираження прохань тощо. Тобто, пропонується стандартна модель спілкування, яку можна усіяко доповнювати та видозмінювати.

У відповідності до вимог мультикультурної школи також створено цілотний підручник німецької мови для 1 класу середньої школи «Erstklassig Deutsch» (2022) видавництва Helbling. Поряд з вправами також окреме місце відводиться розумінню та формуванню словникового запасу. Окремо подані слова з їх тлумаченням, оскільки вони можуть бути незрозумілі, або мати синонімічне значення до відомих учням слів. Таким чином, учні не лише розвивають свій словниковий запас, але й уміння висловлювати свої думки різними словами, що є необхідною умовою для формування таких загальнонавчальних компетентностей як уміння здійснювати пошук та отримувати інформацію (тобто, для пошуку інформації у школяра в запасі вже є не одне ключове слово, а декілька); та отримувати і розуміти отриману інформацію.

Важливим аспектом усіх підручників є виділення в тексті жирним шрифтом відповідних до теми ключових слів. Це сприяє запам'ятовуванню та орієнтуванню в тексті. Наприклад, в пробному варіанті підручника біології «Mehr! BU Biologie und Umweltbildung 1. Mittelstufe und AHS-Unterstufe» подано інформацію про плоди і насіння, а жирним виділено ключові слова «Keimling» – зародок, росток, «Lockfrüchte» – плоди, які приваблюють тварин, «Widerhacken» – гачок будяка, «Klettfrüchte» – повзучі рослини. На полях подано пояснення до цих слів та ілюстрації, нижче – цікава інформація про науку біоніку, що базується на винаходах та спостереженнях за природою, для пробудження мотивації учня для подальшого пізнання. У цьому пілотному варіанті також подана інформація про те, як користуватися мікроскопом для дослідження препаратів та як зробити виміри зросту учнів в класі та на основі цього скласти діаграму та вирахувати середній арифметичний зріст учнів класу. Такі види діяльності сприяють розвитку самоспрямованого навчання, здатності до незалежного розв'язання проблем, самовизначення. Справді, ми помітили, що діти досить самостійні у вирішенні навчальних завдань, водночас уміють працювати в групі чи команді, при чому, зберігаючи свою автономію.

Особливу увагу у цій статті хотілося б звернути на реалізацію компетентнісного підходу саме в підручниках з англійської мови. У навчанні іноземних мов згідно з новим навчальним планом виділяють основні фахові концепти заняття іноземної мови: 1) комунікація та вплив; 2) значення і форма; 3) культура і суспільство [8]. Відповідно до цих концептів реалізується комунікативний підхід до вивчення іноземної мови, увага фокусується на тому, що саме потрібно висловити, а не, наприклад, окремо на граматичних структурах, а також на розширенні культурного світогляду, розвитку толерантності та розумінні інших народів [5].

Реалізацію цих основних концептів на уроках англійської мови пропонується здійснювати наступним чином: приклад з 2 або 3 класу середньої

школи (6-7 рік навчання, діти віком 12-13 років). Ситуація: після літніх канікул. Школярі розповідають в маленьких групах, що з ними відбулося під час літніх канікул. Важливо, щоб учні повідомили про культуру країни, яку вони відвідали.

– Комунікація та вплив (Kommunikation und Wirkung): учні обмінюються інформацією про їх літні канікули. Вони розповідають про особисті враження та задають питання для розуміння деталей.

– Значення і форма (Bedeutung und Form): для передачі цього змісту учні мають використовувати стверджувальні та запитальні форми минулого часу.

– Культура і суспільство (Kultur und Gesellschaft): школярі мають робити повідомлення про типові літні пригоди дітей в нашому культурному середовищі. Багато дітей також повідомлятимуть про пригоди за кордоном та при цьому розповідатимуть про культурні відмінності (н-д, типова кухня, звичаї, свята) [8].

Відповідно, зміст навчання англійської мови (або першої іноземної мови), починаючи з початкової школи, поділяється на 4 загальнофахові компетентності або, як їх ще називають, тематики:

- Medienbildung (медійна освіта);
- Politische Bildung (політична освіта);
- Sprachliche Bildung und Lesen (мовна освіта і читання);
- Wirtschafts-, Finanz- und Verbraucher/innenbildung (економічна, фінансова і споживацька освіта) [6].

Реалізація цього, на перший погляд, складного для учнів матеріалу передбачена у змісті іншомовної освіти та у змісті навчання. Передусім, медійна освіта означає використання медійних засобів навчання, включаючи Kahoot, Anton, Smart Board, Wordwall, аудіо- та відеоматеріали.

Середні школи Австрії користуються підручниками серії «More» для 5, 6 і 7 років навчання в школі. «У процесі вивчення іноземних мов кожна ключова компетентність характеризується певним набором соціально значущих комунікативних умінь; здібностей у різних видах іншомовної діяльності, комунікативної поведінки, формування й удосконалення яких і свідчить про послідовну роботу над формуванням ключових компетентностей учнів, що повинна здійснюватися систематично й послідовно» [3]. Підручник «More» має свою Інтернет сторінку, доступ до якої мають як учителі, так і учні. Вона пропонує аудіо- та відеоматеріали як для класної, так і позаурочної роботи. Також окремо подаються тести з додатком «Test builder», за допомогою якого вчитель може скласти тест до обраних розділів. Це є зручним та швидким інструментом контролю умінь і навичок учнів. Окрім того, окремо пропонується посібник для розвитку навичок аудіювання з тестовими матеріалами, які завжди можна використати на уроці.

Політична освіта вкладає в зміст інших тем та передбачає формування в учнів суспільної свідомості. Сюди можна віднести і суспільні контакти, подорожі по країні та за кордон, екологічна освіта, друзі за кордоном, культура, звичаї і традиції інших народів, розуміння своєї національної ідентичності тощо. Наприклад, підручник пропонує тексти про благодійні концерти, знайомства завдяки книзі та подорожам, цікаві події в історії інших країн або цілих континентів.

У межах теми «Економічна, фінансова і споживацька освіта» учні вивчають побутову тематику, тексти про бережливе ставлення до природи, переробку сміття, подорожі.

Мовна освіта і читання передбачає саме розвиток мовних та мовленнєвих компетентностей, розуміння мови як феномену, прищеплення любові до читання. До речі, в австрійських школах читанню можуть присвятити навіть увесь тиждень. Учителі обирають книгу і увесь клас читає, обговорює, робить якісь спільні доповіді в командах по прочитаному. Це розвиває не лише уміння самостійно вчитися, сприяє навчально-дослідній, пошуковій, творчій, проектній діяльності, в результаті якої учень формує систему цінностей, підтримувану соціумом. З пасивного споживача знань учень стає активним суб'єктом освітньої діяльності.

Щодо вивчення іноземної мови, пропонується її інтегративне включення в інші шкільні дисципліни. Це означає не лише охоплення вище вказаних тем (медійна освіта, мовна освіта і читання, економічна, фінансова та споживацька освіта), але й викладання контекстно-мовним інтегрованим підходом. Він передбачає викладання немовних предметів або тематичних розділів чи окремих уроків засобами іноземної мови. При цьому, потрібно забезпечити належне використання іноземної мови.

Основною метою навчання іноземної мови в школі є правильне вживання граматики та словникового запасу в зв'язному мовленні. Наголос ставиться на комунікативних цілях навчання. Словниковий запас рекомендовано опрацювати у фразах та реченнях [6]. При вивченні граматики перевага віддається її функціональному, а не формальному аспекту. Граматичні структури не повинні стати метою навчання. Особлива увага звертається на міжкультурні та транскультурні аспекти. Комунікативні ситуації мають поєднуватися з культурною та країнознавчою інформацією. Учителям рекомендують використовувати прийоми гейміфікації на уроці, пісні, комікси, короткі літературні тексти, відео, актуальні новини та події в країнах, мови яких вивчаються.

З уже зазначених вище загальнофахових компетентностей навчання іноземної мови охоплює освітню, професійну та життєву орієнтацію; підприємницьку освіту; медійну освіту; політичну освіту; мовну освіту і читання; знання про транспорт та мобільність; економічну, фінансову та споживацьку освіту.

Висновки. В результаті дослідження з'ясовано основне спрямування навчального плану для середньої школи Австрії: компетентнісно-орієнтоване навчання, яке зміст якого відображений в шкільних підручниках. Навчальним планом також окреслені основні загальнонавчальні, предметні та загальнофахові/загальнопредметні компетентності, які розподілені окремо на кожен предмет та можуть перетинатися, забезпечуючи міждисциплінарне компетентнісно-орієнтоване навчання, в результаті якого учні повинні навчитися самостійно обирати свій майбутній професійний шлях, діяти в глобалізованому, багатонаціональному, мобільному, інформаційному середовищі та брати участь в політичному та суспільному житті, орієнтуватися у світі моральних духовно-цінностей.

Список літератури:

1. Денічева О. І. Зміст і форми оцінювання навчальних досягнень учнів в гімназіях Австрії. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/8581/1/%D0%A3%D0%94%D0%9A%20371.pdf> (дата звернення: 19.03.2023).
2. Казьміренко В. П., Сіверс З. Ф., Духневич В. М. Активізація когнітивних процесів у спілкуванні : методичний посібник. Київ : Міленіум, 2011. 268 с.
3. Редько В. Г., Полонська Т. К., Горошкін І. О., Пасічник О. С., Коваленко О. М., Яковчук М. В. Методика компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов учнів 5-6 класів гімназій : методичний посібник. Київ : Педагогічна думка, 2022. 312 с.
4. Санченко Є. М. Поняття ключових компетенцій у змісті освіти зарубіжних країн: постановка проблеми. *Науковий вісник Донбасу*. 2010. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2010_3_7 (дата звернення: 09.05.2022).
5. Bundesministerium: Bildung, Wissenschaft und Forschung. Kommentar zum Fachlehrplan Erste/Zweite lebende Fremdsprache. Mittelschule / AHS Unterstufe, 2021.
6. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Lehrpläne der Mittelschulen, *Fassung vom 17.10.2023*. URL: www.ris.bka.gv.at (дата звернення: 07.09.2023).
7. Definition and Selection of Competencies: Country Contribution Process / *Summary and Country Report*. Uri Peter Trier. University of Neuchatel, October 2001. 279 p.
8. EURYDICE. The information Database on Education systems in Europe. The Education System in Austria. 2008–2009. Brussels : EACEA, 2009. P. 580.
9. European Commission. Key Competencies for Lifelong Learning. European Reference Framework Luxembourg. *Office for Official Publications of the European Communities*, 2007. 12 p.
10. OECD: Education Policy Outlook: Austria. 2017. 28 p.

References:

1. Denicheva O. I. Zmist i formy otsiniuvannya navchalnykh dosiahnen uchniv v himnaziakh Avstrii [Content and forms of assessment of students' educational achievements in Austrian gymnasiums]. Available at: <http://eprints.zu.edu.ua/8581/1/%D0%A3%D0%94%D0%9A%20371.pdf> (accessed March 19, 2023).
2. Kazmirenko V. P., Sievers Z. F., Dukhnevich V. M. (2011) *Aktyvizatsiia kohnityvnykh protsesiv u spilkuванні: metodychnyi posibnyk* [Activation of cognitive processes in communication: methodical guide]. Kyiv: Millennium. (in Ukrainian)
3. Redko V. G., Polonska T. K., Horoshkin I. O., Pasichnyk O. S., Kovalenko O. M., Yakovchuk M. V. (2022) *Metodyka kompetentnisno oriientovanoho navchannia inozemnykh mov uchniv 5-6 klasiv himnazii: metodychnyi posibnyk* [Methodology of competence-oriented teaching of foreign languages for students of 5-6 grades of gymnasiums: methodical guide]. Kyiv: Pedagogical thought. (in Ukrainian)
4. Sanchenko E. M. (2010) Poniattia kliuchovykh kompetentsii u zmisti osvity zarubizhnykh krain: postanovka problemy [Concept of key competences in the content of education of foreign countries: statement of the problem]. *Naukovyi visnyk Donbasu – Scientific Bulletin of Donbass*, no. 3. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2010_3_7 (accessed September 05, 2022).
5. Bundesministerium: Bildung, Wissenschaft und Forschung (2021) Kommentar zum Fachlehrplan Erste/Zweite lebende Fremdsprache. Mittelschule / AHS Unterstufe. Available at: www.ris.bka.gv.at (accessed September 07, 2023).
6. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Lehrpläne der Mittelschulen, *Fassung vom 17.10.2023*. Available at: www.ris.bka.gv.at (accessed September 07, 2023).
7. Definition and Selection of Competencies: Country Contribution Process / *Summary and Country Report*. Uri Peter Trier. University of Neuchatel, October 2001. 279 p.
8. EACEA (2009) EURYDICE. The information Database on Education systems in Europe. The Education System in Austria. 2008–2009. Brussels.
9. Office for Official Publications of the European Communities (2007) European Commission. Key Competencies for Lifelong Learning. European Reference Framework. Luxembourg.
10. OECD (2017) Education Policy Outlook: Austria.

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1.1-125.1-16>

УДК 811.11

Павельчук Інна Олексіївнавикладач німецької мови
кафедри германської та слов'янської філології
Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

ГРА ЯК ЗАСІБ МОТИВАЦІЇ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Анотація. Стаття присвячена актуальній темі, а саме використання ігрових елементів на уроках німецької мови. В сучасних умовах, коли студентам необхідно засвоювати великий обсяг матеріалу за короткий термін, викладачу дуже важливо мотивувати студентів та дійсно зацікавити їх предметом. Важливо і те, що специфіка предмета «іноземна мова» вимагає дещо інших форм навчання, ніж інші теоретичних дисципліни, так як мета студента під час навчання іноземної мови не просто знати матеріал предмета, а й вмінти застосовувати його в мовній ситуації. Робота з ігровим засобом мотивації на уроці урізноманітнює вид діяльності у процесі навчання німецької мови. Метою даного досвіду є теоретичний доказ того, що ігрові прийоми є ефективним засобом при навчанні німецької мови на початковому етапі. Ігрова діяльність на уроках німецької мови сприяє створенню пізнавального мотиву, посилює працездатність, виробляється автоматизм дії, виховується серйозне ставлення до предмета, реалізуються ідеї змагання, виховується відповідальність кожного учня за навчання та дисципліну. Тому підготовка сучасного викладача до використання навчальних ігор на уроці німецької мови визнається не просто доцільною, а й необхідною.

Ключові слова: гра, результат, розвиток, мовні навички і вміння, навчальний матеріал.

Inna Pavelchuk Lecturer of the Department of Germanic and Slavic Philology
Communal Higher Education Institution
"Vinnytsia Humanities Pedagogical College"

GAME AS A MEANS OF MOTIVATION TO LEARN GERMAN

Summary. The article is devoted to an actual topic, namely the use of game elements in German lessons. In modern conditions, when students need to learn a large amount of material in a short time, it is very important for a teacher to motivate students and really interest them in the subject. It is also important that the specifics of the foreign language subject require somewhat different forms of teaching than other theoretical disciplines, since the student's goal in learning a foreign language is not just to know the subject material, but also to be able to apply it in a language situation. Working with a game as a motivational tool in the classroom diversifies the type of activity in the process of learning German. The aim of this experience is to provide a theoretical proof that game-based methods are an effective tool for teaching German at the elementary stage. Game activities in German language lessons help to create a cognitive motive, increase efficiency, develop automaticity of action, foster a serious attitude to the subject, implement the ideas of competition, and develop the responsibility of each student for learning and discipline. Using games for teaching helps students learn additional skills beyond the academic concept that is being taught. They will also build 21st-century social skills, and problem-solving skills, and build community all while learning core subject material. But games aren't substitutes for other forms of learning. Like any educational tool, they need to be well-planned and integrated only when they're relevant to the learning objectives. Games often require unique approaches that allow students to think two or three steps ahead, allowing them to learn how to anticipate outcomes and plan accordingly. Their brains are stimulated while they are emotionally invested in the activity. Additionally, games allow for trial and error and allow students to learn to overcome their fear of failure, which can help build confidence when it comes time for students to tackle difficult problems on their own. It's always great to include games that involve some healthy competition since that helps hone strategic thinking skills, as well as collaboration skills when working in teams. Therefore, preparing a modern teacher to use educational games in the German language classroom is appropriate and necessary.

Keywords: game, result, development, language skills and abilities, educational material.

Постановка проблеми. Реалії сьогодення вимагають від вчителів пошук нових та цікавих для учнів методів роботи на уроці, одним з яких є використання ігрових елементів.

В процесі гри її учаснику необхідно максимально мобілізувати знання, вміння, уяву, досвід. В учнів формується вміння думати, аналізувати, пропонувати щось нове. Гра потребує енергії, витримки, самостійності. Гра також знімає втому, напруження.

Під час гри на уроці у дітей розвивається допитливість, тренується пам'ять, увага, вміння не лише дивитися, а й бачити, логічно мислити. Використання ігрових моментів в процесі на-

вчання дає можливість активізувати опорні знання учнів, збільшити інтерес до вивчення мови, розширити свій кругозір, підвищити інтелектуальний рівень. Перевага гри в тому, що всі учні в класі працюють одночасно. Участь в грі розвиває здатність співпрацювати, змагатися не проявляючи агресії, вміння програвати, брати на себе відповідальність. Застосування ігор – ефективний спосіб повторення мовних явищ, більшість ігор носить характер змагання, і переможцем може стати один учасник гри, або команда.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На значення ігрової діяльності в навчанні іноземній мові указують відомі методисти, такі як

Є. І. Пассов, М. Н. Скаткин. Важливо усвідомлювати, – вирішенню яких дидактичних задач повинна сприяти дана гра, на розвиток яких психічних процесів вона спрямована. Гра – це лише оболонка, форма, змістом якої повинне бути навчання, оволодіння видами мовної діяльності. Основним методом вивчення матеріалу по роботі є порівняльний (зіставлення різних точок і зіставлення позитивних і негативних сторін проектної діяльності, а також визначення взаємозв'язків між застосуванням ігрової діяльності на уроках і рівнем набутих знань студентів, поліпшень в психологічній сфері) і метод функціонального аналізу (розгляд робіт по даній темі і виявлення особливостей та принципів ігрової діяльності).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Як досягнути зацікавленості студентів у вивченні німецької мови, вмотивувати, дати зрозуміти, що володіння німецькою мовою є важливим засобом міжкультурного спілкування. Завдання дослідити ефективність використання ігрових методів для формування усіх видів компетентності.

Мета статті. Проаналізувати особливості ігрового виду діяльності. Розглянути функції ігрової діяльності, форми і класифікація ігор. Запропонувати комплекс ефективних ігрових методів у навчанні студентів

Виклад основного матеріалу дослідження. Ігрові елементи використовуються для педагогічних цілей на уроках німецької мови, призводячи до успішних результатів у всіх учасників. Уроки включають різноманітні навчальні ігри, спрямовані на досягнення методичних цілей, проте викладач вказує на те, що його цікавить не лише освітня, але й розважальна складова завдання. Зворотний зв'язок виступає важливою складовою для самоконтролю та рефлексії. Будь-яка гра передбачає роздуми про саму гру та її результат. Ігри можуть повторюватися кілька разів, але завжди по-новому. Зазвичай ігри використовуються на всіх рівнях шкільної освіти та інших навчальних закладів, проте обов'язково враховується вік та рівень підготовки учнів при виборі матеріалу. Залежно від умов, цілей та завдань, які ставить перед собою вчитель іноземної мови, використання ігор повинно взаємодіяти з іншими методиками. Одночасно, важливо навчити дітей розрізняти між грою та навчанням [1, с. 7].

За класифікацією Н. Д. Гальскової, всі ігри можна розділити на дві великі категорії. До першої категорії відносяться ігри, що охоплюють граматичні, лексичні, фонетичні та орфографічні аспекти, сприяючи формуванню мовних навичок. Здобуття граматичного матеріалу, передусім, надає можливість переходу до активного використання мови учнями. Відомо, що практика учнів у використанні граматичних структур, що передбачає повторення їх багато разів, може викликати стомлення студентів через її монотонність, і витрачання зусилля не завжди мають миттєве винагородження. Фонетичні ігри застосовуються для виправлення вимови на етапі розвитку мовленнєвих навичок та вмінь. На кінець, у формуванні та розвитку мовних і вимовних навичок важливу роль відіграють орфографічні ігри, спрямовані на вивчення правопису ви-

вченої лексики. Другий вид ігор отримав назву «творчі ігри». Головна мета таких ігор – стимулювати подальший розвиток мовних навичок і вмінь. Здатність до самостійності у вирішенні мовленнєвих завдань, швидка реакція в спілкуванні та максимальна мобілізація мовних навичок – це характеристики, які виявляються в аудіо- та мовних іграх. Ігри другої групи спрямовані на розвиток творчих мовних навичок учнів [2, с. 42]. Використання лексичних ігор на уроках німецької мови допомагає активізувати, закріпити, контролювати та коригувати знання, навички та вміння студентів. Ці ігри створюють умови для активної розумової діяльності, стимулюють інтелектуальний розвиток та виступають потужним мотиватором для опанування німецькою мовою. Їх застосування спрямоване на закріплення та усвідомлення лексичних одиниць, а також на їх активне використання у рамках конкретної теми. Вони сприяють розширенню словникового запасу студентів. З лексичних ігор активно використовуються гри на картках, конкурси, загадки, кросворди, тести, вікторини та інші. Таким чином, існують ігри для освоєння літер алфавіту, для усвідомлення правил та розвитку навичок читання, лексичні та граматичні, а також для розвитку мовленнєвих та навичок аудіювання [1, с. 4].

Ігри в слова німецькою, зокрема гра «Напиши на дошці», виявляють творчий підхід і надають можливість релаксу на уроці. Гра «Пазли» розвиває уважність, сприяє виникненню дискусій, дозволяючи учням аргументовано висловлювати свої позиції. Гра «Хто я?» сприяє розвитку артистичних навичок, включає уяву та розвиває швидкість знаходження необхідних слів для опису. Гра «Сніговий ком» є особливо актуальною для поглиблення лексичного запасу та розширення словникового запасу. Тому гра має стати невід'ємною частиною кожного уроку і ні в якому разі не повинна протистояти «основній» частині уроку [5].

При поясненні граматичного матеріалу рекомендується утримуватися від використання складних граматичних термінів або ускладнених пояснень. Замість цього, ефективніше подавати приклади або «ілюструвати» структури за допомогою схем, карток, малюнків та жестів. Вибір конкретної гри для проведення залежить від змісту граматичного матеріалу та рівня комунікативної підготовки групи. Якщо метою є стимулювання інтересу студентів до вивчення німецької мови, розглядаються різні граматичні ігрові вправи. Наприклад, гра «З кубиком» може сприяти освоєнню відмінювання дієслів. Гра «Кватч» ефективно активізує використання родових закінчень неозначеного артикля і частки «kein». Також ігри «Продовж речення» та «Знайди помилку» можуть допомогти вдосконалити граматичний матеріал [2, с. 48].

Інтерактивні ігри на засвоєння лексичного та граматичного матеріалу. Такий формат гри надає можливість дітям навчитися спілкуватися з однолітками без конфліктів та досягати продуктивного взаємодії, розвивати доброзичливість і терпимість. У цьому інтерактивному форматі гри, основними учасниками є самі учні. Після пояснення правил гри, їм слід взаємодіяти між

собою, а завдання вчителя полягає в направленні цього процесу у відповідне русло. Не слід плутати інтерактивну гру із рольовою або діловою. У першому випадку всі учасники призначаються на певні ролі та ситуації, тоді як рольові та ділові ігри орієнтовані на розвиток професійних якостей та навичок у проведенні переговорів. З іншого боку, інтерактивні ігри спрямовані на зовсім інший аспект – на навчання конструктивного спілкування з оточуючими. Використання ігор з презентаціями чи інтерактивною дошкою ефективно доповнює заняття, роблячи його цікавішим та нагляднішим. Для учнів можуть бути включені в презентацію колективні завдання на граматику і лексику [3, с. 14]. Проте важливо не забувати, що основною метою використання комп'ютера в інтерактивних іграх є покращення комунікації між дітьми. Апаратне забезпечення, що використовується в навчальних закладах, важливо підвищує ефективність інтерактивних ігор. З огляду на унікальні можливості концентрації уваги, комп'ютерні презентації логічно використовувати на заняттях іноземних мов, щоб покращити усвідомлення матеріалу та зробити весь урок більш ефективним. Презентації можуть служити доповненням до інтерактивних ігор або діяти самостійно з використанням завдань, питань і вікторин. На сьогоднішній день у мережі існує безліч прикладів інтерактивних презентацій на будь-які теми. Не слід сплутувати інтерактивні ігри із дидактичними. У перших завжди присутня елемент комунікації та взаємодії, тоді як у других головним аспектом є активне пізнання, за яким слідує оцінка. До прикладів дидактичних інтерактивних ігор можна віднести ігри з використанням предметів. Словесні дидактичні ігри, як правило, спрямовані на поліпшення вимови та розширення словникового запасу. Настільно-друковані ігри проводяться за допомогою наочних посібників, часто це парні картки та «Меморі», які тренують пам'ять і спостережливість. Усі інтерактивні ігри включають певний алгоритм, якого слід дотримуватися при створенні сценарію. Під час гри важливо керуватися такими кроками: до уроку важливо пояснити основи конструктивного спілкування та шляхи досягнення бажаного результату. Учні розробляють стратегію досягнення мети та приділяють їй увагу під час інтерактивної гри. Нарешті, коли мета буде досягнута, гра вважається завершеною. Застосовуючи цей підхід, можна створити інтерактивну гру для будь-якої теми. Лише трохи уяви та творчості, і у вас вийде унікальний метод [3, с. 18].

Вчені давно визначили, що 80% інформації засвоюється за допомогою зору, тоді як лише 15% – за допомогою слуху. Таким чином, у рекомендаціях для педагогів настійно радять використовувати візуальні друковані матеріали або презентації. Також не потрібно забувати про те, що учні повинні досягати поставленої задачі за допомогою колективної роботи, і втручання дорослого в цей процес має бути мінімальним. У завдання педагога входить підготувати до заняття, поставити мету і тільки трохи у разі потреби направляти їх у ході гри. У разі виконання цих умов користь і ефект інтерактивної гри не змусять себе довго чекати.

Для вирішення декількох питань, таких як те, як ефективно запам'ятати більше слів німецькою мовою та як зробити цей процес захоплюючим, можна скористатися чудовими онлайн-сервісами, такими як Quizlet, Quizizz, Kahoot, LearningApps та інші. Головна мета полягає в тому, щоб швидко оволодіти та автоматизувати мовний матеріал. Цими додатками можна користуватися як у позаурочний час, так і під час уроків. Серед позитивних аспектів використання ігор під час вивчення теми на уроках німецької мови можна відзначити такі: ігрові завдання, гра-імпровізація, індивідуальні ігрові завдання, а також вітання всього класу переможців ігор-змагань в кінці, що надихає слабого учня до нових досягнень. Ігрові технології потребують уважного відбору, планування, підготовки та ефективного управління ними [6].

Використання комп'ютерних ігор викликає повне поглиблення у гру. Під час гри німецька мова не розглядається як самоціль, але лише як інструмент, який дозволяє повністю поглибитися в ігровий процес та зануритися в світ. Жива мова, захопливий сюжет – все це сприяє ефективному процесу запам'ятовування. Особливості та нюанси мови вивчаються простіше і швидше. Ігри у форматі «квест» ідеально підходять для освоєння та вивчення нової лексики німецькою мовою. За допомогою такої гри можна освоїти від 50 до 150 нових слів і виразів. У квестах широко використовується система «point & click», коли гравець повинен знаходити певні предмети за обмежений час. Серед таких предметів можна відзначити речі побутового вжитку, предмети одягу та меблів, прикраси, матеріали, інструменти праці та різноманітні інструменти. Іншими словами, майже всі найменування предметів входять у базову лексику. У режимі «пошуку», коли увага зосереджена не на запам'ятовуванні слів, а на проходженні гри, вивчення лексики виявляється більш ефективним. Усі тексти та висловлення у комп'ютерних іграх написані простою мовою. Ігри на комп'ютері мають мінімум складних термінів і виразів, що робить їх зрозумілими для студентів з достатнім рівнем знань. Робота з текстами та підказками у іграх не обмежена в часі, тому можна бути впевненим, що кожен текст можна буде зрозуміти повністю. Практично будь-яка комп'ютерна гра, де присутні багато текстів і діалогів з іншими персонажами, може використовуватися для вивчення мов. Головне полягає в залученні до ігрового процесу [4, с. 255]. Чим глибше занурюєтеся у гру, тим менше звертаєте увагу на мову. З певного моменту вона просто стає для вас звичайною. Ви не розглядаєте кожне слово окремо, а розумієте речення в цілому, так само, як і українською мовою. Такі ігри є корисним інструментом для вивчення іноземних мов, зокрема німецької, оскільки вони допомагають подолати мовний бар'єр і сприяють природному володінню мовою.

Висновки. Тому завдання вчителя полягає в тому, щоб знайти максимальні навчальні ситуації, в яких може реалізуватися прагнення дитини до активної пізнавальної діяльності. Вчителі повинні постійно вдосконалювати навчальний процес, щоб діти могли ефективно та якісно засвоювати матеріал. Ось чому використання ігор

на уроках іноземної мови є таким важливим. Висновок зі свого досвіду: ігри на уроках німецької мови допомагають спілкуватися, здобувати нові знання, розвивати комунікативні здібності, сприйняття, пам'ять, мислення, інтелект, увагу, емоції, такі риси, як колективізм, активність,

дисциплінованість, спостережливість, увагу. Крім того, що ігри мають величезне методичне значення, вони просто цікаві як для вчителів, так і для учнів. Більшість студентів оцінюють ігри позитивно, вважаючи її величезною практичною користю.

Список літератури:

1. Бех П. О. Концепція викладання іноземних мов в Україні. *Іноземні мови*. 1996. № 2. С. 3–8.
2. Ніколаєва С. Ю. та ін. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах. Київ, 2002. С. 39–56.
3. Камінська Н., Шеремета О. Ігрові моменти на уроках німецької мови. Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. С. 12–20.
4. Ворожейкіна О. М. 100 цікавих ідей для проведення уроку. Харків : Вид. група Основа, 2011. С. 255.
5. Ігри на уроках німецької мови. URL: <https://deutscher-lernspielpreis.de/spiele-im-deutschunterricht/> (дата звернення: 10.10.2023).
6. Навчальні ігри на уроках іноземної мови. URL: https://deutsch-lernen.zum.de/wiki/Lernspiele_im_Sprachunterricht (дата звернення: 11.10.2023).

References:

1. Bekh P. O. (1996) Kontseptsiiia vykladannia inozemnykh mov v Ukraini [The concept of teaching foreign languages in Ukraine]. *Inozemni movy – Foreign languages*, no. 2, pp. 3–8.
2. Nikolaieva S. Yu. ta inshi (2002) *Metodyka vykladannia inozemnykh mov u serednikh navchalnykh zakladakh* [Methods of teaching foreign languages in secondary schools]. Kyiv, pp. 39–56.
3. Kaminska N., Sheremeta O. (2008) *Ihrovi momenty na urokakh nimetskoï movy* [Game moments in German lessons]. Ternopil: Vydavnytstvo "Pidruchnyky i posibnyky", pp. 12–20. (in Ukrainian)
4. Vorozheikina O. M. (2011) *100 tsikavykh idei dlia provedennia uroku* [100 interesting ideas for conducting a lesson]. Kharkiv: Vydavnytstvo hrupa "Osnova", p. 255.
5. Ihry na urokakh nimetskoï movy [Games in German language lessons]. Available at: <https://deutscher-lernspielpreis.de/spiele-im-deutschunterricht/> (accessed October 10, 2023).
6. Navchalni ihry na urokakh inozemnoi movy [Educational games in foreign language lessons]. Available at: https://deutsch-lernen.zum.de/wiki/Lernspiele_im_Sprachunterricht (accessed October 11, 2023).

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1.1-125.1-17>

УДК 811.111'373.1

Ременяк Софія Василівнавикладач англійської мови
кафедри германської та слов'янської філології
Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»**ЕТИМОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ
З КОМПОНЕНТОМ-АНТРОПОНІМОМ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

Анотація. У статті проаналізовано етимологічні особливості англійських фразеологізмів з компонентом-антропонімом. Розглянуто такі поняття: «фразеологія», «фразеологічні одиниці», «антропонім». Наведено варіанти назв фразеологізмів, до складу яких входять власні імена. Охарактеризовано особливості антропонімів. Виокремлено класифікацію за джерелом походження. Проведено етимологічний аналіз на матеріалі 153 фразеологічних одиниць з антропонімічним компонентом. Доведено, що найбільшу частину становлять фразеологізми, походження яких є історичні події, з якими пов'язана певна особа; до складу яких входять імена відомих постатей у різних галузях людської діяльності (31 ФО), а найменшу – фразеологізми, походження яких є легенди, казки, фольклор (12 ФО). Наведено приклади англійських фразеологізмів з компонентом-антропонімом та їх україномовні переклади.

Ключові слова: фразеологія, фразеологізми з антропонімічним компонентом, антропонім, власне ім'я, етимологічний аналіз.

Sophia Remeniak English Teacher of the Department of Germanic and Slavic Philology
Communal Higher Education Institution
"Vinnytsia Humanities Pedagogical College"**ETYMOLOGICAL FEATURES OF PHRASEOLOGICAL UNITS
WITH AN ANTHROPONYMIC COMPONENT IN THE ENGLISH LANGUAGE**

Summary. The article deals with the etymological features of English phraseological units with an anthroponymic component. These unique phraseological units constitute a separate, independent and significant subsystem of the phraseology of any language. The concept of "phraseology" is defined as a branch of linguistics that studies different types of set or fixed expressions (phraseological units). The concept of "phraseological units" is revealed in the article. Variants of the names of phraseological units, which include proper names, are given. The concept of "anthroponym" is defined. Anthroponym best represents the world of phraseology and encodes national and cultural information and specificity, thereby conveying the special connection of a people, its language, culture, a way of life and history. The main sources of origin, types, functions and features of anthroponyms are characterized. Anthroponymy is considered a socio-cultural tool that can be used to find out about an individual's culture. Through the name of a person, their nationality and history can be traced. Anthroponymic components have both national and cultural significance, since they guarantee the preservation of linguistics, cultural and historical information. The classification according to the source of origin is considered (ancient mythology; biblical or evangelical mythology; legends, fairy tales and folklore; fiction/literature; historical events with which a certain person is associated; the names of famous figures in various fields of human activity; other). An etymological analysis is carried out on the material of 153 phraseological units with an anthroponymic component. The largest part consists of phraseological units, the origin of which are historical events with which a certain person is associated; the names of famous figures in various fields of human activity (31 PU), and the smallest part is phraseological units, the origin of which lies in legends, fairy tales and folklore (12 PU). Examples of English phraseological units with an anthroponymic component and their Ukrainian equivalents are given.

Keywords: phraseology, phraseological units with an anthroponymic component, anthroponym, proper name, etymological analysis.

Постановка проблеми. Фразеологія – порівняно нова наука, яка стрімко розвивається та привертає увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Сьогодні перед ними постають нові проблеми, важливі завдання та складні питання, що потребують детального дослідження, уточнення або ж нового висвітлення. Деякі аспекти фразеологічної науки є недостатньо вивченими чи поверхнево дослідженими, зокрема тема фразеологічних одиниць з антропонімами. У процесі вивчення та використання фразеологізмів з цими компонентами виникають труднощі, пов'язані з адекватним розумінням та перекладом. Задля розв'язання цих проблем-

них питань необхідно здійснювати комплексне дослідження, що обов'язково включає важливий розділ лінгвістики – етимологію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням фразеологізмів, що відіграють важливу роль у спілкуванні та відображають світогляд певного народу, займалися Я. А. Баран, В. І. Карабан, В. С. Ващенко, Ш. Баллі, Альберт Сідні Хорнбі, Річард А. Спірс, Роберт Аллен та інші. Проблему антропонімів у фразеології досліджували Н. Ф. Венжинович, М. Л. Худаш, П. П. Чучка, Р. Й. Керста та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Фразеологічні одини-

ці з антропонімічним компонентом становлять окрему та різнобарвну підсистему фразеології. Вони відображають світогляд певного народу, продовжують вдосконалюватися та використовуватися носіями різних мов. Фразеологізми, у складі яких є власні імена, зустрічаються не лише у розмовному, а й часто у публіцистичному та художньому стилях мови. Їх дослідження має вагомий значення для розвитку лінгвістики, вивчення історії та культурології певної етнічної спільноти. Зважаючи на поширеність і важливість антропонімів у мовному середовищі, необхідно проводити науковий і детальний аналіз їх походження, щоб здійснювати якісний і адекватний переклад.

Мета статті. Метою роботи є етимологічний аналіз фразеологізмів з антропонімічним компонентом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фразеологія – це складний і важливий розділ мовознавства. Об'єктом вивчення цієї науки є фразеологічні одиниці – стійкі сполуки слів, що характеризуються лексико-граматичною нерозривністю, відносною постійністю, наявністю не менше двох повнозначних слів, образністю та метафоричністю.

Фразеологізми, до складу яких входять власні імена, називаються по-різному: «фразеологічні одиниці з антропонімічним компонентом», «фразеологізми із компонентом-антропонімом», «антропонімічні фразеологічні одиниці», «фразеологізми з власними іменами» тощо.

Досліджено, що антропонім (дав.-грец. *ἄνθρωπος* – «людина» та *ὄνομα* – «ім'я») – власна назва людини. Сукупність цих мовно-мовленнєвих одиниць становить важливу ланку, що пов'язує особу з її безпосереднім оточенням і суспільством загалом. Людину оточують імена, утворюючи навколо неї певний континуум, особливий національно-культурний простір, єдиний для всього мовного колективу й індивідуальний для кожного окремого його члена [3, с. 116].

Антропоніми поділяються на різноманітні групи: особові імена, патроніми (характерні для слов'янської антропонімічної системи), прізвища, родові імена, андроніми, мононіми, псевдоніми тощо. Вони можуть бути індивідуальними чи груповими, а також одиничними чи множинними. Власні імена характеризуються різними функціями, оцінками та музичною основою, яка є відчутною у прислів'ях, приказках, афоризмах і фразеологізмах з власними іменами.

Антропонім найкраще представляє світ фразеології та кодує національно-культурну інформацію та специфіку, у такий спосіб передаючи особливий зв'язок народу, його мови, культури й історії. Наприклад, англійська фразеологічна одиниця *Hobson's choice* включає антропонімічний компонент *Hobson* – прізвище реального власника стайні у Кембриджі, який не надавав своїм покупцям вільного права вибору. Він пропонував взяти коня, який знаходився найближче до виходу, або взагалі відмовитися і залишитися без нічого. Звідси випливає значення виразу *Hobson's choice* – *вимушений вибір* або *відсутність будь-якого вибору*.

Використання власних імен у складі фразеологічних одиниць має глибинний зміст і намір.

Звернення до антропонімів прояснюється за умови володіння фоновими знаннями національної культури, мови, історії народу тощо. Доведено, що мотивація власної назви, зокрема всієї фразеологічної одиниці, давно стерлася і може бути відновлена тільки шляхом етимологічного аналізу.

Аналіз здійснено на матеріалі 153 англійських фразеологізмів з компонентом-антропонімом. За основу взято класифікацію, запропоновану О. Кудіною та Г. Штарке. За нею виділяють такі джерела походження фразеологічних одиниць з антропонімічним компонентом: 1) антична міфологія; 2) біблійна чи євангелічна міфологія; 3) легенди, казки, фольклор; 4) художня література; 5) історичні події, з якими пов'язана певна особа; імена відомих постатей у різних галузях людської діяльності [8, с. 189–190]. Варто зауважити, що є певна група фразеологізмів, походження яких складно чи навіть неможливо визначити. Найбільшу частину становлять фразеологічні одиниці, походження яких є історичні події, з якими пов'язана певна особа; до складу яких входять імена відомих постатей у різних галузях людської діяльності (31 ФО), а найменшу – фразеологізми, походження яких є легенди, казки, фольклор (12 ФО).

Фразеологізми з компонентом-антропонімом (30 ФО), походження яких є антична міфологія, мають історичний і лінгвістичний аспекти. Вони належать до універсально-прецедентних, адже міфологічні сюжети Стародавньої Греції та Риму відомі багатьом різноманітним культурам, зокрема й українцям. Проте варто зауважити, що для повного та правильного розуміння значення фразеологічної одиниці потрібно володіти знаннями про античну міфологію.

Розглянемо деякі фразеологізми, які містять міфологічний антропонім (ім'я античного бога чи богині, міфологічного героя чи персонажа тощо):

Achilles' heel (тж. *the heel of Achilles*) – *ахіллесова п'ята; уразливе, слабе місце* [етим. міф.];

Augean stable (або *stables*) – *авгієві стайні; занедбане, занехаяне місце* [у грецькій міфології оборя царя Еліди Авгія, що мав багато худоби й не чистив обору від гною 30 років] [етим. міф.];

Cassandra warning – *застереження, на які не звертають уваги, але які збуваються* [Кассандра отримала пророчий дар від закоханого у неї бога Аполлона, однак за те, що вона не відповіла йому взаємністю, він зробив так, що її віщуванням ніхто не вірив. До трагічних пророцтв Кассандри не прислухались, її висміювали і вважали за божевільну. Проте передбачене втілювалося в загибелі її сім'ї та руйнуванні Трої] [етим. міф.];

the cup of Circe – *келих, напій Цирцеї, який обертає людей в інші істоти* [Цирцея – чаклунка, яка за допомогою магічного напою перетворює супутників Одиссея на свиней] [етим. міф.];

the thread of Ariadne – *нитка Аріадни; дороговказ, спосіб, що допомагає вийти зі скрутного становища* [донька критського царя Аріадна, давши грецькому герою Тесею кубок ниток, допомогла йому вибратися з лабіринту] [етим. міф.];

Promethean fire – *прометеїв вогонь; перен. життя* [етим. міф.];

Pandora's box – *ящик Пандори; джерело всіх лих* [етим. міф.].

Біблійна чи євангелічна міфологія займає велике місце у фразеологічному світі кожної мови. Фразеологізми з компонентом-біблейзмом належать до універсально-прецедентних, оскільки їхній відбір відбувається з одного джерела – Біблії. Ці незвичайні компоненти мають ряд особливостей і специфічних ознак, зумовлених їх походженням, особливою семантикою та стилістичною характеристикою. До таких особливостей належить насамперед їх змістовна структура, в якій чітко простежуються елементи моралі та етики, що зумовлено тим, що цей шар фразеології базується на самій Біблії та її віровченні [4, с. 40].

Загальна кількість аналізованих фразеологізмів з компонентом-антропонімом, походження яких є біблійна чи євангелічна міфологія, становить 29 ФО. Наведемо приклади деяких з них:

Adam's ale (шотл. *wine*) – жарт. *вода* [Адам мав лише воду для пиття] [етим. бібл.];

the brand (або *mark*) **of Cain** – *каїнова печать* [етим. бібл.];

the wisdom of Solomon – *мудрість Соломона* [етим. бібл.];

(as) poor as Job (або *Lazarus*) – *бідний, як Іов; злиденний, нужденний* [етим. бібл.];

(as) old as Methuselah – *старий, як Мафусайл; дуже старий, старезний* [Мафусайл (Methuselah) – у Біблії, один із патріархів, прабацьків людства, син Еноха та дід Ноя] [етим. бібл.];

a Judas kiss (тж. *a kiss of Judas*) – *поцілунок Іуди; зрадницький поцілунок* [етим. бібл.].

Фразеологічні одиниці з компонентом-антропонімом, походження яких є легенди, казки, фольклор, становлять найменшу групу (12 ФО). Вони є чудовим джерелом історико-культурної інформації та творчості.

Розглянемо деякі фразеологічні одиниці, що належать до цієї групи:

peeping (або *Peeping*) **Tom** – *надмірно цікава людина* [у легенді про леді Годіву, дружину графа Мерсійського, розповідається, що граф наклав непосильний податок на жителів міста Ковентрі. Коли ж леді Годіва заступилася за них, граф пообіцяв скасувати податок, якщо вона зважиться голою проїхати удень через усе місто. Всі жителі зачинили віконниці своїх будинків, щоб не соромити її. Проте кравець Том не утримався і почав підглядати в щілинку, через що він відразу ж втратив зір];

Barmecide dinner (або *feast*) [тж. *the Barmecide's dinner* (або *feast*)] – *бенкет, на якому нічого їсти, уявне, позірне благодіяння, удаваний достаток* [в одній з казок «Тисячі і однієї ночі» змальовується, як багатій Бармакид, запросивши бідняків пообідати з ним, наказав подавати пусті блюда];

the cap of Fortunatus (тж. *Fortunatu's cap*) – *шапка, що виконує всі бажання свого хазяїна; шапка-невидимка* [Fortunatus – казковий персонаж].

Фразеологічні одиниці з антропонімічним компонентом (23 ФО), походження яких є художня література, містять величезну інформацію про культуру та мистецтво країни. Вони яскраво розкривають зміст будь-якого художнього твору, а також надають відомості про автора.

Розглянемо фразеологічні одиниці, до складу яких входять власні імена літературних героїв:

Box and Cox – *люди, що по черзі займають приміщення* [за назвою фарсу Дж. Мортон (J.

M. Morton, 1811–1891), дійові особи якого John Box і James Cox живуть в одній кімнаті, користуючись нею по черзі: один удень, другий – вночі];

Strephon and Phyllis – *закохана сентиментальна парочка* [за іменами закоханих, у романі Ф. Сіднея (Ph. Sidney, 1554–1586) «Arcadia»];

Rip Van Winkle – *відстала людина, ретроград* [за ім'ям героя однойменного оповідання В. Ірвінга (W. Irving, 1783–1859). Цей герой проспав двадцять років];

Cordelia's gift – *тихий, ніжний жіночий голос* [схожий на голос Корделії – героїні трагедії Шекспіра King Lear];

a Mark Tapley – *людина, що ні за яких обставин не втрачає бадьорості, настрою* [за ім'ям одного з персонажів у романі Ч. Діккенса (Ch. Dickens) «Martin Chuzzlewit»].

Фразеологічні одиниці з компонентом-антропонімом, походження яких є історичні події, з якими пов'язана певна особа, а також до складу яких входять імена відомих постатей у різних галузях людської діяльності, є найбільшою з аналізованих груп. Загальна кількість – 31 ФО.

Вони містять історичні факти та інформацію про діячів, що різняться ступенем поширеності. Деякі з них відомі для всього світу, тобто фразеологізми є універсально-прецедентними, а інші вважаються соціумно-прецедентними, тому що відомі, наприклад, лише представникам англомовного соціуму. Зважаючи на цей факт, інколи досить складно розкрити значення фразеологічної одиниці без використання словника чи спеціальної літератури.

Наведемо приклади таких фразеологічних одиниць:

the admirable Crichton – *учена, освічена людина, учений муж* [за ім'ям відомого шотландського ученого XVI ст.];

to appeal to Caesar – 1) *звернутися, апелювати до вищої влади, до старших*; 2) *пол. звернутися із закликом до виборців під час загальних виборів*;

Buckley's chance – *мало шансів, один шанс із тисячі* [вираз походить від імені засудженого Вільяма Баклі (W. Buckley, 1780–1856). Він був відправлений на каторжні роботи до Австралії в 1802 році. Проте Баклі втік з в'язниці та багато років жив з аборигенами, незважаючи на малі шанси вижити];

the vicar of Bray – *безпринципна людина, ренегат, пристосуванець* [за ім'ям напівлегендарного вікарія XVI ст., який чотири рази змінював свою релігію: двічі був протестантом і двічі католиком].

У процесі дослідження було виявлено фразеологічні одиниці з компонентом-антропонімом, походження яких складно чи навіть неможливо визначити (28 ФО). До цієї групи входять фразеологізми, які позначають звичайних людей, їх риси характеру та професії; вказують на певні об'єкти та передають явища:

Brown, Jones and Robinson – *Браун, Джонс та Робінзон; прості, звичайні, рядові англійці*;

before one can say Jack Robinson – *не встигнути і оком моргнути* [вираз виник у 1700-х роках, але ідентичність Джека Робінсона була втрачена];

weary Willie – *неенергійна, апатична, млява людина; квота, слабосильна людина*;

John Trot – *заст. неотесаний хлопець; мужлай*;

Tom fool – *дурень, блазень*.

Висновки. Фразеологічні одиниці з компонентом-антропонімом посідають важливе місце у фразеології кожної мови. Уведення імен, прізвиськ, патронімів, прізвиськ історичних постатей, міфологічних і біблійних персонажів, письменників попередніх епох і героїв їхніх творів до структури фразеологізмів позначене глибокими смислами та намірами. Звернення до

антропонімів прояснюється за умови володіння фоновими знаннями національної культури, мови, історії народу тощо. Отже, головна проблема фразеологічних зворотів з власними іменами пов'язана з фактами давно забутих днів. Мотивація власної назви, зокрема всієї фразеологічної одиниці, давно стерлася і може бути відновлена тільки шляхом етимологічного аналізу.

Список літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : близько 250 000 слів / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
2. Енциклопедичний словник символів України / О. І. Потапенка та ін. Корсунь-Шевченківський : ФОП, 2015. 912 с.
3. Космеда Т. А. Метафора сучасної публіцистики : актуалізація антропонімів. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство.* 2015. № 3. С. 11–122.
4. Набока О. М. Біблеїзми з Євангелія від Матвія у мові та мовленні : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2006. 18 с.
5. Фразеологічний словник української мови : у 2 кн. / укладач. В. М. Білоноженко та ін. Київ : Наукова думка, 1993. 1008 с.
6. Allen's Dictionary of English Phrases / Robert Allen. Penguin Books Ltd., 2008. 1420 p.
7. Collins COBUILD Idioms Dictionary / ed. J. Sinclair. HarperCollins, 1995. 493 p.
8. Kudina E. F., Starke G. Untersuchungen zu Fraseologismen mit Eigennamen im Deutschen im Vergleich mit dem Ukrainischen. *Wissenschaftliche Zeitschrift der Pädagogischen Karl Libknecht.* 1978. S. 187–192.
9. McGraw-Hill's Dictionary of American Slang and Colloquial Expressions / ed. Richard A. Spears. The McGraw-Hill Companies, Inc., 2006. 1080 p.
10. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / ed. A. S. Hornby. Oxford University Press, 1974. 1080 p.

References:

1. Busel V. T. (ed.) (2005) *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Great explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv : Irpin : Perun. (in Ukrainian)
2. Potapenko O. I. (2015) *Entsyklopedychnyi slovnyk symboliv Ukrainy* [Encyclopedic dictionary of symbols of Ukraine]. Korsun-Shevchenkivskyyi : FOP. (in Ukrainian)
3. Kosmeda T. A. (2015) *Metafora suchasnoi publitsystyky : aktualizatsiia antroponimiv* [Metaphor of modern journalism: actualization of anthroponyms]. *Naukovyi visnyk DDPU imeni I. Franka. Seriiia "Filolohichni nauky". Movoзнаvstvo – Scientific bulletin of I. Franko DDPU. Series "Philological Sciences". Linguistics*, no. 3, pp. 11–122.
4. Naboka O. M. (2006) *Bibleizmy z Yevanheliia vid Matviia u movi ta movlenni* [Biblicalisms from the Gospel of Matthew in language and speech]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.04. Odesa. (in Ukrainian)
5. Bilonozhenko V. M. (1993) *Frazeolohichni slovnyk ukrainskoi movy* [Phraseological dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian)
6. Allen's Dictionary of English Phrases (2008) / Robert Allen. Penguin Books Ltd., 1420 p.
7. Collins COBUILD Idioms Dictionary (1995) / ed. J. Sinclair. HarperCollins, 493 p.
8. Kudina E. F., Starke G. (1978) *Untersuchungen zu Fraseologismen mit Eigennamen im Deutschen im Vergleich mit dem Ukrainischen. Wissenschaftliche Zeitschrift der Pädagogischen Karl Libknecht*, pp. 187–192.
9. McGraw-Hill's Dictionary of American Slang and Colloquial Expressions (2006) / ed. Richard A. Spears. The McGraw-Hill Companies, Inc., 1080 p.
10. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English (1974) / ed. A. S. Hornby. Oxford University Press, 1080 p.

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1.1-125.1-18>

УДК 378.016:81-028.31]-047.22

Скрипник Надія Іванівнакандидат філологічних наук,
завідувач кафедри української філології
*Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»***Когутюк Оксана Василівна**спеціаліст вищої категорії,
викладач-методист кафедри української філології
*Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»***Турлюк Світлана Вікторівна**спеціаліст вищої категорії,
викладач-методист кафедри української філології
*Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

МОВЛЕННЄВИЙ ЖАНР ЯК ОСОБЛИВА СКЛАДОВА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Анотація. Культура українського мовлення – багатоаспектна проблема. У дослідженні здійснено аналіз сучасних підходів щодо вивчення дефініції «мовленнєвий жанр», з'ясовано шляхи удосконалення мовленнєвої діяльності. Яскравою ілюстрацією є сьогодення, коли за умов російської агресії комунікативна компетентність повинна охопити реалії радикальних змін не лише в політичній, економічній картині світу, а й у мовній картині світу. Становлення особистості відбувається завдяки мові і мовним засобам, зокрема її лексико-понятійному арсеналу, якості усного спілкування. Мова є критерієм освіченості та індивідуальності людини. Мова активно впливає на пізнавальну діяльність особистості, на результативність мовленнєвого акту. А мовлення – особлива форма діяльності особистості. Саме знання мови сприяє формуванню національної специфіки мислення та мовлення. Прагматичний підхід у сучасній лінгводидактиці об'єднує поняття «мова» і «мовлення» єдиною системою мовленнєвої діяльності. Професійна мовнокомунікативна компетенція здобувачів вищої освіти є показником сформованості системи якісних знань, комунікативно-мовленнєвих умінь і навичок, ціннісних орієнтацій, загальної гуманітарної культури мовлення, необхідних для ефективно кваліфікованої діяльності.

Ключові слова: мовленнєвий жанр, сучасна лінгводидактика, комунікативна компетенція, спілкування, мовленнєва діяльність.

Nadiia Skrypnyk Candidate of Philological Sciences,
Head of the Department of Ukrainian Philology
*Communal Higher Education Institution
"Vinnytsia Humanities Pedagogical College"***Oksana Kohutiuk**Specialist of the Highest Category, Teacher-Methodologist
*Communal Higher Education Institution
"Vinnytsia Humanities Pedagogical College"***Svitlana Turliuk**Specialist of the Highest Category, Teacher-Methodologist
*Communal Higher Education Institution
"Vinnytsia Humanities Pedagogical College"*

SPEECH GENRE AS A SPECIAL COMPONENT OF COMMUNICATIVE COMPETENCE

Summary. Nowadays, the concept of "speech genre" occupies an important place in text linguistics, sociolinguistics, rhetoric, stylistics, as well as in linguistic didactics. Modern language didactics pays special attention to the speech genre as an effective means of influencing the development of communicative abilities of participants in the educational space. The study of speech genres in modern Ukrainian language didactics has significant pedagogical potential. The culture of Ukrainian broadcasting is a multifaceted problem. The study analysed modern approaches to studying the definition of "speech genre", identified ways to improve speech activity. A vivid illustration is the present, when under the conditions of Russian aggression, communicative competence must encompass the realities of radical changes not only in the political and economic picture of the world, but also in the linguistic picture of the world. The formation of personality occurs thanks to language and linguistic means, in particular, its lexical and conceptual arsenal, the quality of oral communication. Language is a criterion of a person's education and individuality. Language actively affects the cognitive activity of the individual, the effectiveness of the speech act. And speech is a special form of individual activity. Knowledge of the language contributes to the formation of the national specificity of thinking and speech. The pragmatic approach in modern linguistic didactics combines the concepts of "language" and "speech" into a single system of speech activity. The professional linguistic and communicative competence of higher education graduates is an indicator of the formation of a system of quality knowledge, communicative and speaking abilities and skills,

value orientations, general humanitarian culture of speech, necessary for effective qualified activity. The study and use of speech genres in modern linguistic didactics is an important step for improving the quality of language learning, stimulating the development of communicative competence, cultural awareness and tolerant perception of information. This opens up new perspectives for students in learning and learning a language, helping them successfully integrate into the global community and broaden their worldview.

Keywords: speech genre, modern linguistic didactics, communicative competence, communication, speech activity.

Постановка проблеми. Мовлення виступає однією з найважливіших соціокультурних функцій особистості. Відповідно, вивчення мови та розвиток мовленнєвих навичок стає пріоритетним завданням в освіті. Комунікативна компетенція включає в себе мовну, культурну, прагматичну, предметну й соціокультурну компетенції, а мовленнєвий жанр є не лише актуальною складовою комунікативної компетенції, але й релевантною умовою розвитку сучасної української лінгвістики. Мовна компетенція передбачає наявність мовленнєвих умінь, що визначають мовленнєву поведінку. Особливістю формування комунікативної компетенції є закладена наукова понятійна база, яка регулює та пояснює дії у професійному спілкуванні майбутніх фахівців. Іншими словами, комунікативна компетенція є гарантом налагодження комунікації, взаємодії між членами різних соціальних груп.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окресленій темі присвячено наукові праці зарубіжних і вітчизняних авторів: Ф. Бацевича, Б. Вітош, Н. Голуб, О. Горошкіної, О. Дерпак, С. Карамана, М. Кочергана, О. Кучерук, Л. Мамчур, Дж. Остіна, М. Пентилюк, Г. Почепцова, О. Селіванової, О. Семенов, Дж. Сьорля, Т. Яценко.

Фундатор української комунікативної лінгвістики Ф. С. Бацевич наголошує, що дослідженням конкретних мовленнєвих жанрів приділена значна увага, проте більша їх частина створена поза межами України і фактично не враховує специфіку української мови [3, с. 144], а тому сьогодні є потреба в удосконаленні видів мовленнєвих жанрів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність нашого дослідження зумовлена колом проблем у розвитку сучасної лінгводидактики та комунікативної лінгвістики, зокрема необхідністю удосконалення мовленнєвої компетентності та застосуванням у мовленнєвій діяльності стійких, тематичних висловлювань, якими є мовленнєві жанри. Адже мовленнєве спілкування було б практично неможливим без застосування мовленнєвих жанрів.

Метою статті є окреслення сучасних підходів до розуміння поняття «мовленнєвий жанр» і з'ясування специфіки його розвитку на різних етапах удосконалення комунікативно-мовленнєвої компетентності здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині поняття «мовленнєвий жанр» посідає вагоме місце в лінгвістиці тексту, соціолінгвістиці, риторичній, стилістиці, а також у лінгводидактиці. Сучасна лінгводидактика звертає особливу увагу на мовленнєвий жанр як ефективний засіб впливу на розвиток комунікативних здібностей учасників освітнього простору. Вивчення мовленнєвих жанрів у сучасній українській лінгводидактиці має значний педагогічний потенціал.

Наприклад, польська дослідниця Б. Вітош виділяє такі сучасні досягнення в лінгвістичній генології: знищення межі між літературними й практичними жанрами, визнання багатожанрової структури висловлювання, «розхитування» межі тексту і його моделі – жанру, визнання усної безпосередньої комунікації зоною різноманітних форм комунікації (сучасний аналіз дискурсу, філософії діалогу) [15]. Незважаючи на те, що проблема опису поняття «мовленнєвий жанр» сьогодні перебуває в центрі уваги не лише літературознавства, мовознавства, а й інших галузей, досі не запропоновано єдиної концепції щодо розв'язання питань теоретичного обґрунтування цієї дефініції.

Мовленнєвий акт – це висловлювання (мовленнєва дія) чи сукупність висловлювань (мовленнєвих дій), здійснюваних одним мовцем із урахуванням іншого. Мовленнєвий жанр (*від фр. genre – рід, вид*) – тематично, композиційно і стилістично усталений тип повідомлення – носій мовленнєвих актів, об'єднаних метою спілкування, задумом мовця з урахуванням особистості адресата, контексту і ситуації спілкування [6, с. 18].

Зокрема, Ф. С. Бацевич виокремлює такі типи підходів щодо розуміння поняття «мовленнєвий жанр»: мовленнєвий жанр стилістичне явище, мовленнєвий жанр як тип висловлювання, мовленнєвий жанр як текстове явище, мовленнєвий жанр як комунікативне явище [2, с. 49–52].

Мовленнєвий жанр – це специфічна форма висловлювання, яка має відповідні структурні характеристики та застосовується у певних комунікативних ситуаціях. Це може бути усний або письмовий жанр.

Мовленнєвий жанр слугує основою для формування навичок ефективного спілкування, таких як дискурсивна компетенція та соціокультурна адаптованість.

І. Г. Козубська зауважує, що мовленнєвий жанр – одиниця текстового рівня. При цьому текст – узагальнене родове поняття, мовленнєвий жанр – це різновид тексту, і тому будь-який мовленнєвий жанр – це текст [8, с. 25].

На думку Шевчук М. В.: 1) мовленнєві жанри – одиниці мовленнєво-мисленнєвої організації, які ідентифікують важливі моменти стереотипних ситуацій у свідомості мовців; 2) мовленнєвий жанр – комунікативна категорія організації конфліктного або кооперативного спілкування, залежно від тематики та функціонального спрямування мовлення; 3) мовленнєвий жанр – важлива точка перетину колективного та індивідуального знання, тобто вербальне втілення особистісної думки окремого суб'єкта в традиційні формальні рамки відповідно до основних канонів побудови жанру, за якими інші учасники інтерактивної взаємодії їх розпізнають та декодують у словесному мовленні тощо [14].

Наразі існує близько 200 класифікацій мовленнєвих актів. Найбільш універсальною вважається класифікація мовленнєвих актів Джона Сьорля, який класифікує їх на основі таких критеріїв: 1) мета (призначення) мовленнєвого акту; 2) спрямованість акту (твердження спрямовані від реальності до слів, а обіцянки та вимоги – від слів до реальності); 3) вираження психологічного ставлення мовця; 4) сила прагнення до досягнення мети; 5) різниця у статусах мовця та адресата та ін. [6, с. 20].

Український учений професор Г. Г. Почепцов на основі ілюкативної сили виділяє такі типи мовленнєвого акту: констатив – ствердження, промісив – обіцянка, менасив – погроза, перформатив – констатація і здійснення дії одночасно, директив – пряме спонукування адресата до дії, квеситив – запитання [12, с. 21].

У вузькому розумінні мовленнєвий жанр виступає як тривала інтеракція, що породжує діалогічну єдність або монологічне висловлювання. Тоді можна припустити, що мовленнєвий жанр є відносним синонімом комунікативної ситуації [4, с. 17]. Зокрема, важливим компонентом спілкування є використання мовленнєвих жанрів – типізованих схем мовленнєвих дій, закріплених у суспільному обігу, що мають специфічну, притаманну їм тематику, побудову та стилістичне забарвлення. Комунікативна компетенція мовця складається з певного набору мовленнєвих жанрів [2, с. 35–36]. Наприклад, жанр повідомлення, жанр пояснення, жанр інструкція, жанр бесіда, жанр телефонна розмова, жанр листування, жанр комплімент, жанр прохання, жанр вибачення, жанр привітання, жанр характеристика, жанр подяка, жанр співчуття тощо.

Осіпова Т. Ф. зазначає, що мовленнєві жанри можуть репрезентувати паремії, адже прислів'я та приказки, як мовна і мовленнєва категорія, відповідають комунікативному змісту й за своїми властивостями претендують на статус одиниці паремійного дискурсу. Зокрема, мовленнєвий жанр відмова (*Відказ – не обух: гули не буде*), мовленнєвий жанр поради (*Дивись очима, а думай умом*), мовленнєвий жанр прикмет (*Голуб гукає, як пари шукає*) [11, с. 142].

Найбільш коректним, на нашу думку, є розуміння жанру, як тексту (усного чи письмового), що характеризується своєрідною композиційною структурою, мовними (вербальними чи невербальними) засобами, використанням стилістичних прийомів та певною прагматичною настановою.

Корніяка О. М., наголошує на удосконаленні комунікативно-мовленнєвої здатності здобувачів освіти, що об'єднує такі вміння: а) отримання інформації; б) адекватне розуміння смислу інформації; в) програмування і висловлення своїх думок в усній і письмовій формі, а також зазначає, що мовленнєва компетентність має включати культуру мови, правильність, виразність й естетичність мовлення [9, с. 35–36]. Ми знаємо, що форми спілкування є змінні, сутність спілкування – незмінна. Велику роль відіграє у професійній мовленнєвій діяльності здобувачів вищої освіти культура мови – від вміння чітко сформулювати власну думку як у мовленні, так і на папері до граматичної та синтаксичної грамотності. Мовленнєва діяльність, на думку О. О. Селіва-

нової, забезпечується здатністю мовця мобілізувати різноманітні знання мови, ситуації, правил, норм спілкування, соціуму, культури для ефективного виконання певних комунікативних завдань у відповідних контекстах [13, с. 230]. Спілкування характеризується наявністю комунікантів, жанровою розмаїтістю, ознаками мовленнєвої культури та специфічними мовнокомунікативними особливостями. Саме знання цих складових допоможе здобувачам освіти правильно побудувати спілкування з дітьми, колегами, батьками, працівниками мас-медійного простору тощо. Отже, залежно від того, який вид комунікації має використати мабуть педагог, ми можемо планувати його подальші дії, будувати тактики та виробляти стратегії у спілкуванні.

Автори модельних навчальних програм і сучасних підручників з української мови та літератури О. М. Горошкіна та Т. О. Яценко зауважують, що в умовах сучасного українського освітнього простору проблема модернізації шкільної мовно-літературної освіти розв'язується на засадах компетентнісного підходу, а також обґрунтовують доцільність уведення мовленнєвих жанрів у практику навчання української мови здобувачів освіти загальноосвітньої школи [5, с. 2]. Чинний Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти «ґрунтується на засадах особистісно орієнтованого, компетентнісного й діяльнісного підходів [7, с. 5]», а оскільки процес формування комунікативної компетентності передбачає наявність ситуації, то важливого значення набуває теорія мовленнєвих жанрів.

Сучасна лінгводидактика активно використовує інтерактивні методи та технології для навчання мовленнєвих жанрів. Це можуть бути рольові ігри, дискусії, створення відео або аудіо матеріалів, блогів тощо. Важливим є використання аутентичних матеріалів, які дають здобувачам освіти змогу зазирнути в реальний мовленнєвий простір і побачити, як застосовуються вивчені жанри у звичному житті. Також, у навчанні мовленнєвих жанрів використовуються інтерактивні підручники та онлайн-ресурси, які дозволяють здобувачам освіти більше практикуватися у використанні різних жанрів та отримувати зворотний зв'язок з викладачем.

Жанрове оформлення мовлення входить до переліку компонентів комунікативної норми. На одну позицію з жанрами вчені-лінгвісти ставлять доречність/недоречність, комунікативну мету, орієнтування на адресата, вибір стратегій і тактик, співвідношення фактичного й інформаційного, суб'єктно-модального й предметно-змістового планів, тональність спілкування, вербальних і невербальних засобів, етикетні межі тощо [10, с. 4].

Впровадження мовленнєвих жанрів у сучасний освітній процес сприяє більш ефективному засвоєнню мовних навичок. Замість навчання відокремлених граматичних структур та лексичних одиниць, здобувачі освіти отримують можливість навчатися мовленню, яке використовується у різних сферах життя, збагачує їх знання про мову та культуру, підвищує рівень взаєморозуміння в суспільстві, сприяє покращенню комунікації між людьми з різних культур і національностей.

На думку Н. Б. Голуб, кожний розділ мовознавства має свої одиниці, так само й у сфері

комунікації виділяють одиниці – мовленнєві жанри, що полегшують процес навчання спілкуватися, підготовку до нього, сприяють гармонійності й забезпечують багатий результат. Отже, мовленнєвий жанр – це мовно-композиційне оформлення типових ситуацій соціальної взаємодії людей [10, с. 4–5]. Таким чином, вивчення мовленнєвих жанрів допомагає здобувачам освіти розуміти специфіку кожного жанру, його мету та аудиторію. Наприклад, учасники освітнього простору вивчають особливості спілкування в офіційних листах, наукових доповідях, соціальних мережах тощо. Це сприяє розвитку їх комунікативних здібностей і підвищенню рівня мовленнєвої комунікації.

Нині ми є свідками змін комунікативних норм, мовленнєвого етикету, які прогнозовано будуть відтворюватися здобувачами освіти, впливаючи на стиль спілкування, ступінь взаєморозуміння.

Висновки. Отже, вивчення та використання мовленнєвих жанрів у сучасній лінгводидактиці є важливим кроком для покращення якості навчання мови, стимулюючи розвиток комунікативної компетенції, культурної свідомості та толерантного сприйняття інформації. Це відкриває нові перспективи для студентів у навчанні та пізнанні мови, допомагаючи їм успішно інтегруватися у глобальний спільноті та розширювати світогляд. Позбутися суржику здобувач вищої освіти зможемо тоді, коли кожен з них ретельно вивчатиме українську мову і дотримуватиметься літературних норм, адже внаслідок їх порушення виникають типові помилки. Крім того, учасники освітнього процесу, які володіють різноманітними мовленнєвими жанрами проявляють більшу впевненість у спілкуванні з носіями мови, розуміють комунікативні формати і здатні адаптуватися до різних мовленнєвих ситуацій.

Список літератури:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2004. 344 с.
2. Бацевич Ф. С. Лінгвістична генеологія: проблеми і перспективи. Львів: ПАІС, 2005. 264 с.
3. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної генеології : навчальний посібник. Київ : Вид. центр «Академія», 2006. 248 с.
4. Галаєвська Л. В. Проблема вивчення мовленнєвих жанрів на уроках української мови в старшій школі. *Наукові записки. Серія «Психологопедагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)*. 2018. № 4. С. 14–19.
5. Горошкіна О. М., Яценко Т. О. Про результати дослідження в Інституті педагогіки НАПН України проблем компетентісно орієнтованої мовно-літературної освіти в ліцеї. *Вісник НАПН України*. 2021. № 3(1). С. 1–7.
6. Дегтярьова К. В. Основи теорії мовної комунікації : Навчально-методичний посібник для студентів факультету філології та журналістики напрямку підготовки 6.020303 «Філологія. Українська мова і література». Полтава, 2012. 70 с.
7. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL: <http://www.mon.gov.ua/ua/often-requested/state-standards/> (дата звернення: 18.07.2023).
8. Козубська І. Г. Лінгвопрагматичні параметри мовленнєвого жанру «монографія» в англійській мові (на матеріалі текстів з інформаційних технологій) : дисерт. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук за спец. 10.02.04 – германські мови. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»; Запорізький національний університет. Київ – Запоріжжя, 2018. 230 с.
9. Корніяка О. М. Особливості розвитку комунікативної компетентності фахівців на різних етапах їх професійного становлення. *Психолінгвістика : Зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Переяслав-Хмельницький : ПП «СКД», 2011. Вип. 8. С. 33–45.
10. Мовленнєві жанри на уроках української мови в ліцеї (рівень стандарту) : практичний посібник / Голуб Н. Б., Новосьолова В. І., Галаєвська Л. В. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 128 с.
11. Осіпова Т. Ф. Паремії – репрезентанти мовленнєвих жанрів. 2009. С. 138–145. URL: <https://scholar.google.com.ua/> (дата звернення: 31.07.2023).
12. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. 2-ге вид., доп. Київ : Вид. центр «Київський університет», 1999. 301 с.
13. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 711 с.
14. Шевчук М. В. Мовленнєвий жанр як категорія організації мовного коду в комунікативному дискурсі. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2009. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/nvnu/filolog/2009_5/R7/Shevchuk.pdf (дата звернення: 30.07.2023).
15. Witosz Bożena, Genologia lingwistyczna. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. 2005. 261 s.

References:

1. Batsevych F. S. (2004) *Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky: pidruch* [Basics of communicative linguistics: a textbook]. Kyiv: Vydav. tsentr "Akademiia". (in Ukrainian)
2. Batsevych F. S. (2005) *Linhvistychna henolohiia: problemy i perspektyvy* [Linguistic geneology: problems and prospects]. Lviv: PAIS. (in Ukrainian)
3. Batsevych F. S. (2006) *Vstup do linhvistychnoi henolohii: navchalnyi posibnyk* [Introduction to linguistic geneology: a study guide]. Kyiv: Vyd. tsentr "Akademiia". (in Ukrainian)
4. Halaievska L. V. (2018) Problema vyvchennia movlennievych zhanriv na urokakh ukrainskoi movy v starshii shkoli [The problem of studying speech genres in Ukrainian language classes in high school]. *Naukovi zapysky. Seriya "Psychologohopedahohichni nauky" (Nizhynskiy derzhavnyi universytet imeni Mykola Hoholia) – Proceedings. Series "Psychological and pedagogical sciences" (Mykola Gogol Nizhyn State University)*, no. 4, pp. 14–19.
5. Horoshkina O. M., Yatsenko T. O. (2021) Pro rezultaty doslidzhennia v Instytuti pedahohiky NAPN Ukrainy problem kompetentnisno oriientovanoi movno-literaturnoi osvity v litsei [About the results of the research at the Institute of Pedagogy of the National Academy of Sciences of Ukraine on the problems of competence-oriented language and literature education in the lyceum]. *Visnyk NAPN Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, no. 3(1), pp. 1–7.

6. Dehtiarova K. V. (2012) *Osnovy teorii movnoi komunikatsii*: Navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv fakultetu filolohii ta zhurnalistyky napriamu pidhotovky 6.020303 "Filolohiia. Ukrainska mova i literatura" [Basics of the theory of language communication: Educational and methodological manual for students of the Faculty of Philology and Journalism, training area 6.020303 "Philology. Ukrainian language and literature"]. Poltava. (in Ukrainian)
7. Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity [State standard of basic and full general secondary education]. Available at: <http://www.mon.gov.ua/ua/often-requested/state-standards/> (accessed July 18, 2023).
8. Kozubska I. H. (2018) *Linhvoprahmatychni parametry movlennievoho zhanru "monohrafiia" v anhliiskii movi (na materialy tekstiv z informatsiinykh tekhnolohii)* [Linguopragmatic parameters of the speech genre "monograph" in the English language (based on information technology texts)]: dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.04. Kyiv – Zaporizhzhia. (in Ukrainian)
9. Korniiaka O. M. (2011) Osoblyvosti rozvytku komunikatyvnoi kompetentnosti fakhivtsiv na riznykh etapakh yikh profesiinoho stanovlennia [Peculiarities of the development of communicative competence of specialists at different stages of their professional development]. *Psykholinhvistyka: Zb. nauk. prats DVNZ "Pereiaslav-Khmelnitskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Hryhoriia Skovorody"* – *Psycholinguistics: Collection of science Proceedings of the Pereiaslav-Khmelnitskyi State Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda*. Pereiaslav-Khmelnitskyi: PP "SKD", vol. 8, pp. 33–45.
10. Holub N. B., Novosolova V. I., Halaievska L. V. (2020) *Movlennievi zhanry na urokakh ukrainskoi movy v litsei (riven standartu): praktychnyi posibnyk* [Speech genres in Ukrainian language classes at the lyceum (standard level): a practical guide]. Kyiv: KONVI PRINT. (in Ukrainian)
11. Osipova T. F. (2009) Paremii – reprezentanty movlennievnykh zhanriv [Paremas are representatives of speech genres], pp. 138–145. Available at: <https://scholar.google.com.ua/> (accessed July 31, 2023).
12. Pocheptsov H. H. (1999) *Teoriia komunikatsii* [Theory of communication]. Kyiv: Vyd. tsentr "Kyivskiy universytet". (in Ukrainian)
13. Selivanova O. O. (2008) *Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy: pidruchnyk* [Modern linguistics: directions and problems: a textbook]. Poltava: Dovkillia-K. (in Ukrainian)
14. Shevchuk M. V. (2009) Movlennievi zhanr yak katehoriia orhanizatsii movnoho kodu v komunikatyvnomu dyskursi [Speech genre as a category of language code organization in communicative discourse]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky* – *Scientific bulletin of Lesya Ukrainka Volyn National University*. Lutsk. Available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/nvnu/filog/2009_5/R7/Shevchuk.pdf (accessed July 30, 2023).
15. Witosz Bozena (2005) *Genologia lingwistyczna* [Linguistic genology]. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1.1-125.1-19>

УДК 821(410):811.111'373.49

Сорочан Аліна Миколаївна

викладач кафедри зарубіжної літератури та основ риторики

*Комунальний заклад вищої освіти**«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

РЕАЛІЗАЦІЯ ЕВФЕМІСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА ПРИКЛАДІ МОВНИХ ТАКТИК ПЕРСОНАЖІВ РОМАНУ ДЖ. РОЛІНГ «ГАРРІ ПОТТЕР І ФІЛОСОФСЬКИЙ КАМІНЬ»

Анотація. Статтю присвячено реалізації евфемістичного потенціалу в мовленні художніх персонажів. Увагу зосереджено на вмотивованому вживанні вторинних номінацій, евфемізмів, з метою реалізації мовних тактик художніх персонажів. Матеріальною базою дослідження став роман жанру фентезі Дж. Ролінг «Гаррі Поттер і філософський камінь». Ця книга отримала продовження. Сьогодні «Гаррі Поттер» – це серія з семи фантастичних романів англійської письменниці Джоан Ролінг. Крім того, видано книги, які входять до всесвіту роману, серед них «Фантастичні звірі і де їх шукати», «Квідич крізь віки», «Казки барда Бідла», «Гаррі Поттер: історія магії». Романи про 23 Поттера користуються популярністю серед широких мас населення, долаючи час і простір. Однак ставлення до серії книг досі не однозначне: звичайно, це захоплива історія з елементами фантастики, але це й інструмент впливу на формування дитячого світогляду. У світі чарівників присутні як позитивне, так і різко негативне ставлення до звичайних людей. Таке дуалістичне сприйняття (друзі – вороги) створює сприятливі умови для реалізації евфемістичного потенціалу, зокрема на прикладі мовлення персонажів, що належать до різних світів. У статті зроблено спробу осягнути причини вживання персонажами евфемізмів у художньому дискурсі поттеріани та подано конкретні приклади, які їх ілюструють.

Ключові слова: евфемізми, евфемістичний потенціал, мовні тактики, художній дискурс, стилістичні функції.

Alina Sorochan

Lecture of the Department

of Foreign Literature and Fundamentals of Rhetoric

*Communal Higher Education Institution**"Vinnytsia Humanities Pedagogical College"*

REALIZATION OF EUPHEMISTIC POTENTIAL ON THE EXAMPLE OF LANGUAGE TACTICS OF THE NOVEL'S CHARACTERS J.K. ROWLING'S "HARRY POTTER AND THE PHILOSOPHER'S STONE"

Summary. The article is devoted to the realization of euphemistic potential in the speech of artistic characters. Attention is focused on the motivated use of secondary nominations, euphemisms, in order to implement the language tactics of artistic characters. The material base of the research was J. Rowling's fantasy novel "Harry Potter and the Philosopher's Stone". This book received a sequel. Today, "Harry Potter" is a series of seven fantasy novels by the English writer Joan Rowling. In addition, books have been published that are part of the universe of the novel, including "Fantastic Creatures and Where to Find Them", "Quidditch Through the Ages", "Tales of Beedle the Bard", and "Harry Potter: A History of Magic". The novels about Harry Potter are popular among the masses, overcoming time and space. However, the attitude towards the series of books is still ambiguous: of course, it is an exciting story with elements of fiction, but it is also a tool for influencing the formation of children's worldview. In the wizarding world, there are both positive and sharply negative attitudes towards ordinary people. Such a dualistic perception (friends – enemies) creates favorable conditions for the realization of euphemistic potential, in particular, on the example of the speech of characters belonging to different worlds. Veiling, mitigating or masking reality are the main motives that produce the development of euphemisms, and at the same time expand the euphemistic potential. Euphemism as one of the methods of speech implementation attracts the attention of researchers, because it is natural for people to use such lexemes to implement speech tactics. In linguistics, there is a large number of works devoted to the study of euphemisms. Euphemism helps writers convey ideas that have become a social taboo or that are embarrassing to mention with direct nominations, but it is entirely appropriate to use mitigating speech constructions. In addition, writers working in the fantasy genre, taking into account the specificity of their texts, can use euphemisms to implement certain language tactics, to form in the reader's imagination the image of the artistic character predicted by the author. The article attempts to understand the reasons for the characters' use of euphemisms in the artistic discourse of Pottery and presents specific examples that illustrate them. So, in the novel "Harry Potter and the Philosopher's Stone", J. Rowling uses euphemisms to reduce severity and create a gentler form of expression of certain ideas or situations.

Keywords: euphemisms, euphemistic potential, language tactics, artistic discourse, stylistic functions.

Постановка проблеми. Окремі особливості серії романів про Гаррі Поттера вже неодноразово були предметом наукових досліджень таких українських лінгвістів, як: Л. Белей, М. Бережна, О. Бока, Г. Волчанська, О. Колесник, О. Ребрій та ін. [4; 5; 6]. Більшість праць

присвячено проблемам перекладу, зокрема ономастики, особливостям відтворення стилістичних засобів і відображенню мовної, концептуальної картин світу в мові оригіналу та перекладу, а також виявленню лінгвосоціотичних властивостей номінацій емоцій крізь призму змісту міфологіч-

ного простору. Окремої наукової розвідки, яка зосереджувалася б на реалізації евфемістичного потенціалу на прикладі мовних тактик персонажів першого роману поттеріани наразі немає, що й зумовлює актуальність цієї статті, яка є спробою узагальнення теоретичного досвіду на прикладі аналізу мовлення персонажів роману Дж. Ролінг «Гаррі Поттер і філософський камінь».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відомо, що наразі антропологічний вектор лінгвістичної науки зосереджено саме на вивченні широкого кола мовознавчих феноменів, що мають стосунок до різних комунікативних ситуацій.

Завуалювати, пом'якшити або замаскувати реальність – основні мотиви, що продукують розвиток евфемізмів, а разом з тим розширюють евфемістичний потенціал. Евфемізм як один із прийомів реалізації мовлення привертає увагу дослідників, оскільки людям притаманно використовувати такі лексеми для реалізації мовних тактик. У лінгвістиці існує численна кількість робіт, присвячених вивченню евфемізмів. Початок дослідженню евфемії поклали такі видатні вчені, як Г. Пауль, Ж. Вандрієс, Ш. Балі, Н. Галі де Паратези, Е. Бенвеніст, Л. Блумфілд, С. Відлак. Соціолінгвістичний підхід до вивчення евфемії відображено в працях вчених В. Жельвіса, Б. Купера, Дж. Хьюз, Х. Росона.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак окремої наукової розвідки, присвяченої дослідженню евфемістичного потенціалу в художньому дискурсі роману «Гаррі Поттер і філософський камінь» немає, що й зумовлює актуальність дослідження.

Мета статті – дослідити семантичне поле реалізації евфемістичного потенціалу в мовних тактиках художніх персонажів. Матеріалом дослідження є роман Дж. Ролінг «Гаррі Поттер і філософський камінь» (перший роман серії «Гаррі Поттер» британської письменниці Дж. К. Ролінг. Опублікований 30 червня 1997 року видавництвом «Блумсбері Паблішинг» у Лондоні).

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна лінгвістична наука розглядає евфемізм як одиницю вторинної номінації з відносно позитивною конотацією, що використовується для заміни прямих найменувань, уживання яких з певних причин вважається табуованим або ж просто небажаним. Евфемізми є культурно специфічними одиницями, які можуть формуватися і вживатися внаслідок упереджень та релігійних вірувань [1, с. 48]. Зокрема З. Дубинець окреслює три підходи щодо вживання евфемізмів: 1) субституційний: евфемізми – заміники різких вульгарних, грубих слів і висловів; 2) тропейний: евфемізми – тропи, що ґрунтуються на непрямому, ввічливому, пом'якшувальному слові чи вислові або заміні слова, і вислови, що вживаються внаслідок дії давнього табу; 3) тематичний: евфемізми – тематичні заборони [12, с. 179]. Очевидно, така класифікація підходів до окреслення поняття евфемізму, очевидно ґрунтується на функційному критерії досліджуваної лексико-семантичної одиниці. Аналізуючи роль евфемізмів у мовленні, можемо стверджувати, що їхній потенціал реалізується через семантичні (функція заміни та уточнення) та стилістичні функції (градація, стилістична оцінка, стильова організація, текстотворення).

Евфемізми є рухливим пластом лексики будь-якої мови. Умовно евфемізми можна розділити на постійні та непостійні. Постійні евфемізми з'явилися досить давно, стабільно існують і використовуються мовцями протягом багатьох років. Натомість непостійні евфемізми (їх можна назвати контекстуальними, оказіональними) прийнятні тільки в конкретному контексті, ситуації. До цієї категорії можна віднести також авторські евфемізми, які вказують на явища та об'єкти, негативні думки героя твору або самого автора.

Евфемізм допомагає письменникам передавати ідеї, які стали соціальним табу або про які соромно згадувати прямими номінаціями, але цілком доречно використовувати пом'якшувальні мовленнєві конструкції. Крім того, літератори, котрі працюють у жанрі фентезі, зважаючи на специфіку своїх текстів, завдяки використанню евфемізмів можуть реалізовувати певну мовну тактику, сформувати в уявленні читача спрогнозований автором образ художнього персонажа.

Для подальшого аналізу мовленнєвих одиниць необхідно зауважити, що в першому романі серії «Гаррі Поттер» авторка створює поєднання двох світів, що стараються не перетинатися й частково ігнорують один одного: магічний світ і реальний світ. Це данина жанру, у якому написано твір. Фентезі як самостійний жанр художньої літератури сформувався на початку ХХ століття. Він продукує вигадані автором ментальні конструкції, об'єктивовані в фантазійно-ігровій діяльності, яка демонструє необмежений політ авторської фантазії і є їх типологічними характеристиками. Ілюзорне невпізнання вигаданих конструктив визначається відсутністю у них денотата в навколишньому, дійсному світі [20, с. 80]

Важливо розуміти, що евфемізми в художньому тексті – це ще й лексична прихована стратегія. Вони можуть слугувати для втаємничення висловлюваного, для надання мовленню урочистості. Крім того, це ще й один зі зручних способів сказати неправду та змінити сприйняття небажаної інформації, особливо в текстах, де втаємничає є частиною художнього дискурсу.

У романі «Гаррі Поттер і філософський камінь» стратегії мовленнєвого спілкування безпосередньо реалізуються через мову персонажів. Персонажі є втіленням авторської концепції особистості та мовної особистості, реалізованої у мовленні між персонажами художнього твору. Їхнє мовлення дає нам змогу зрозуміти освітній рівень, соціальний статус, професійну належність, їхні наміри, цілі тощо.

У досліджуваному романі евфемізми використовуються з різними комунікативними цілями. Насамперед це пов'язано з іменем наймогутнішого злого чаклуна у магічному світі – лорда Волдеморта. «Лорд Волдеморт» або «Той, що не вимовляється» – це приклад використання евфемізму для уникнення вживання справжнього імені злого чарівника. Люди бояться вимовляти його ім'я, тому послуговуюся евфемізмами: «Радійте, нарешті відійшов **Відомо-Хто!** Навіть ви, магги, повинні святкувати цей чудовий-пречудовий день!» [23, с. 9]; «Ото була б okazія, якби саме того дня, коли, здається, нарешті зникнув **Відомо-Хто**, про нас довідалися магги» [23, с. 14]; «Що то за безглузде **Відомо-Хто** – я вже одинадцять років переконую всіх називати його **Відомо-Хто**» [23, с. 14].

вати його справжнім ім'ям – **Волдеморт**» [23, с. 14]; «...у нашому світі кожен знає його ім'я... – Яке? – Ну... видиш, коли можна обійтися, **я ніколи його не називаю... Ніхто не називає**» [23, с. 58]. Такі номінації пов'язано з віруванням, що навіть згадка імені може його повернути чаклуна. З наведених прикладів зрозуміло, що ці евфемізми застосовуються через відчуття страху, яке викликає в героїв думка про повернення Волдеморта навіть після його таємничого зникнення у світі магів.

Атмосферу взаємничення спостерігаємо й на межі світу реального та магічного: «... у **нашому світі кожен знає його ім'я...**» [23, с. 58]. Значення присвійного займенника «наш» стає зрозумілим лише в контексті, адже таким чином персонажі позначають світ, до якого належать або ж до якого відносять себе. Звичайні люди часто обирають стратегію ігнорування всього, що не піддається силі їхнього розуміння. До прикладу: «... пишались тим, що **були, слава Богу, нормальні**» [23, с. 5]; «**Сови... зорепади... а в місті свого було повно чудернацьких людей...**» [23, с. 10]; «**Дурслі не любили, коли 23 запитував про щось, але ще дужче їх дратували його балачки про те, що було не таким, як треба, і байдуже, чи йому приснилося що-небудь, чи він переказував мультфільм: адже тоді їм здавалося, ніби він набирається небезпечних ідей**» [23, с. 29]; «**Ох, у цих людей у голові щось химерне, вони, Петуніє, не такі, як ми, – скрушно зітхнув дядько Вернон і вдарив по цвяху тістечком, яке йому щойно принесла тітка**» [23, с. 43]; «**Я НЕ ПЛАТИТИМУ ЗА ТЕ, ЩОБ ЯКИЙСЬ БОЖЕВІЛЬНИЙ СТАРИЙ ДУРЕНЬ НАВЧАВ ЙОГО ТАМ РІЗНИХ ФОКУСІВ! – заверещав дядько Вернон**» [23, с. 62]. Такими виразами послугують родина Дурслі, у якій у повній невідомості про власних батьків і самого себе до одинадцяти років зростає легендарних (у світі магії) хлопчик [23]. Натомість чаклуни й чарівниці мають власний термін для позначення осіб, що живуть за схожою до Дурслі філософією: «**Навіть ви, маглі, повинні святкувати цей чудовий-пречудовий день!**» [23, с. 9]; «**Магл, – повторив Геґрід. – Ми так називаємо людей, які цураються чарів. Як оці. Тобі тежко не пощастило, бо ти виріс у родині найабсолютніших маглів, яких я видів на своєму віку**» [23, с. 56]; «**Слухай, але ж у маглівському світі люди лишаються на фотках**» [23, с. 107].

Особливий стиль мовлення та атмосферу у світі «Гаррі Поттера», де магія переплітається з реальністю, допомагають створити евфемізми, якими послугують у Гоґвортсі: ці номінації надають мовленню персонажів урочистості та зберігають флер таємничості світу магії. Проаналізуємо окремі приклади мовних тактик персонажів крізь призму реалізації евфемістичного потенціалу. «**Помічники**» або «**слуги**» – цей вираз використовують для позначення смертоносних істот, які служать лорду Волдеморту. Використовується для зменшення враження від темного та небезпечного характеру цих створінь. «**Виправлення пам'яті**» замість «**забуття**»: так у романі обговорюється магічна процедура, яка змушує людей забути певні події або інформацію. Використання терміну «виправлення пам'яті» робить саму процедуру реалізації процесу менш страхітливою. Розподіл за факультетами для по-

дальшого навчання у школі Гоґвортс носить особливу назву: «– **Церемонія Сортування** дуже важлива, бо гуртожиток у Гоґвортсі замінить вам родину» [23, с. 118]. Особливу увагу в системі освіти цього навчального закладу приділено боротьбі з силами зла, яких позначають відповідним кольоративом, що одразу викликає пейоративні асоціації в читача: «**Темні часи** були. Ніхто не знав, кому вірити, ніхто не смів привітати незнайомого чаклуна чи відьму...» [23, с. 58]; «**Темні сили** – посібник для самозахисту» Квентіна Тримбла» [23, с. 70]; «**Каже, що батькові Мелфоя не варто виправдовуватись, чому він перейшов до темних сил**» [23, с. 114]; «**Але найнетерплячіше діти чекали предмета «Захист від темних мистецтв», проте Квірелові уроки виявилися якимись несерйозними**» [23, с. 138]. Таким чином авторка підкреслює дуалістичність світосприйняття в художньому дискурсі роману: крім світу звичайних людей та світу магів, бачимо протиставлення магічних сил добра й зла, що втілюють у світлі й темряві відповідно.

Лексико-граматичні прийоми реалізації мовних тактиках персонажів «Гаррі Поттера і філософський камінь» можна поділити на такі групи: 1) усічення мовних конструкцій («**Усе почалося, мабуть, із... чоловіка, що зався...**» [23, с. 58]; «– **А що сталося з Вол... ой, тобто... з Відомо-Ким?**» [23, с. 61]; «**Персі дістав від тата сову, бо став старостою, але вони не спромо... тобто мені дали натомість Скеберса**» [23, с. 103]). Тут спостерігає вмотивованість використання евфемістичного потенціалу здебільшого через страх або ж сором; 2) заміна прямої номінації пом'якшеним описовим виразом – фразеологічними одиницями («**Але ж не можна втрачати голову. А всі такі безтурботні – повибігали серед білого дня на вулиці, навіть не замаскувалися під мандрів і плещуть язиками**» [23, с. 14]; «**Від такого голова запаморочиться у будь-якого хлопця. Знаменитий, перш ніж навчиться ходити й говорити! Славетний, сам не знаючи чому! Хіба ви не розумієте, що буде набагато краще, коли він виростатиме, не знаючи про це, і дізнається лише тоді, коли дозріє?**» [23, с. 18]; «– **Попереджаю, – сказав він, наблизивши впритул до 23 своє широке бурякове обличчя, – попереджаю тебе, хлопче, відразу: викинеш якогось коника – сидітимеш у коморі аж до Різдва**» [23, с. 25]; «**23, що зранку й тріски в роті не мав, скочив на ноги, а Ронові вуха знов почервоніли, і він пробурмотів, що має з собою сендвічі**» [23, с. 104]; «– **Ще не прійшли, а вже шукаєте клопоту!**» [23, с. 113]; «**У Гоґвортсі було сто сорок двох різних сходів: широких і міцних, вузьких і розхитаних, а також таких, що в п'ятницю вели кудись в інший бік, і таких, де посередині часом зникали сходинки, тож треба було не ловити гав і стрибати**» [23, с. 135]; «**Бінс постійно клював носом, тимчасом як учні занотовували імена й дати, плутаючи Емеріка Дикого з Уріком Дивним**» [23, с. 137]; «**А що там було, ми не скажемо, тому краще нікуди не пхайте свого носа, як не хочете клопоту на свою голову**», – повідомив сьогодні представник «Грінготсу»» [23, с. 145]; «**23 й Рон зірвалися на ноги. Вони вже давно чекали нагоди натавкати боки Мелфоеві, але професорка Макґонґел, яка швидше за всіх учителів відчувала, де виникла напружена ситуація, миттю постала**

перед ними» [23, с. 149]). Фразеологізми сприяють створенню образного, багатого мовлення персонажів, пом'якшуючи значення первинних номінацій; 3) заміна прямої номінації вторинною – словом іншомовного походження («– *Ідіотське замовляння! Це Джордж мене навчив, але, клянусь, він знав, що то фальшивка*» [23, с. 110]; «– *Власне, нічого, і тому це така сенсація*» [23, с. 111]; «– *Він, мабуть, у нокауті, – пояснював Гаррі Рон, а тоді придивився до Скебберса*» [23, с. 113]). Використання таких лексем дозволяє відтворити молодіжний підлітковий сленг і зробити персонажів значно ближчими до читача.

Висновки. Серед основних причин використання евфемістичного потенціалу в мовних тактиках персонажів роману Дж. Ролінг «Гаррі Поттера і філософський камінь» можемо виділити

забобонність світу магів і магів, що здебільшого базується на відчутті страху; потреба приховати інформацію від посторонніх з метою конспірації або ж через почуття сорому; бажання надати мовленню художнього героя урочистості, пафосу, прямо пов'язане зі статусом персонажа у всесвіті поттеріани. Помітним є частотне вживання перекладачем фразеологічних одиниць, які відіграють вагомую роль у вираженні емотивності. На відміну від лексичного значення, фразеологічне позначається не прямо, а опосередковано, через певні образи, які створюють емоційну оцінку явищ, предметів, подій та персонажів [17, с. 81]. Таким чином у романі «Гаррі Поттер і філософський камінь» Дж. Ролінг використовує евфемізми для зменшення суворості й створення більш лагідної форми вираження певних ідей чи ситуацій.

Список літератури:

1. Kuriata Y., Kasatkina-Kubyshkina O. Евфемізми як відображення англійської ментальності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2020. Вип. 9 (77). С. 47–50.
2. Александрук І. Вербалізація можливих світів у жанрі фентезі (на матеріалі творів сучасних англійських та американських авторів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2011. 20 с.
3. Асланова Н. Семантико-стилістичні особливості використання кольоративів у романі Дж. К. Роулінг «Гаррі Поттер і філософський камінь». *Актуальні проблеми іноземної філології і лінгводидактики*. 2022. Вип. 4. С. 19–24. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/046140c0-68d9-456a-a387-0e5e729f16c6/content> (дата звернення 15.10.2023).
4. Белей Л. Л. Ономастикон «Гаррі Поттера» Джоан Роулінг – шляхи передачі. *Ономастичні науки*. 2008. Вип. 2. С. 81–84.
5. Бока О. В. Власні імена як компресовані тексти-носії когнітивної інформації (на матеріалі казки Дж. Роулінг «Гаррі Поттер і орден Фенікса»). *Вісник Сумського державного університету*. 2008. № 1. С. 15–19.
6. Бока О. В. Комунікативно-когнітивна спрямованість казкового дискурсу. *Вісник Сумського державного університету*. 2006. № 3 (87). С. 151–156.
7. Велигорода В. Б. Семантичні та функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів в англійській мові : автореф. дис. канд. філол. наук / ЛНУ імені Івана Франка. Л., 2008. 19 с.
8. Винарчик О. «Магічна» термінологія «Гаррі Поттера» у творчості Джоан Кетлін Роулінг. *Актуальні проблеми сучасної термінології. Збірник наукових праць : Матеріали регіонального науково-практичного семінару*. Дрогобич, 2009. С. 156–159.
9. Винник В. М. Жанрові аспекти роману Дж. К. Роулінг «Гаррі Поттер». *Мова і культура*. 2011. Вип. 14. Т. 6. С. 291–297.
10. Грицаєнко В. С. Мовна реалізація тактики уникнення конфлікту на матеріалі сімейного англомовного художнього дискурсу. *Молодий вчений*. № 11 (51), листопад, 2017. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/11/50.pdf> (дата звернення: 15.10.2023).
11. Деде Ю. В. Мітїгативні стратегії та тактики, якими керуються персонажі англомовного художнього дискурсу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія*. 2019. № 43. Том 2. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v43/part_2/26.pdf (дата звернення: 15.10.2023).
12. Дубинець З. О. Евфемізм: походження й сутність терміна. *Українська мова в XXI столітті: традиції і новаторство*. Київ, 2010. С. 177–179.
13. Ковтун Т. Перекладацькі способи передачі експресивності персонажного мовлення в українському перекладі роману Джоан Роулінг «Гаррі Поттер і в'язень Азкабану». URL: <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/11801/3/%21%D0%B0%D0%B3%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80.%20%D0%A2.%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D1%82%D1%83%D0%BD%20pdf%20%281%29.pdf> (дата звернення: 10.10.2023).
14. Колядич Ю. Лінгвальна природа евфемізмів та особливості їх функціонування в англомовному дискурсі. URL: <http://nniif.org.ua/File/19kuvlpe.pdf> (дата звернення: 10.10.2023).
15. Колядич Ю. Функціонально-прагматичні особливості евфемізмів в англомовному дискурсі. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ, 2012. С. 64–74.
16. Корнелаєва Є. В. Лінгвальні засоби утворення евфемізмів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія*. 2019 № 38. Том 2. С. 97–99. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v38/part_2/27.pdf (дата звернення: 10.10.2023).
17. Кузенко Г. М. Мовні засоби вираження емотивності. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки*. 2000. Т. 18. С. 76–83.
18. Літвінова М. М. Мовна реалізація комунікативних стратегій і тактик в TED talks виступах. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/2_2023/part_1/16.pdf (дата звернення: 15.10.2023).
19. Літературознавча енциклопедія : У двох томах / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. 623 с.
20. Могілей І. Міфопоетичні параметри «магічного реалізму» у творчості американських письменників-романтиків XIX століття. *Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки»*. 2013. № 5 (258). С. 77–85.
21. Полтавець Ю. Основні підходи до вивчення евфемізмів і дисфемізмів. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ, 2012. С. 225–236.
22. Пушкар О. Евфемістичний потенціал іншомовних слів, термінів, аббревіатур. *Мовознавчий вісник*. 2012. Вип. 14-15. С. 83–88.
23. Ролінг Дж. К. Гаррі Поттер і філософський камінь / Пер. В. Морозова. Київ : «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 2019.

References:

- Kuriata Y., Kasatkina-Kubyshkina O. (2020) Evfemizmy yak vidobrazhennia anhliiskoi mentalnosti [Euphemisms as a reflection of the English mentality]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia": Seria "Filolohiia" – Scientific notes of the National University "Ostroh Academy". Series "Philology"*, vol. 9(77), pp. 47–50.
- Aleksandrak I. (2011) *Verbalizatsiia mozhylyvykh sviutu v zhanri fentezi (na materialy tvoriv suchasnykh anhliiskykh ta amerykanskykh avtoriv)* [Verbalization of possible worlds in the fantasy genre (based on the works of modern English and American authors)]; avtoref. dys. ... kand. filol. nauk; 10.02.04. Kharkiv. (in Ukrainian)
- Aslanova N. (2022) Semantyko-stylistychni osoblyvosti vykorystannia koloratyviv u romani Dzh. K. Roulinh "Harri Potter i filosofskiy kamin" [Semantic and stylistic features of the use of coloratives in JK Rowling's novel "Harry Potter and the Philosopher's Stone"]. *Aktualni problemy inozemnoi filolohii i linhvodydaktyky – Actual problems of foreign philology and linguistic didactics*, vol. 4, pp. 19–24. Available at: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/046140c0-68d9-456a-a387-0e5e729f16c6/content> (accessed October 15, 2023).
- Belei L. L. (2008) Onomastykon "Harri Pottera" Dzhohan Roulinh – shliakhy peredachi [Joan Rowling's "Harry Potter" onomasticon – ways of transmission]. *Onomastychni nauky – Onomastic sciences*, vol. 2, pp. 81–84.
- Boka O. V. (2008) Vlasni imena yak kompresovani teksty-nosii kohnityvnoi informatsii (na materialy kazky Dzh. Roulinh "Harri Potter i orden Feniksa") [Proper names as compressed texts that carry cognitive information (based on J. Rowling's fairy tale "Harry Potter and the Order of the Phoenix")]. *Visnyk Sumskoho derzhavnogo universytetu – Bulletin of Sumy State University*, no. 1, pp. 15–19.
- Boka O. V. (2006) Komunikatyvno-kohnityvna spriamovanist kazkovoho diskurs [Communicative and cognitive focus of fairy-tale discourse]. *Visnyk Sumskoho derzhavnogo universytetu – Bulletin of Sumy State University*, no. 3 (87), pp. 151–156.
- Velykoroda V. B. (2008) *Semantychni ta funktsionalno-prahmatychni kharakterystyky evfemizmv v anhliiskii movi* [Semantic and functional-pragmatic characteristics of euphemisms in the English language]; avtoref. dys. kand. filol. nauk. Lviv: LNU imeni Ivana Franka. (in Ukrainian)
- Vynarchyk O. (2009) "Mahichna" terminolohiia "Harri Pottera" u tvorchosti Dzhohan Ketlin Roulinh. Aktualni problemy suchasnoi terminolohii ["Magical" terminology of "Harry Potter" in the work of Joan Kathleen Rowling. Actual problems of modern terminology]. *Zbirnyk naukovykh prats: Materialy rehionalnoho nauково-praktychnoho seminaru – Collection of scientific papers: Materials of the regional scientific and practical seminar*. Drohobych, pp. 156–159.
- Vynnyk V. M. (2011) Zhanrovi aspekty romanu Dzh. K. Roulinh "Harri Potter" [Genre aspects of J. K. Rowling's novel "Harry Potter"]. *Mova i kultura – Language and culture*, vol. 14, t. 6, pp. 291–297.
- Hrytsaienko V. S. (2017) Movna realizatsiia taktyky unykennia konfliktu na materialy simeinoho anhlovnoho khudozhnogo diskursu [Linguistic implementation of conflict avoidance tactics based on the material of family English-language artistic discourse]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, no. 11 (51), November. Available at: <http://molodyvchenyi.in.ua/files/journal/2017/11/50.pdf> (accessed October 15, 2023).
- Dede Yu. V. (2019) Mitihatyni stratehii ta taktyky, yakymy keruiutsia personazhi anhlovnoho khudozhnogo diskursu [Mitigating strategies and tactics used by characters in English-language artistic discourse]. *Naukovi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology*, no. 43, tome 2. Available at: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v43/part_2/26.pdf (accessed October 15, 2023).
- Dubynets Z. O. (2010) Evfemizmy: pokhodzhennia y sutnist termina [Euphemism: origin and essence of the term]. *Ukrainska mova v XXI stolitti: tradytsii i novatorstvo – The Ukrainian language in the 21st century: traditions and innovation*. Kyiv, pp. 177–179.
- Kovtun T. Perekladatski sposoby peredachi ekspresyvnosti personazhnogo movlennia v ukrainskomu pereklati romanu Dzhohan Roulinh "Harri Potter i viazen Azkabanu" [Translation methods of conveying the expressiveness of character speech in the Ukrainian translation of Joan Rowling's novel "Harry Potter and the Prisoner of Azkaban"]. Available at: <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/11801/3/%21%D0%9C%D0%B0%D0%B3%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80.%20%D0%A2.%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D1%82%D1%83%D0%BD%20pdf%20%281%29.pdf> (accessed October 10, 2023).
- Koliadych Yu. Linhvalna pryroda evfemizmv ta osoblyvosti yikh funktsionuvannia v anhlovnomu diskursi [Linguistic nature of euphemisms and features of their functioning in English discourse]. Available at: <http://nniif.org.ua/File/19kuvlpe.pdf> (accessed October 10, 2023).
- Koliadych Yu. (2012) Funktsionalno-prahmatychni osoblyvosti evfemizmv v anhlovnomu diskursi [Functional and pragmatic features of euphemisms in English discourse]. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchykh navchalnykh zakladakh – Humanitarian education in technical higher educational institutions*. Kyiv, pp. 64–74.
- Kornieliaieva Ye. V. (2019) Linhvalni zasoby utvorennia evfemizmv [Lingual means of formation of euphemisms]. *Naukovi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seria: Filolohiia – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology*, no. 38, tome 2, pp. 97–99. Available at: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v38/part_2/27.pdf (accessed October 10, 2023).
- Kuzenko H. M. (2000) Movni zasoby vyrazhennia emotyvnosti [Linguistic means of emotional expression]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Filolohichni nauky – Scientific notes of NaUKMA. Philological sciences*, tome 18, pp. 76–83.
- Litvinova M. M. Movna realizatsiia komunikatyvnykh stratehii i taktyk v TED talks vystupakh [Linguistic implementation of communicative strategies and tactics in TED talks]. Available at: https://www.philol.vernadskyyjournals.in.ua/journals/2023/2_2023/part_1/16.pdf (accessed October 15, 2023).
- Kovaliv Yu. I. (ed.) (2007) *Literaturoznavcha entsyklopediia: u dvoikh tomakh* [Literary encyclopedia: In two volumes]. Kyiv: VTs "Akademiia", tome 2. (in Ukrainian)
- Mohilei I. (2013) Mifopoetychni parametry "mahichnogo realizmu" u tvorchosti amerykanskykh pysmennykiv-romantyk XIX stolittia [Mythopoetic parameters of "magical realism" in the work of American romantic writers of the 19th century]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seria "Filolohichni nauky" – Bulletin of Cherkasy University. Series "Philological Sciences"*, tome 5 (258), pp. 77–85.
- Poltavets Yu. (2012) Osnovni pidkhody do vyvchennia evfemizmv i dysfemizmv [Basic approaches to the study of euphemisms and dysphemisms]. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchykh navchalnykh zakladakh – Humanitarian education in technical higher educational institutions*. Kyiv, pp. 225–236.
- Pushkar O. (2012) Evfemistychni potentsial inshomovnykh sliv, terminiv, abreviatur [Euphemistic potential of foreign words, terms, abbreviations]. *Movoznavchyi visnyk – Linguistic Bulletin*, vol. 14-15, pp. 83–88.
- Roling Dzh. K. (2019) *Harri Potter i filosofskiy kamin* [Harry Potter and the Philosopher's Stone]. Kyiv: "A-BA-BA-HA-LA-MA-HA". (in Ukrainian)

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1.1-125.1-20>

УДК 81'367.4.161.2

Хом'як Іван Миколайовичдоктор педагогічних наук,
професор кафедри української мови та літератури
Національний університет «Острозька академія»

ЗРОСІЙШЕННЯ ПРИЗВИЩ У ПРОЦЕСІ ДЕНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Анотація. У статті проаналізовано роль прізвищ у зміцненні відчуття національної єдності, причини їх видозмін; проілюстровано зросійщені прізвища-мутанти, зафіксовані в сучасному інформаційному просторі; охарактеризовано можливості відновлення власних прізвищ або трансформування їх відповідно до моделей українських антропонімів; обґрунтовано прізвища за джерелами походження й граматичним складом, запис їх згідно з чинним правописом; вмотивовано проблему повернення до життя генетично зумовлених антропонімів з метою зміцнення української ідентичності. Дослідники стверджують, що у прізвищі людини закодовано завдання роду. З огляду на це в умовах незалежної держави маємо можливість відновити правильність своїх прізвищ або трансформувати їх відповідно до моделей українських прізвищ. У статті проаналізовано типові правописні відхилення в носіїв сучасних прізвищ.

Ключові слова: українські антропоніми, відчуття національної єдності, зросійщені прізвища, сучасний інформаційний простір, джерела походження прізвищ, їх граматичний склад, українська ідентичність.

Ivan Khomiak Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor of the Department of Ukrainian Language and Literature
National University of Ostroh Academy

RUSSIFICATION OF LAST NAMES IN THE PROCESS OF DENATIONALISATION OF UKRAINIAN CITIZENS

Summary. The article analyses the role of surnames in strengthening the sense of national unity, the reasons for their modifications; illustrates the russified mutant surnames recorded in the modern information space; characterizes the possibilities of restoring proper surnames or transforming them in accordance with the models of Ukrainian anthroponyms; the surnames by their sources of origin and grammatical composition are substantiated, as well as their spelling in accordance with the current spelling; the article motivates the problem of bringing back genetically determined anthroponyms to life in order to strengthen Ukrainian identity. A surname is used to name a person, acquired at birth or marriage, which is passed from generation to generation and indicates kinship. Ukrainian surnames are extremely diverse in terms of sources of creation and grammatical composition. And although they belong to the category of nouns, they are divided into two groups by origin, structure and features of declension: adjective-type surnames and noun-type surnames. The purpose of the article is to analyse the compliance of modern surnames with spelling canons, to find out the reasons for their deformation, breaking of natural language codes. Already in the 17th century, almost all Ukrainians had their own surnames, which were often transformed from names, type of activity, place of residence, etc. For the sake of objectivity, it should be said that Ukrainians were forced to resort to changing surnames also for the purpose of self-defense, in order to preserve life in the conditions of totalitarian power, to avoid persecution by punitive authorities. Researchers claim that a person's last name encodes the task of the family. Considering this, in the conditions of an independent state, we have the opportunity to restore the correctness of our surnames or to transform them according to the models of Ukrainian surnames, as O.M. Bilyaev.

Keywords: Ukrainian anthroponyms, sense of national unity, Russified surnames, modern information space, sources of origin of surnames, their grammatical composition, Ukrainian identity.

Постановка проблеми. Прізвище служить для найменування особи, набуває при народженні або вступі в шлюб, що передається від покоління до покоління і вказує на спорідненість [2, с. 1141].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі нормалізації вживання особових імен і прізвищ присвячено «Словник власних імен людей» за ред. С. П. Левченка (Київ : Наукова думка, 1967), «Словник власних імен людей» за ред. Л. Г. Скрипник (Київ : Наукова думка, 1973), «Українсько-російський і російсько-український словник власних імен людей» за ред. І. М. Кириченка (Київ : Вид-во Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні, 1976), словник-довідник «Власні імена людей» А. Г. Скрипник і Н. П. Дзятківської, за ред. В. М. Русанівського (Київ : Наукова думка, 1986), монографію «Дециця про україн-

ські прізвища» А. М. Поповського (Дніпро : Ліра, 2020), науково-популярну книгу «Твоє ім'я – твій друг» І. Глинського (Київ : Веселка, 1976) та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Українське суспільство нині вирішує нагальну проблему формування ментальності європейського типу. В Україні продовжує формуватися система ціннісних орієнтацій та пріоритетів, яка мобілізує суспільство на динамічні дії у напрямку національно-державної самореалізації.

Мета статті – проаналізувати відповідність сучасних прізвищ правописним канонам, з'ясувати причини їх деформування, ламання природних мовних кодів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Уже в XVII сторіччі майже всі українці мали свої прізвища, які часто трансформувалися з

імен, роду діяльності, місця проживання тощо, наприклад: від імені Микола – *Миколаєнко*, *Миколайчук*; за сферою діяльності: син столяра – *Столяренко*, *Столярчук*; чоловік, який мешкав за річкою, – *Зарічнюк*, у лісі – *Лісовенко* і т. ін. Стабільності прізвища набули в ХІХ ст. і зміцнювали відчуття національної причетності наших співвітчизників. Будь-яка видозміна їх порушує основи української ідентичності, сприяє намаганням російської ідеологічної машини реалізувати своє бачення українських імен і прізвищ, зокрема через графічне спотворення в РАЦСах.

Казуїстичне маніпулювання прізвищами яскраво проілюстровано в бестселері В. Шкляра «Чорний Ворон»: на початку роману головний персонаж постає як червоний командир, штабс-капітан *Чорноусов*, прізвище якого в армії переінакшили з *Чорновуса*; у чекіста Петра *Птіцина*, родом із Одеси, прізвище дідуся було Птах; отаман Пилип Хмара видозмінив свою зовнішність і подався до Криму, де жив під прізвищем *Філіпов*; повстанець Невіруючий Хома одружився з росіяночку, взяв її прізвище і вже як *Фома* Голіков повернувся з Донбасу на Звенигородщину [6, с. 34, 78, 405, 424].

А. А. Бортняк радить працівникам засобів масової інформації не обстоювати викривлені несприятливими історичними обставинами чи казенними принципами форми прізвищ *Подольнин*, *Кузнічук*, *Нікітюк*, *Антосевич*, *Огородник* тощо, ілюструє правильні написання цих і подібних прізвищ – *Подольнин*, *Кузнічук*, *Никитюк* (радіше *Микитюк* – І.Х.), *Антосевич*, *Огородник*, *Пилипенко*, *Калениченко*, *Кулик*, *Нижник*, незалежно від того, як їх колись записав «канцелярський мудрій» [1, с. 36–41]; не вкладаються в українські рамки і прізвища – *Алексеєнко*, *Казак*, *Тихонюк*, *Закусіло*, *Белік*, що походять від лексем – *Олекса*, *козак*, *Тихін*, *закусити*, *білий*; кумедно звучать прізвища в такій інтерпретації – *Крот*, *Рябоконт*, *Трегуб*, *Кот*, *Поп*, *Сокол*, *Куцевол*, *Кривий* замість *Крїт*, *Рябокїнь*, *Тригуб*, *Пїп*, *Кїт*, *Сокіл*, *Куцевїл*, *Кривий*; викликає подив, коли деякі українці намагаються хоча б однією літерою підкреслити у своєму імені «немужицкое происхождение»: *Третьак* пишуть зі знаком м'якшення перед «я», а *Кукурудза* – без простяцької «ю»; їм здається, що вони облагородять свої «хвямілії», коли писатимуть – *Совва*, *Бїллик*, *Варенїк*, *Салло*, *Варона*, *Подопрігора*, *Медведь*.

У калейдоскопі штучно зросіянізованих прізвищ-мутантів – *Ковальов* (від української лексеми *коваль* – російською *кузнец*), *Мірошникова* (від *мірошник* – російською *мельник*), *Кухаруков* (від *кухар* – російською *повар*), *Ломаков* (від *ломака* – російською *дубина*, *большая палка*), *Хмарукова* (від *хмара* – російською *туча*), *Кравченков* (від *кравець* – російською *портной*), а ще також – *Білоусов*, *Биков*, *Жуков*, *Винников*, *Сомов*, *Куликов*, *Морозов*, *Логвинов*, *Новиков* і їм под.

Так набуло російського забарвлення і прізвище колишнього президента СРСР М. С. Горбачова. Як свідчить А. Ковальчук, батько найвпливовішого радянського політика Сергій – уродженець Чернігівщини, мав прізвище *Горбач*, яке росіянізував додаванням суфікса *-ов*, мотивуючи переїздом до Ставропільщини.

У свій час і батькові автора статті як передовому шахтарю – бригадирові вибійників пропонували змінити прізвище:

– А давайте мы запишем – *Николай Иванович Хомяков*. Звучит?!

А. М. Поповський опублікував розповідь про родину Живодерів (початкова форма – *Живодер*), яка проживає в Магдалинівському районі Дніпропетровської області і в документах яких зафіксовано достовірні паспортні дані. Коли з рядів Радянської Армії повернувся їхній син Микола, то заговорив по-російськи, умотивувавши, що і в паспорті відтепер він записаний росіянином Живодоровим:

– Понимаешь, когда я шел на дембель, мне в части в документах написали – русский, а про фамилию сказали: «Живодёр»?!! Плохо звучит, а Живодёров – это здорово, по-нашему! Так вот и осталось [4, с. 5–6].

Задля об'єктивності слід сказати, що до видозмін прізвищ українці змушені були вдаватися і з метою самозахисту, аби зберегти життя в умовах тоталітарної влади, уникнути переслідувань каральними органами.

Дослідники стверджують, що у прізвищі людини закодовано завдання роду. З огляду на це в умовах незалежної держави маємо можливість відновити правильність своїх прізвищ або трансформувати їх відповідно до моделей українських прізвищ, як це зробив О. М. Біляев – провідний український лінгводидакт, доктор педагогічних наук, член-кореспондент АПН України, родом із Нововоронцовки Херсонської області, який одразу із проголошенням незалежності України змінив прізвище *Беляев* на *Біляев*, хотів відновити і суфікс *-ів*, однак утримався: не всі змогли б асоціювати його з автором численних і вагомих праць із теорії і практики навчання української мови, виданих до 1991 року.

Українські прізвища надзвичайно різноманітні за джерелами творення та граматичним складом. І хоча належать до розряду іменників, та за походженням, будовою й особливостями відмінювання їх поділяють на дві групи: прізвища прикметникового типу і прізвища іменникового типу [5, с. 280–296]. До першої групи належать: 1) прізвища у формі прикметників і дієприкметників, що мають у називному відмінку закінчення *-ий* (*-ій*) у чоловічому роді, – *Озерський*, *Шидловський*, *Будній* та *-а*, *-я* – в жіночому роді – *Дзеньківська*, *Мізерна*, *Городня*; частина з них має суфікси *-ськ*, *-цьк*, *-зьк* – *Андріївський* (*-ська*), *Гарницький* (*-цька*), *Залузький* (*-зька*); 2) прізвища, які походять від стягнених (коротких) прикметників, – *Зелен*, *Молод*, нечленних форм дієприкметників – *Мазан*, *Ковтун*; 3) прізвища у формі присвійних прикметників на позначення назви сина або дочки, утворені від імені чи прізвиська батька або матері за допомогою суфіксів *-ів* (*-їв*), *-ов*, *-ев* (*-ев*), *-ин* (*-їн*), – *Іванів*, *Зеров*, *Гринь*, а також на *-ишин* (*-їшин*), утворені від назви матері на *-иха*, – *Василишин*, *Мусійшин*.

До прізвищ іменникового типу належать прізвища: 1) утворені лексико-семантичним способом – *Семерин*, *Стельмах*, *Комар*; 2) морфологічним способом за допомогою словотвірних суфіксів *-ак* (*-як*), *-ань*, *-ар*, *-ач*, *-ег(а)*, *-евич*, *-ейко*, *-енко*, *-ець*, *-ик*, *-ил(о)*, *-ич*, *-ище*, *-к(о)*, *-ник*,

-ович, -ок, -ук(-юк), -ун, -унь, -ура (-юра), -усь, -ух (-юх), -чак, -чук – Вишняк, Грабар, Сагач, Зданевич, Шумейко, Буйненко, Карповець, Боровик, Решетило, Зварич, Василице, Самійленко, Винник, Полюхович, Петручок, Павлюк, Павлунь, Місюра, Смуь, Голоух, Стрільчак, Герасимчук; 3) синтаксично-морфологічним способом шляхом складання основ різних частин мови – Доброград, Вернидуб, Сухомлин, Котигорошко, Самосій, Неумита.

Кожній мові властиві свої дериватологічні засоби творення прізвищ. Наприклад, у німецькій мові – це суфікси *-зон, -манн*, у румунській – *-еску*, у російській – *-ов, -ев*. Для української мови також характерний суфіксальний різновид афіксального виду морфологічного способу творення власних назв: найчастіше вживаним є суфікс *-енко* – Петренко, Грищенко, Ващуленко. Велику групу українських прізвищ становлять нові й давні патронімії (утворені від імені або прізвища батька) й матронімії (походять від імені матері) наймення із суфіксом *-ук (-юк)* – Вересюк, Іванюк, Миронюк. Широко розповсюджений суфікс українських прізвищ, особливо на заході України, *-ів* – Михасів, Пономарів, Златів. Колоритними є українські прізвища зі спонукальним компонентом – Крутивус, Тягнирядно, Недохилчарка, Убийвовк, Палихата, Неїжмак.

Пильної уваги потребує реєстрація антропонімів. Слід уважно стежити за тим, щоб запис прізвищ, імен і по батькові було здійснено у відповідності до чинного правопису, пам'ятаючи, що прізвище – спадкове найменування, яке переходить із покоління в покоління, є вирішальним у встановленні родинних зв'язків [5, с. 291]. Проаналізуємо типові правописні відхилення в носіїв сучасних прізвищ.

Запис українських прізвищ здійснюють згідно з правилами «Українського правопису», проте в документах нерідко простежуються недогляди: відхилення в коренях відіменних прізвищ – Михайлюк, Михайлишин (потрібно Михайлюк, Михайлишин, бо походять від імені Михайло), Гринишина (слід Гринишина, бо Григорій, Григій), Васілюк (треба Василюк, бо Василь), Оніщук (необхідно Оніщук, бо Онисько), Денісюк (треба Денісюк, бо Денис); спотворення суфіксів, що формують ті чи ті моделі відіменних українських прізвищ, – Стефанишина (потрібно Стефанишина, бо Стефаниха), Кузьміч, Галіч, Мініч, Люліч (замість Кузьмич, Галич, Мінич, Люліч); порушення нормативної форми прізвищ на *-иченко* (Михайличенко, Старіченко, Калиніченко замість Михайличенко, Стариченко, Калиниченко); заміна в коренях *и* на *і* (Скібицький, Кисіль, Слівинська замість Скибицький, Кисіль, Сливинська); неправомірна видозміна суфікса *-ик* (Кусік, Круглік, треба Кусик, Круглик). Поза увагою лишають вимогу написання літери *і* у прізвищах, утворених від слів, де *і* чергується з *о* або *е*, – Грім (Грома), Кіт (Кота), Ведмідь (Ведмеда), Піріг (Пирога); використання апострофа після літер на позначення губних приголосних перед *я, ю, е, ї*, що означають два звуки, – Сав'юк, М'ялюк, Клим'юк. Апостроф не пишеться, якщо перед літерою на позначення губного приголосного є інша, крім *р*, що належить до кореня (Морквянко), але Карп'юк, Верб'яний, Черв'яченко.

Серед видозмінених прізвищ трапляється Атаманенко. Як стверджує І. Глинський, у широких прикаспійських та причорноморських степах, де колись гуляли орди розбійників і паслися багатотисячні отари овець, гучно дзвеніло слово *одаман*. Так називали степовики старшину над пастухами, старшого над кошем, тобто отарою, у якій інколи бувало до десяти тисяч голів. Пізніше слово *атаман*, що утворилося від тюркського *ата* (батько), перекочувало до слов'янських країн, у XV–XVI сторіччях прижилося в Україні й почало змінювати своє первісне значення: *атаманами* називали не лише старших пастухів, а й війтів, десятників чи взагалі ватажків, за часів Запорозької Січі – воєначальників, командирів козацького чи селянського загону. На цьому ґрунті утворилися прізвища – *Отаман, Отаманенко, Отаманчук, Отаманів, Отаманюк* [3, с. 212].

Двояке написання спостерігається у вживанні прізвищ *Глінка, Глінський, Глінюк*. Антропонім *Глінка* асоціюється передусім з найменням російського композитора Михайла Глінки, працюри якого жили в місцевості з такою назвою, або ж мали подібне прізвисько, чи виготовляли щось із глини: один із видів якої, червоної, для підведення призьб подолляни ще й тепер називають *глинкою*. Кажучи про історію прізвища *Глінка*, не можна обминути його невідомо ким «узаконаного» двоюкого написання: то з *и* в основі, то з *і*. Такий різнобіч не має підстав і зобов'язує уніфікувати правопис прізвища, як, наприклад, це зроблено у третьому томі Української енциклопедії – *М. Глінка*. Аналогічні підстави і для запису прізвища *Глинський, Глинюк*.

Серед проілюстрованих антропонімів із правописними недоглядами наявні моделі російської структури, неправомірно вжиті в українському контексті. Російську літеру *и* необхідно передавати українською *и* й адекватно озвучувати у прізвищах, утворених від власних імен, спільних для української та російської мов – Данилов, Климов, Михайлова, Никифоров, Титов, Бенедиктова; у прізвищах, утворених від коренів, спільних для української та російської мов, – Синельникова (синій), Новикова (новий), Кисельов (кисіль); у суфіксах *-иц, -ик* – Синицин, Скобликов, Колесников. Російській літері *е* відповідає українська *е*, коли в середині слів російської літері *е* відповідає українська *і* – Резников (різати), Беляков (білий).

Особливої уваги заслугове використання звертань. На жаль, за аналогією до російської мови кореспонденти нерідко вдаються до форми називного відмінка («Світлана, зараз Вас почує вся країна», «Слизова, вітаю Тебе», «Дякую, Діма»), тоді як в українській мові для цього призначений кличний відмінок, – Ірино, Анастасіє, Дмитре, Павле, Тетяно Петрівно, шановна Лідіє Леонідівно, Валерію Вікторовичу, високоповажний Ілле Павловичу, пані Світлано, друже Ростиславе, пане Лизогубе (і Лизогуб, якщо звертання складається із загальної назви і прізвища), добродію Онопченку (й Онопченко), колего Оленичу (й Оленич), пане генерале (і генерал, якщо звертання складається з двох загальних назв, форму кличного відмінка мають обидва слова, хоча друге може мати й форму називного), пане ректоре (і ректор).

Національно-патріотичному вихованню сприяють телеролики в інформаційному марафоні «Єдині новини» про історію міст-героїв, зокрема боротьбу за право користуватися рідною мовою. Однак алогічними після цього є виступи голів окремих міських, територіальних громад, радників президента, військових експертів мовою народу-окупанта. При цьому є кореспонденти, які й самі догідливо переходять на спілкування з ними російською мовою.

За підтримки таких державних службовців і тих, хто не усвідомлює атрибутивної ролі мови, вулиці наших міст донедавна пістрявіли вивісками російською мовою, а тепер – англійською, створюючи дискомфорт співвітчизникам і неабияк дивуючи іноземних гостей. На противагу їм послали іноземних країн, наприклад Німеччини, президенти держав, зокрема Литви, Польщі, демонструють високий рівень володіння українською мовою.

Доречно тут сказати і про українських журналістів: деякі з них, беручи інтерв'ю, звертаються до респондентів російською мовою, – що добре чути в ефірі, – схилиючи або заохочуючи наших співвітчизників відповідати мовою агресора.

Увесь цивілізований світ сприймає нашу мову як мову сміливої, волелюбної і нескореної нації. З початком повномасштабної війни Росії проти України українська мова стала ідентифікатором «свій – чужий». Повчально з цього приводу висловився український актор і режисер кримсько-татарського походження Ахтем Сеїтаблаєв:

– Ти сам себе принижуєш до того, що такий нездара, коли не можеш хоча б на побутовому рівні навчитися розмовляти мовою країни, у якій мешкаєш ... Якщо Ти настільки зневажаєш землю, на якій живеш, – хто Ти такий, щоб обирати владу й бути в ній?!

Мова – це своєрідний кордон нашого мислення й розвитку. Прикро чути в центральному національному етері неправомірно зверхні й відчужені займенникові форми «*тро цю націю, яку не здолати*», «*найгероїчнішого бійця в цій країні*», «*воїнів Збройних сил України, які захищають цю країну*»; про те, що «*українці себе захистили: вони довели своє прагнення до незалежності*», «*рашисти не зможуть подолати цей народ, бо він боронить свою державу*», «*українці належать до Європи: їй місце там*», «*на цій мові спілкуються послы багатьох країн*», «*у цій країні всі герої*», «*необхідно підтримувати Україну в її боротьбі*», «*Ви це на один день ближче до Перемоги!*». Логічніше в цих контекстах уживати не вказівні й особові займенники, що виражають дистанційованість, непричетність носія мови до українського етносу, а присвійні: «*тро нашу націю, яку не здолати*», «*найгероїчнішого бійця нашої країни*», «*воїнів Збройних сил України, які захищають нашу країну*», «*українці себе захистили: ми довели своє прагнення до незалежності*», «*рашисти не зможуть подолати наш народ, бо ми боронимо свою державу*», «*українці належать до Європи: наше місце там*», «*нашою мовою спілкуються послы багатьох країн*», «*у нашій країні всі герої*», «*необхідно підтримувати Україну в нашій боротьбі*», «*ми це на один день ближче до Перемоги!*».

Повчальною з цього приводу є відверта розмова, проілюстрована в національному бестселере

рі В. Шкляра, отамана Григор'єва, який перейшов до більшовиків, бравуючи зізнанням, що «*цій державі хана*», «*у цій державі ... – Чорний Ворон перебив: Ніколи не кажи: в цій державі. Так завжди казали ті, для кого вона чужа. Кажи: наша*» [6, с. 285].

Утверджуючи й удосконалюючи українську мову, ми захищаємо нашу незалежність. Відчутний поступовий перехід користувачів російської мови в українськомовний простір. Однак, перебуваючи на цій позитивній хвилі, необхідно пам'ятати, що українській мові не властиво «акання»: голосний звук [o] звучить повноголосе й виразно, не наближаючись і не переходячи в звук [a]. Тому не слід вимовляти: «*пр[а]довжуєм[а] працювати в ефірі*», «*[а]сн[а]вна частина міста*», «*сільськ{а}сн[а]дарські т[а]вари*», «*[а]б[а]рона аер[а]дрома*», «*спроби пр[а]рива вор[а]га*», «*[а]тримали п[а]ранення*», «*перемогу п[а]трібн[а] зд[а]бути*», «*[а]муніальне з[а]сп[а]дарств[а]*», – замість: *продовжуємо працювати в ефірі, основна частина міста, сільськогосподарські товари, оборона аеродрома, спроба прориву ворога, отримати поранення, перемогу потрібно здобути, комунальне господарство*.

Вимову слів іншомовного походження не потрібно адаптовувати під російські канони, пом'якшуючи приголосні: «*документ*», «*референдум*», «*боекомплекти*», «*касетні ракети*», «*медіа-групи*», «*зенітно-ракетні комплекси*». Правильно писати й адекватно вимовляти: *документ, референдум, боекомплекти, касетні ракети, медіа-групи, зенітно-ракетні комплекси*.

Нашій мові, на відміну від російської, не властива широковживаність частки *давай* (*давайте*). Тому не практикуймо висловлювань типу: «*давайте послухаємо президента*», «*давайте розпочнемо з подій, що на фронті*», «*давайте планувати посівну*», «*давайте порівняємо факти*», «*давайте збирати кошти на потреби Української армії*», «*давайте прогнозувати терміни закінчення війни*». Дієвості нададуть спонукально-сконденсовані форми дієслів, як-от: *послухаймо президента; розпочнімо з подій, що на фронті; плануймо посівну; порівняймо факти; збираймо (зберімо) кошти на потреби Української армії; спрогнозуймо терміни закінчення війни*.

Щодо вживання прикметників *військовий* / *воєнний*. Їх неправомірно кваліфікувати синонімійними. Перша лексема стосується війська: *військове спорядження, військова справа, військовий округ, військова частина (підрозділ), військове звання, військова виправка*. Друга лексема стосується війни або пов'язана з нею: тому розмову слід вести про *воєнну стратегію (тактику) Збройних сил України, воєнні злочини окупантів, воєнний стан у країні, воєнні операції в окупованій частині Донеччини*.

Висновки. Російська Федерація в різних формах і найпідступнішими способами підпорядковувала собі Україну, щоб тепер розпочати жорстоку повномасштабну війну. Зросійщення української нації відбувалося шляхом реалізації десятків постанов і принизливих заборон користуватися рідним словом, планомірного та примусового переходу на російську мову, тиском національно-політичної переваги з метою подальшої мовно-культурної асиміляції.

Тривалий час Росія всіляко маніпулювала мовними проблемами, насаджуючи пріоритетність російської мови, своє бачення нормативності українських антропонімів. Перекручені імена, прізвища в поєднанні зі скаліченою мовою спотворюють національно-культурне об-

личчя українців. Відтак в умовах формування українськомовного простору постала необхідність повернення генетично зумовлених антропонімів з метою відродження національної єдності, відновлення й зміцнення української ідентичности.

Список літератури:

1. Бортняк А. А. Ну що б, здавалося, слова...: Бесіди про культуру української мови. Київ : Український письменник, 1994. 73 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
3. Глинський І. Твоє ім'я – твій друг. Київ : Веселка, 1970. 224 с.
4. Поповський А. Дециця про українські прізвища : монографія. Дніпро : Ліра, 2020. 300 с.
5. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей : словник-довідник. Київ : Наукова думка, 1986. 310 с.
6. Шкляр В. Залишенець. Чорний ворон : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2014. 432 с.

References:

1. Bortniak A. A. (1994) *Nu shcho b, zdavalosia, slova...: Besidy pro kulturu ukrainskoi movy* [Well, no matter what, it would seem, the words...: Conversations about the culture of the Ukrainian language]. Kyiv: Ukrainskyi pysmennyk. (in Ukrainian)
2. Busel V. T. (ed.). (2007) *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv, Irpin: VTF "Perun". (in Ukrainian)
3. Hlynskyi I. (1970) *Tvoie imia – tviy druh* [Your name is your friend]. Kyiv: Veselka. (in Ukrainian)
4. Popovskiy A. (2020) *Deshchytsia pro ukrainski pryzvysycha: monohrafiia* [Deshchytsa about Ukrainian surnames: a monograph]. Dnipro: Lira. (in Ukrainian)
5. Skrypnyk L. H., Dzyatkivska N. P. (1986) *Vlasni imena liudei: slovnyk-dovidnyk* [Proper names of people: a reference dictionary]. Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian)
6. Shklyar V. (2014) *Zalyshenets. Chornyi voron: roman* [Leftover. Black Raven: A Novel]. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub "Klub simeinoho dozvillia". (in Ukrainian)

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1.1-125.1-21>

УДК 821.161.2.09 Новицький С.

Яковенко Тетяна Васи́лівнакандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології*Комунальний заклад вищої освіти**«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»***Ненчинська Леся Валентинівна**

спеціаліст вищої категорії,

викладач-методист кафедри української філології

*Комунальний заклад вищої освіти**«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»***Василевич Інна Володимирівна**

спеціаліст вищої категорії,

старший викладач кафедри української філології

*Комунальний заклад вищої освіти**«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

ХРОНОТОП ПОЕЗІЇ СТАНІСЛАВА НОВИЦЬКОГО У МЕТАМОДЕРНІСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. У статті розглядається поезія Станіслава Новицького в дискурсі метамодернізму, зокрема, аналізуються часопросторові форми її образності, а також досліджено художні особливості архетипних образів в поетичному тексті Станіслава Новицького з точки зору специфіки авторської метафористики. Головна увага зосереджується на художньому відображенні нового усвідомлення особистості в метамодерній інтерпретації хронотопу. Визначено художньо-естетичні доміанти творів митця в українському національному аспекті, простежено мистецькі витoki провідних художньо-естетичних парадигм його творчості в культурно-історичному та концептуальному вимірах, зроблено спробу встановлення їх співвідношення з художньо-естетичною парадигмою метамодернізму, що дає змогу вписати творчість Станіслава Новицького у сучасний літературний процес. З'ясовано специфіку поетичного відображення історичного, філософського та морального обличчя нашого сьогодення, визначено особливості естетизації дійсності мовно-поетичними прийомами, зокрема через домінування напруженого внутрішнього емоційного стану засобами вільного віршування, метафористикою, поєднанням різних типів рим і римування, багатством образності.

Ключові слова: хронотоп, метамодернізм, архетип, зудожній образ, метафора, дискурс, інтерпретація.

Tetiana Yakovenko

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor of Department of Ukrainian Philology

*Communal Higher Education Institution**"Vinnytsia Humanities Pedagogical College"***Lesia Nenchynska**

Specialist of the Highest Category,

Teacher-Methodologist of Department of Ukrainian Philology

*Communal Higher Education Institution**"Vinnytsia Humanities Pedagogical College"***Inna Vasylevych**

Specialist of the Highest Category,

Senior Teacher of Department of Ukrainian Philology

*Communal Higher Education Institution**"Vinnytsia Humanities Pedagogical College"*

CHRONOTOPE OF STANISLAV NOVYTSKY'S POETRY IN THE METAMODERNIST DISCOURSE

Summary. The emergence of metamodernism as a new cultural and artistic situation that replaced postmodernism is linked by modern literary critics to political and sociocultural factors, which requires a new approach to the analysis of works of modern Ukrainian literature. The article examines the poetry of Stanislav Novytskyi in the discourse of metamodernism, in particular, the spatiotemporal forms of its imagery are analyzed, as well as the artistic features of archetypal images in the poetic text of Stanislav Novytskyi from the point of view of the specifics of the author's metaphors. The chronotope of his work needs a more detailed consideration in the metamodernist discourse. Therefore, the stated problem is of undoubted interest for modern literary studies. As you know, the chronotope itself represents the specifics of the author's worldview and the originality of his artistic interpretation in the fundamental differences between artistic and real time, and his artistic features determine the author's national self-identification, and therefore his place and meaning in literature. The main focus is on the artistic representation of the new awareness of the individual in the metamodern interpretation of the chronotope. The artistic-aesthetic dominants of the artist's works in the Ukrainian national aspect are identified, the artistic origins of the leading artistic-aesthetic paradigms of his work are traced in the cultural-historical and conceptual dimensions, an attempt is made to establish their relationship with the artistic-aesthetic paradigm of metamodernism, which makes it possible to enter the work of Stanislav Novytskyi in

modern literary process. The specifics of the poetic reflection of the historical, philosophical and moral face of our present have been clarified, the features of the aestheticization of reality using language-poetic techniques have been determined, in particular through the dominance of a tense internal emotional state by means of free verse, metaphors, a combination of different types of rhymes and rhyming, richness of imagery. The specificity of the author's artistic interpretation of the interaction of space and time is revealed, where, thanks to an unexpected original metaphor, the historical past of our people merges with modernity, which acquires the characteristics of archetypes and creates the impression of the spiritualization of the world, the unity of the earthly with the heavenly. Verbalizing time and space from the point of view of national and Christian values, Stanislav Novitsky asserts their significance from the point of view of human life and the historical existence of the Ukrainian people.

Keywords: chronotope, metamodernism, archetype, itching image, metaphor, discourse, interpretation.

Постановка проблеми. Зародження метамодернізму як нової культурно-мистецької ситуації, що прийшла на зміну постмодернізму, сучасні літературознавці пов'язують з політичними і соціокультурними чинниками, що вимагає нового підходу до аналізу творів новітньої української літератури. За твердженням Н. Головченко, «постмодернізм вичерпав свій потенціал, набув переважно банального, комерційного, масового характеру, де гра, іронія та прагнення до афекту вже не сприймаються реципієнтами, бо ці прийоми переповнили мейнстрім» [4], а «риси метамодернізму, (історизм, афект, глибинність, поєднання минулого і теперішнього, нова щирість), які увиразнилися у контексті війни росії проти України» [20], за спостереженням М. Шимчишин все яскравіше визначають сутність сучасного мистецтва: «Війна засвідчила кінцевий занепад постмодерної домінанти, центрованої на пост-історичності, іронії, зневазі до великих наративів, згасанні афекту, пародії та передчутті кінця історії». Звідси маємо повернення до минулого як досвіду, якого потребуємо, до емоційної щирості і глибинної рефлексивності [20], що промовисто відображається у творчості сучасних українських авторів. У творчості поета Олександра Новицького метамодерна домінанта проявляється дуже виразно, що й зумовлює необхідність її глибшого літературознавчого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поезія Станіслава Новицького достатньо широко представлена у сучасному літературознавчому просторі. Вже перші його публікації у вітчизняних альманахах і часописах супроводжувалися високою оцінкою М. Лазарука [9], А. Корінь [8], Т. Карабовича [7] та ін. Неординарне бачення світу молодим поетом, його активна життєва позиція були означені В. Бондарем [2]. як один з феноменів сучасності. Своєрідність метафористики, міфопоетичну свідомість поета, закорінену в глибинах етногенетичної пам'яті нашого народу, відзначають М. Ткач [17], І. Фарина [20], І. Мироненко [12], Т. Торак [19] та ін. На істотних ознаках ідіостилію поета, етичних та естетичних первнях його поезії акцентують Павло Мовчан («внутрішньо загострений зір формує поетичні сигнали, які розширюють сферу зримого») [11], Євген Баран («Станіслав Новицький чується добре у класичному українському силабо – тонічному вірші, але має більший нахил до верлібру, в якому вбачає майже степову вольницю і щодо форми, і щодо змісту») [1], Дмитро Дроздовський («У поезіях Станіслава Новицького, де літературознавчий розум схоплює поетику стихій... водночас відчуваєш зримо й незримо

любов, що просочується в усіх еманациях живого світу») [5], Ірина Зеленька («Іноді це письмо нагадує техніку колажування, печворк, вельми відчутний де-де вплив герметистів; видається, що автор і його ліричне «я» затиснені у прагматичні лещата таймінгу з випадковою-невипадковою латентністю») [6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак попри очевидну увагу літературознавців до поезії Станіслава Новицького, хронотоп його творчості потребує детальнішого розгляду в метамодерністичному дискурсі. Тому заявлена проблема становить безсумнівний інтерес для сучасного літературознавства.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей художньої моделі часопростору поезії Станіслава Новицького в дискурсі метамодернізму

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, саме хронотоп, являє собою специфіку авторського світобачення і своєрідність його художньої інтерпретації в принципових відмінностях художнього та реального часу, а його художні особливості визначають національну самоідентифікацію автора, а відтак – місце і значення його в літературі. Як зазначає А. Марчук: «Художній хронотоп охоплює всі ланки літературного твору: впливає на родово-жанрову специфіку тексту, втілення естетичних засад літературного напрямку, композиційну структуру, висвітлення художнього образу у творі» [10]. Отже, оскільки «всі часово-просторові визначення в мистецтві і літературі невіддільні одне від одного і завжди емоційно-ціннісно пофарбовані», а «хронотоп як переважна матеріалізація часу в просторі є центром образотворчої конкретизації» [10], саме часопростір як формотворча категорія поетичного тексту щонайкраще виявляє своєрідність авторської художньої інтерпретації світу, зазвичай проявляючись дуже індивідуально через несподіваний образ, виняткову метафору, притаманну саме цьому автору, чим і визначає його неповторне авторське обличчя.

Досліджуючи хронотоп творчості Станіслава Новицького, відомого сучасного українського поета, лауреата численних літературних премій, серед яких премія імені Олеся Гончара (2020), Леоніда Глібова (2023), імені Юрія Тітова (2023) та ін., варто зауважити, що серед набутків і знахідок своїх попередників його поезія позначена особливим акцентом особистості і епохи, в якій доводиться жити поетові. Поет Станіслав Новицький – безпосередній учасник найкривавішої і найтрагічнішої війни в історії України. Вільно чи невільно, але прочитання і осмислення всього його творчого набутку, як довоєнного, так і сучасного,

відбувається крізь призму трагедії нашого часу і особистих подій у житті митця. В цьому аспекті видається приголомшливою головна риса його поезики – життєстверджуючий, навіть, сказати б, шляхетний вітаїзм на кривавому тлі смерті.

Домінування краси життя і відродження, надії серед тліну – головний лейтмотив поезії Станіслава Новицького. Інколи це звучить парадоксально, навіть оксюморонно, хоча самих оксюморонів, як і гри слів задля гри, у віршах Новицького небагато. Власне, у цьому дискурсі поезію Станіслава Новицького можна порівняти із сонячним променем на вціллий іконі, що висить на єдиній стіні вщент зруйнованої росіянами церкви.

Характеризуючи поезію Станіслава Новицького літературознавці незмінно шукають витоків таланту митця у промовистих сторінках його життєпису. Ірина Зелененька, наприклад, бачить його як поета – міленіала: «Письмо Станіслава Новицького – типове письмо молодого й нерозгаданого самого в собі сучасника, претензійного й бувалоного міленіала, воно змінне, векторне, невтолено спрагле» [6].

Народжений у 2000 році на Одещині, у десять років майбутній поет переїздить до Кропивницького, де закінчує Кропивницьке вище професійне училище № 4, отримавши професію токаря, і кілька років працює за спеціальністю на одному із підприємств міста, шліфуючи свою виробничу майстерність. Тим часом, за його ж висловом «у пошуках тиші», Станіслав Новицький у свої неповні вісімнадцять років за перші зароблені гроші купує хату в селі під Кропивницьким, садить сад, доглядає город і плекає власну бібліотеку, яку укладає за своїми інтелектуальними уподобаннями і поетичним смаком, продиктованим нестримним прагненням відображення власного внутрішнього світу у поетичному слові. Так вигранювався хронотоп поета. Д. Дроздовський визначає суїність таланту Станіслава Новицького як «шукача тиші», констатуючи єдність рідної природи з поетичним мисленням митця: «У здатності чути голоси комахок чи квітів криється здатність виявляти нечувану силу духу, що походить від єдності з власною землею» [5, с. 112]. Молодий поет наполегливо вчиться, вдячно сприймаючи поради старших майстрів пера (Віктор Погрібний, Павло Мовчан, Василь Голобородько, Антоніна Корінь, Олександр Косенко), і вдумливо вслухається у перші спроби пера своїх ровесників, членів місцевих літературних студій, активним учасником яких він намагається бути. Зрештою, успішно дебютує у вісімнадцять років в журналі «Дзвін». Він представляє Кропивниччину у «Антології молоді української поезії III тисячоліття» (2018) Бажання зібрати свої твори під однією обкладинкою призводить до укладання самвидавом першої книжки віршів «Оновлення» (2020). Неголосний, але надзвичайно образний і проникливий голос молодого поета приваблює видавців. Його починають охоче друкувати інші українські часописи, серед яких – «Вежа», «Степ», «Грім», «Літературний Чернігів», «Буковинський журнал», «Золота пектораль» та ін. У 2021 році, коли Станіслав Новицький стає курсантом Національної академії Національної гвардії України, на його творчому рахунку уже десятки публікацій і чотири збірки

поезій («Оновлення» (самвидав, 2020), «Акафіст коня» (2020), «Полудень» (2021), «Воскресіння віт» (2021). Він з головою поринає у творчий літературний процес: цікавиться успіхами творчої молоді, редагує рукописи перших книг, впорядковує віршовані добірки своїх молодших земляків, дбає про їхні публікації. Станіслав Новицький – засновник, упорядник і головний редактор двох літературно-мистецьких альманахів, а саме: «Сівач» та «Євшан», що згуртували навколо себе десятки талановитих авторів. З початком війни з Росією військовослужбовець Національної гвардії України Станіслав Новицький іде захищати рідну землю, бере безпосередню участь у бойових діях, і досвід захисника Вітчизни виразно проступає у його наступних збірках віршів «Розуміння прстору» (2022), «Крони дерев холодні» (2022), «Фронтальне скло» (2022) та «Передмовчання» (2022). У письменницьких колах починають говорити про «феномен Новицького» [2]. У передмові до збірки віршів Станіслава Новицького «Крони дерев холодні» В. Бондар зазначає: «Про його творчість писали патріархи сучасної літератури Віктор Терен і Василь Голобородько, Ірина Мироненко й Михась Ткач... Та й Іван Федорович на останньому році життя обдарував його своїми книгами з автографами як майбутню надію української лірики...» [2, с. 6]. Вважаємо, що така розлога інформація про особистість і творчі здобутки досліджуваного автора доцільна при розгляді хронотопу його поезії в метамодерністичному дискурсі української сучасності, адже метамодерна домінанта у творчості поета Олександра Новицького є визначальною.

Метамодернізм як культурно-мистецький напрямок відбувається нині у процесі становлення, втім, його чільні риси в загальному уже досить виразно окреслені провідними вітчизняними літературознавцями (Н. Головченко [4], Т. Гребенюк [3], Д. Дроздовський [5], В. Пахаренко [16], О. Шинкаренко [22], М. Шимчишин [21] та ін.). Як зазначає Марія Шимчишин, метамодернізм у літературі – це «історизм, афект, глибинність, поєднання минулого і теперішнього, нова щирість, які увиразнилися у контексті війни росії проти України. Війна засвідчила кінцевий занепад постмодерної домінанти, центрованої на пост-історичності, іронії, зневазі до великих наративів, згасанні афекту, пародії та передчутті кінця історії» [21]. «Пережиття сучасного моменту, – наголошує дослідниця, – спричинює потребу переосмислення тих теорій і практик, що були започатковані модернізмом і розвинуті постмодернізмом. Звідси маємо повернення до минулого як досвіду, якого потребуємо, до емоційної щирості і глибинної рефлексивності. Усі ці маркери сигналізують про настання нової домінанти, яку Т. Вермулен і Р. ван ден Еккер, означили як метамодернізм. Загалом маємо підстави стверджувати, що структури відчуття метамодернізму набули нової значущості через контекстуалізацію у реалії сучасної війни» [21].

Метамодерністична природа поетичного голосу Станіслава Новицького криється в здобутках українського фольклору, світового верлібру (Е. Верхарн, В. Вітмен, Т. Еліот) ближче – у відкриттях Павла Тичини, поетів «київської школи» та наближених до них митців (Ігор Калинець, Василь Голобородько, Микола Воробйов та ін).

Ускладнена метафористика митця якнайдоцільніше відображає багатство його світовідчуття і щонайточніше відповідає загальному стану сучасного суспільства. Адже, за твердженням О. Шинкаренка, «реальність не стала складнішою. Просто ми почали помічати більше, ніж раніше. В якусь мить ця складність вражень так зросла, що вибухнула раніше за Технологічну Сингулярність... Такий навал інформації призводить до появи нової гібридної свідомості, яка поєднує в собі непоєднуване, протилежне, антагоністичне і взагалі все, на що лише поглянуть очі та що почують вуха. Звідси виникає нова форма художнього методу та новий метафоричний апарат осягнення реальності» [22].

Проблема образного втілення часу у просторі метафорою Новицького незмінно проявляється як в архетипних вікових традиціях, так і у нових художніх знахідках, що породжує воєнне лихоліття, у якому людина дуже гостро відчуває непевність часу, його плинність і хисткість для окремої людини і вічність для усього народу.

*війна розділила наше
життя
тепер будемо говорити
про цей світ
зовсім інакше
тепер наше буття стало
для всіх однаково тимчасовим
довге життя прекрасне
але тимчасовість минула*

*вона перетворює нас
на інших
у земному житті
все минає
але війна обумовлена смертю* [13, с. 142]

Ліричний герой Станіслава Новицького гостро відчуває свою єдність у часі і просторі з минулим рідної землі:

*дивлячись на скіфський
курган
я уявляю як наші пращури
були тут
серед степу
де можна побачити тінь
нашої історії
крізь покоління
які вже минули
тихим подихом вічності
тихим подихом
нашої історії
але душа вічна
як і усвідомлення
нашої присутності на землі* [14, с. 142].

Ця гострота відчуття незворотніх життєвих миттєвостей, коли «кожного дня/відчуваєш/ велич цього світу/навіть коли вмирає/останній метелик» [14, с. 131], викликає болюче відчуття повноти життя і тугу за неможливістю зупинити мить його краси:

*шкода що ніхто
не може зупинити цю
мить цвітіння світу
саме зараз коли ти відчуваєш*

*життя
у всій повноті вражень
і цвітіння яблунь
здається вічним
як і наш світ*

*шкода що не можна
зупинити цю мить
цвітіння яблунь* [14, с. 141]

незмірно загострюється під час війни, коли поет сприймає героїчний спротив загарбникам, як щось природне, закладене в душу кожного українця з діда – прадіда право і необхідність захищати рідну землю ціною власного життя:

*не бійся патрона в патроннику
не бійся
що хтось перестане дихати
кожної миті обираємо щось чуже
коли немає надії
немає шансів побачити нове світання
коли ти прощаєшся зі своїми рідними
подумки
так може зробити тільки
справжній чоловік
котрий обирає смерть
у вічній світланні весни
у вічній печалі життя* [14, с. 84].

Концепція часу в ірраціональному і абсурдному світі війни, звільненому від умовностей, локалізується в художньому просторі України, її історичному минулому і сучасному, в тих одвічних цінностях, за утвердження яких наші воїни-захисники, до яких належить Станіслав Новицький, борються зі зброєю в руках:

*горни до себе
горни цю землю
яка всоталась у твою пам'ять
яка зосталась у твоїх крові
в тобі
земля 41-го
земля 22-го
вмирає
і ожива і у тобі*

*земля з поля
земля з чорної ночі
земля на якій вмирили
і народжувались*

*заради землі
яку горнеш до себе
як найрідніше* [14, с. 191].

Символіка воєнної лірики Станіслава Новицького потребує окремого дослідження. Це час, у якому автор, подібно Спасителю, щоразу подумки умирає і відроджується для нового життя («кожного дня починаю/ жити як вперше/ і уявляю собі стежку/по якій кожен з нас/ бігав у дитинстві» [14, с. 134]). Бойові реалії примушують поета з особливою гостротою відчувати крихкість земного життя, коли кожен світанок в очікуванні ворожого наступу, сприймається як, можливо, останній («а ти думаєш про світання/навіть коли в твоїх руках автомат/ти уявляєш що десь далеко/сонце сходить для/всіх однаково/але це не так/ але не треба

про це/думати/бо скоро світання/а у твоїх руках автомат» [14, с. 133]. Хронотоп Станіслава Новицького метафорично-суб'єктивний, адже, створюючи художній текст, автор сміливо експериментує з часом. У його текстах час ущільнюється до спресування, зупиняється в хронологічному хаосі, де минуле переплітається з майбутнім в архетипних образах. За влучним спостереженням Д. Дроздовського «поетичний суб'єкт максимально чесний зі світом навколо себе: космос – це любов. І ці філософські максими, починаючи від Григорія Сковороди? Памфіла Юркевича й до Павла Тичини, Миколи Вінграновського, Павла Мовчана й Юрія Буряка надзвичайно відчутні в поезії Станіслава Новицького. Поетичний суб'єкт належить до тих, кого можна назвати «старосвітський». Така душа тисячоліттями блукала світом і бачила різні енергетичні вияви. Світ природи в поезіях Станіслава Новицького забезпечує незнищенність українського буття: такий мотив має стосунок до космологічних і натурфілософських уявлень, згідно з якими Всесвіт – це постійне перетікання енергій і переродження матерії» [5, с. 111]:

*десь у полі лежить кам'яна баба
обличчям у землю
її сльози падають на землю де
наша історія забула прокинутися
тихо вночі коли темрява поглинає
вологу шкіру землі
хтось запросив до нас п'ятому
що не стукає в двері
біля її ложа долоні гріє трава
десь поряд
село у якому стара мати чекає свого сина
з далекого подя
вона вишила для нього сорочку
з весняних квітів які ростуть
на могилі батька [13, с. 23].*

Фактично час і простір в інтерпретації Станіслава Новицького у своїй метафоричній свободі сутності представляють нові символічні смисли.

*двлячись на скіфський
курган
я уявляю як наші пращури
були тут
серед степу
де можна побачити тінь
нашої історії
крізь покоління
які вже минули
тихим подихом вічності
тихим подихом
нашої історії
але душа вічна
як і усвідомлення
нашої присутності на землі [13, с. 127].*

Суб'єктивність інтерпретації часу і простору поетом, таїна його переживань вимагає особливого вслуховування – вживання у внутрішню форму слова. Здається, що Станіслав Новицький першим почав передавати своє етичне бачення степового світу засобами верлібру, неримованого вільнонаголошеного твору, звільненого від системи римування та поділу на строфи, і в цьому він значно ближчий до народних форм поезії з її стихійно-емоційною образністю. Початок ХХІ ст. виразно позначився домінуванням верлібру над класичними формами вірші, особливо у творчості молодих митців, хоча боротьба за самотність і право на життя самотньої верлібристики ще продовжується. Глибоко оригінальний в усьому: і в сюжетнокомпозиційній структурі своїх поезій, і в особливостях суб'єктивної їх організації, і в трансформації фольклорних образів та мотивів:

*повертаєшся у село тільки у пам'яті
згадуєш про тих кого більше немає
про небо яке баби вишили на
білій сорочці
згадуючи про калину
яку вишили
згадуєш про великий клен біля дороги
який також вишили
як і небо
як і калину
на моїй білій сорочці [13, с. 33].*

Висновки. Отже, у процесі дослідження хронотопу як формотворчої категорії поетичного тексту Станіслава Новицького, з'ясовано, що у його поезії часопростір інтерпретується засобами оригінальної метафористики, яка набуває ознак архетипності в метамодерністичному дискурсі. Витоки метамодерністичної природи поетичного голосу Станіслава Новицького криються в здобутках українського фольклору, світового верлібру та метафористиці видатних українських поетів сучасності. Хронотоп Станіслава Новицького в контексті літературного твору характеризується суб'єктивністю і відображає світогляд автора в аспекті його уявлень про сучасність в дискурсі російсько-української війни. Виявлено специфіку авторської художньої інтерпретації взаємодії простору і часу, де завдяки неочікуваній оригінальній метафорі відбувається злиття історичного минулого нашого народу з сучасністю, що набуває ознак праобразів і створює враження одухотвореності світу, єдності земного з небесним. Вербалізуючи час і простір з погляду національних і християнських цінностей, Станіслав Новицький стверджує їхню значущість з точки зору людського життя і історичного буття українського народу.

Список літератури:

1. Баран Є. Ліричний щоденник Станіслава Новицького. URL: <https://ua.redtram.com/news/community/613901070/> (дата звернення: 10.10.2023).
2. Бондар В. «Феномен Новицького». Передмова до зб. Новицький С. «Крони дерев холодні». Кропивницький: «Центрально-Українське видавництво, 2022. 110 с.
3. Дроздовський Д. Шукач тиші. *Літературний Чернігів*. № 3 (103). Липень-вересень, 2023. С. 108–116.
4. Гребенюк Т. Свобода й етика в літературі метамодерного світу: український вимір. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2018. Вип. 78. С. 160–165.
5. Головченко Н. Ситуація пост-постмодернізму і нова українська школа. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/721157/> (дата звернення: 10.10.2023).

6. Зеленецька І. Передмовчання Новицького. *Золота пектораль*. URL: <http://zolotapektoral.te.ua/%d0%bf%d0%b5%d1%80%d0%b5%d0%b4%d0%bc%d0%be%d0%b2%d1%87%d0%b0%d0%bd%d0%bd%d1%8f-%d0%bd%d0%be%d0%b2%d0%b8%d1%86%d1%8c%d0%ba%d0%be%d0%b3%d0%be/> (дата звернення: 10.10.2023).
7. Карабович Т. Твоїми вустами я нап'юся води. Про поезію Станіслава Новицького. *Золота пектораль*. URL: <https://zolotapektoral.te.ua/%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%97%D0%BC%D0%B8-%D0%B2%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%B8-%D1%8F-%D0%BD%D0%B0%D0%BF%D1%8E%D1%81%D1%8F-%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D0%B5%D0%B7/> (дата звернення: 10.10.2023).
8. Корінь А. І полудень, і «ранок – час поетів». URL: <https://novyny.kr.ua/society/2021/04/23/148302.html> (дата звернення: 10.10.2023).
9. Лазарук М. «Передмовчання» Станіслава Новицького – «Кров'ю зеленого полину». *Літературний чернігів*. 2023. № 1/101. С. 5–10.
10. Марчук А. Хронотоп і проблема просторовості художнього твору. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/14887/1/marchuk_doc.pdf (дата звернення: 10.10.2023).
11. Мовчан П. Єдино доцільний. Новицький С. Фронтальне скло. Київ : Видавництво «Український пріоритет», 2022. 152 с.
12. Мироненко І. «Коли і квітка не посміхається». *Слово Просвіти*. 23.04.2023. № 31.
13. Новицький С. Фронтальне скло. Київ : Видавництво «Український пріоритет», 2022. 152 с.
14. Новицький С. Осінній гербарій Євшан. *Літературно-мистецький альманах*. 2023. № 5. С. 31–33.
15. Новицький С. Літній манускрипт. *Євшан. Літературно-мистецький альманах*. 2023. № 4. С. 26–29.
16. Пахаренко В. Метамоделізм як мистецький напрям. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/728820/1/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC.pdf> (дата звернення: 10.10.2023).
17. Ткач М. До молодій яблуні схилилось... *Золота пектораль*. URL: <https://zolotapektoral.te.ua/%D0%B4%D0%BE-%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D1%97-%D1%8F%D0%B1%D0%BB%D1%83%D0%BD%D1%96-%D1%81%D1%85%D0%B8%D0%BB%D1%8E%D1%81%D1%8C/> (дата звернення: 10.10.2023).
18. Торак Т. Особливості афористичного письма Станіслава Новицького. *Сівач. Літературно-мистецький альманах*. 2023. Випуск 7. С. 181–187.
19. Торак Т. Натурфілософські мотиви у творчості Станіслава Новицького. *Золота пектораль*. URL: <https://zolotapektoral.te.ua/%D0%BD%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D1%84%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%84%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B8-%D1%83-%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%BE%D1%81%D1%82/> (дата звернення: 10.10.2023).
20. Фарина І. Поет, який бачить тіні. URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2023/07/22/124931.html> (дата звернення: 10.10.2023).
21. Шимчишин М. Російсько-українська війна і структура відчуття метамоделізму. URL: <http://literature-studio.knlu.edu.ua/article/view/274081> (дата звернення: 10.10.2023).
22. Шинкаренко О. Маніфест метамоделізму. URL: <https://olehshynkarenko.medium.com/%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC%D1%83-9886b09b8af> (дата звернення: 10.10.2023).

References:

1. Baran Ye. Lyrichnyi shchodennyk Stanislava Novytskoho [Lyrical diary of Stanislav Novytskyi]. Available at: <https://ua.redtram.com/news/community/613901070/> (accessed October 10, 2023).
2. Bondar V. (2022) "Fenomen Novytskoho". *Peredmova do zb. Novytskyi S. "Krony derev kholodni"* ["Novitsky phenomenon". Preface to the collection Novytskyi S. "Tree crowns are cold"]. Kropyvnytskyi: Tsentralno-Ukrainske vydavnytstvo. (in Ukrainian)
3. Drozdovskiy D. (2023) Shukach tyshi [A seeker of silence]. *Literaturnyi Chernihiv – Literary Chernihiv*, no. 3 (103), pp. 108–116.
4. Hrebenuk T. (2018) Svoboda y etyka v literaturi metamodernoho svitu: ukrainskyi vymir [Freedom and ethics in the literature of the metamodern world: the Ukrainian dimension]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya "Filolohiia" – Bulletin of Kharkiv National University named after V. N. Karazin. Series "Philology"*, vol. 78, pp. 160–165.
5. Holovchenko N. Sytuatsiia post-postmodernizmu i nova ukrainska shkola [The situation of post-postmodernism and the new Ukrainian school]. Available at: <https://lib.iitta.gov.ua/721157/> (accessed October 10, 2023).
6. Zelenenka I. Peredmovchannia Novytskoho [Novitsky's preface]. *Zolota pectoral – Golden pectoral*. Available at: <http://zolotapektoral.te.ua/%d0%bf%d0%b5%d1%80%d0%b5%d0%b4%d0%bc%d0%be%d0%b2%d1%87%d0%b0%d0%bd%d0%bd%d1%8f-%d0%bd%d0%be%d0%b2%d0%b8%d1%86%d1%8c%d0%ba%d0%be%d0%b3%d0%be/> (accessed October 10, 2023).
7. Karabovych T. Tvoimy vustamy ya napiusia vody. Pro poeziiu Stanislava Novytskoho [With your lips I will drink water. About the poetry of Stanislav Novytskyi]. *Zolota pectoral – Golden pectoral*. Available at: <https://zolotapektoral.te.ua/%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%97%D0%BC%D0%B8-%D0%B2%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%B8-%D1%8F-%D0%BD%D0%B0%D0%BF%D1%8E%D1%81%D1%8F-%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D0%B5%D0%B7/> (accessed October 10, 2023).
8. Korin A. I poluden, i "ranok – chas poetiv" [Both noon and "morning is the time of poets"]. Available at: <https://novyny.kr.ua/society/2021/04/23/148302.html> (accessed October 10, 2023).
9. Lazaruk M. (2023) "Peredmovchannia" Stanislava Novytskoho – "Kroviu zelenoho polynu" ["Preludes" by Stanislav Novytskyi – "Blood of Green Wormwood"]. *Literaturnyi Chernihiv – Literary Chernihiv*, no. 1/101, pp. 5–10.
10. Marchuk A. Khronotop i problema prostоровosti khudozhnoho tvoruv [Chronotope and the problem of spatiality of an artistic work]. Available at: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/14887/1/marchuk_doc.pdf (accessed October 10, 2023).
11. Movchan P. (2022) *Yedyno dotsilnyi. Novytskyi S. Frontalne sklo* [Only expedient. Novytskyi S. Frontal glass]. Kyiv: Vydavnytstvo "Ukrainskyi prioritet". (in Ukrainian)

12. Myronenko I. (23.04.2023) Koly i kvitka ne posmikhaietsia [When the flower does not smile]. *Slovo Prosvity – The Word of Enlightenment*, no. 31.
13. Novytskyi S. (2022) *Frontalne sklo* [Front glass]. Kyiv: Vydavnytstvo "Ukrainskyi prioritet". (in Ukrainian)
14. Novytskyi S. (2023) Osinnii herbaria [Autumn herbarium]. *Yevshan. Literaturno-mystetskyi almanakh – Yevshan. Literary and artistic almanac*, no. 5, pp. 31–33.
15. Novytskyi S. (2023) Litnii manuskrypt [Summer manuscript]. *Yevshan. Literaturno-mystetskyi almanakh – Yevshan. Literary and artistic almanac*, no. 4, pp. 26–29.
16. Pakharenko V. Metamodernizm yak mystetskyi napriam [Metamodernism as an artistic direction]. Available at: <https://lib.iitta.gov.ua/728820/1/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC.pdf> (accessed October 10, 2023).
17. Tkach M. Do molodoi yabluni skhylius... [I lean towards a young apple tree...]. *Zolota pectoral – Golden pectoral*. Available at: <https://zolutapektoral.te.ua/%D0%B4%D0%BE-%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D1%97-%D1%8F%D0%B1%D0%BB%D1%83%D0%BD%D1%96-%D1%81%D1%85%D0%B8%D0%BB%D1%8E%D1%81%D1%8C/> (accessed October 10, 2023).
18. Torak T. (2023) Osoblyvosti aforystychnoho pysma Stanislava Novytskoho [Peculiarities of Stanislav Novytsky's aphoristic writing]. *Sivach. Literaturno-mystetskyi almanakh – Seeder. Literary and artistic almanac*, vol. 7, pp. 181–187.
19. Torak T. Naturfilosofski motyvy u tvorchosti Stanislava Novytskoho [Натурфілософські мотиви у творчості Станіслава Новицького]. *Zolota pectoral – Golden pectoral*. Available at: <https://zolutapektoral.te.ua/%D0%BD%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D1%84%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%84%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B8-%D1%83-%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%BE%D1%81%D1%82/> (accessed October 10, 2023).
20. Faryna I. Poet, yakyi bachyt tini [The Poet Who Sees Shadows]. Available at: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2023/07/22/124931.html> (accessed October 10, 2023).
21. Shymchyshyn M. Rosiisko-ukrainska viina i struktura vidchuttia metamodernizmu [The Russian-Ukrainian war and the structure of metamodernism]. Available at: <http://literature-studio.knlu.edu.ua/article/view/274081> (accessed October 10, 2023).
22. Shynkarenko O. Manifest metamodernizmu [Manifesto of metamodernism]. Available at: <https://olehshynkarenko.medium.com/%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC%D1%83-9886b09b8af> (accessed October 10, 2023).

ВИМОГИ ДО ПУБЛІКАЦІЇ СТАТЕЙ

Редакція наукового журналу

пропонує всім бажаючим студентам, аспірантам, докторантам, здобувачам, молодим фахівцям, викладачам, науковцям та іншим зацікавленим особам опублікувати свої статті за різними науковими напрямками

ДЛЯ ПУБЛІКАЦІЇ СТАТТІ НЕОБХІДНО:

1. Заповнити електронну форму реєстрації, обов'язкову для публікації.

2. Надсилати на електронну пошту редакції info@molodyivchenyi.ua статтю та квитанцію про сплату вартості публікації наукової статті (сплачується лише після повідомлення про прийняття матеріалів). Обов'язково в темі листа вкажіть науковий розділ журналу, в якому ви бажаєте опублікувати статтю.

3. Редакція рецензує вашу статтю протягом 2–3 днів. Статті студентів публікуються за

наявності рецензії або співавтора з науковим ступенем.

4. Якщо стаття успішно пройшла рецензування, ми відправляємо вам лист з інформацією: «Стаття пройшла рецензування, прийнята до публікації».

5. Як тільки електронна версія журналу розміщується на сайті, ми повідомляємо вам про це. Потім, після виходу журналу з друку, ми відправляємо вам друкований примірник в потрібній кількості.

ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ НАУКОВОЇ СТАТТІ:

Наукові статті повинні містити такі необхідні елементи (з виділенням по тексту статті):

– постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;

– аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які посилається автор;

– виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття;

– формулювання цілей статті (постановка завдання);

– виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

– висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку.

Автори, які подали матеріали для публікації, погоджуються з наступними положеннями:

– відповідальність за достовірність поданої інформації в своїй роботі несе автор.

– автори зберігають за собою всі авторські права і одночасно надають журналу право першої публікації, що дозволяє поширювати даний матеріал із зазначенням авторства та первинної публікації в даному журналі.

СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ НАУКОВОЇ СТАТТІ:

– індекс УДК (у верхньому лівому кутку сторінки);

– назва статті, прізвище, ім'я, по батькові автора (-ів), місце роботи (навчання), вчений ступінь, вчене звання, посада мовою оригіналу статті;

– анотація (мінімум 700 знаків) та ключові слова (мінімум 5 слів) мовою оригіналу статті;

– назва статті, прізвище та ім'я автора (-ів), місце роботи (навчання) англійською мовою;

– анотація (мінімум 1800 знаків) та ключові слова (мінімум 5 слів) англійською мовою;

– текст статті може бути українською, російською або англійською мовою;

– список літератури подається наприкінці статті у двох формах: «Список літератури» і «References».

Формат статті	A4, орієнтація – книжкова, матеріали збережені та підготовлені у форматі Microsoft Word (*.doc або *.docx)
Поля	всі сторони – 2 см
Основний шрифт	Times New Roman (Arial і Courier New для текстових фрагментів)
Розмір шрифту основного тексту	14 пунктів
Міжрядковий інтервал	полуторний
Вирівнювання тексту	по ширині
Автоматична розстановка переносів	включена
Абзацний відступ (новий рядок)	1,25 см
Нумерація сторінок	не ведеться
Малюнки та таблиці	необхідно подавати в статті безпосередньо після тексту, де вони згадуються вперше, або на наступній сторінці. Розмір шрифту табличного тексту зазвичай на 2 пункти менше основного шрифту. Кількість таблиць, формул та ілюстрацій має бути мінімальною та доречною. Рисунки і таблиці на альбомних сторінках не приймаються.
Формули	повинні бути набрані за допомогою редактора формул (внутрішній редактор формул в Microsoft Word for Windows).
Посилання на літературу	у квадратних дужках по тексту [1, с. 2], бібліографічний список в кінці тексту. Посторінкові виноски та посилання не допускаються
Обсяг	від 10 до 20 сторінок включно

Науковий журнал
«Молодий вчений»

№ 1.1 (125.1) січень 2024 р.

Щомісячне видання

Коректор: В. Бабич
Дизайн: А. Юдашкіна
Комп'ютерна верстка: В. Удовиченко

Контактна інформація редакції
журналу «Молодий вчений»:
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, буд. 6/1
Телефони: +38 (095) 778 74 79, +38 (067) 695 64 10
E-mail: info@molodyivchenyi.ua
Сайт: www.molodyivchenyi.ua

Підписано до друку 19.01.2024 р.
Формат 60x84/8.
Папір офсетний. Цифровий друк.
Ум.-друк. арк. 11,86. Тираж 100 прим.
Зам. 0124-131.

Видавництво «Молодий вчений»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, буд. 6/1
Телефони: +38 (095) 778 74 79, +38 (067) 695 64 10
E-mail: info@molodyivchenyi.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7641 від 29.07.2022 р.